CUMHURİYET'İN 80. YILI ARMAĞANI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 30

(1937-1938)

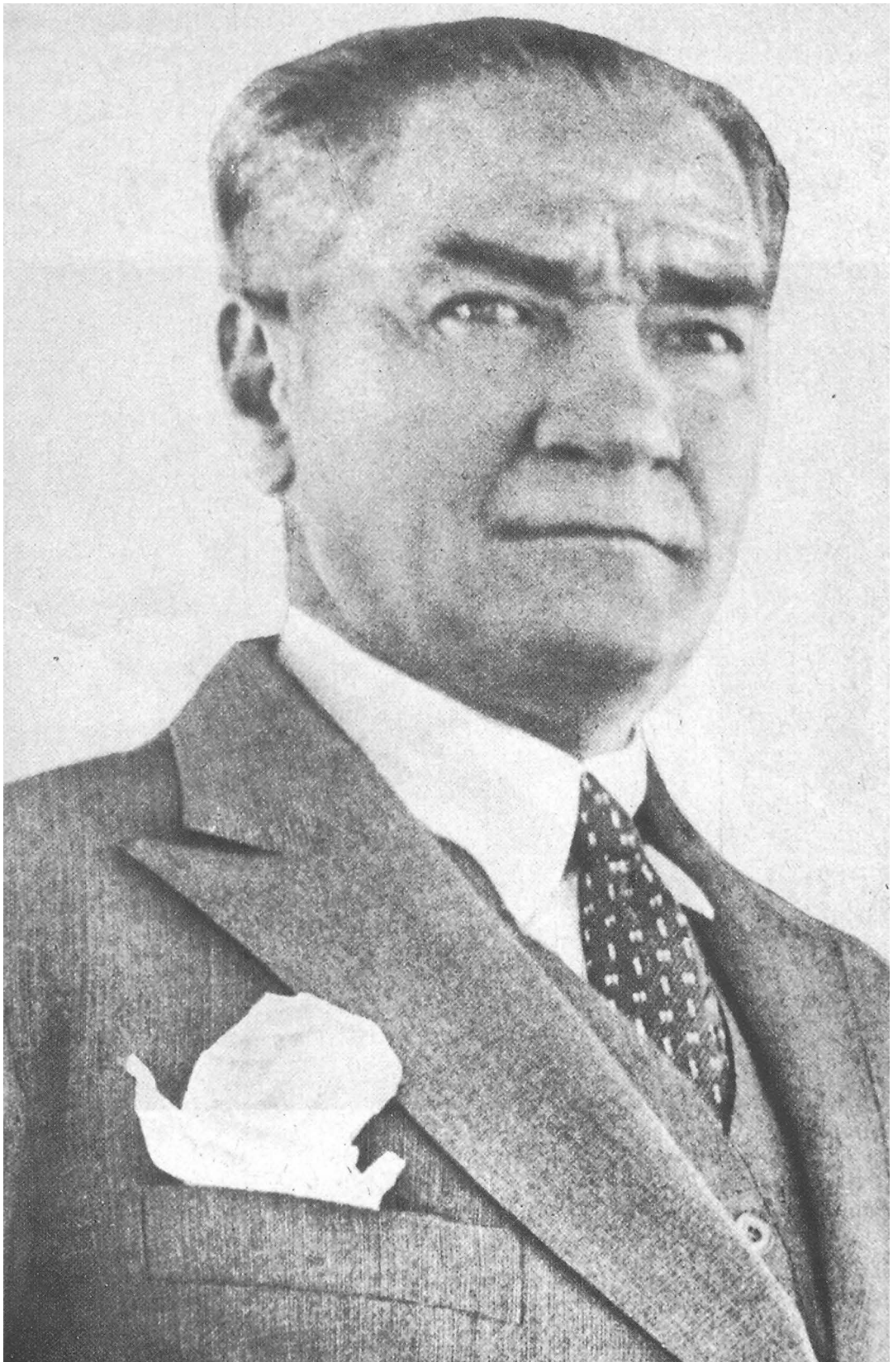
KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 30

(1937-1938)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün
Bütün Eserleri

Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti. Adına Sahibi
İsmet Öğütücü

Genel Yayın Yönetmeni
Şule Perinçek

Redaksiyon
Nejat Bayramoğlu, Kurtuluş Güran

Ankara Temsilciliği
Kemal Şenoğlu

Arşiv-Araştırma
Ercan Dolapçı, Hüseyin Gültekin, Musa Sarıkaya, Gökçe Şenoğlu, Hâdiye Yılmaz

Çevrimyazı
Ercüment Hüsnü Baki, Ahmet Hezarfen, Sadık Perinçek

Sayfa Düzeni ve Dizgi
Güler Kızılelma

Kapak Tasarımı
Emre Şenoğlu, Sistem Ofset

Montaj
Analiz

Baskı
Analiz Basım Yayın

Cilt
Cansın Mücellit

Satış ve Pazarlama
Gürbüz Çuhadar, Şinasi Gökçe, Nizamettin Şen

Dağıtım
Ali Erkılınç

Abone
Mesut Barış

Muhasebe
Derya Çuhadar, Sevgi Sivaslı
© 2011

Bu eserin yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir

Birinci Basım: Mayıs 2011

Kaynak Yayınları: 589

ISBN: 978-975-343-235-6 (Tk. No)
978-975-343-610-6 (30. Cilt)

KAYNAK YAYINLARI

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Meşrutiyet Cad. Kardeşler Han No: 6/3-4 34430 Galatasaray-İstanbul
Telefon: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 - 292 21 08 Faks: 249 28 92
Ankara: (0312) 231 56 64 Web: www.kaynakyayinlari.com
E. Posta: iletisim@kaynakyayinlari.com

Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

M. Türker Acaroğlu
Prof. Dr. Feroz Ahmad
Prof. Dr. Sina Akşin
Talip Apaydın
Prof. Dr. Zeki Arıkan
Prof. Dr. İlhan Arsel*
Ercüment Hüsnü Baki*
Nejat Birdoğan*
Em. Kur. Alb. Dr. Orhan Coşkun
Muazzez İlmiye Çığ
Ali Dündar
Erol Şadi Erdinç
Yrd. Doç. Dr. İsmet Görgülü
Ahmet Hezarfen*
Prof. Dr. Alpaslan Işıklı
Suphi Karaman*
Prof. Dr. Nejat Kaymaz
Em. Tümg. Turhan Olcaytu*
Emin Özdemir
Ahmet Bekir Palazoğlu
Sadık Perinçek*
Dr. Doğu Perinçek
Prof. Dr. Tülin Sağlamtunç
Zeki Sarıhan
Prof. Dr. Taner Timur
Prof. Dr. Şerafettin Turan
Gürbüz Tüfekçi*
Memet Türkkan

* Sadık Perinçek'i 13 Eylül 2000, Nejat Birdoğan'ı 4 Mayıs 2001, Ercüment Hüsnü Baki'yi 23 Aralık 2001, Em. Tümg. Turhan Olcaytu'yu 25 Ağustos 2003, Suphi Karaman'ı 15 Nisan 2004, Ahmet Hezarfen'i 27 Mayıs 2005, Prof. Dr. İlhan Arsel'i 7 Şubat 2010, Gürbüz Tüfekçi'yi 25 Temmuz 2010 tarihinde kaybettik.

Bu Cilde Katkıda Bulunanlar

Adana Atatürk Müzesi, Adana İl Halk Kütüphanesi, Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Amasya İl Halk Kütüphanesi, Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Anıtkabir Derneği, Ankara İl Halk Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphane ve Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi Uzmanları, Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Antalya İl Halk Kütüphanesi, Arma Yayınları, Atatürk Araştırma Merkezi Kütüphanesi, Aziz Berker Kütüphanesi, Basın Müzesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Boğaziçi Üniversitesi Abdullah Kuran Kütüphanesi, Bostancı Kırtasiye çalışanları, Bursa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Çukurova Üniversitesi Kütüphane Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Erciyes Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Fethiye İl Halk Kütüphanesi, Galatasaray Lisesi Kütüphanesi, Gaziantep İl Halk Kütüphanesi, Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Harp Akademileri Komutanlığı Kütüphanesi, İş Bankası Yayınları, Hatay İl Halk Kütüphanesi, Havza Kaymakamlığı, Isparta Müzesi, İnönü Vakfı, İstanbul Araştırmalar Merkezi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı, İstanbul İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İzmir Kent Müzesi, İzmir Milli Kütüphane, Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kastamonu Müzesi, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya Mevlana Müzesi, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi Müdürlüğü Arşivi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Law Library of USA Congress, Macaristan Cumhuriyeti Büyükelçiliği Eğitim ve Kültür İşleri Müsteşarlığı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Milli Kütüphane, Mülkiyeliler Birliği, Rusya Devlet Kütüphanesi, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Rusya Tarihi Yayınlar Kütüphanesi, Samsun İl Halk Kütüphanesi, Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi, Serial and Govemment Publications Division Library of USA Congress, Sosyo-Politik Tarih Rusya Devlet Arşivi (RGASPİ), Süleyman Demirel Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Süleymaniye Kütüphanesi, Tarihi Yayınlar Rusya Devlet Kütüphanesi, Taşucu Belediye Başkanlığı, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Hava Kurumu Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Enformasyon Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü, TC Dışişleri Bakanlığı Arşiv ve Ulaştırma Daire Başkanlığı, Tokat İl Halk Kütüphanesi, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Arşivi, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi.

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 30

(1 EKİM 1937 - 10 KASIM 1938)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 19
Mukaddes Tabanca (1 Ekim 1937) 21
Vatan ve Hürriyet = İttihat ve Terakki (1 Ekim 1937) 26
Tahta Çıkışının Yıldönümü Dolayısıyla
Bulgar Kralı III. Boris'i Tebrik (2 Ekim 1937) 30
Bazı Tarihi Konularda Sunum Yapması İçin
Afet Hanım'a Direktif (9 Ekim 1937) 31
Nazilli Sümerbank Fabrikası'nın Açılış Töreninde (9 Ekim 1937) 32
İstanbul'un Kurtuluş Bayramını Kutlayan
İstanbul Halkına Teşekkür (10 Ekim 1937) 34
Çin Milli Bayramı Dolayısıyla
Çin Cumhuriyeti Hükümet Reisi Lin Sen'i Tebrik (11 Ekim 1937) 35
Aydın Manevraları Üzerine
Komutanlar ve Askerler Hakkında
Marcşal Fevzi Çakmak'a (11 Ekim 1937) 36
Aydın Manevraları Üzerine
Orduyu Takdir (12 Ekim 1937) 37
Tarih ve Yazı Hakkında Not (12 Ekim 1937) 38
Savaş İhtimali Karşısında
TBMM'nin Alacağı Tutum Hakkında Not (12 Ekim 1937) 40
Yunan Kralı II. Georges'i Tebrik (12 Ekim 1937) 41
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
Afganistan Kralı Mohammed Zahir Han'ı Tebrik (13 Ekim 1937) 42
Almanya Başkanı ve Başbakanı Hitler'e (15 Ekim 1937) 43
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
Romanya Kralı II. Carol'u Tebrik (15 Ekim 1937) 44
Macaristan Kral Naibi Amiral Horthy'ye Taziye (16 Ekim 1937) 45
Balkan Paktı'nın Devamı, Savaş İhtimalleri ve
Türk-Yunan Savunma İşbirliği Hakkında
Yunanistan Başvekili Metaksas ile Görüşme (19 Ekim 1937) 46
Başvekillikten İstifasının Kabul Edildiği Hakkında
İnönü'ye (25 Ekim 1937) 59
Başvekilliğe Tayin Olunduğu Hakkında
Bayar'a Tezkere (25 Ekim 1837) 60
Yeni İcra Vekilleri Heyeti'nin Uygun Görüldüğü Hakkında
Başvekil Bayar'a Tezkere (25 Ekim 1937) 61

Başvekilliğe Bayar'ın Tayin Olunduğu Hakkında
Meclis'e Tezkere (25 Ekim 1937) 62
Çekoslovakya Milli Bayramı Dolayısıyla
Cumhurbaşkanı Benes'i Tebrik (27 Ekim 1937) 63
Romanya Başvekili Tatarescu ile
Anlaşmalar, Savaş İhtimalleri ve Ticaret Hakkında
Görüşme (28 Ekim 1937) 64
Türkiye Matbuatında Beklenmeyen Yazılar (29 Ekim 1937) 67
Cumhuriyet Bayramı Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (29 Ekim 1937) 69
Hatay Erkinlik Cemiyeti Genel Başkanı
Abdurrahman Melek'e (30 Ekim 1937) 71
Türkiye Büyük Millet Meclisi
5. Devre 3. Toplanma Yılını Açış Konuşması (1 Kasım 1937) 72
Cumhuriyet Bayramını Kutlayan
Yabancı Devlet Başkanlarına Teşekkür (1 Kasım 1937) 83
Cumhuriyet Bayramını Kutlayan
Seyhan Halkevi Başkanı Sefa Özler'e (2 Kasım 1937) 85
Yeni Hükümet Programı Hakkında
Başvekil Bayar'a (5 Kasım 1937) 86
Ekim Devrimi'nin Yıldönümü Dolayısıyla
Sovyetler Birliği Merkez İcra Komitesi Reisi Kalinin'i
Tebrik (7 Kasım 1937) 87
Başvekil Bayar'ın Programı Hakkında (10 Kasım 1937) 88
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
İtalya Kralı III. Victor Emanuel'i Tebrik (11 Kasım 1937) 89
Geometri ve Matematik Derslerinin
Türkçe Terimlerle Okutulması İçin Direktif (13 Kasım 1937) 90
Geometri Kitabı ve Matematik Terimleri Listesinin
Gönderilmesi Hakkında Direktif (13 Kasım 1937) 92
Bayramları Dolayısıyla
Belçika Kralı III. Leopold'ü Tebrik (14 Kasım 1937) 93
İş Bankası Genel Direktörü Muammer Eriş'e Verilen
Doğu Bölgesinin Ekonomik Vaziyeti Hakkındaki
Vazifenin Esası (14 Kasım 1937) 94
Diyarbakır Halkevi'nde Halka (15 Kasım 1937) 95
Diyarbakır Vali Konağı'nda
Küçük Nurhan'a Ders (15 Kasım 1937) 97
Yeni Diyarbakır'ın İnşası Hakkında Tavsiyeler (16 Kasım 1937) 99
Pertek Köprüsüne "Singeç" ve
Elaziz'e "Elazığ" Adlarının Verilmesi (17/18 Kasım 1937) 101
Adana'da İncelemeler (19 Kasım 1937) 104
Doğu Seyahati Hakkında İntibalar (20 Kasım 1937) 106

Ankara İstasyonunda
İbrahim Necmi Dilmen'e (20 Kasım 1937) 107
Cenevre'de Afet Hanım'a (23 Kasım 1937) 108
Cenevre'de Afet Hanım'a (23 Kasım 1937) 109
Edirne Halkına Teşekkür (25 Kasım 1937) 111
Arnavutluk Bağımsızlığın 25. Yıldönümü Dolayısıyla
Kral I. Zogu'yu Tebrik (27 Kasım 1937) 112
Etimesğut Sıhhat Merkezi Anı Defterine Yazı (29 Kasım 1937) 113
Hatay'ın Yeni Rejimi Üzerine
Gelen Tebriklere Teşekkür (30 Kasım 1937) 114
Hatay'ın Yeni Rejimi Üzerine
Ulus Gazetesine Beyanat (1 Aralık 1937) 115
61. Yıldönümünü Kutlayan
Siyasal Bilgiler Okulu Mezunlarına Teşekkür (8 Aralık 1937) 116
Türk Yüksek Mühendisleri Cemiyeti Kongresi'ne Teşekkür (12 Aralık 1937) 117
8. Artırım ve Yerli Malı Haftası Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (15 Aralık 1937) 118
Suriye Başvekili Cemil Mardam ve Adil Arslan ile
Karpiç Lokantası'nda Görüşme (21/22 Aralık 1937) 119
Cenevre'de Afet Hanım'a (23 Aralık 1937) 124
Gaziantep'in 16. Kurtuluş Yıldönümü Dolayısıyla
Ali Kılıç'a (25 Aralık 1937) 127
Gaziantep'in 16. Kurtuluş Yıldönümü Gecesinde
Müzik Hakkında Sohbet (25 Aralık 1937) 128
Ankara'ya İlk Gelişin Yıldönümünü Kutlayan
Ankara Halkına Teşekkür (27 Aralık 1937) 130
Kızılay'ın 60. Yıldönümü Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (28 Aralık 1937) 131
Ankara'ya İlk Gelişin Yıldönümü Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (29 Aralık 1937) 132
Yeşilay Kongresi'ne Teşekkür (31 Aralık 1937) 133
Yeni Yıl Kutlaması Dolayısıyla
Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Benes'e Teşekkür (31 Aralık 1937) 134
Yeni Yıl Kutlaması Dolayısıyla
Elenler Kralı II. Georges'a Teşekkür (31 Aralık 1937) 135
Spor ve Geçit Törenleri Hakkında
Afet Hanım'a Yazdırılan Not (1937) 136
Kurtuluş Savaşı'nda
İstanbul'dan Gelen Nasihat Heyeti Hakkında
Afet Hanım'a Yazdırılan Not (1937) 138
Toplumun ve Fertlerin Kıymeti Hakkında
Afet Hanım'a Yazdırılan Not (1937) 140
Yeni Yıl Dolayısıyla Gelen Kutlamalara Teşekkür (1 Ocak 1938) 142

İsmet İnönü'nün Yeni Yıl Tebrikine Cevap (1 Ocak 1938) 143
Yeni Yıl Tebriki Dolayısıyla
Romanya Kralı II. Carol'a Teşekkür (1 Ocak 1938) 144
Yeni Yıl Tebriki Dolayısıyla
Bulgar Kralı III. Boris'e Teşekkür (3 Ocak 1938) 145
Yeni Yıl Tebriki Dolayısıyla
Yugoslavya Krallığı Naibi Prens Paul'e Teşekkür (3 Ocak 1938) 146
Budapeşte Elçisi Behiç Erkin'in
Yeni Yıl Tebrikine Cevap (4 Ocak 1938) 147
Müzik Üzerine Kemal Ünal'a Yazdırılan Not (4 Ocak 1938) 148
Cenevre'de Afet Hanım'a (6 Ocak 1938) 150
Adana'nın Kurtuluşunun Yıldönümü Dolayısıyla
Vali Tevfik Hadi Baysal'a (7 Ocak 1938) 151
Prens Pol'ün Evlenmesi Dolayısıyla
Elenler Kralı II. Georges'u Tebrik (14 Ocak 1938) 152
Tahta Çıkışının Yıldönümü Dolayısıyla
Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz İbni Suud'u Tebrik (14 Ocak 1938) 153
Yeni Denizaltıların İsimleri Hakkında
Başbakan Bayar'a (17 Ocak 1938) 154
Prost Tarafından Yapılan
İstanbul'un İmar Planını Takdir (18 Ocak 1938) 155
Eskişehir'e Getirilen Suya
"Atatürk" Adı Verilmesini İsteyen Halka Cevap (20 Ocak 1938) 156
İzmit İstasyonunda Halka Nutuk (21 Ocak 1938) 157
Cenevre'de Afet Hanım'a (27 Ocak 1938) 160
İzdivacı Dolayısıyla
Mısır Kralı I. Faruk'u Tebrik (27 Ocak 1938) 161
Yalova Kaplıcaları ve Kurşunlu Hamam Hakkında
Direktifler (30 Ocak 1938) 162
Cenevre'de Afet Hanım'a (31 Ocak 1938) 163
Sümerbank Sunğipek Fabrikası Defterine Yazı (1 Şubat 1938) 165
Bursa Halkına Teşekkür (1 Şubat 1938) 166
Bursa Ziyaretinin İzlenimleri Hakkında
Kurun Gazetesine Demeç (2 Şubat 1938) 168
Sümerbank Merinos Fabrikası'nın Açılışına Giderken
Bursa Halkı Hakkında Başbakan Bayar'a (2 Şubat 1938) 169
Sümerbank Merinos Fabrikası Özel Defterine Yazı (2 Şubat 1938) 170
Güllüce Köyü Muhtarı Emirber Ali ile Sohbet (2 Şubat 1938) 172
Bursa'daki Köşkün ve Otele Ait Hisselerin
Belediye'ye Devredildiği Hakkında
Belediye Reisi Neşet Kiper'e (2 Şubat 1938) 173
Bursa Belediyesi'nde
Avukat Hulusi Gökmen'in Nutkuna Cevap (2 Şubat 1938) 175

Bursalılara Teşekkür (2 Şubat 1938) 176
Bursa Valisi Şefik Soyer'i Takdir (2 Şubat 1938) 177
Prensesin Doğumu Dolayısıyla
Hollanda Kraliçesi Wilhelmina'yı Tebrik (7 Şubat 1938) 178
Bolu Saylavı Cemal Hüsnü Taray'ın
Ortaelçiliğe Tayini Hakkında
Belçikalılar Kralı III. Leopold'a (7 Şubat 1938) 179
Yugoslavya Krallığı Naibi Prens Paul'e Taziye (9 Şubat 1938) 180
Cenevre'de Afet Hanım'a (9 Şubat 1938) 181
Doğum Yıldönümü Dolayısıyla
Mısır Kralı I. Faruk'u Tebrik (16 Şubat 1938) 182
Ali Türkgeldi'nin Ortaelçilik Vazifesinin Bittiği Hakkında
Arnavutlar Kralı I. Zogu'ya (18 Şubat 1938) 183
Hulusi Fuat Tugay'ın Ortaelçiliğe Tayini Hakkında
Arnavutlar Kralı I. Zogu'ya (18 Şubat 1938) 184
Halkevlerinin Yıldönümü Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (21 Şubat 1938) 185
Altıncı Yıldönümlerini Kutlayan
Halkevlerine Teşekkür (22 Şubat 1938) 186
Litvanya Milli Bayramı Dolayısıyla
Litvanya Reisicumhuru Smetona'yı Tebrik (23 Şubat 1938) 187
Balkan Birliği Hakkında
Balkan Gazetecilerine Beyanat (27 Şubat 1938) 188
Türk-Yunan Dostluğu ve Dünya Barışı Hakkında
Yunanistan Başbakanı Metaksas'a (27 Şubat 1938) 189
Balkan Devlet Adamları ve Gazetecileriyle
Tarih ve Dil Konularında Sohbet (27 Şubat 1938) 190
Serbest Güreşin Yaygınlaştırılması İçin
Spor Kulüplerine Emir (9 Mart 1938) 192
Türkkuşu Gençlerini Takdir (11 Mart 1938) 193
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
İran Şahı Rıza Şah Pehlevi'yi Tebrik (14 Mart 1938) 194
Doğumunun Yıldönümünü Dolayısıyla
Irak Kralı I. Gazi'yi Tebrik (26 Mart 1938) 195
Elen Milli Bayramı Dolayısıyla
Elenler Kralı II. Georges'i Tebrik (30 Mart 1938) 196
Prof. Pittard ve Eşiyle Sohbet (30 Mart 1938) 197
Türkkuşu Genel Başkanı Fuat Bulca'ya (1938) 200
Paris Büyükelçiliği'nden Kitap İsteği (5 Nisan 1938) 201
İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi'ye (6 Nisan 1938) 202
Ziraat Vekilliğine Manisa Mebusu Faik Kurdoğlu'nun Seçildiği Hakkında
Büyük Millet Meclisi'ne Tezkere (12 Nisan 1938) 203

İspanya Milli Bayramı Dolayısıyla
İspanya Reisicumhuru Azana'yı Tebrik (13 Nisan 1938) 204
9. Balkanlararası Matbuat Konferansı Üyelerine Teşekkür (14 Nisan 1938) 205
Cevat Üstün'ün Ortaelçiliğe Tayini Hakkında
Hollanda Kraliçesi Wilhelmina'ya (20 Nisan 1938) 206
Kırşehir Depremi Üzerine Üzüntüsünü Bildiren
Bulgar Kralı III. Boris'e Teşekkür (21 Nisan 1938) 207
Darüşşafaka Mezunları Kongresi'ne Teşekkür (23 Nisan 1938) 208
23 Nisan Bayramı Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (24 Nisan 1938) 209
23 Nisan Bayramı'nı Kutlayan
Budapeşte Elçisi Behiç Erkin'e (25 Nisan 1938) 210
Evlenmesi Dolayısıyla
Arnavutlar Kralı I. Zogu'yu Tebrik (26 Nisan 1938) 211
Doğum Yıldönümü Dolayısıyla
Yugoslavya Kraliyet Naibi Prens Paul'ü Tebrik (27 Nisan 1938) 212
Kırşehir Depremi Üzerine Üzüntüsünü Bildiren
Devlet Başkanlarına Teşekkür (28 Nisan 1938) 213
Atina'da Başvekil Bayar'a (28 Nisan 1938) 214
Alman Milli Bayramı Dolayısıyla
Almanya Führeri ve Başvekili Hitler'i Tebrik (30 Nisan 1938) 215
Polonya Milli Bayramı Dolayısıyla
Polonya Reisicumhuru Moscicki'yi Tebrik (2 Mayıs 1938) 216
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
Japonya İmparatoru Hirohito'yu Tebrik (3 Mayıs 1938) 217
Romanya Milli Bayramı Dolayısıyla
Romanya Kralı II. Carol'u Tebrik (9 Mayıs 1938) 218
Cumhuriyet Halk Partisi'ne Bağışlanan
Gayrimenkuller Hakkında Senet (11 Mayıs 1938) 220
Ankara Belediyesi'ne Bağışlanan
Gayrimenkuller Hakkında Senet (11 Mayıs 1938) 222
19 Mayıs'ın Yıldönümü Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (20 Mayıs 1938) 223
Doğum Yıldönümünü Tebrik Eden
İngiltere Kralı VI. George'a Teşekkür (21 Mayıs 1938) 224
Afganistan Bağımsızlık Gününün Yıldönümü Dolayısıyla
Kral Muhammed Zahir Han'ı Tebrik (27 Mayıs 1938) 225
Oğlu Nişanlanan
İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi'yi Tebrik (29 Mayıs 1938) 226
Kız Kardeşi Nişanlanan
Mısır Kralı I. Faruk'u Tebrik (29 Mayıs 1938) 227
Cenevre'de Afet Hanım'a (4 Haziran 1938) 228
Çocuk Esirgeme Kurumu Kongresi'ne Teşekkür (7 Haziran 1938) 229

Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
İngiltere Kralı VI. George'u Tebrik (8 Haziran 1938) 230
Cenevre'de Afet Hanım'a (14 Haziran 1938) 231
Doğum Yıldönümü Dolayısıyla
Macaristan Krallığı Naibi Amiral Horthy'yi Tebrik (24 Haziran 1938) 232
İngiltere Kralı VI. George'a Taziye (24 Haziran 1938) 233
Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda'ya (25 Haziran 1938) 234
Kabatoj Hakkının Alınmasının Yıldönümü Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (2 Temmuz 1938) 235
Amerika Milli Bayramı Dolayısıyla
ABD Başkanı Roosevelt'i Tebrik (4 Temmuz 1938) 236
Türk Kooperatifçilik Cemiyeti Kongresi'ne Teşekkür (4 Temmuz 1938) 237
Hataylılardan Gelen Telgraflara Cevap (6 Temmuz 1938) 238
Hatay Meselesinin Halli Üzerine Gelen Telgraflara Cevap (6 Temmuz 1938) 240
Kardeşinin Evlenmesi Dolayısıyla
Yunanistan Kralı II. Georges'u Tebrik (9 Temmuz 1938) 241
Fransız Milli Bayramı Dolayısıyla
Fransa Reisicumhuru Lebrun'u Tebrik (13 Temmuz 1938) 242
Kuruluş Yıldönümünü Kutlayan
Türk Dil Kurumu'nun Telgrafına Teşekkür (13 Temmuz 1938) 243
Romanya Kralı II. Carol'a Taziye (19 Temmuz 1938) 244
Büyükannesinin Ölümü Dolayısıyla
Yugoslavya Kralı II. Pierre'e Taziye (19 Temmuz 1938) 245
Selanik Anlaşması'nın İmzalanması Üzerine
Bulgar Kralı III. Boris'e (5 Ağustos 1938) 246
İzmirlilere Selam (8 Ağustos 1938) 247
Harf İnkılabının 10. Yıldönümü Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (10 Ağustos 1938) 248
Harf İnkılabının 10. Yıldönümü Dolayısıyla
Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın Telgrafına Cevap (10 Ağustos 1938) 249
İzmir Fuarı'nın Açılışı Hakkında
Başvekil Bayar'ın Telgrafına Cevap (20 Ağustos 1938) 250
Romanya Kralı II. Carol'a Teşekkür (20 Ağustos 1938) 251
Atatürk Gününü Kutlayan
Zonguldaklılara Teşekkür (27 Ağustos 1938) 252
Trans İran Demiryolunun Açılışı Dolayısıyla
İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi'ye (27 Ağustos 1938) 253
Saint-Étienne Bayramı Dolayısıyla
Macaristan Krallığı Naibi Amiral Horthy'yi Tebrik (27 Ağustos 1938) 254
Doğu Manevraları Dolayısıyla
Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'a (28 Ağustos 1938) 255
Zafer Bayramı Dolayısıyla
Orduyu Tebrik (30 Ağustos 1938) 256

Zafer Bayramı Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (30 Ağustos 1938) 257
Tahta Çıkışının Yıldönümü Dolayısıyla
Arnavutlar Kralı I. Zogu'yu Tebrik (31 Ağustos 1938) 258
Budapeşte Elçisi Behiç Erkin'e (31 Ağustos 1938) 259
Kurtuluş Yıldönümünü Kutlayan
Afyonkarahisar Halkına Teşekkür (31 Ağustos 1938) 260
Zafer Bayramı'nı Kutlayan
Orgeneral Fahrettin Altay'a Cevap (1 Eylül 1938) 261
Ahmet Cevat Emre'nin
"Eski Türk Yazısının Orijini" Adlı Etüdüne Düşülen Not (1 Eylül 1938) 262
Hatay Devletinin Kurulması Dolayısıyla
Bayar Hükümetini Tebrik (3 Eylül 1938) 263
Hatay Devlet Reisliğine Seçilmesi Üzerine
Tayfur Sökmen'i Tebrik (4 Eylül 1938) 264
Doğum Günü Dolayısıyla
Yugoslavya Kralı II. Pierre'i Tebrik (5 Eylül 1938) 265
Vasiyetname (5 Eylül 1938) 266
Vasiyetnameyi Alan
Beyoğlu Altıncı Noteri'ne (6 Eylül 1938) 268
Hatay Millet Meclisi Reisi Abdülgani Türkmen'e (7 Eylül 1938) 270
Yeni Kurulan Hatay Kabinesi'ne (8 Eylül 1938) 271
İzmir'in Kurtuluş Bayramını Kutlayan
İzmirlilere Teşekkür (12 Eylül 1938) 272
İngiltere Kralı VI. George'a Taziye (13 Eylül 1938) 273
Tahta Çıkışının Yıldönümü Dolayısıyla
Hollanda Kraliçesi Wilhelmina'yı Tebrik (15 Eylül 1938) 274
Meksika Milli Bayramı Dolayısıyla
Meksika Cumhurbaşkanı Cardenas'ı Tebrik (16 Eylül 1938) 275
Yeni İktisadi Planı Anlatan Başvekil Bayar'a
Dünya Vaziyeti Hakkında Uyarı (18 Eylül 1938) 276
Dünya Vaziyeti Hakkında Ali Fuat Cebesoy'a (1938) 278
6. Dil Bayramı Konferansı Üzerine
İbrahim Necmi Dilmen'i Tebrik (26 Eylül 1938) 280
Dil Bayramı Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (27 Eylül 1938) 281
Dil Bayramı Dolayısıyla
Türk Dil Kurumu'nun Telgrafına Teşekkür (27 Eylül 1938) 282
Dil Bayramı Dolayısıyla
İsmet İnönü'nün Telgrafına Teşekkür (27 Eylül 1938) 283
İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Muhittin Üstündağ'a (28 Eylül 1938) 284
Tahta Çıkışının Yıldönümü Dolayısıyla
Bulgar Kralı III. Boris'i Tebrik (1 Ekim 1938) 285

Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda'ya (7 Ekim 1938) 286
Kurtuluş Gününün Yıldönümünü Kutlayan
İstanbullulara Teşekkür (8 Ekim 1938) 287
Cumhuriyet'in İlanının Yıldönümü Dolayısıyla
Çin Cumhuriyeti Hükümeti Başkanı Lin Sen'e (8 Ekim 1938) 288
Demiryolunun Erzincan'a Ulaşması Üzerine
Nafıa Vekili Ali Çetinkaya'yı Tebrik (9 Ekim 1938) 289
50. Yıldönümlerini Kutlayan
İzmir Erkek Lisesi Mezunlarının Telgrafına Cevap (11 Ekim 1938) 290
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
Afganistan Kralı Muhammed Zahir Han'ı Tebrik (14 Ekim 1938) 291
Belediye Seçimleri Dolayısıyla
Başvekil Bayar'ı ve Vatandaşları Tebrik (15 Ekim 1938) 292
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
Romanya Kralı II. Carol'u Tebrik (15 Ekim 1938) 293
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (16 Ekim 1938) 294
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (17 Ekim 1938) 295
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (18 Ekim 1938) 296
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (18 Ekim 1938) 297
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (19 Ekim 1938) 298
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (19 Ekim 1938) 299
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (20 Ekim 1938) 300
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (20 Ekim 1938) 301
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (21 Ekim 1938) 302
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (21 Ekim 1938) 303
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (22 Ekim 1938) 304
Çekoslovak Milli Günü Dolayısıyla
Çekoslovakya Hükümet Naibi General Jan Syrovy'yi Tebrik (27 Ekim 1938) 305
Cumhuriyet'in 15. Yılı Dolayısıyla
Orduya Mesaj (29 Ekim 1938) 306
Cumhuriyet'in Yıldönümünü Tebriki Dolayısıyla
Başvekil Bayar'a Teşekkür (29 Ekim 1938) 307

Cumhuriyet'in Yıldönümünü Tebriki Dolayısıyla
Fevzi Çakmak'a Teşekkür (29 Ekim 1938) 308
Cumhuriyet'in Yıldönümünü Tebriki Dolayısıyla
Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda'ya Teşekkür (29 Ekim 1938) 309
Cumhuriyet'in Yıldönümünü Tebriki Dolayısıyla
Behiç Erkin'e Teşekkür (29 Ekim 1938) 310
Kongresini Yapan Basın Kurumu'nun
Tazim Telgrafına Cevap (30 Ekim 1938) 311
Cumhuriyet'in Yıldönümünü Tebriki Dolayısıyla
İbrahim Necmi Dilmen'e (31 Ekim 1938) 312
Cumhuriyet'in Yıldönümünü Tebriki Dolayısıyla
İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'a (1 Kasım 1938) 313
Türkiye Büyük Millet Meclisi
5. Devre 4. Toplanma Yılını Açış Konuşması (1 Kasım 1938) 314
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
Yabancı Devlet Başkanlarına Teşekkür (2 Kasım 1938) 322
Yeniden TBMM Reisi Seçilen
Abdülhalik Renda'yı Tebrik (3 Kasım 1938) 324
İstanbul Belediye Meclisi'nin Tazim Telgrafına Cevap (4 Kasım 1938) 325
Ankara Belediye Meclisi'nin Tazim Telgrafına Cevap (4 Kasım 1938) 326
Adana Belediye Meclisi'nin Tazim Telgrafına Cevap (7 Kasım 1938) 327
Yeni Çalışma Yılı Dolayısıyla
Büyük Millet Meclisi'ne (7 Kasım 1938) 328
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (8 Kasım 1938) 329
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (9 Kasım 1938) 330
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (9 Kasım 1938) 331
Sağlık Durumu Hakkında
Resmi Tebliğ (9 Kasım 1938) 332
Ölüm Raporu (10 Kasım 1938) 333
DİZİN 335

SUNUŞ

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye halkının ulusal demokratik devriminin önderidir. O'nun hayatı, daha 1908 Devrimi öncesinden 1938'de hayata göz yummasına kadar toplumumuzun devrim süreçleriyle iç içedir.

Atatürk, çağımızın iki büyük devrim dinamiğinden birini oluşturan Mazlumlar Dünyası'nın başarıya ulaşan ilk devrimine önderlik etmiştir. Bu nedenle, O'nun başında bulunduğu eylem, yalnız ulusal tarihimize damgasını vurmakla kalmamış, insanlık tarihinin yaratılmasına da önemli katkıda bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı'mızın ve Cumhuriyet Devrimi'mizin, bir bütün olarak, bütün dünyada Kemalist Devrim diye bilinmesi, başka deyişle O'nun adıyla anılması doğaldır.

Bu gerçekler ışığında, Atatürk'ü bilmek ve anlamak, 20. yüzyıl Türkiye'sini ve dünyasını inceleme ve açıklama çabasının bir gereğidir. Oysa O'nun önderliğindeki büyük devrimci eylemi ateşleyen ve yönlendiren düşünce birikiminin belgeleri, çeşitli kitap, dergi, gazete, yayın ve arşivlere dağılmıştır. Bu nedenlerle, araştırmacılar ve ilgililer, Türkiye Devrimi'ni bütün yönleri ve derinliğiyle inceleme ve açıklama olanağından yoksundur.

Atatürk'ü kaybetmemizden bu yana 60 yıl geçtiği halde, yazı ve konuşmalarını, bir arada ve asıllarına uygun olarak yayımlama görevi, ne yazık ki, bugünlere kalmıştır.

Kaynak Yayınları, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni yayımlama görevini üstlenmekle tarifsiz bir onur duymaktadır ve yaptığı işin bilincindedir.

Kuvvet kaynağımız, Türkiye halkının devrimci pratiğini özetleyen bu büyük birikimi, önümüzdeki devrimci atılımların enerji kaynağına dönüştürme iradesidir. Biricik güvencemiz ise, Türkiye devriminin yaratıcısı ve sahibi olan Türkiye halkıdır ve onun aydın birikimidir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, yalnız bir derleme ve özgün metinlere göre düzeltme çalışması sınırları içinde kalmamış, bir araştırma ve keşif faaliyeti boyutlarına ulaşmıştır. Kaynak Yayınları, Atatürk'e ait ülkemiz ve yabancı ülkeler arşivlerinde gizlenen belgelere ulaşmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış ve özel bir çalışma yürütmüştür. Bu çabalarımızın ürünlerini toplamaktayız. Özellikle Türkiye ve eski Sovyetler Birliği arşivlerinde bulduğumuz, yüzlerce yeni belge, yazı, mektup, demeç, tutanak, görüşme ve konuşma, Türkiye devrim tarihinin bazı aşamalarını yeniden yazmayı gerektiren bilgileri ve kanıtları içermektedir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni yayımlama görevi, kuşkusuz ancak Türkiye devrim tarihine ve Atatürk araştırmalarına emek vermiş aydın ve uzman birikimiyle başarılabilirdi. Bu anlayışla oluşturulan Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu, araştırmaların yürütülmesinde ve eserin oluşturulmasında izlenecek yöntemleri tartışmış ve anlayış birliğine varmıştır. Buna göre:

- Bu çalışmayla, Atatürk'ün yazdığı, söylediği ve imzaladığı bütün metinler ve belgeler bir araya getirilecektir.
- *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde, yalnız Atatürk'e ait olduğu kanıtlanmış olan metinler yer alacaktır. Hatıralardaki aktarmalar, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ne konmayacaktır.

• Hataların ve tahrifatların düzeltilmesi yanında, eksiklerin giderilmesi için, yayımlanmış metinler, asılları ve özgün belgelerle karşılaştırılacaktır.

• Belgenin kaynağı, konuşmanın nerede, hangi tarihte yapıldığı gibi nesnel bilgiler, yorumsuz olarak verilecektir.

• Metinler, eserde tarih sırasına göre yer alacaktır. Çünkü, Atatürk'ün görüşleri, tarihsel akış içinde anlamlıdır.

• Eser, günümüz Türkçesiyle yayımlanacaktır. Dildeki tarihi hava korunurken, artık anlaşılmayan sözcük ve deyimlerin yerine bugünkü karşılıkları konulacaktır.

Bu çerçevede binlerce kitap, gazete, dergi ve belge taranmış, incelenmiş, yayımlanmış metinlerle karşılaştırılmış; eski yazı metinler Latin harfli Türkçe yazıya yeniden aktarılmış; Rusça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve diğer yabancı dillerden metinler, yeniden çevrilmiştir. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde yer alan bütün metinler ve tarihleri, belgelerin asıllarına ya da ilk kaynaklarına başvurularak teker teker incelenmiş, araştırılmış, karşılaştırılmış ve defalarca kontrol edilmiştir. Yüzlerce yanlış okuma, çeviri ve tarih hataları saptanıp giderilmiştir.

Metinler 40 yaş aydın kuşağının Türkçesi temel alınarak, tarihi dokusu bozulmadan sadeleştirildi.

Dipnotlarda, metinlerin daha önce yer aldığı kaynaklar ile belgelerin bulunduğu arşiv belirtilmiştir.

Rumi tarihlerin yanında miladi karşılıkları gösterilmiştir.

Öğle vaktini esas alan 12 saat sistemi korunmuştur. Örneğin; "saat 2 sonra'da", "saat 14'te"; "saat 6 evvel'de", "saat 06'da" anlamındadır.

Kişi ve yer adlarının yazılışına müdahale edilmemiş, farklılıklar korunmuştur. ("Saip, Sâip, Saib", "Saffet, Safvet" ya da "Kanlı sırt, Kanlısırt" gibi.)

Sonunda "Y.N." (Yayımlayanın Notu) imzası bulunan notlar Kaynak Yayınları tarafından konulmuştur.

Böylesine ağır ve yorucu olan bu çalışma sırasında, Danışma Kurulu'nun yanında çok sayıda uzman araştırmacı, arşivci, çevirmen ve redaktör görev almaktadır. Hepsinin adını burada anmamıza sayfalarımız yetmez. Değerli katkıları için kendilerine ne kadar teşekkür edilse azdır.

***

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni en başta O'nun önderliğinde Türkiye Devrimi'ni gerçekleştiren Türkiye halkına, Birinci Dünya Savaşı'nın, özellikle Çanakkale Direnişi'mizin, Kurtuluş Savaşı'mızın silahlı kuvvetlerine, şehit ve gazilerine, Cumhuriyet Devrimi'mizin Aydınlanma savaşçılarına, Devrim şehitlerine, Kubilay'lara, "Cumhuriyet bize emanet" diyen devrim gençliğine, ulusal demokratik devrimimizi tamamlamak için mücadele eden emekçi ve aydınlarımıza borçluyuz. Bu büyük eserin gerçek yaratıcıları, başta Atatürk, onlardır.

20. yüzyılın devrimci yükselişinde, Ezilen Dünya'nın ayağa kalkışını ateşleyen ve 21. yüzyılın büyük devrimci atılımlarına olağanüstü katkılarda bulunacak olan Türkiye halkına ve aydınlarına, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni, Cumhuriyet'in 75. yılı armağanı olarak, derin saygı ve bağlılıkla sunuyoruz.

Ekim 1998
KAYNAK YAYINLARI

MUKADDES TABANCA*

(1 EKİM 1937)

Harp Akademisi'nden çıkar çıkmaz 5. Ordu'ya sürülmüş olan Erkânıharp Kolağası Mustafa Kemal'i bir aralık Selanik'te görüyoruz. Bu, usulü dairesinde izinli bir geliş değil, istibdat devrinin gözetleme ve kayıtlamalarından sıyrılarak bir kaçış idi. İzah edelim:

Mustafa Kemal, 5. Ordu'nun Yafa mıntıkasında piyade stajı yapıyordu. Fakat ruhu, inkılap idealinin yüksek ilhamlarıyla dolu idi. Şam'da bir gece, tüccar veya doktor Mustafa'nın evinde kurduğu "Hürriyet ve Vatan Cemiyeti"[1] teşkilatını Makedonya'ya yaymayı düşünüyordu.

Kafasını ve kalbini saran bu düşünce ile O, bir gün Yafa'yı terk ederek Mısır'a kaçtı. Hedefi Selanik idi. Buraya girebilmenin yolunu hazırlıyordu. Mısır'da çok durmadı. Akdeniz'in dalgalı ve fırtınalı bir mevsiminde bir vapura binerek Pire'ye çıktı, oradan Atina'ya gitti. Burada vaziyeti ve Selanik'e girebilmek vasıtalarını araştırdıktan sonra kararını verdi ve Selanik'te Erkânıharp Yüzbaşısı Ahmet Tevfik'e şu üç kelimeli telgrafı çekti:

"Parti bateau grec."[2] Ve bir gün Pire limanından Selanik'e kalkan Yunan bandralı bir vapura binerek doğduğu diyara yollandı. Arkadaşı Ahmet Tevfik, vapurun ismi yazılı olmayan bu üstü kapalı telgrafı aldığı tarihten itibaren her gün bir kayığa binerek Selanik limanına giren Yunan vapurlarını birer birer ziyaret ediyor ve her defasında aradığını bulamadan dönüyordu. Nihayet Mustafa Kemal'in bindiği vapur Selanik önünde demirledi. Ahmet Tevfik, hüviyetini gizlemek için arkasına bir muşamba giymiş olduğu halde, bir sandalla vapura yanaştı. Biraz sonra iki arkadaş, aynı sandalla, gümrüğün rıhtımına çıkmış bulunuyorlardı.

Mustafa Kemal burada üç sorgudan geçecekti: Gümrük memurları, polis memurları, askeri inzibat memurları... Tıpkı kaçan bir nefer gibi gelen bir erkânıharp subayı için bu sorgulara cevap vermek müşkül, belki de imkânsızdı. Fakat bir arkadaşı Selanik Merkez Kumandan Muavini Mümtaz Yüzbaşı Cemil (şimdi Tekirdağ Saylavı, eski Dahiliye Vekili Cemil Uybadın) onun imdadına yetişiyor. Mustafa Kemal'in

* Âfet (Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı), "Atatürk'ü Dinlerken: Mukaddes Tabanca", *Belleten*, 1 Ekim 1937, c.1, Sayı: 3-4, s.605-610. Fransızca çevirisi için bkz. *age*, s.611-617. Ayrıca bkz. *Ulus*, 19 Mart 1938, s.1, 8; *Ülkü*, Nisan 1938, c.11, Sayı: 62, s.97-101. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.49-55. Başlıklar *Belleten*'de yer almaktadır. (Y.N.)

1 *Belleten*, 1 Nisan 1937, c.1, Sayı: 2, s.289-298'de yayımlanan "Vatan ve Hürriyet" başlıklı yazı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.29, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2011, s.179-187. (Y.N.)

2 "Yunan gemisiyle yola çıktım." (Y.N.)

seyahati tarzından evvelce malumatı olan Yüzbaşı Cemil, lazım gelen tertibatı almış, Pire'den bir subay gelip ismi Mustafa Kemal olduğunu söyleyince serbest bırakılması için iskeledeki inzibat memurlarına talimat vermişti. Yüzbaşı Cemil'in bu tertibatından Ahmet Tevfik bile haberdar değildi.

Mustafa Kemal, Annesiyle Karşı Karşıya

Mustafa Kemal, Selanik'e çıkar çıkmaz, Sanayi Mektebi karşısındaki evine gidiyor. Mustafa Kemal bu evde dünyaya gelmiştir. Ana oğul karşılaşınca annesi, çocuğunun başına bir felaket gelebilmek endişesi içinde soruyor:

"-Ne cesaretle buraya gelebildin oğlum? Hem nasıl geldin? Devletin ve Padişahımız Efendimizin arzusuna aykırı bir iş yapmış olmayasın?"

Mustafa Kemal:

"-Merak etme anne" diyor, "rahat ol! Benim buraya gelmekliğim lazımdı, onun için geldim. Padişahımız Efendimizin ne olduğunu da şimdi değil, fakat yakın zamanda sana göstereceğim."

Bununla beraber vaziyet hiç emniyet verici değildir. Mustafa Kemal'in ortada görünmesi istibdadın gözcülerini derhal harekete getirebilirdi. Bunu düşünebilen Mustafa Kemal, bir müddet evinden dışarı çıkmadı, kendi arzusuyla evinde mahpus kaldı. Bu müddet zarfında kimse onun Selanik'te bulunduğundan haberdar değildi. Mustafa Kemal kendi seçimi olan bu tutukluluğu zarfında maksadı uğruna faaliyete koyuldu.

İlk Teşebbüs

Mustafa Kemal'in Selanik'te ilk teşebbüsü orada o devrin şöhretli bir paşası ile görüşme oldu. Mustafa Kemal daha Şam'da iken bu Paşa ile haberleşmişti. Onu kendisine bir vatanperver ve ihtilalci olarak tanıtmışlardı.

Mustafa Kemal, onun şahsında bir inkılap arkadaşı bulacağı kanaatiyle, bir gece vakti onun evine gitti. Kapıyı açan adama ismini vererek paşaya haber gönderdi. Derhal kabul edileceğini zannetti. Mustafa Kemal "Paşa Hazretleri bir yere gitmek mecburiyetindedirler, kendileriyle şimdi görüşemeyecekler" cevabıyla karşılaştı. Fakat yüksek maksadı uğrunda yola çıkmış olan Mustafa Kemal, böyle bir engel önünde geri dönemezdi. Kabul olunmak için ısrar etti. Nihayet Paşa'nın yanına götürüldü. Paşa'nın salonunda ayakta vuku bulan bu görüşme topu topu birkaç dakika süren üç beş kelimenin teatisinden ibaret kalmıştı.

Mustafa Kemal sordu:

"-Paşam, ben size Suriye'den mektup yazdım, inkılaptan, ihtilalden bahsettim. Memlekette inkılap yapabilir bir adam olduğumu anlattım. Siz de bana 'Her ne suret ve vasıta ile olursa olsun buraya geliniz, ben elimden geleni yaparım' diye cevap verdiniz. Şimdi halinizde bir çekinme, bir tereddüt görüyorum. Ancak ben bir defa gelmiş bulundum, şimdi ne yapacağım?"

Uzaktan şöhreti işitilen bu paşanın cevabı şu olmuştu:

"-Ben hiçbir şey yapamam. Yalnız senin yapacaklarını iyi kabul etmekle yetinirim. Ancak benim de senden bir ricam var: Beni yakma!"

Mustafa Kemal, yakılmaktan korkan bu paşaya kendisini yakmayacağına dair söz verdi ve gecenin karanlığında, geldiği gibi evine döndü.

O gece Mustafa Kemal sabaha kadar uyumadı. Ne yapacağını, işe nereden başlayacağını düşünerek sabahı buldu.

Sabaha Karşı Onun Verdiği Karar

Ortalık ağarıyor... Mustafa Kemal fecrin ilk aydınlığıyla beraber kararını vermiştir. Üniformasını giyerek ordu erkânıharbiye dairesinin kapısı önüne geliyor ve burada bir adamın gelmesini bekliyor. Beklediği adam Erkânıharbiye Miralayı Hasan Bey'di. Çok geçmeden Hasan Bey kılıcını şakırdatarak geldi. Makamına gireceği sırada... Mustafa Kemal kendisini önledi ve:

"-Beni tanımadınız mı?" dedi. Hakikaten tanıyamamıştı. Mustafa Kemal'in yüzüne dikkatle baktığı halde bir türlü hatırasını aydınlatamıyordu.

"-Tanıyamadım çocuğum!"

Mustafa Kemal kendisini tanıttı:

"-Ben Selanik Askeri Rüştiyesi'nde okurken siz birçok defalar bize mümeyyizliğe[1] gelmiştiniz. Mektebi bitirdikten sonra İstanbul'a, Kuleli İdadisi'ne girecektim. Siz buna mâni oldunuz ve 'Manastır'da daha iyi yetişirsin' diyerek beni Manastır İdadisi'ne gönderdiniz. Şimdi hatırladınız mı?"

Mustafa Kemal'in bu kısa izahı Hasan Bey'in hatıralarını aydınlatmaya kâfi gelmişti. Mustafa Kemal devam etti:

"-Tahmin ve teşhisiniz doğru çıktı, ben hakikaten dediğiniz gibi daha iyi yetiştim. Fakat şimdi bir felaketle karşılaşmış bulunuyorum. Sizi namuslu bir adam olarak tanıdığım için bugünkü vaziyetimin felaketli yönünü de size anlatmaktan çekinmeyeceğim."

Miralay Hasan Bey, Mustafa Kemal'in halini anlamış olacak ki, ona:

"-Büroma buyurunuz, orada görüşelim" dedi. Hasan Bey'in mesai odasında Mustafa Kemal ona vaziyeti, nasıl kaçtığını, nasıl gayri kanuni bir surette geldiğini, nihayet maksadı ne olduğunu, hiçbir noktayı saklamaksızın açıkladı.

Mustafa Kemal'i dikkat ve sükûnetle dinleyen Hasan Bey:

"-Çocuğum" dedi, "sen her şeyi yıktıktan, altüst ettikten sonra buraya gelmiş bulunuyorsun, ben şimdi sana ne yapabilirim?"

Mustafa Kemal'in cevabı:

"-Ne yapacağınızı ben değil, siz takdir edeceksiniz. Görüyorsunuz ki, ben milletime faydalı olabilecek bir hale gelmiş bulunuyorum. Siz bu fikirde değilseniz ve bu azmimde bana yardım etmezseniz, hayatım tehlikeye girer. O vakit ben de başka çare düşünmek mecburiyetinde kalırım. Kendi başıma düşünüp bulacağım bu çare beni belki muvaffak edebilir, fakat edemezse o vakit ben, bu yetişmiş adam, hiç olu-

1 Mümeyyizlik: Ayırtmanlık. (Y.N.)

rum. Beni hiç olmaktan kurtarmak şu dakikada sizin ellerinizdedir. Size söz veririm Beyefendi, öyle hareket ederim ki, size zerre kadar mesuliyet getirtmem."

Hasan Bey yüksek namusu ile Türkiye'de inkılap olmasını isteyen ve onu yapacakları yetiştirmeyi ve onların yetiştirilmesini isteyen ve bununla uğraşan bir adamdı. Mustafa Kemal onun Selanik Askeri Rüştiyesi talebesi olduğu günden beri dikkat nazarını çekmiş olan bir çocuk olduğu için bütün tavsiyeleri o günün kanun, nizam ve ahlak kaidelerinden üstün olan inkılapçılık düşüncesiyle hareket ediyordu. Onun içindir ki, Mustafa Kemal'e şu tavsiyede bulundu:

"-Vaziyet hakikaten dediğiniz gibi fena ve tehlikelidir. Şu dakika hatırıma gelen çareyi size söyleyeyim: Müşiriyet makamına bir dilekçe ile müracaat ediniz, hastalığınızdan bahsederek hava değişimi talebinde bulununuz. Fakat sadece Erkânıharbiye Yüzbaşısı Mustafa Kemal diye imzalayınız. Ben bu dilekçeyi Heyeti Sıhhiye'ye havale ettirir, Sıhhiye Reisi İskender Paşa'yı, ayrıca görerek lazım gelen vasiyetlerde bulunurum. Pek söz veremem amma, umarım ki, muvaffak olursunuz."

Mustafa Kemal Muayene Odasında

Ertesi gün Mustafa Kemal, Selanik Askeri Hastahanesi'nin muayene odasında, birtakım genç doktorlar arasında muayene edilmektedir. Ondan hastalığını soruyorlar, fakat o açık bir cevap veremiyor. Yalnız arada sırada "Hastalığımın mahiyetini İskender Paşa Hazretleri bilir" diyor. İskender Paşa hakikaten Hasan Bey'den tavsiye almış, fakat bunu hastanedeki doktorlara söylemeyi unutmuştu. Nihayet Paşa meseleyi hatırlıyor ve Mustafa Kemal'e bir raporla dört ay Selanik'te hava değişimi kararı veriliyor. Bu rapor İstanbul'a gönderiliyor.

Mustafa Kemal Çalışmak İçin Zaman Kazanmıştır

Mustafa Kemal, artık saklanmaya ve hüviyetini gizlemeye lüzum görmeden gayesi uğrunda çalışabilecektir. Derhal işe koyuluyor ve arkadaşlarından Hatip Ömer Naci'yi, topçu subaylarından Hüsrev'i,[1] sınıf arkadaşı ve o tarihte Selanik Askeri Rüştiyesi Tarih ve Edebiyat Muallimi Hakkı Baha'yı buluyor. Bunların aracılığıyla Selanik Muallim Mektebi Müdürü Hoca Mahir ve Selanik Askeri Rüştiyesi Müdürü Bursalı Tahir'le tanışıyor. Bunlar Mustafa Kemal'in hazırladığı inkılaba Makedonya'da ilk girenlerdir.

Selanik'in Çınarlı Mahallesinde Bir Ev

Ev sahibi Hakkı Baha yeni evlenmiştir. Mustafa Kemal, arkadaşlarıyla burada toplanmaya karar veriyor. Hakkı Baha'nın evine gidiliyor. Hakkı Baha, arkasına giy-

1 Hüsrev Sami Kızıldoğan. (Y.N.)

miş olduğu süslü bir Japon pijamasıyla kendilerini karşılıyor. Hakkı Baha o zaman musikiye meraklı idi, flüt çalardı. Bu evin tarihi bir kıymeti ve manası vardır: Çünkü Mustafa Kemal'in Şam'da tesis ettiği ihtilal komitesinin Makedonya teşkilatı bu evde kurulmuştur.

Mustafa Kemal ve arkadaşları bir masa etrafında toplanıyorlar, Mustafa Kemal cebinden bir kartvizit çıkarıyor. Bunun üzerinde yazılı üç beş maddeyi arkadaşlarına okuyor, arkadaşlar Mustafa Kemal'in tasavvur ve teklifini aynen kabul ediyorlar.

Şimdi hafif bir merasim işi kalmıştı: Komiteye sadakat yemini!

Mustafa Kemal bu yeminin silah üzerine yapılmasını teklif etti; çünkü, inkılabın yürüyebilmesi için icabında müracaat edilecek vasıta yine silahtı. Silah sözü üzerine pijamalı Edebiyat Hocası cebini yoklarken Mustafa Kemal, Topçu Subayı Hüsrev'e dönerek "Silahın var mı?" dedi. Hüsrev "Var efendim" cevabıyla tabancasını çıkardı. Mustafa Kemal tabancayı aldı ve masanın üstüne koydu.

"-Arkadaşlar" dedi, "inkılap için bu silah üzerine yemin ediyoruz, unutmayınız ki, burada birbirimize verdiğimiz söz inkılap sözüdür; ve onun olması için icabında silah kullanmaktan da çekinmeyeceğiz!"

Arkadaşlar birer birer bu silahı öptüler ve onun üzerine yemin ettiler. Bu merasim bittikten sonra Mustafa Kemal, Topçu Hüsrev'e dönerek "Al silahını" dedi. "Bu silah mukaddes bir silahtır; onu iyi sakla! Bir gün bana verirsin!" Ve hakikaten öyle olmuştu.

VATAN VE HÜRRİYET = İTTİHAT VE TERAKKİ*

(1 EKİM 1937)

Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı
Profesör Bayan Âfet'e

Türk Tarih Kurumu'nun 1 Nisan 1937 tarihli ikinci sayılı Belleten'inde "Atatürk'ü Dinlerken" başlığı altında yazdığınız kıymetli ve samimi yazıyı okudum.[1] *[...]*

Yazınızın sonunda "Evrensel ve tarihi işi, 1908 İnkılabı'nın esasını Şam'da Dr. Mustafa'nın evinde aramak lazımdır" cümlesiyle bitiriyorsunuz.

Mustafa Kemal'in bu büyük eserini memlekete nasıl yaydığını ve 1908 İnkılabı'na ne suretle tesir ettiğini her safhasında yaşamış bir adam sıfatıyla ben de söyleyeceğim. [...]

Mustafa Kemal Selanik'te

Şam'da Dr. Mustafa'nın evinde Atatürk'ün kurduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyeti o havalide yayılmaya başlamıştı. Ancak bu büyük eseri bütün memlekete yaymak, teşkilatlandırmak lazımdı. Artık O'nun muazzam deha kuvveti, taşacak yeni sahalar arıyordu. Sultan'ın zulüm ve istibdadına karşı memleket ve milleti kurtarmak zamanının geldiğine katiyetle inanmıştı. Bu inanış, bu ateşli ülkü bütün mevcudiyetini sarmıştı.

Şam ve Suriye O'nun düşündüğü geniş ihtilal ve inkılap hareketlerine hareket üssü olamazdı. Kendisine en müsait muhit, yabancı unsurların ayrılma karışıklıkları içinde kaynaşan "Makedonya" idi. Hem de orada mektep hayatından beri sevdiği, itimat ettiği yüzlerce fedakâr subay arkadaşları da vardı. Bunlar karışıklık çıkaran unsurlarla Makedonya'nın yeşil ve zengin ovalarında, ormanlı ve karlı dağlarında maksatsız çarpışıyorlardı. Orada yakın tehlikeyi anlamış olan Türk kütlesi daha uyanık, daha olgun idi. Hemen kararını verdi: Makedonya'ya geçmek...

Fakat Mustafa Kemal Şam'da hür ve serbest değildi. Oraya sürülmüş, her dakika gözetim ve yoklama altında bulunuyordu. Bu şartlar içinde büyük emelini nasıl tahakkuk ettirecekti? İşte bu kördüğümü çözmek lazımdı.

* Hüsrev Sami Kızıldoğan (Kars Saylavı), "Vatan ve Hürriyet = İttihat ve Terakki", *Belleten*, 1 Ekim 1937, c.1, Sayı: 3-4, s.619-625. Ayrıca bkz. *Ulus*, 20 Mart 1938, s.1, 8. Başlıklar *Belleten*'de yer almaktadır. (Y.N.)

1 *Belleten*, 1 Nisan 1937, c.1, Sayı: 2, s.289-298'de yayımlanan "Vatan ve Hürriyet" başlıklı yazı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.29, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2011, s.179-187. (Y.N.)

Mustafa Kemal için hayatta müşkül ve imkânsız yoktur. Bir kere karar verdikten sonra o şey mutlaka ve mutlaka olmalıdır ve olur.

Makedonya'ya geçmek için izin almak veya mazeret belirtmek zaruri bir mecburiyetti. Fakat Mustafa Kemal'e kim ve ne cesaretle izin verebilirdi? En meşru mazeretleri bile kabul edilemezdi. Bu vaziyet karşısında Mustafa Kemal kendisine has olan kararını verdi: İzin almadan gitmek. Bu hareket firar etmek demekti. Ruhunun bu ilk isyan ateşiyle Akdeniz kıyısına indi. Oradan ilk vapurla Akdeniz'in dalgalı enginlerine açıldı.

Selanik'te Heyecan

Mustafa Kemal'in Yunanistan'dan yazdığı bir telgraf arkadaşları arasında hemen duyulmuştu. Bu telgraf kendi sınıf arkadaşlarından Erkânıharp Yüzbaşısı Selanikli Ahmet Tevfik'e[1] *hitaben yazılmıştı.*

Bir gün Mustafa Kemal Selanik rıhtımına yanaşan bir vapurdan çıktı. Derin mavi gözlerinin içinde ihtilalin şimşekleri çakıyordu. Rıhtımda kendisini bekleyen Tevfik'in ellerini hararetle sıktı. Kendisinin olan bu güzel memlekete ayak basar basmaz duyduğu tatlı heyecan içinde yolculuğunun bütün zahmetlerini, meşakkatlerini unutmuştu. İskeleden, yıllarca çocukluğunun aziz ve ateşli hatıralarını taşıyan sokaklardan geçerek evine doğru gitti. O gün çok sevdiği annesinin şefkat ve hasretle tutuşan huzurunda aylarca sürmüş olan ayrılık acısını dinlendirdi...

Mustafa Kemal Faaliyette

Rıhtıma çıkar çıkmaz Ahmet Tevfik'ten eski arkadaşlarından şair ve hatip Ömer Naci'yi sordu. Akşam kendisini görmesini söyledi. Ömer Naci diyebilirim ki, Mustafa Kemal'deki gizli kudret ve dehayı ilk keşfeden bir vefalı dostu idi. Yüksek bir halk hatibi olan Ömer Naci, Mustafa Kemal'den sonra ordu ve memleket içinde pek çok sevilen bir zattı. O gece Naci ile buluştular. 3. Ordu mıntıkasında da Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin teşkiline karar verdiler.

Ertesi gün Naci Lembet'teki topçu kışlasına geldi. Bana Mustafa Kemal'in geldiğini söyleyerek bu akşam Selanik Askeri Rüştiyesi muallimlerinden Bursalı Hakkı Baha'nın evine mühim bir meselenin müzakeresi için gideceğiz dedi. Hiç unutmam, o taşkın ve ateşli ruhlu Naci fevkalade bir heyecan içinde sarsılıyor, hiçbir yerde oturamıyor, gecenin gelmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Naci'ye bu mühim toplantının konusunu sordukça açık söylemiyor, yalnız "ümitlerimizin tahakkuk etmek üzere olduğunu" söylemekle yetiniyordu. Akşam olmuştu. Belli saatte Hakkı Baha'nın Kule kahvelerine giden yol üzerindeki evine karanlıkta girdik. Hakkı Baha yeni evlenmiş bulunuyordu. Güzel döşenmiş bir gelin odasında toplanmıştık. Mustafa Kemal, Ömer

1 Ahmet Tevfik, Hürriyet'in ilanından evvel ölmüştür. Cemiyet'in eski ve kıymetli üyelerinden idi. (Hüsrev Sami Kızıldoğan'ın notu.)

Naci, Hakkı Baha, Mustafa Necip[1] *ve ben. Kahveler içildikten, Hakkı Baha ile bazı latifeler yapıldıktan sonra Mustafa Kemal oturduğu koltuktan doğrularak ağır ve vakur bir sada ile* "Arkadaşlar" *dedi,* "bu gece burada sizleri toplamaktan maksadım şudur: Memleketin yaşadığı vahim anları size söylemeye lüzum görmüyorum. Bunu hepiniz idrak ediyorsunuz. Bu bedbaht memlekete karşı mühim vazifelerimiz vardır. Onu kurtarmak yegâne hedefimizdir. Bugün Makedonya'yı ve tekmil Rumeli kıtasını vatan camiasından ayırmak istiyorlar. Memlekete yabancı nüfuz ve hâkimiyeti kısmen ve fiilen girmiştir. Padişah zevk ve saltanatına düşkün, her alçaklığı yapacak iğrenç bir şahsiyettir. Millet zulüm ve istibdat altında mahvoluyor. Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve yok olma vardır. Her ilerlemenin ve kurtuluşun anası hürriyettir. Tarih bugün biz evlatlarına bazı büyük vazifeler yüklüyor. Ben Suriye'de bir cemiyet kurdum. İstibdat ile mücadeleye başladık. Buraya da bu cemiyetin esasını kurmaya geldim. Şimdilik gizli çalışmak ve teşkilatı yaymak zaruridir. Sizden fedakârlıklar bekliyorum. Kahredici bir istibdada karşı ancak ihtilal ile cevap vermek ve köhneleşmiş olan çürük idareyi yıkmak, milleti hâkim kılmak, kısaca vatanı kurtarmak için sizi vazifeye davet ediyorum..."

Oda içinde derin bir sessizlik hasıl olmuştu. Lambanın solgun ışıkları içinde Mustafa Kemal'in heybetli sesinin akisleri hâlâ dalgalanıyordu. Ömer Naci ayağa kalkarak, Mustafa Kemal'in hitabesine karşı o tatlı şivesiyle: "Mustafa Kemal, arkandayız, seni takip edeceğiz, ölümler, cellatlar, işkenceler bile bizi bu azmimizden çeviremeyecektir. Hürriyet verilmez, o ancak alınır. Zulüm ve istibdat altında inleyen bu masum ve biçare milleti kurtaracağız, yaşasın hürriyet ve ihtilal!.." sözleriyle derin sessizliği bozmuştu. Mustafa Necip, inkılabın o fedakâr evladı, gizli hıçkırıklarla yanımda gözyaşlarını zapt etmeye çalışıyordu. Mustafa Kemal tekrar söze başladı. "Arkadaşlar!" *dedi,* "Gerçi bizden evvel birçok teşebbüsler yapılmıştır. Fakat onlar muvaffak olamadılar. Çünkü teşkilatsız işe başladılar. Biz kuracağımız teşkilat ile bir gün mutlaka ve mutlaka muvaffak olacağız. Vatanı, milleti kurtaracağız."

Bu hitabelerden sonra teşkilat işi görüşüldü. Nihayette Atatürk bana bakarak "Hüsrev, tabancanı çıkar, bu masanın üzerine koy, kararımızı yemin ile de teyit edelim" *dedi. Taşıdığım Browning tabancasını masanın üzerine koydum. Hepimiz ellerimizi bu tabancanın üzerine koyarak ölünceye kadar bu mukaddes dava uğrunda çalışacağımıza ant içtik.*

Bu tarihi manzara cidden muhteşem ve ulvi idi. Atatürk'ün yüksek huzurunda o gece Türkün kurtuluş tarihi doğmuştu. Bu suretle 1908 İnkılabı'nı yapan Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin o gece Selanik'te de temel taşları konulmuştu.

1908 İnkılabı

Yazımın başında söylediğim gibi meçhul kalan bu tarihi hakikati milli tarihe artık vermelidir. Bu sırrı bilen hayatta ancak üç kişi kalmıştır: Atatürk, Hakkı Baha ve ben.

1 Mustafa Necip piyade mülazımı idi. Balkan Harbi'nde Babıâli baskınında şehit düşmüştür. (Hüsrev Sami Kızıldoğan'ın notu.)

Mustafa Kemal'i zalim idare tekrar Şam'a iade etti. Selanik'te kalan arkadaşları Mustafa Kemal'in kendilerine verdiği ve emanet ettiği büyük eseri genişlettiler. Vatan ve Hürriyet Cemiyeti vatanın her köşesine dal budak saldı. Memleketin en kıymetli, en fedakâr evlatlarını sinesine aldı, bazı küçük gruplar da buna katıldı; nihayet bu teşekkül az zamanda teşkilatlanarak kahramanlarıyla 1908 Temmuz'unda Zalim Sultan'ın karşısına dikildi. [...]

TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA BULGAR KRALI III. BORİS'İ TEBRİK*

(2 EKİM 1937)

Tel. Ankara, 2.10.1937

Majeste III. Boris
Bulgar Kralı - Sofya

Majestelerinin tahta çıkışlarının yıldönümü münasebetiyle, en samimi tebriklerimi bildirir ve şahsi saadetleriyle Bulgaristan'ın refahı hakkındaki iyi temennilerimin kabulünü kendilerinden rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c. I, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.557-558; *Cumhuriyet*, 13 Ekim 1937, Numara: 4820, s.3; *Ayın Tarihi*, Kasım 1937, Sayı: 47, s.60.

BAZI TARİHİ KONULARDA SUNUM YAPMASI İÇİN AFET HANIM'A DİREKTİF*

(9 EKİM 1937)

Nazilli, 9 (Telgrafla) - Ankara'dan Ege manevra sahasına giden yol üstünde ve Atatürk'ün trenindeyiz. Eskişehir'de Ulu Önder'i coşkun ve candan tezahürlerle karşılayan binlerce halkın alkışları arasında tren kalktı. Gecenin karanlıkları içinde Batı Anadolu yoluna saptık. Atatürk'ün yemek sofrasındayız. Sofra, her gece gibi zekâ ve bilgi ışıklarıyla aydınlanan ilmi bir sohbete saha olmuştu. Sofrada Atatürk'ün misafiri olarak İsmet İnönü, bazı mebus arkadaşlar ve profesörler bulunmuştur. Türkiye'de olup biten şeylerin mahiyetini anlamaktan uzak birtakım kimselerin yavan fikirleri açıkça konuşuluyor ve gülünüyor, bu konuşmalar bir müddet sonra ilmi ve tarihi mevzulara intikal ediyordu.

Tarihi yalnız yapmakta değil, yazmakta da eşsiz bir deha olan Atatürk bir hamlede sohbete yepyeni bir istikamet verdi ve günden güne daha çok parlayan, daha çok feyizlenen yüksek kabiliyet ve irfanıyla takdir ve hayranlığı kazanan Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Bayan Afet'e hitap ederek, 1- Sümer medeniyetiyle Mısır medeniyeti arasındaki benzerlik, 2- Heksosların göçü ve Mısır'da faaliyetleri, 3- Etilerle Mısırlıların münasebetleri hakkında bir tarihi sohbet ile sofradaki arkadaşları aydınlatmasını emir buyurdular.

Konu çetin, her halde uzunca bir incelemeye veya hiç değilse bir müddet etraflıca düşünmeye muhtaçtı. Atatürk'ün emri karşısında tereddütsüz ayağa kalkan Bayan Afet şu sözleri söyledi: [...]

* İsmail Müştak Mayakon, "Atatürk'ün Treninde", *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1937, Numara: 4817, s.1, 8.

NAZİLLİ SÜMERBANK FABRİKASI'NIN AÇILIŞ TÖRENİNDE*

(9 EKİM 1937)

[...] Nazilli'ye yaklaşıyorduk.

Atatürk, Profesör Tankut'a sordu:

"-Nazilli ne demektir?"

Profesör'ün izahatı bitmeden trenin içini, genç gür sesler doldurdu. Etili'nin bugünkü çocuklarının sesleri tarihin engin derinliklerinden gelen sesler gibi uğulduyor ve çınlıyordu:

"-Yaşa Atatürk!"

Bu candan gelen seslerle canlanan heyecan levhası, istasyona indiği vakit Atatürk'ü daha çok sarmıştı. [...]

Atatürk, etrafını saran Nazilli halkının coşkun alkış sesleri içinde Halkevi'ne vardı. Günün büyük meselesi üzerinde konuşuluyordu. Celal Bayar, altı yıl önce bu salonda geçen bir hasbıhalinden bahsetti. Mevzu serbest rejimle devletçilik prensibi üzerinde imiş. O zaman bir fabrikanın Nazilli'de kurulması üzerinde konuşulmuş. İşte bugün tahakkuk eden bu iş için Atatürk ve memleket büyükleri bu kasabada bulunuyorlar. Küçük vagonlara binildi, şehrin biraz berisinde fabrika kombinasına doğru yol alınmıştı. Cumhuriyet hükümetinin birinci beş yıllık endüstri programından bir maddesinin tahukkukunu görmeye başlamıştık. Fabrika binalarına giden yollar halkla dolu idi. Atatürk'ün yoluna katılan kalabalık, meydanda yer almıştı. İlk binaya giriş küçük çocukların sepetlerde tuttukları pamuk dalları içinden oldu. Hepimiz yakalarımızı bu pamuk dallarıyla süsledik. Bu binada Fabrika Müdürü'nün kıymetli izahlarını dinliyorduk. İlk basmalardan bir top masa üzerine konuldu. Bu top kırmızı beyaz kurdelelerle bağlanmış, Türk pamuğunun kıymetlenen bir parçası olarak ne çok manalar ifade ediyordu.

Türk, kendi malını, kendi topraklarının veriminin kıymetine el emeğini katarak üzerine giyecek. Fakat bu emekler asrın ileri buluşlarından makineleşen kısmında en çok hisse almıştır. Türk'ün el emekleri artık el tezgâhlarında yer tutamaz. Ona bugünkü hayat icaplarını karşılayacak elemanlar lazımdır. Nazilli fabrikası bu ihtiyacın bir örneğidir.

Bütün kombinanın bittiği zaman alacağı şekil duvardaki haritada çizgilerle tespit edilmişti. Yalnız bitmeyen taraf bahçe ve park kısımları idi.

* Âfet, "Nazilli Kombinası", *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1937, Numara: 4819, s.1, 3; *Trakya Dergisi*, Ekim 1937, Sayı: 15, s.22-23; *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1937, Numara: 4817, s.1, 9. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.168-170. (Y.N.)

Balkondan şehir namına söylenen nutuk dinlendi. Celal Bayar, İnönü hükümetinin tatbiklerinden olan bu eseri kati rakamlarla canlandırdı. Bu nutuk, devletçilik prensiplerine dayanarak yapılan işlerin ekonomik ifadeleriyle dolu idi.

Nutuk bitince, Türk'ü giydirecek olan Türk işçileri, erkekli kadınlı, Atatürk'ün önünde geçit töreni yaptılar. Bir örnek giyinmiş kadın işçileri Türk yurdunda işbirliğinin canlı timsalleri idi. Kayseri fabrikasının spor teşekkülü de bu törende yer almıştı.

Elimize verilen planlara göre ilk daire önüne geldik. Atatürk'ün elinde bir anahtar parladı. Bu, kırmızı kurdele ile bağlanmış, Sümer Bank inisiyalinde[1] *yapılmış, anahtar şeklinde sarı madendi. Onun eli fabrika kapısını açtı, herkes içeriye girdi. Dışarıdaki sıcaklık bu binada teknik gelişmenin serinliğine yerini vermişti.*

Fabrika Direktörü'nün izahatı sırasına göre yürüyoruz. Pamuk işleyen makineler türlü şekiller alıyor. İplikler, binlerce makaralar üzerinde kümeleşiyor. Makaralar çözülerek tezgâhlarda yer almış, büyük bir salonda tezgâhların bulunduğu yerde her makinenin başında duran bir işçi "marş" emrini bekliyordu.

Direktör, Atatürk'e hitap ederek:

"-İşlemek için emrinizi bekliyorlar" dedi.

Büyük yerden çıkan emir, 480 makineyi birden gürültülü bir faaliyette koydu. Bunun üzerine Atatürk şunu dedi:

"-İşte halka hayat veren reel musiki!"[2]

[...][3] *Büyük Şef fabrikanın çıkardığı basmaları inceleyerek beğendiler. Nurullah Sümer'i ve Fazlı Turgay'ı muvaffakiyetli mesailerinden dolayı tebrik ederek:*

"-Gördüklerimden çok memnun oldum" *dediler.*

Fabrikadaki incelemelerden sonra Atatürk yine otorayla Nazilli istasyonuna döndüler. Ve saat 16'da özel trenleriyle ve refakatlerinde İsmet İnönü, Bayan Afet olduğu halde, halkın tezahüratı arasında manevra sahasına doğru hareket ettiler.[3]

1 İnisiyal (Fr. İnitiale): Bir şeyin başında bulunan, kelimenin ve ismin ilk harfi. (Y.N.)
2 *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*'de "İşte halka ref'ah verecek sesler!" şeklinde. (Y.N.)
3 Buradan sonrası 10 Ekim 1937 tarihli *Cumhuriyet*'te yer almaktadır. (Y.N.)

İSTANBUL'UN KURTULUŞ BAYRAMINI KUTLAYAN İSTANBUL HALKINA TEŞEKKÜR*

(10 EKİM 1937)

İstanbul'un kurtuluş bayramı münasebetiyle Reisicumhur Atatürk'le büyüklerimize çekilen tazim telgraflarına cevap olarak Belediye Riyaseti'ne aşağıdaki telgraflar gönderilmiştir:

İstanbul'un kurtuluş bayramı münasebetiyle sayın halkın bana karşı gösterdiği samimi hislere teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1937, Numara: 4817, s.3.

ÇİN MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA ÇİN CUMHURİYETİ HÜKÜMET REİSİ LİN SEN'İ TEBRİK*

(11 EKİM 1937)

Tel. Ankara, 11.10.1937

Ekselans Lin Sen
Çin Cumhuriyeti Hükümeti Reisi
Nankin

Cumhuriyet'in ilanı yıldönümü münasebetiyle Ekselansınızın gerek şahsi saadetleri, gerek Çin milletinin saadeti hakkındaki en iyi temennilerimi bildiririm.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0 Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.625; *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1937, Numara: 4827, s.3; *Tan*, 20 Ekim 1937, Numara: 890, s.3; *Ayın Tarihi*, Kasım 1937, Sayı: 47, s.61.

AYDIN MANEVRALARI ÜZERİNE KOMUTANLAR VE ASKERLER HAKKINDA MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'A*

(11 EKİM 1937)

Harekâtı her tarafta yakından takip eden Atatürk Mareşal'e şu sözleri söylemiştir:

Bütün komutanlar iyi karar veriyorlar, iyi düşünüyorlar, iyi yapıyorlar. Asker çok zindedir, bu çetin arazide çok tahammül gösteriyorlar. Komutanlardan, askerden de memnunum.

* *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1937, Numara: 4819, s.8; *Yeni Adana*, 15 Ekim 1937, Numara: 4344, s.1.

AYDIN MANEVRALARI ÜZERİNE ORDUYU TAKDİR*

(12 EKİM 1937)

Atatürk, manevra esnasında her iki tarafın harekâtını yakından takip etmiştir. Ordunun disiplin ve enerjisini subayların vukuflu gayretlerini ve büyük kumandanlarda yüksek sevk ve idare kabiliyetini büyük memnuniyet ve takdirle müşahede ve tespit eylemiştir.

Genelkurmay Başkanı Mareşal'e ve Ordu Müfettişi Orgeneral İzzettin Çalışlar'a özel olarak teşekkür etmekle beraber, kumandanlar ve ordu hakkındaki takdir ve selamlarını kendilerine bildirmelerini rica etmişlerdir.

Ege ordu manevrasını başlangıcından itibaren ehemmiyetle takip buyurmuş olan Cumhurreisi Atatürk, manevra mıntıkasından ayrılırken Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı ve manevra komutanı Orgeneral İzzettin Çalışlar'ı kabul ederek, ordu manevrasından çok memnun olarak ayrıldığını, harekâtın sevk ve idaresinde komutanların ve kıta komutanlarının muvaffakiyetlerini takdire layık bulduklarını ve modern silahların iyi kullanıldığını, subay ve eratın kıymetli fedakârlığını yüksek derecede bulduğunu ve orduya selamlarını söylemişlerdir.

Mareşal Çakmak'ın orduya gönderdiği tamim şudur:

Ege ordu manevralarını başından itibaren bütün teferruatı ile mahallinde takip buyuran Cumhurreisimiz Atatürk, ordumuzun en modern silahları pek iyi kullanmasını, komutanlarla subaylarımızın sevk ve idaredeki kabiliyet ve maharetlerini fevkalade takdir buyurmuşlar, beraberlerinde bulunan hükümet erkânının da bu takdirlere iştirak ettiklerini bildirmişler ve bu takdirlerin selamlarıyla birlikte bütün orduya tamimini emir buyurmuşlardır.

Orduya gösterilen bu yüksek iltifatları, benim de göğsümü iftiharla kabartmıştır.

Gösterilen bu gayret ve muvaffakiyete ben de teşekkür eder ve bu hususun bütün komutan, subay ve erlere tebliğini tamimen bildiririz.

* *Tan*, 14 Ekim 1937, Numara: 884, s.1, 8; *Son Posta*, 14 Ekim 1937, Numara: 2589, s.1, 11; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 47, s.10.

TARİH VE YAZI HAKKINDA NOT*

(12 EKİM 1937)

Tarih Yazı ile Başlar

Türkiye Cumhuriyeti mekteplerinde okunması tasvip edilen tarih kitaplarında tarihin tarifi şöyledir:

Tarih, insan cemiyetlerinin zaman ve mekân kaydıyla doğru olarak hayatlarını, kültürlerini nakleder bir ilimdir.

Bu tarif yanında şunu kaydetmek lazımdır ki, tarihin bu tarifi bu dünya klasik kitaplarında aynı değildir.

Ancak siyantifik[1] tarif şöyle bir kayda tutulmuştu:

Yazı; bunda insan zekâsının inkâr kabul etmez hakikatini görmemek mümkün değildir.

Ve fakat yazı nedir?..

İşte bu nokta üzerinde durur ve bundan çıkan orijinal anlamı kapsayabilirsek Türkiye Cumhuriyeti mekteplerinde okunmakta bulunan *Tarih* kitabı içindeki tarih tarifi tam anlayışla yerini bulur.

Yazı; bu Türk kelimesi şu anlamı işaret eder. Her şey bilhassa bir şey... O da insan zekâsının, düşüncesinin, kafasındaki geniş parlaklığın ve o zekâ parlaklığının bütün buluş ve görüşlerinin, yapışlarının ifadesine yarayan bir şeydir, objedir.

* Cevat Abbas Gürer, "Atatürk Aydın Manevralarında", *Yeni Sabah*, 9 Şubat 1941, Numara: 996, s.2. Ayrıca bkz. Neşe Yeşilçayır, "Atatürk'ün Yazdırdığı Bazı Notlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Mart 1988, c.4, Sayı: 11, s.495-497. Cevat Abbas Gürer, Atatürk'ün yazdırdığı notu şu açıklamayla aktarmaktadır:

> "Otuz yedi yılı Aydın manevraları büyük bir dikkat ve ciddiyetle cereyan etmişti. [...]
> Nihayet manevra kırmızıların galibiyeti ile bitti. [...]
> Atatürk, kritiği ve geçit törenini beklemedi. Karargâh treniyle Ankara'ya hareket olundu.
> Trenimiz Aydın'dan ayrıldıktan sonra gecenin koyu karanlıklarına dalmıştı. Manevra muvaffakiyetinin ve sevgili köylülerimizden aldığımız unutulmaz intibaların neşesiyle sofraya oturmuştuk.
> Her vakit olduğu gibi bir aralık yine bu şerefli sofra dershanesinin büyük sahibi Türk tarihi konusuna temas etti. Ağır ve şiddetli imtihanlar yaptı. Fakat hiçbir talebesini sınıfta bırakmaya kıyamadı.
> O büyük dimağın maksadı, bildiklerini, hatta bildiklerinden aldığı ilhamlarını etrafına izah ederek belletmeyi hedefliyordu.
> Gece saat 23'e yaklaşmıştı. Atatürk kalem kâğıt getirtti ve pek yakınımdan birinin not tutmasını emretti.
> Türk mevcudiyeti ve benliği için bu çok kıymetli tarihi notu aziz vatandaşlarıma armağan ediyorum."
> Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Scientifique (Fr.): Bilimsel. (Y.N.)

Şimdi dünya âlimleri yazıdan bahsettikleri zaman, bununla Grek, Latin, Finik vesaire harflerini ve bunlarla yazılı olan historik[1] eserlerini kastederler.

Bu kasıt şüphesiz doğrudur. Ancak sayılan türlü isimlerden evvel, isimli veya isimsiz yazılar yok mudur?..

Sümer'in, Hati'nin, Mısır'ın; onlardan daha çok eski olduğu bugün bilinen ve görülen Uygur'un, Maya'nın yazıları, historik diye kaleleştirilen tarih çerçevesi haricinde bırakılabilir mi?..

Bu yazılarla Orhon Yazıları, dar kafalı historiyenlerin[2] yaratmaya çalıştıkları yüksek kale bedenlerini onların kafalarına yıkmak için birer kale ve ayakta duran, pek canlı kuvvet ve kudret ifade eden birer yazı abideleri değil midirler?..

Yazı nedir? Bunu anlamak hakikaten çetin ilim sahibi olmaya bağlıdır. Paléolithique[3] devirde bir çakmaktaşı üzerinde yazılan yazıları görmüş dünyada kaç âlim vardır. Paléolithique bir kemik parçasının üzerinde bugün en aydın insanların, mimarların, mühendislerin kullanagelmekte oldukları desimetreyi görürsek, bugünkü ilim dünyasını yirmi-otuz bin sene evvelindeki ilim âlemi henüz ilmi hakikati anlayamamış zavallı çocukları mertebesinde göreceğinden asla hayrete düşmemeliyiz.

Bu noktadan tarihin yazı ile başladığı hakikatini tekrar etmek isterim.

Fakat bu yazıyı ölmüş zannolunan çok eski, büyük, geniş insanlık kültürünü, asırlarca devam eden uyuşukluktan sonra bazı kokularını, kıvılcımlarını kavrayabilen uyanık insan zekâlarının yeniden ortaya sürmeleri tarzında anlamak uygun olur.

Yazının Güneş kadar özelik[4] olduğu tek vesikasını vermekle beyanatımı bitireceğim.

Güneş (O) işte onu gösteren yazı.

İşte ilk Türk ve dünya alfabesinde 'A' denilen harf. Bu harf bugün dahi Maya ve Orhon yazılarında aynen mevcuttur.

1 Historique (Fr.): Tarihi. (Y.N.)
2 Historien (Fr.): Tarihçi. (Y.N.)
3 Paléolithique (Fr.): Yontma taş devri. (Y.N.)
4 Üzelik: Ezeli. (Y.N.)

SAVAŞ İHTİMALİ KARŞISINDA TBMM'NİN ALACAĞI TUTUM HAKKINDA NOT*

(12 EKİM 1937)

Yalnız samimi bir kanaat olarak bildiğimiz bir şey vardır ki, eğer bu memleketin bir gün herhangi bir yerde bir badireye girmesi, bir muharebeye tutulması veya iştirak etmesi mukadderse, hükümet olarak bu hususta Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve millete, onu, etrafıyla inceleyerek ve bildirerek ve anlayarak karar vermek imkânını hazırlamak, başlıca vazife saydığımız bir iştir.

Yani istemiyoruz ki, milletlerarası herhangi hadisede bir hükümetin veya birkaç hükümetin girişecekleri taahhütlerinin tabii cereyanları şu veya bu tarzda birbirini lüzumlu kılarak milleti mazide birçok hadiselerde olduğu gibi bir emrivaki karşısında bıraksın.

Milletlerin faaliyetlerinde bütün hadiseleri evvelden tahmin edip bir karara bağlamak mümkün olmamıştır.

Bununla beraber, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu memleketin mukadderatında düşünerek bir karar vermesi ve ancak onun verdiği kararların tatbik olunabilir olduğunu dahilde ve hariçte herkese anlatılmasının, bu memleketin selameti için esaslı bir çare olduğunu zannediyoruz.

Türkiye şu veya bu tarzda herhangi bir yere sürüklendirilmiş gibi başıboş bir idare manzarası göstermeyi asla kabul edemez.

Büyük devletler arasındaki mücadele, gerginlik, husumet o haldedir ki, bunların arasında bulunarak bir badireye karışmak ihtimali vardır.

Bu ihtimale karşı ise azami derecede dikkatli, tedbirli ve soğukkanlı bulunarak postu kurtarmaya çalışmak vaziyetindeyiz.

* Cevat Abbas Gürer, "Atatürk ve Dünya", *Yeni Sabah*, 10 Kasım 1941, Numara: 1262, s.2. Ayrıca bkz. Neşe Yeşilçayır, "Atatürk'ün Yazdırdığı Bazı Notlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Mart 1988, c.4, Sayı: 11, s.496-497. Cevat Abbas Gürer, Atatürk'ün yazdırdığı notu şu açıklamayla aktarmaktadır:

"[...] Atatürk, 1937 yılının Birinciteşrin'inde [Ekim'inde] Aydın havalisinde yapılan Sonbahar manevralarında arzusu gibi yüksek kudrette gördüğü gözbebeğimiz ordumuzun harp ve muharebe kabiliyetinden pek mütehassis ve memnun olarak Ankara'ya dönüyordu.
Manevra esnasında toz topraklar içinde devamlı bulunan Atatürk, hafifçe bir gözünden rahatsız olmasına rağmen, ordunun muvaffakiyetinden dolayı pek keyifli ve coşkun bir ruhi haletle sofraya oturdu. Gece yarısına doğru birisi ilmi (Tarih Yazı ile Başlar) ve diğeri ise 'yakın gelecekte ihtimalini öngördüğü dünya vaziyeti karşısında Türkiye Cumhuriyeti'nin alacağı tutumu ve hali' tespit eden siyasi iki notunu Türk tarihine şaheser olarak bıraktı.
Üç yıldan beri aramızda olmadığı halde kalplerde olduğu gibi her haliyle yaşayan Büyük Atatürk'ün büyük hatırasını taziz ve takdis maksadıyla kudretli notunu sevgili yurttaşlarıma sunuyorum." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

YUNAN KRALI II. GEORGES'İ TEBRİK*

(12 EKİM 1937)

Ankara, 12 (AA) - Yunan Veliahtı Prens Paul'ün nişanlanması münasebetiyle Reisicumhur K. Atatürk'le Yunan Kralı Majeste II. Georges arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:

Majeste II. Georges
Yunan Kralı - Atina

Yunan Veliahtı Altes Ruvayal Prens Paul'ün nişanlanması münasebetiyle, Kral ailesinin daimi saadeti ve dost ve müttefik Yunanistan'ın büyük iyiliği ve refahı hakkındaki en iyi temennilerimi Majestelerine bildiririm.

K. Atatürk

* *Tan*, 13 Ekim 1937, Numara: 883, s.3; *Son Posta*, 13 Ekim 1937, Numara: 2591, s.3; *Ayın Tarihi*, Kasım 1937, Sayı: 47, s.60. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.440.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA AFGANİSTAN KRALI MUHAMMED ZAHİR HAN'I TEBRİK*

(13 EKİM 1937)

Tel. Ankara, 13.10.1937

Majeste Muhammed Zahir Han
Afganistan Kralı - Kâbil

Doğumlarının yıldönümü dolayısıyla Majestelerini candan tebrik eder ve yüksek şahısları ile dost Afgan milleti için sürekli saadetler dilerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.100; *Tan*, 23 Ekim 1937, Numara: 893, s.3; *Son Posta*, 23 Ekim 1937, Numara: 2598, s.3; *Ayın Tarihi*, Kasım 1937, Sayı: 47, s.62.

ALMANYA BAŞKANI VE BAŞBAKANI HITLER'E*

(15 EKİM 1937)

Ekselans,

Nezdinizdeki Büyükelçim Hamdi Arpağ vasıtasıyla takdim etmiş olduğum resmimden dolayı göndermek lütfunda bulunduğunuz mektubu büyük bir memnuniyetle aldım. Bunda, her iki memleketi birbirine bağlayan dostluk duygularının yeni bir tezahürünü görmekle bilhassa mesudum.

Pek mütehassis olduğum bu nazikâne karşılıklardan ve bana, şahsi saadetleriyle Alman milletinin refahı hakkındaki samimi temennilerimi tekrar eylemek fırsatını verdiklerinden dolayı, Ekselanslarına kalbi teşekkürlerimi arz ederken derin bir haz duymaktayım.

Ankara, 15 Birinciteşrin [Ekim] 1937

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.168-169.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA ROMANYA KRALI II. CAROL'U TEBRİK*

(15 EKİM 1937)

Tel. Ankara, 15.10.1937

Majeste Romanya Kralı II. Carol
Bükreş

Majestenizin doğumunun yıldönümü münasebetiyle samimi tebriklerimin ve şahsi saadetleriyle müttefik ve dost Romanya'nın refahı hakkındaki en iyi dileklerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Romanya, İ.K.60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.57; *Tan*, 23 Ekim 1937, Numara: 893, s.3; *Son Posta*, 23 Ekim 1937, Numara: 2598, s.3; *Ayın Tarihi*, Kasım 1937, Sayı: 47, s.62.

MACARİSTAN KRAL NAİBİ AMİRAL HORTHY'YE TAZİYE*

(16 EKİM 1937)

Amiral Altes Serenissim Horthy de Nagybanya
Macaristan Kral Naibi
Budapeşte

Altes Serenissimlerinin Ekselans General Stephan Horthy'nin vefatı ile uğradıkları kaybı üzüntüyle öğrendim. En samimi taziyetlerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1937, Numara: 4824, s.3; *Tan*, 17 Ekim 1937, Numara: 887, s.3; *Ayın Tarihi*, Kasım 1937, Sayı: 47, s.61. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.306. Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 16 (AA) - Amiral Horthy'nin biraderi General Stephan Horthy'nin vefatı dolayısıyla Reisicumhur K. Atatürk'le Macaristan Kral Naibi arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" Bkz. Aynı yerde. (Y.N.)

BALKAN PAKTI'NIN DEVAMI, SAVAŞ İHTİMALLERİ VE TÜRK-YUNAN SAVUNMA İŞBİRLİĞİ HAKKINDA YUNANİSTAN BAŞVEKİLİ METAKSAS İLE GÖRÜŞME*

(19 EKİM 1937)

Ankara, 19 Biriciteşrin [Ekim] 1937

Reisicumhur Kemal Atatürk, Yunan Başvekili General Metaksas'ı ve maiyetinde gelen heyeti, Salı 19 Birinciteşrin [Ekim] 1937'de saat 17'de Çankaya'daki köşklerinde audience'a[1] kabul buyurdular. Bu saatte Köşk'e varan General Metaksas ve Yunan Heyeti, Cumhurreisliği yaverleri, Başyaveri ve Hariciye Protokol Şefi tarafından karşılanarak aşağı kattaki salona alındılar. Ve Hariciye Protokol Şefi'nin daveti üzerine General Metaksas yukarı kata çıkmak üzere salondan ayrıldı; Yunan Heyeti aynı salonda kaldı.

General Metaksas Reisicumhur'un çalışma odasında, huzuruna kabul olundu. Reisicumhur'un arzusu ve iradesi üzerine bu audience'da Yunan Başvekili General Metaksas ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras'tan başka Türkiye'nin Atina'daki Ortaelçisi Ruşen Eşref Ünaydın'la Yunanistan'ın Ankara'daki Ortaelçisi Rafael de hazır bulundular.

Audience esnasında Türkçe konuşan Reisicumhur'un yüksek beyanatını Dr. Tevfik Rüştü Aras Fransızcaya tercüme vazifesini yaptı.

Yazıhanelerinden lütfen bir iki adım ilerleyerek Yunan Başvekili'nin elini sıkmakla kendisine iltifatta bulunan Reisicumhur'a Yunan Başvekili, kendi hükümdarı Kral II. Jorj'un selam, sevgi ve saygılarını arza memur bulunduğunu ve bu vazifeyi yerine getirmekle iftihar ettiğini bildirdi; buna kendisinin şahsi, derin saygılarını da ilave etti. Reisicumhur, Yunan Başvekili General Metaksas'a, Kral'ın dostane nezaketinden mütehassis oldukları ve dönüşünde bilmukabele kendi selamlarını, dostluklarını, muhabbetlerini Yunan Kralı Majeste II. Jorj'a iletmesi ricasında bulundukları cevabını

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Hususi Kalem, 1937'den aktaran: Bilâl N. Şimşir, "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri, Yedi Belge (1930-1937)" *Belleten*, Ocak 1981, c.45, Sayı: 177, s.179-196; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.441-454; D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Devletler B. 1 a. 3 (3) K. 23 M (Balkan Birliği)'nden daktilo edilmiş tutanak fotokopisini (13 sayfa) aktaran: *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923*, c.2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.361-373.
Açıkça belirtilmemekle birlikte, iki saat süren bu görüşmenin notlarının Atina Ortaelçisi Ruşen Eşref Ünaydın tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Uzun, ayrıntılı ve kapsamlı olan belgenin aslı seyrek satır 38 daktilo sayfası tutmaktadır. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

1 Audience (Fr.): Üst düzey bir devlet adamının konuklarını görüşmek için kabul etmesi. (Y.N.)

verdiler. Ayakta ve Fransızca konuşularak geçen bu ilk konuşma esnasında Yunan Başvekili General Metaksas'ın, Reisicumhur Atatürk'ün huzurunda bulunmaktan çok mütehassis olduğu sesinin edasından ve ifadelerinin heyecanından anlaşılıyordu.

Reisicumhur, yazıhaneleri başına oturdular ve yandaki kanepede General Metaksas'a da yer işaret buyurdular ve küçük bir masa üzerinde duran kutudan bir sigara ikram ettiler. O esnada kahve de getirildi.

Reisicumhur General Metaksas'ın hatırını sormak iltifatında bulunarak konuşmayı açtılar.

Yunan Başvekili bu yüksek nezakete teşekkür etti. Yaratıcı ve başarıcı eserinin öteden beri hayranı bulunduğu Büyük Atatürk'e bizzat tazimlerini arz etmek ve onu yakından görmek saadetine vesile veren bu seyahat fırsatını elde ettiğinden dolayı kendini çok bahtiyar saydığını, Atatürk'ün rehberliği altında yeni Türkiye'nin ulaştığı harikulade ilerlemeden Yunan milletinin çok sevinmekte olduğunu, Türkiye'nin ilerlemesini ve kuvvetlenmesini bizzat kendi kuvvetlenmesi ve ilerlemesi saydığını, bu samimi takdir, sevgi ve bağlılık duygularına hükümdarından en son köylüsüne kadar bütün Yunan milletinin de tamamen kendisiyle müşterek olduğu teminatını vermeyi vazife bildi; dost ve müttefik Türk devletinin sınırına geldiği andan itibaren hakkında gerek resmi makamlar tarafından gösterilmiş ve gösterilmekte olan yüksek iyi kabulden, gerek Türk halkının gösterdiği samimi dostluktan minnettar bulunduğunu arz etti.

Reisicumhur, Yunan Başvekili'nin gerek hükümdarı namına, gerek kendi adına ve gerek dost ve müttefik Yunan milleti namına bildirdiği bu güzel düşüncelerden mütehassis olduğunu ve Yunan Başvekili'ni şahsen tanımak fırsatını bulmaktan dolayı memnun kaldığını, kıymetli Yunan Kralı Majeste Jorj'un yüksek kavrayışlı rehberliği altında Yunan hükümetinin dikkatli mesaisi neticesi olarak bu komşu ve dost memleketin ilerlemekte olduğunu, Atina'yı muhtelif vesilelerle ziyaret ve Yunan Devlet Reisi ve ricaliyle temas eden devlet adamlarımızdan ve Elçimizden işitmekle de memnuniyet duyduğunu söyledi ve gerek kendisinin, gerek Türk milletinin Yunanistan'ın bu göze çarpan ilerlemesi karşısında tıpkı kendilerinin Türkiye hakkındaki güzel hisleri gibi aynı samimiyetle sevinç duyduğunu ilave etti.

Yunan Başvekili dedi ki:

-Büyük Atatürk, eğer bir fırsat olup da Yunanistan'ı teşrif buyursanız benim Zatı Devletinize arz ettiklerimin, duygularımdan çok eksik kaldığını, bizzat bütün Yunan milletinin, yüksek şahsiyetinize göstermeye vesile bulacağı coşkun samimiyet ve hürmet tezahürlerinden görürdünüz. Zatı Devletinizi temin ederim ki, bütün Yunan milleti kalbi hayranınızdır. Bundan birkaç ay evvel bize vaki olan o büyük mesajınız münasebetiyle ta en küçük köylere kadar bütün Yunanlıların göstermiş oldukları kalbi bağlılık bunun bir örneğidir.

Reisicumhur cevaben:

-Yunan milletinin hakkımda beslediğini ifade buyurduğunuz duyguya teşekkür ederim. O toplanma vesilesiyle göndermiş olduğum mesajdaki düşüncelerimi bugün de yanınızda aynen tekrara ve teyide fırsat bulmuş oluyorum.

General Metaksas:

-Büyük Atatürk; sizin sözleriniz bizim için fiiliyat demektir.

Reisicumhur:

-Bunun böyle anlaşıldığından memnunum. Hakikat böyledir, buyurdu ve ilave etti:

-Biliyorsunuz, ben Makedonyalıyım. Selanik'te çocukluğumdan beri milletinizin çocuklarıyla tanıştım, dostluk ettim. Onlardan da aynı karşılığı gördüm ve şunu da sezdim ki, her iki milletin çocuklarında birbirlerine karşı daha fazla ve daha özel mahiyette bir yakınlık ve sokulganlık vardır. Demek istiyorum ki, daha o yaşlardan beri milletinize muhabbetim vardır. Bu tabii eğilime bakarak her iki milletin daima birbirine yakın dost olmasını ve öyle kalmasını daha gençliğimden düşünmüştüm. Daha sonra hadiselerin zorlaması dolayısıyla ayrı ayrı saflarda bulunduğumuz zamanlarda dahi, fırsat çıktıkça temas ettiğim subaylarınıza, bu ayrılığın geçici olduğunu, esasta, dikkatle bakılacak olursa bu iki milletin birbirine dost olması her ikisinin de büyük ve hayati menfaatları gereği bulunduğunu, zamanla bu hakikatin anlaşılacağını ve bu dostluğun kurulacağını ve daima buna çalışmanın uygun olacağını söylemişimdir. Benim, çok eski olan düşüncem bugün tahakkuk etmiş bulunuyor.

General Metaksas:

-O beyhude mücadelelerle Yunanistan'ı zaafa düşürmenin büyük bir hata olduğunu ve bu hatanın bizi bir felakete götüreceğini o zaman görmüş ve mesul idarecilerimize söylemiştim. Fakat o vakit sözümü dinletemediğim gibi düşüncemin cezasına bile uğratılmıştım. Zaman benim haklı olduğumu ispat etti. Şimdi, görmekle bahtiyarım ki, daha sonra alınan bilgece tedbirler sayesinde bu hata tamir edilmiş bulunuyor. Türk-Yunan dostluğu bugün en sağlam bir hakikattir. Bu dostluk bir esastır ve ebedidir. Balkan Anlaşması'nın esası da bu Türk-Yunan Anlaşması'ndan başlar.

Reisicumhur:

-Hadise hakikaten böyle cereyan etti. Bugün Balkan Anlaşması da fiiliyat sahasına girmiş bulunuyor. Bu Anlaşma'nın alakadarları devlet ve milletlere temin etmekte bulunduğu iyilikler, yürürlükte olduğu şu birkaç sene zarfında hepimizce görülmüştür. Dolayısıyla bu anlaşmanın devamında fayda görülmek gerekir. Yugoslavlarla Rumenlerin bu Antant'ta devam etmelerine ihtiyaçları vardır. Ve bizim de (Türk ve Yunanlıların da) onlarla birlikte bulunmamızda menfaat vardır. Zatıâlinizin bu hususta görüşlerini öğrenmek isterim.

General Metaksas Reisicumhur'un bu yüksek görüşleri dairesinde düşündüğünü, Yugoslavlarla Rumenlerin gerçi Küçük Anlaşma Devletleriyle bağlı olduklarını, fakat sadece bu ittifaka tamamen bel bağlamaklığın kendi menfaatlarını korumak hususunda kâfi geleceğini zannetmediğini, bu konuya dair son aldığı haberlerin de bu düşüncesini teyit etmekte bulunduğunu, onun için bu iki devletin Balkan Anlaşması'na bundan böyle de gereği gibi ehemmiyet vereceklerini umduğunu söyledi.

Reisicumhur:

Barışın ve asayişin yerleşmesi için komşu memleketler arasında yapılan dostluk mesaisinin bittabi makul ve makbul görüleceğini, Küçük Anlaşma'nın da[1] bu cümle-

1 Bölgede yapılan antantlar bakımından, Balkan Antantı ilk değildir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk önemli ittifak, 14 Mayıs 1920'de Çekoslovakya-Yugoslavya arasında yapılan, 23 Nisan 1921'de de Romanya'nın katıldığı Küçük Antant olmuştur. Türkiye 1925'te Bulgaristan ve Sovyetler Birliği ile, 1926'da İran, İngiltere ve Irak ile, 1928'de Afganistan'la antlaşmalar imzalamıştır. (Y.N.)

den olduğunu, ancak teşekkülü ve mahiyeti itibariyle, alakadarlarını temin ve tatmin etmek kâfi gelmediği hadiselerden anlaşılan bu paktın bu iki devlet için bir esas siyaseti teşkil edemeyeceğini söyleyerek görüşlerini şu sorularla da belirginleştirdiler:

Mesela: Almanya Çekoslovakya'ya hücum ederse gerek Yugoslavya ve gerek Romanya bu memleketi müdafaa için kendilerini ateşe atarlar mı? Böyle yapmakta kendileri için hayati ne menfaatları vardır. Bilhassa Almanya onlar üzerine hücum etmeyi düşünmediği takdirde, bizzat kendileri harp açarak bu kuvveti üzerlerine çekmek tehlikesine teşebbüs ederler mi? Değil bu iki devlet, hatta Çekoslovakya'nın bütünlüğünü muhafaza etmeyi üstlenen Fransa bile böyle bir taarruz hadisesi karşısında sırf Çekoslovakya'yı korumak için diğer ihtiyaçlarından ve tehlikelerden vazgeçer ve İngiltere ve Rusya ile mutabık kalmadan harekete geçer mi? Böyle müşterek harekete geçileceği farz olunsa dahi Yugoslavya ve Romanya komşu bulundukları Balkan memleketleri sınırlarını dostlukla temin etmedikleri takdirde zaafa düşmüş bulunacaklarını takdir etmezler mi? O halde Küçük Anlaşma'nın zaaf noktalarını takdir eden Yugoslavya ile Romanya'nın kendi vaziyetlerini Balkan Anlaşması'yla takviye etmelerine ihtiyaçları vardır. Zira onların varlığını daha esaslı surette emniyete alacak kuvvet ancak bu pakttır. Bu her iki devletin Balkanlar'la olan menfaatları mukayese edilecek olursa, Orta Avrupa ile olan menfaatlarından daha üstündür. Zira onların en mühim hayat kaynak ve merkezleri bizlerinki gibi Balkanlar'da bulunmaktadır. Bu itibarla da Balkan Paktı'nın ahengi daha kuvvetlidir, yollu değerlendirmelerini belirtti, sonra:

-Dolayısıyla onların da bu ihtiyaçlarını, sizin de bizim de menfaatlarımızı göz önünde bulundurarak benim için ve zannederim hepimiz için ideal olan Balkan Anlaşması'nı devam ettirmeliyiz. Bu paktın devam müddeti ne kadardır? Zannederim yedi sene... Bu müddetin nihayete ermesine de üç sene kaldı. Şimdi yapılacak iş bu müddetin sona ermesinden evvel en yakın bir zamanda, mesela bu önümüzdeki konsey toplantısında bu paktın uzun müddetler devamı için alakadar devletlerle birlikte karar verip bu kararı bir sürpriz halinde ilan etmek... Böyle bir kararın verilmiş olması Balkan Paktı Devletlerinin dayanışmasını kuvvetle göstereceği gibi, bu paktın mevcudiyetinde ve devamında kendileri için menfaat görmeyen bazı devletlerin dedikodularına set çekilmiş olur. Fakat bu tedbiri, tahakkuku anına kadar hiç duyurmamalı, ta ki araya birtakım nüfuzlar ve entrikalar girerek teşebbüse zarar vermeye çalışılmasın. Zatıâlinizin bu hususta fikriniz nedir?

"Ben de bu yüksek fikrinize tamamen iştirak ederim; buyurduğunuz yön dahilinde bu uzatma keyfiyetinin en kısa zamanda tahakkukuna çalışırız" cevabını veren General Metaksas bu konuda, bu Balkan Paktı konusu etrafında aşağıdaki izahatı verdi:

-Biz Yunanlılar, bu Balkan Paktı'nın devamı için mesaide bulunmaktan geri durmadık ve durmuyoruz. Hatta geçen kışki Yugoslav-Bulgar Paktı yapılması söz konusu olmadan evvel Bulgarların bizzat kendi teşebbüsleriyle bize vaki olan "İhtilaflı maddelerin halli" teklifini biz iyi niyetle değerlendirdik; bir anlaşmaya varmanın esaslarını bile Bulgarların Atina'daki elçisiyle birlikte hazırladık. Böyle bir proje Sofya'ya gönderildi. Biz buna cevap beklemekte iken Bulgarlar, Yugoslav anlaşmasını

yaptılar. Bu da, Bulgarların iyi niyet sahibi olmadıklarını bir defa daha göstermiş oldu. Bulgarlar birtakım gizli ve geri[1] fikirlerin sahibidirler. Bu yanlış gidişlerinde anlaşılmaz bir inat güderler, realiteye ve onun gerektirdiği menfaatlarına bakmazlar. Bize vaki tekliflerine cevap verecekleri yerde, Yugoslav anlaşmasını çabucak yapmakla ve bu anlaşmayı müteakip birtakım imalı yayımlarda bulunmakla Balkan Paktı'nı içinden zedelemek emelini takip ettikleri şüphesini uyandırdılar. Biz bunu soğukkanlılıkla gördük. Bununla beraber böyle bir vaziyet karşısında almamız lazım gelen tedbirlere bittabi başvurduk; zira bizim bugünkü Yunanistan'a bir karış toprak ilave etmek aklımızdan geçmediği gibi Yunanistan'dan da bir karış toprak vermemeye kati azmimiz vardır. Bu itibarla Batı Trakya'da gayri askeri mıntıkanın bittiği noktadan itibaren bütün Bulgar sınırı boyunca betondan fortification permanente'ler[2] yapmaktayız. Bu tahkimat Strimon'a kadar uzatılmaktadır. Batı Trakya sahası dar olduğu için orada büyük kuvvetler toplamak ve yerleştirmek güçtür. Biz orada şimdilik ancak yeni bir alay teşkilini düşünmekle yetindik. Bu tahkimat ve teşekkülle takip ettiğimiz plan şudur: Vaki olacak bir Bulgar taarruzunu ilk anında durdurmak üzere onun hızını bu istihkâmlarda kırmak, kazanacağımız bu müddet zarfında asıl büyük kuvveti Aşağı Yunanistan kısmında hazırlayarak denizden nakliyat yapıp kıtalarımızı Çayağzı limanlarına çıkarmak ve Strimon vadisinde yoğunlaştırmak... Bu kendi tedbirlerimizin yanında en fazla güvendiğimiz büyük kuvvet, dost ve müttefik Türk ordularıdır. Bulgarların gizli emeller besleyen ekivok[3] hareketleri, bizi masrafa sokmakla beraber, vatanımızı müdafaa çarelerini bize hazırlatmak bakımından iyi olmuştur. Onlar da içten içe ordularını takviye etmekle beraber, dahili siyasetleri karışıkçadır. Vaziyetlerinde istikrar görülmüyor. İhtimal bu da esasen birtakım ihtiraslı mali hülyalar yüzünden komşularıyla olan hakiki menfaatlarını görmemeleri[4] kusurlarına ayrı bir etken daha ilave ediyor. Balkan devletlerine yaklaşmaktaki menfaat noktasını içlerinde nispeten en iyi anlayan Köseivanof'tur. Nitekim bu hususta hiç olmazsa Yugoslavlarla bir yaklaşma teşebbüsüne giren odur; bu yaklaşmayı tahakkuk ettirmekten Bulgarların maksadı, Yugoslavlara dayanarak diğer Balkan devletleriyle münasebetleri karşısında kendilerince bir nevi nüfuz kazanmak maksadına dayanmakta olsa dahi... Fakat imzalanan Pakt'ın, aralarındaki münasebetleri daha sıklaştırdığı da henüz görülmüyor. Anlaşılan bu pakt Yugoslavlara pek emniyet vermedi; her halde onlar Bulgarlarla münasebetlerini sıklaştırmak hususunda biraz ihtiyatlı davranıyorlar. Diğer taraftan Köseivanof da vatandaşlarındaki zihniyet dolayısıyla bu münasebetleri daha ileriye götürmeye cesaret edemiyor. Zira onun da vaziyeti pek sağlama benzemiyor, yakında çekileceği söyleniyor.

Reisicumhur:

-Bulgarları ben de biraz tanırım; Sofya'da ataşemiliterliğim zamanında bir müddet içlerinde yaşadım. Çalışkandırlar, fakat biraz çetin zihniyetlidirler. Birtakım hod-

1 "Ve geri" sözcükleri *Atatürk'ün Milli Dış Politikası*...'ndaki daktilo edilmiş belge fotokopisinde yoktur. (Y.N.)

2 Fortification permanente (Fr.): Kalıcı istihkâm, daimi tahkimat. (Y.N.)

3 Equivoque (Fr.): Kuşkulu, güven vermeyen. (Y.N.)

4 *Atatürk'ün Milli Dış Politikası*...'ndaki daktilo edilmiş belge fotokopisinde "görememeleri" şeklinde. (Y.N.)

bin fikirlere saplı kalmaları itibariyle adeta henüz ilkel zekâlıdırlar denilebilir. Büyük ve geniş düşünceleri, milletlerarası vaziyet içinde hakiki menfaatlarını kendilerine temin edecek büyük cereyanları kavrayamazlar. Buna kaç defa bizzat şahit olmuşumdur.[1] Bu böyle olmakla beraber, zannederim ki, onları büsbütün desespere[2] etmemeliyiz. Hatta onları, mümkün olursa Balkan Birliği'ne kazanmalıyız. Onları ümitsizliğe düşürerek başkalarının eline bırakmada menfaat yoktur. Onlara hangi istikametleri takip etmekte en hakiki menfaatları bulunduğunu göstererek bunu kavramalarına ve anlamalarına çalışmalıyız. Ancak bu hususta onlarla konuşmanın yolunu bilmelidir, onlara zihniyetlerinin anlayabileceği bir lisanla hitap ederek. O da şudur: İşte, Zatıâliniz hükümetiniz tarafından memleketinizde alınan tedbirleri izah buyurdunuz. Edirne'nin Yunan Trakya'sındaki prolongasyonunda[3] yapılacak tahkimat için sizin erkânıharbiyenizin bizim erkânıharbiyemizle işbirliği yapmak hususundaki faaliyeti zannederim ilerliyor. Son defa Yugoslavya manevralarından dönerken Atina'ya uğradığında sizin erkânıharbiye reisinizle bu meseleye temas ederek müşterek bir planın hazırlanması için Mareşalimize salahiyet verdik. Bu plan hazırlanıp tatbik edilince, şöyle bir vaziyet hasıl olacaktır: Edirne Kalesi bir blok; onun yanında yaptırmakta olduğunuzu söylediğiniz istihkâmlar; ve bunların yanında da Güney Yunanistan'dan getireceğiniz kuvvetler... Bu üç kombine kütlenin vücuda getireceği hat, Bulgarları durdurmaya ve dolayısıyla düşündürmeye kâfidir. Tabii, bizim tarafımızı alakadar eden kısımlarda bütün tedbirlerimizin şimdiden tamamlanmış olduğunu söylemeye hacet yoktur. Biz gayri askeri mıntıkanın başından itibaren Karadeniz'e kadar sınırlarımızı daimi istihkâmlarla kapadık; Kırklareli'ni müstahkem mevki haline koyduk. İşte arada açık kalan Edirne kısmını da bu müşterek planın tatbik edilmesi ile kapayacağız. Böylece sizin ve bizim hattımız birleşmiş olacak. Esasen Türkiye'ye ait kısım hakkında benim Erkânıharbiye Reisimize vermiş olduğum direktif şudur: Türk Trakya'sında, Bulgar kuvvetlerinin tamamını başlı başına karşılayıp onu yenebilecek kudrette daimi bir ordu bulundurmak... Öyle ki, devletimiz başka taraflarda başka ordularla karşılaşmak vaziyetinde bulunsa dahi, Trakya'da bugün mevcut olan ordumuz kendi kuvvetiyle vazifesini yapsın... Bu plan, muvaffakiyetle tatbik edilmiştir. İşte Bulgarlara karşı tatbik edilecek tedbirin birinci kısmı budur. İkinci kısmı, onlarla konuşmak ve onlara Balkan Birliği içindeki menfaatlarını anlatmaktır. Ancak bu lisanı duyunca düşünürler ve ancak bu dediklerimin hepsi yapılınca onlarla konuşulabilir. Fikrimi şöyle bir teşbihle de özetleyeyim: Kapalı kapı, açık kapı...

Kapalı kapı, yukarıdan beri anlattığım askeri tedbirlerin toplamıdır. Bu kapıya alnını dayayan Bulgarlar, Batı ve Doğu Trakya'ya taarruz etmekten, Ege Denizi'ne inmekten ümitlerini keseceklerdir. İşte o zaman onlara açık kapıyı göstermeliyiz; bu kapı, onlara kendi hakiki menfaatlarını gösterme ve anlaşma yoluna götürür ve onların da Balkan camiası içinde kendi hacimleri ile orantılı bir şekilde olumlu bir unsur ol-

1 "Birtakım hodbin fikirlere saplı kalmaları itibariyle adeta henüz ilkel zekâlıdırlar denilebilir. Büyük ve geniş düşünceleri, milletlerarası vaziyet içinde hakiki menfaatlarını kendilerine temin edecek büyük cereyanları kavrayamazlar. Buna kaç defa bizzat şahit olmuşumdur" cümleleri *Atatürk'ün Milli Dış Politikası...*'ndaki daktilo edilmiş belge fotokopisinde yoktur. (Y.N.)

2 Désésperé (Fr.): Umutsuz. (Y.N.)

3 Prolongation (Fr.): Uzantı. (Y.N.)

maları sahasına çıkarır. Bu söylediklerimin tamam olması için tahakkuk ettirilecek nokta, Edirne Kalesi'dir. Bu işin tamamen bitirilmesi bir zaman meselesidir. Zannederim on beş sene kadar bir zamana ihtiyaç varmış. Mevcut Balkan Paktı'nın uzatılması bu zaman bakımı noktasından da fayda sağlar.

Söz konusu ettiğimiz Edirne Kalesi tahkimi meselesinin bir de milletlerarası taahhütlerle alakadar bir cephesi vardır. Yani bizler böyle bir tahkime teşebbüs ettiğimiz takdirde Bulgarlar mevcut antlaşmalar hükümlerini bozarak gayri askeri mıntıkayı ihlal ve ilga ettiğimizden Cemiyeti Akvam'a[1] şikâyette bulunabilirler. Esasen böyle bir şikâyete verilebilecek cevaplar vardır: Bulgarlar, sadece gizliden gizliye değil ve fakat ifade etmeksizin açıktan açığa Neuilly Antlaşması'nın[2] askeri hükümlerini ihlal etmekte bulunuyorlar: Son manevraları da bunun bir örneğidir... Erkânıharbiyelerimizin vücuda getirecekleri müşterek plan mesaisi nihayete ererek tatbikata dönüşeceği zaman bu son noktanın tedbirleri de bulunabilir sanırım. Her halde bizim tarafımızdan bir provocationa[3] meydan vermemek ve Bulgarların hareketine göre gayri askeri mıntıkanın silahlandırılması işini tanzim etmek iyi olur.

General Metaksas:

-Evet, en başlıca müşkül, bu milletlerarası taahhütler işinin halli ve gayri askeri mıntıkanın ilgası meselesidir. Türkiye ve biz, bu işi müştereken yapacağımız için her ikimiz arasındaki kısma ait gayri askeri mıntıkanın ilgasından dolayı iki tarafça bir şikâyet vaki olması düşünülmez. Bu konuda ancak Bulgaristan'ın şikâyeti söz konusu olabilir. Duyuyoruz ki, Bulgarlar, yakında Neuilly Antlaşması'nın askeri hükümler kısmını ilga ettiklerini ilan edeceklermiş. Böyle bir emrivaki olduğunda bizler de bunu sebep tutarak karşılığında zone démilitarisée[4] kaydını kırdığımızı ilan ederiz.

Reisicumhur:

-Bulgarlar, söz konusu antlaşmanın ilgasını ilan etmeksizin de şimdiye kadar olduğu gibi bundan böyle de ordularını teçhiz ve takviyeye devam edebilirler.

General Metaksas:

-Onların öyle bir hareketini, icabında örneklerle tespit ederek meşru müdafaa vaziyetinde bulunduğumuzu ispat edip böyle bir teşebbüse geçmemiz güç değildir.

Reisicumhur:

-Dediğim gibi, icabında bunun yolu bulunabilir. İşte yukarıdan beri söylediğim tedbir ve teşebbüslerin tamamı Bulgar meselesini kökünden halleder.

General Metaksas:

-Benim de kanaatim bu yoldadır. Yakında buraya gelecek olan Erkânıharbiye Reisimizin Mareşal'le müzakerede bulunmasını kendisine tebliğ ederim.

Reisicumhur:

-Bu münasebetle bir şey söylemek istiyorum. Geçenlerde Mareşal'in Atina'yı ziyareti esnasında Majeste Kral'ınız, kendisini kabul ettiği zaman, onun vasıtasıyla bana selam ve muhabbetlerini yollamak nezaketinde bulunmuş. Bundan çok mütehas-

1 Milletler Cemiyeti. (Y.N.)

2 1919 Kasım'ında Müttefiklerle Bulgaristan arasında yapılarak Bulgaristan'ın sınırlarını küçülten ve Ege Denizi'ne açılmasını engelleyen antlaşma. (Y.N.)

3 Provocation (Fr.): Kışkırtma, provokasyon. (Y.N.)

4 Zone démilitarisée (Fr.): Gayri askeri mıntıka. (Y.N.)

sis oldum. Ben de bilmukabele teşekkürlerimi, selam ve muhabbetlerimi kendilerine bildirmek için elçimizi memur etmek istedim. Fakat siz buraya gelmek için yola çıkmak üzere olduğunuzdan buna imkân bulunamadı. Gerçi elçimiz Majeste Kral tarafından audience'a kabul edilerek benim duygularımı kendilerine ve Majeste'nin hissiyatını da buraya bildirmişti. Fakat bu, Majeste'nin Selanik'te Trakya Umumi Müfettişimizi kabul ettiği zamanki selamlarına ait idi. Onun için, bu kere dönüşünüzde Majeste'ye Mareşal vasıtasıyla bana gönderdiği selamdan ve Mareşal hakkında gösterdiği iyi kabulden dolayı dostane hissiyatımı ve kalbi selamlarımı ve teşekkürlerimi Zatıâlinizin bildirmesini sizden rica ederim.

General Metaksas:

-Bana emanet buyurduğunuz bu şerefli vazifeyi iftiharla yerine getirmekle bilhassa bahtiyar olurum.

Reisicumhur:

-Biraz önce, Balkan Paktı'ndan bahsederken bunun esasının Türk-Yunan entente cordiale'i[1] olduğunu söylemiştiniz. Bunun devam müddeti, zannederim on senedir. Gerçi diğer pakt gibi bu anlaşmanın da nihayet bulmasına daha vakit vardır. Fakat her iki taraf da bu antlaşmanın devamında fayda olacağı noktasında aynı fikirde olduğuna göre bunun da şimdiden aramızda uzatılmasının göz önünde tutulması hususunda mutabıkım.

General Metaksas da bunu uygun bulduğunu ve icraya hazır olduğunu söylemesi üzerine Reisicumhur:

-Ancak, Balkan Paktı, Balkan sınırlarının karşılıklı emniyetini temin ettiği ve mevcut statükonun muhafazasını üstlendiği ve bu ise Bulgar meselesini halle kâfi geleceği için aramızda ayrıca bir de antant kordiyal'in devamına artık pek lüzum ve mevzu kalmayacağı fikrinde bir itiraz varit olması ihtimali de bulunabilir. Fakat bence, Balkan Paktı için Bulgar meselesinin yegâne "base"[2] kabul edilmesi zayıf bir şey olacağı gibi, Türk Yunan antant kordiyali (14 Eylül 1933) için de sadece böyle bir meselenin yegâne "base" kabul olunması zayıf bir şeydir. Dolayısıyla bu itibarla antant kordiyal de kendine ait bir özel mahiyete sahip olmaktadır. Onun Balkan Paktı'ndan başka bir kapsamı daha olması gerekir. Bizimle sizin Anadolu sahilleriyle adalar arasında bir de deniz sınırımız vardır... Balkan Antantı'nın müdafaa dairesi bunu kapsamamakla bu sınırın müdafaası doğrudan doğruya ikimizi alakalandıran ayrı bir konu teşkil eder. Buna göre, Türk-Yunan Anlaşması'nın mahiyeti en geniş sahada birlikte yürümek olmalıdır. Ve böyle olmasında mutabıkım. Şu halde aramızda mevcut antant kordiyali zaten esasında göz önünde tutulduğu gibi deniz sınırlarını, yani genel mahiyette birleşmeyi kapsayacak bir şekilde ifade ederek takviye etmelidir. Bu deniz sınırlarımızın müşterek müdafaasına dair görüşünüzü dinlemek isterim.

General Metaksas:

-Bu esasta birlikte yürümeye, meseleyi Erkânıharbiyemizde incelettirmeye ve ele almaya hazırım.

1 14 Eylül 1933'te Yunanistan ile Türkiye arasında imzalanan Samimi Uzlaşma Antlaşması (Pacte d'entente cordiale). Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.26, s.235-243. (Y.N.)

2 Base (Fr.): Baz, temel, esas. (Y.N.)

Reisicumhur:

-Ben, müsaadenizle bu müdafaayı iki safhaya ayırarak ele alayım. Birinci safha şudur: Nyon Konferansı'nda, o konferansa iştirak edenlerin kabul ve imza ettikleri esaslar dairesinde sahillerimizin muhafazasını üstlendik ve sahillerimize yakın denizlerde patruy[1] vazifesini görecek iki devletin harp gemilerinin, sahillerimizde istifade edebilecekleri bazı limanları gösterdik. Mesela biz Çeşme Limanı'nı İngiliz gemilerine açık bulundurmaktayız. Bildiğiniz üzere İtalya bu konferansa iştirak etmedi. Ve fakat daha sonra iştirak edebilmesi için bazı şartlar ileri sürdü. Bu şartlar cümlesinden olmak üzere kendisi de Akdeniz kontrolünde diğer iki büyük devletle aynı şartlar içinde mevki almak istedi. Bu esas dairesinde Paris'teki eksperler ona bir kontrol hattı tayin ettiler; zannederim 13 veya 14 rakamlı hat. Bu hat, bilhassa size ve kısmen de bize temas etmektedir. Bu kararı, alakadar iki devlet, önceden bizim görüşümüzü almaksızın bize adeta bir tebliğ suretinde bildirdiler. Gerçi siz de, biz de İngilizlerle dostuz. Bu dostluk, imza edilmiş kâğıtlar üzerinde tespit olunmuş değilse de şifahen ve fiiliyatta mevcuttur ve her gün daha takviye bulması da mümkündür. Bu böyle iken, bize evvelce verilmiş vaatlere rağmen, zaruret karşısında görüşümüz sorulmaksızın hareket edilebilmiştir. Böyle bir hattın varlığı bizden bazı limanlarımızda İtalyan gemileri için de yer gösterilmesinin istenilebilmesi ihtimalini düşündürmüştür. Bittabi böyle bir karara biz ve siz itiraz ettik; bunu kabul edemeyiz. Bu vakıadan bizim çıkardığımız mana şudur: Büyük devletler, menfaatları gereği ve zaruretlerin zorlamasıyla ciddi surette bizlere dost olmalarına ve dost kalmak istemelerine rağmen, kendileri için daha büyük ve daha yakın gördükleri başka menfaatlar önünde bizleri de kendi emellerine alet edebilecek zihniyette olabilirler. Onun için biz de hukukumuzu ve hükümranlığımızı kendi topraklarımızda bizzat kendi kararımızla tayin ve müdafaa etmek azminde olduğumuzu, bu hakkımızın herhangi bir kimse tarafından kullanılması salahiyetini kimseye bırakmayacağımızı, dolayısıyla bizim rıza ve muvaffakatimiz olmadan hiç kimsenin namımıza söz söylemek ve hareket etmek salahiyetine sahip olmadığını bu vesile ile bütün alakadarlara şimdiden anlatmak istedik. Mesela yarın herhangi bir silahlı bir hareket başlasa ve bu da bizi tarafsızlığımızdan çıkarmaya sevk edici mahiyette olsa, o zaman bizim yapacağımız şey hemen dostluk hatırı için bir teklife veya bir karara iltihak etmek midir? Bittabi, menfaatlarımızı ve hesaplarımızı göz önünde tutarak ona göre biz de kendi şartlarımızı ileri sürmek ve vaki olan teklif karşılığında istediklerimizi kâğıt üzerinde tespit ettirmek, bizden istenilen yardıma ve fedakârlığa karşılık biz de istediğimiz yardımları onlarla eşit şartlar dairesinde müzakere etmek salahiyetini ve bizzat karar vermek kabiliyet ve kuvvetini daima kendimizde muhafaza etmeliyiz. Yani, en asgari tarafsızlığımızı icabında silahla müdafaa etmeliyiz. Birinci safha budur.

General Metaksas, Reisicumhur'un yüksek görüşlerine iştirak etti:

"-Biz tarafsızlığımızı müdafaaya, müşkül de olsa karar vermişiz. Esasen, İngiltere ile bizim de yazılı hiçbir ittifak antlaşmamız olmamakla beraber eskiden beri ananevi yakın dostluğumuz vardır. Gerçi biz İtalya'nın bizi tehdit etmesinden çekiniriz. Fakat böyle bir hal vukuunda İngiltere de İtalya'nın bizim tarafsızlığımızı ihlal etme-

1 Patrouille (Fr.): Devriye. (Y.N.)

sine müsaade etmez ve edemez. Zira öylc bir müsaade onun yüksek menfaatları aleyhine olur. İngiltere, Habeşistan'da yapılmasına müsait davrandığı hareketle işlediği hatayı bir daha tekrarlayamaz" dedi.

Reisicumhur:

-Düşündüğüm safhaların ikincisine geçiyorum. Sizin sahillerinize ve limanlarınıza böyle bir taarruz olmayacağını kabul edelim. Fakat böyle bir ihlal hadisesi bizim sahillerimize vaki olabilir.

General Metaksas:

-İngiltere bizim tarafsızlığımızın ihlal edilmesi için vermeyeceği müsaadeyi, aynı düşünceler ve menfaatlar çerçevesi içinde sizin sahilleriniz hakkında da caiz görmez.

Reisicumhur:

-İngiltere size dokunulmasına müsaade etmez diyorsunuz. Peki. Fakat bize dokunulmasına müsait olmayı düşünebilir.

General Metaksas:

-Bu, nasıl olabilir?

Reisicumhur:

-Büyük bir düşman ordusunu bizimle meşgul etmek ve böyle bir şey dolayısıyla hem vakit, hem de harekâtında daha serbestlik kazanmak için böyle bir müsamahada bulunabilir. Yani bir düşman ordusunun bizim sahillerimize çıkmasını müsamaha ile görebilir. Habeşistan'a yaptığı başka türlü mü idi?

General Metaksas:

-Farzımuhal, İngiltere böyle bir şeyi düşünse ve buna müsamaha etse bile karşısındaki ordunun Türk sahillerine kendini hesapsız atması ve muhakkak bir muvaffakiyetsizlikle yıpranması ihtimali olabilir mi? Öyle bir ordu Anadolu'nun Habeşistan olmadığını anlamayacak kadar fahiş bir hata işleyebilir mi? Ordunuzun yüksek kabiliyeti, teknik kıymeti -ki Trakya manevralarında kendini bir kat daha göstermiştir- bu gibi bir ihtimali tamamen ortadan kaldıracak üstünlüktedir. Böyle bir maceraya girilmesine imkân yoktur.

Reisicumhur:

-Biz böyle bir ihtimal bulunabileceği şıkkını dahi itibarda tuttuk. Tedbirlerimizi ona göre almış bulunuyoruz. Son Ege manevralarının konusu bu idi. Ordumuz, Anadolu topraklarına giren ve oralarda içerilere doğru epey ilerlemiş bulunan üstün kuvvette bir düşmanı sadece durdurmakla kalmamış, onu, geldiği sahillere tekrar dönemeyecek bir hale de koymuştur. İşte izah ettiğim bu ikinci safha da böyle bir hal vukuunda ne suretle işbirliği yapabileceğimizin incelenmesi olur.

General Metaksas:

-Türkiye'ye böyle bir taarruz vaki olduğu takdirde Yunanistan'ın ilk yapacağı şey, asgarisi, her ne pahasına olsa tarafsızlığımızı silahla müdafaaya kati kararımız vardır. Daha ileri birbirimize daha ne yardımda bulunabileceğimizi incelemeliyiz. İki memleket birdir ve menfaatlarımız aynıdır.

Reisicumhur:

-Esaslarda hemfikir olduğumuzu görüyorum. Bu takdirde, şimdi, mümkün olandan başlamak üzere Celal Bayar'la ve Dr. Aras'la görüşürsünüz. Antant Kordiyal'e ona göre ifadeler konabilir. Böylece onun Balkan Paktı'ndan ayrı olan özelliği tamamen belirginleştirilmiş olur ve bu yeni şekil, müddetinin uzatılmasıyla birlikte ilan edilir. Bu ilanın asgari faydası, bütün dünyada moral bir tesire sahip olacak olmasıdır. Bunu yapmakta fayda düşünülebilir.

General Metaksas Reisicumhur'un bu görüşlerine iştirak ettiğini ve bu doğrultuda icap eden mesaiye hemen başlamaya hazır olduğunu beyan etti.

Reisicumhur buyurdu ki:

-Münasebet gelmişken şu noktayı size söylemek istiyorum. Celal Bayar'la çalışmanız, şimdiye kadar İsmet İnönü ile olan çalışmanızdan hiç farklı olacak değildir. Celal Bayar ve İsmet İnönü, İsmet İnönü ve Celal Bayar birdir. Yani bütün inkılap arkadaşları arasında samimi işbirliği bizde âdettir ve tabiidir. Bizim takip ettiğimiz sistemde şahsın değişmesi işin değişmesi demek değildir. Harici ve dahili politikamızın esasları zaten çok önceden tespit edilmiş ve çizilmiş bir programa tabidir. Vazife başına gelen her arkadaş aynı programa devam eder. İsmet İnönü yorgunluk hissetmişti, benden bir buçuk ay istirahat müsaadesi istedi. Ben bu müsaadeyi kendisine verdim. Daha uzun bir müddet dinlenmeye ihtiyacı olduğu için birkaç güne kadar istifa edecektir. Yerine Celal Bayar asaleten gelerek aynı program ve aynı esaslar dahilinde vazifeye devam edecektir. Bizim sistemimiz zaman zaman inkılap arkadaşlarımızın birbirlerini ramplase[1] etmelerine müsaittir. Bu değişmeler, kabine buhranı, görüş anlaşmazlığı gibi manalarda alınmamalıdır.

General Metaksas:

-Ekselans, bütün Yunanlılar bir Atatürk tanır; şef odur, programı o çizer, yönleri o tayin eder. Biz böyle biliriz. Bizde de bugünkü sistem budur. Şefim olan Kralımın bana itimadı vardır. Aramızdaki collaboration[2] tam ve derindir. Ondan aldığım kuvvet ve direktifle Yunanistan'ın yükselmesine, ordusunun hem vatana ve hem müttefiklerine layık olacak bir derecede mükemmelleştirilmesine çalışıyorum. Hükümetimin samimi mesaisi neticesinde dahilde sükûnet ve emniyet de yerleşmiştir; muhalefetin bugün hemen hiçbir kıymeti kalmamıştır. Bir buçuk senede Yunanistan'da bu yoldaki mesaimizden aldığımız semereleri, Elçiniz de yakından görmekte ve bilmektedir ve kendisi buradadır, anlatsın...

Reisicumhur:

"-Hakimane tedbirleri, vakıfane mesaisi ile muhterem bir şef olmakta bulunduğunu göstermiş olan Majeste Kral'ınızın size itimadı olduğunu bizzat ağzınızdan işitmekle de memnun oldum. Ciddi gayretinizle hükümetinizin birçok müşkülü hallet-

1 Remplacer (Fr.): Birbirleriyle yer değiştirmek. (Y.N.)
2 Collaboration (Fr.): İşbirliği. (Y.N.)

miş olduğunu biliyorum. Bu mesainizin, dost ve müttefik memlekete ve millete daima refah ve saadet temin etmesini temenni ederim" buyurdu.

General Metaksas, bir büyük şefin iradesinin en yüksek[1] manaya sahip olduğunu Ankara'yı ve onu kuran Büyük Atatürk'ü görmekle büsbütün daha derin bir surette anladığını söyleyerek, pek kısa bir zamanda vücuda getirilmiş olan bu şehri, kendisini hayrete düşürmüş olan harikulade bir sembol olarak vasıflandırdığını bildirdi ve bu şehri kısaca görmüş olmanın bile bugünkü Türkiye'de diğer her sahada da nasıl büyük bir gayret ve hamle ile çalışıldığı hakkında bir fikir verdiğini ilave etti.

Reisicumhur, ihtiyaç karşısında hakikaten kısa bir zamanda, oturulacak bir şehir haline konulmasına çalışılmış olan Ankara'yı hakikaten pek çok kimsenin beğendiğini ifade etmekte olduğunu, az çok rahatça oturulabilir bir şehir haline konmuş olan Ankara'nın daha birçok mesai sarfını gerektirdiğini ve bunların, bir usul ve program dairesinde peyderpey yapılmakta olduğunu söyledikten sonra:

"-Ekselans, Ankara adının nereden geldiğini bilir misiniz? Arzu ederseniz bunu bir haritadan takip edelim; daha iyi olur zannederim" dedi.

Ve salonda hazır bulunanları ortadaki uzun masanın başına davet ve aşağıda bekleyen Yunan heyetinin huzuruna çıkarılmasına müsaade buyurdu.

..... Mösyö Papadakis, ... Mösyö Romanos, ...[2] Mösyö Kustas, Başvekil'in yaveri Binbaşı Mösyö Nobilis'ten meydana gelen bu heyet -ki, sivilleri jaketatay ve subayı büyük üniforma giymişti- Başvekil Mösyö Metaksas aracılığıyla Reisicumhur'a takdim edildi.

Reisicumhur bunlardan her birinin elini sıkmak suretiyle gösterdiği iltifattan sonra onlara da masa başında oturmalarına lütfen müsaade etti ve dedi ki:

"-Biz, siyasal konuşmamızı bitirdik; şimdi de biraz tarihten bahsedeceğiz. Konumuz Ankara'nın adıdır. Bu Ankara adının nereden geldiğini bilir misiniz?"

Ve bilhassa eskiden Ankara'da Yunan Elçiliği Kâtibi olarak bulunmuş olan Mösyö Papadakis'e iltifatla:

"-Siz ki evvelce de Ankara'da bulunmuştunuz; bu adın nereden geldiğini bilir misiniz?" sorusunu sordular ve Mösyö Metaksas'a dönerek:

"-İşte Ekselans, buradan geliyor" diye Handatlas'taki Asya haritası üzerinde Baykal Gölü civarında bulunan Ankara adını gösterdiler.

Ve bu ismin oradan buraya getirilmiş olması ihtimalinin pek kuvvetli bulunduğunu söylediler ve bu düşüncelerini tarihten akınlara ve göçlere tekabül eden zamanlarda yine Orta Asya'daki Seyhun ve Ceyhun nehirleri adlarının Adana havalisine Seyhan ve Ceyhan halinde nakledilmiş olması örneğiyle teyit ettiler. Bu gibi örneklerin Amerika'da da, Afrika'da da bulunduğunu ilave ettiler.

Bu şehre Ankara adı verilmesinin eskiliği hakkında aydınlanmak isteyen Mösyö Papadakis'e Reisicumhur:

-Katiyetle tespit edilemeyecek olan bu tarihin Etilerden de çok daha evvel, tarihöncesi zamanlarda getirilmiş olması ihtimali bulunduğunu ve mesela on bin, on beş bin sene önce denebileceği cevabını verdiler. Ve ilk bakışta hayali, mübalağalı gibi görülebilecek olan bu tarih rakamlarını büyütülmüş zannetmemek lazım geldiğini,

1 *Atatürk'ün Milli Dış Politikası...*'ndaki daktilo edilmiş belge fotokopisinde "ne yüksek" şeklinde. (Y.N.)
2 Noktalar belgede yer almaktadır. (Y.N.)

mesela bu cümleden olmak üzere geçen gün İngiltere'de bir kazı neticesinde meydana çıkarılmış olan eşyayı gördüğünü ve bu eşyada yirmi beş-otuz bin senelik bir eskilik tespit edilmiş olduğunu bildiğini; bu eşyanın kendilerini değil, bir İngiliz dergisinde resimlerini gördüğünü ve alakadar âlimin aynı nüshadaki ilmi makalesinden bu malumatı edindiğini; Prof. ..... Moug adındaki beş ciltlik kitabında Amerika'nın bundan elli bin sene önceki medeniyetinden deliller, resimler ve vesikalar göstererek bahsettiğini izah buyurdu.

İşte Ankara'nın da böyle çok eski zamanda Orta Asya'dan gelme bir isme sahip olduğu tahminini ileri sürdürecek vesikanın bu harita üzerindeki bugün hâlâ canlı adda bulunduğunu ilave etti.

Audience'ın ikinci kısmı da burada bitti.

Reisicumhur Yunan Başvekili'nin ve Yunan heyetinin huzurundan ayrılmasına müsaade buyurdular. Veda esnasında Başvekil General Metaksas'a iltifatlarını ve Majeste Kral II. Jorj'a selam ve muhabbetlerinin iletilmesi arzusunu tekrar buyurdular.

Saat on yedide başlamış olan audience saat on dokuz otuzda nihayete erdi.

Bu audience'dan sonra Yunan Başvekili General Metaksas'a Reisicumhur'un kendi imzasını ve Yunan Başvekili'nin J.M. inisyalini içerip 19.10.1937 tarihini taşıyan bir altın tabaka ile gümüş bir çerçeve içinde Atatürk imzalı fotoğrafları Reisicumhur tarafından hediye edildi. Madame Metaksas'a da ipekli bir Hereke seccadesi hediye edildi.

Tevfik Rüştü
Hariciye Vekili

BAŞVEKİLLİKTEN İSTİFASININ KABUL EDİLDİĞİ HAKKINDA İNÖNÜ'YE*

(25 EKİM 1937)

T.C. Riyaseti 25.10.1937

İsmet İnönü
Malatya Mebusu
Ankara

Başvekâlet'ten istifanız kabul edilmiştir.

İnkılabın ilk günlerinden beri her vaziyet ve safhada muvaffakiyetle yerine getirdiğiniz tarihi vazifelerin kıymetli hatıralarını millet daima takdir ve şükranla anacaktır.

Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da en büyük ve en mühim hizmetlere olan yüksek liyakatinizin takdirkârı olduğumu burada da tekrar etmekten haz duyarım.

Başvekâlet'e İzmir Mebusu Celal Bayar tayin olunmuş ve yeni İcra Vekilleri Heyeti'ni seçerek bildirmesi kendisine tebliğ edilmiştir.

Reisicumhur
K. Atatürk

* İnönü Vakfı Arşivi, Numara: 2209'dan fotokopisini aktaran: Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.530.
İsmet İnönü başvekillikten istifasının ertesinde 31 Ekim 1937 günü futbol maçı izlemek için Stadyum'a gider ve hakkında tezahürat yapılır. Bu konuda Hasan Rıza Soyak şunu aktarmaktadır:

> "Bir gün Köşk'te kış bahçesinin havuza bakan kısmında oturuyorduk. Atatürk yemek yiyor ve benim günlük işler hakkındaki maruzatımı dinliyordu. Rahmetli Salih Bozok telaşla yanımıza geldi, heyecanlı bir sesle şu haberi verdi: İsmet Paşa Stadyum'a gitmiş; halk kendisini şiddetle alkışlamış...
> Atatürk'ün gözleri parladı; yüzüne aşırı memnunluğunu ifade eden tatlı bir tebessüm yayıldı; sağ elini dizine vurdu:
> 'Ta, ta, ta, ta (çok hoşlandığı bir haber aldığı zaman bu hareketi yapmak âdetiydi). Gördün mü büyük milleti?!. Kendine hizmet edenleri işte böyle daima takdir ve hürmetle karşılar, aferin! Pek memnun oldum' dedi. Sevimli arkadaşımız, herhalde başka türlü bir hareket bekliyordu ki, Atatürk'ün bu sözleri karşısında hayretten donup kalmıştı." Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.715. (Y.N.)

BAŞVEKİLLİĞE TAYİN OLUNDUĞU HAKKINDA BAYAR'A TEZKERE*

(25 EKİM 1837)

İzmir Mebusu Celal Bayar'a

Malatya Mebusu İsmet İnönü Başvekâlet'ten istifa etmiştir. Başvekâlet'e sizin tayininiz uygun görülmüştür. Yeni İcra Vekilleri Heyeti'nin seçilip bildirilmesini rica ederim.

25.10.937

Reisicumhur
K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1937, Numara: 4835, s.8; *Akşam*, 28 Ekim 1937, Numara: 6837, s.1; *Tan*, 28 Ekim 1937, Numara: 898, s.8; *T.C. Bayındırlık Bakanlığı Bayındırlık İşleri Dergisi*, Ekim 1937, Sayı: 6, s.18.

YENİ İCRA VEKİLLERİ HEYETİ'NİN UYGUN GÖRÜLDÜĞÜ HAKKINDA BAŞVEKİL BAYAR'A TEZKERE*

(25 EKİM 1937)

25.10.1937

Başvekil Celal Bayar'a

25.10.1937 tarihli tezkere cevabıdır:

Seçtiğiniz İcra Vekilleri Heyeti[1] uygun görülmüş ve keyfiyet Büyük Millet Meclisi'ne arz olunmuştur.

Vekâletler siyasi müsteşarlıklarına seçilen zatların tayini tensip edilmiştir.[2]

Muvaffakiyetler dilerim.

Reisicumhur
K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F:126-4'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1937, Numara: 4835, s.8; *Akşam*, 28 Ekim 1937, Numara: 6837, s.1; *Tan*, 28 Ekim 1937, Numara: 898, s.8; *T.C. Bayındırlık Bakanlığı Bayındırlık İşleri Dergisi*, Ekim 1937, Sayı: 6, s.19-20.

1 Seçilen İcra Vekilleri Heyeti üyeleri için bkz. elinizdeki ciltte, s.62. (Y.N.)

2 Seçilen siyasi müsteşarlar şunlardır:

"Adliye Vekâleti Siyasi Müsteşarlığına:	Kocaeli Mebusu Salahattin Yargı
Milli Müdafaa Vekâleti Siyasi Müsteşarlığına:	Denizli Mebusu Necip Ali Küçüka
Dahiliye Vekâleti Siyasi Müsteşarlığına:	Malatya Mebusu Abdülmuttalip Öker
Hariciye Vekâleti Siyasi Müsteşarlığına:	Gaziantep Mebusu Numan Menemencioğlu
Maliye Vekâleti Siyasi Müsteşarlığına:	Kayseri Mebusu Faik Baysal
Maarif Vekâleti Siyasi Müsteşarlığına:	Erzurum Mebusu Nafi Atuf Kansu
Nafıa Vekâleti Siyasi Müsteşarlığına:	Trabzon Mebusu Sırrı Day
İktisat Vekâleti Siyasi Müsteşarlığına:	Konya Mebusu Ali Rıza Turel
Ziraat Vekâleti Siyasi Müsteşarlığına:	Mardin Mebusu Rıza Erten
Ziraat Vekâleti Siyasi Müsteşarlığına:	Kastamonu Mebusu Tahsin Coşkun"

Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F:126-7'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *T.C. Bayındırlık Bakanlığı Bayındırlık İşleri Dergisi*, Ekim 1937, Sayı: 6, s.19. (Y.N.)

BAŞVEKİLLİĞE BAYAR'IN TAYİN OLUNDUĞU HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(25 EKİM 1937)

T.C. Riyaseti

25.10.1937

Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne

Malatya Mebusu İsmet İnönü Başvekâletten istifa etmiş ve istifası kabul edilerek Başvekâlete İzmir Mebusu Celal Bayar tayin olunmuştur.

Başvekil Celal Bayar tarafından seçilen ve tarafımızdan tasdik olunan İcra Vekilleri Heyeti'nin listesini ilişik olarak arz ediyorum.

Reisicumhur
K. Atatürk

İcra Vekilleri

Adliye Vekilliğine	İzmir Mebusu	Şükrü Saraçoğlu
Milli Müdafaa Vekilliğine	Balıkesir Mebusu	General Kâzım Özalp
Dahiliye Vekilliğine	Muğla Mebusu	Şükrü Kaya
Hariciye Vekilliğine	İzmir Mebusu	Dr. Tevfik Rüştü Aras
Maliye Vekilliğine	Elaziz Mebusu	Fuat Ağralı
Maarif Vekilliğine	Erzincan Mebusu	Saffet Arıkan
Nafıa Vekilliğine	Afyonkarahisar Mebusu	Ali Çetinkaya
İktisat Vekilliğine (Ziraat Vekaleti Vekilliği de üzerinde olmak üzere)	Tekirdağ Mebusu	Şakir Kesebir
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğine	Aydın Mebusu	Dr. Hulusi Alataş
Gümrük ve İnhisarlar Vekilliğine	İstanbul Mebusu	Rana Tarhan

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: 58-IV-9, D: 51, F: 126-8/9'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

ÇEKOSLOVAKYA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA CUMHURBAŞKANI BENES'İ TEBRİK*

(27 EKİM 1937)

Tel. Ankara, 27.10.1937

Ekselans Edvard Benes
Çekoslovakya Cumhurbaşkanı

Çekoslovak milli bayramı münasebetiyle Ekselansınıza en samimi tebriklerimi bildirir ve şahsi saadetleriyle Çekoslovak milletinin refahı hakkındaki hararetli temennilerimin kabulünü rica eylerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.605-606; *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.1, 8; *Cumhuriyet*, 4 Kasım 1937, Numara: 4842, s.3; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.112-113.

ROMANYA BAŞVEKİLİ TATARESKU İLE ANLAŞMALAR, SAVAŞ İHTİMALLERİ VE TİCARET HAKKINDA GÖRÜŞME*

(28 EKİM 1937)

Ankara, 28 Birinciteşrin [Ekim] 1937

Hariciye Vekâleti'ne

Türkiye Cumhurreisi Atatürk, Romanya Başvekili Bay Jorj Tatarescu'yu 1937 yılı Birinciteşrin'inin [Ekim'inin] 28. Perşembe günü saat beş buçukta kabul etmişlerdi. Devlet Reisi'mizle Romanya Başvekili arasında geçen görüşmeyi Zatı Devletleri tarafından aldığım emir üzerine tespit ediyorum:

Romanya Başvekili - Yeni Türkiye'nin kurucusunu şahsen tanımak senelerden beri taşıdığım bir emeldi. Bugün bu emelimin tahakkuk ettiğini görmekle mesudum. Ekselansınıza Kralım II. Carol'un dostluk selamlarını, Rumen milletinin ve hükümetimin tazimlerini bildirmekle şeref duyarım.

Cumhurreisi'miz - Sizi Hükümet merkezimizde ve kendi aramızda görmekle pek ziyade memnunum. Majeste Kral Carol'un, Rumen millet ve hükümetinin selamlarından ayrıca mütehassis oldum.

Romanya Başvekili - Ankara'yı ziyaretim bende silinemez bir hatıra bırakacaktır. Türkiye topraklarına ayak bastığımdan beri her adımda büyük eserinizle karşı karşıya bulundum. Özellikle Ankara hayret verici bir eserdir. Sarf edilen gayretlerin az zamanda vücuda getirdiği bayındırlık şaşılacak bir derecededir.

Cumhurreisi'miz - Her şeyi kurmak, her şeyi yeniden yapmak lazım geldi. Bu yolda ısrar ile çalışıyoruz. Sarf edilen gayretlerin, üzerinizde hasıl ettiği tesire dair söylediklerinizi beni mütehassis etti.

Romanya Başvekili - Nezdinizde bulunmak şerefine sahip olduğum bu dakikalarda dört seneden beri iktidar mevkiinde bulunan hükümetimizin müttefik ve dost devleti alakadar eden işleri hakkında kısaca malumat arz etmek isterim. Hükümetimin işbaşına geçtiği dakikadan itibaren en fazla ehemmiyet verdiği şey ordumuzun takviyesi olmuştur. Romanya askerliğinde ne gibi noksanlar varsa birer birer tamamlamaya ciddi bir surette ihtimam ettik. Teçhizatımızı artık bize endişe duyurmayacak bir

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Hususi Kalem, 1937'den aktaran: Bilâl N. Şimşir, "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri, Yedi Belge (1930-1937)" *Belleten*, Ocak 1981, c.45, Sayı: 177, s.196-199.

raddeye getirdik. Her nevi silahlarımız yenilenmiştir. Askerin talim ve terbiyesine pek ziyade dikkat olundu. Son manevralarda Romanya ordusu yepyeni bir manzara göstermiştir. Bunları zikrettikten sonra müttefiklerimizin sırası geldiği vakit Romanya kuvvetlerine güvenebileceklerini söylemeye cesaret ediyorum. Bir tarafta Balkan Anlaşması, diğer tarafta Küçük Anlaşma kuzeyden güneye doğru uzanmış öyle mühim bir müdafaa kuvveti teşkil ediyor ki, bunu herkes hesaba katmaya mecburdur. Hükümetim her iki anlaşmayı her vesile ile takviye etmeyi ve öne çıkarmayı kendisine çok mühim bir vazife bilmiştir. Bu anlaşmalar sayesindedir ki, bizi doğrudan doğruya alakadar etmeyen milletlerarası meselelerde tamamen bağımsız bir politika takibine imkân bulduk ve büyük devletlerin hesabına sırf onların menfaatları için birtakım maceralara sürüklenmek ihtimalini de ortadan kaldırdık.

Cumhurreisi'miz - Balkan Anlaşması tehlikesiz bir anlaşmadır. Küçük Anlaşma'yı aynı vaziyette görmüyorum. Bir ittifakın kıymeti bize temin ettiği menfaatlarla üzerimize çekeceği tehlikelerin mukayesesine göre tayin olunur. Bazı anlaşmalar vardır, tehlikeleri menfaatları kadar çoktur. Bu sözümle Çekoslovakya ile Romanya arasında mevcut olan dostluk aleyhine bir telkinde bulunmak istediğimi düşünmemelerini bilhassa rica ederim. Görüşlerimi çok genel bir düşünce ile söylüyorum.

Romanya Başvekili - Küçük Anlaşma yalnız Macaristan'ı hedefleyen bir sözleşmedir. Çekoslovakya'yı Almanya'ya karşı müdafaa için hiçbir taahhüdümüz yoktur. Yalnız kanaatim odur ki, Almanya'nın Çekoslovakya üzerine vaki olacak bir hücumu Fransa ile ve Rusya ile bu memleket arasında mevcut antlaşmalar neticesi mücadeleyi derhal büyütür ve bunu genel bir harp haline koyabilir. Çekoslovakya'yı üzerine batıdan gelecek bir tehlikeye karşı korumayı üstlenmemiş olmakla beraber, öyle bir vaziyetin ortaya çıkması halinde bizim de Çekoslovakya'nın kurtulmasında menfaatları olan milletlerle beraber harbe girmemiz varittir.

Cumhurreisi'miz - Fransa'nın İngiltere yanında olmaksızın, Çekoslovakya'yı kurtarmak için harbe atılacağı kolay kolay kestirilemez. Rusya'nın içinde bulunduğu şimdiki şartlar dahilinde, Avrupa'da bir harbe yalnız atılacağını düşünmek, bu da etraflıca düşünmeye değer bir şeydir. Bunun için evvelce söylediğim üzere bir taraftan milletlerarası dostlukların alakadarlara temin ettiği menfaatları ve getirebileceği neticeleri daima göz önünde tutmak ne kadar faydalı ise, küçük devletlerin büyük devletlerle ittifakında mevcut olan başka bir nevi tehlikeyi de unutmamak icap eder. Güçlü ile zayıfın ittifakı, harici şekli ne olursa olsun, kuvvetsizin kuvvetliye tabi olması, onun emri altına girmesi gibi bir hadisedir. Bunun için hükümetim harici politikasında mutlak bir bağımsızlık endişesi güderek kendisinden çok daha güçlü olanlarla bir ittifak siyasetine iltifat etmemiştir.

Romanya Başvekili - Ekselans Cumhurreisi'nin fikirleri Romanya Kralı ve hükümetinin fikirleriyle tam mutabakat halindedir. Aynı düşünce ile bazı büyük devletler tarafından onlarla ittifak lehine vaki telkinlere itibar etmedik. Şimdiye kadar teati ettiğimiz fikirlerde son devrin en büyük adamı diye tanıdığım Türkiye Cumhurreisi'yle hükümetimin fikirlerinde tam bir ahenk ve benzerlik mevcut olduğunu görmekle bahtiyarım. Bu ziyaretim umarım ki, memleketlerimiz arasında ticari sahada mevcut olan bazı müşküllerin tamamen halline yardım edecektir. Ticari meseleleri yalnız ti-

caret bakımından değil, iki devlet arasında mevcut olan dostluğun yüksek siyasi menfaatları bakımından mütalaa edecek ve mevcut müşküllere bu görüşle bir hal sureti arayacağız. Çok ümit ederim ki, hükümetimizin arzusu ve görüşü aynı merkezde olduğu için anlaşmamız uzun müzakerelere muhtaç olmayacaktır.

Cumhurreisi'miz - Bu görüşlerinizi tasvip ediyorum. Ticari münasebetler milletlerin siyaseti üzerinde çok tesirlidir. Memleketlerimiz arasındaki ticari işlerde mevcut olan müşküllerden haberdarım. Bunların devam etmesini arzu etmem. Temenni ederim ki, hükümetimle bu zeminde vaki olacak konuşmalarınız Türkiye ve Romanya'nın dostluk ve ittifakında mevcut yüksek siyasi menfaatların icaplarına göre bir çözüm şekline ulaşsın.

Romanya Başvekili - Bu yolda çalışacağız ve muvaffak olacağımızdan pek ümitvarım.

Cumhurreisi'miz - Dost ve müttefik Hükümet Reisi'nin memleketimizden iyi hatıralarla ayrılmasını temenni ederim. Doğrudan doğruya görüşmek, memleketleri alakadar eden meselelerin hallinde en tesirli çaredir. Sizi başka defalarda aramızda görmeyi pek ziyade arzu ederim. Benden de Majeste Kralınıza dostluk selamları götürmenizi rica ederim.

Bükreş Elçisi
Suphi Tanrıöver

TÜRKİYE MATBUATINDA BEKLENMEYEN YAZILAR*

(29 EKİM 1937)

Medeni bir memlekette matbuatı takip eden kültürel insanlar matbuat sütunlarında memleket ve milletin dikkatini çekebilecek yeni yeni ilerleme hamlelerini kaydeden yazılar arayıp bulmak ister. Hakikaten bu mahiyet ve kıymette yazılardır ki medeni insan fikrini alakadar edebilir. Yoksa herhangi iki adamın birbirine kızarak bunlardan birinin ya kendini haklı göstermeye veyahut diğerini haksız çıkarmaya kalkışması hiç kimseyi alakadar etmeyeceği gibi, bu maksatla yazılan yazıları okumak külfetine de hiçbir insan katlanmaz. Bu tür yazılar ancak ve ancak dedikoduculuktan zevk alan köhne, pejmürde, manasız ve mantıksız kafaların yıpranmış makinelerini manda çekişiyle yürüyebilir mahiyette kabul olunmalıdır. Hakikatte yeni Türk zihniyetine nazaran bu tür yazılara yapıştırılacak tek yafta şudur: Çirkin... Bir adam diğer birine: Sen derebeyisin diyor; bu da ona şu cevabı veriyor: Sen ve bütün kabilen bir Türk derebeyinin attığı tırnağa değmez. Uyanık ve edepli Türk gençliği bu tarz konuşmayı şöyle tarif eder: Manasız görüşme...

Bu tarz görüşmeleri geçmişin kalkınıp doğrulamayacağı mezarlarda gömülü bırakmak, bizim anlayışımıza göre, en iyi, en faydalı ve en modern bir usuldür. Zaten görüldüğü gibi, bir vatandaşın diğer bir vatandaşa bugüne kadar manası henüz anlaşılmamış olan birtakım ağır kelimeler kullanılmasında hiçbir edebi ve ahlaki tesir kalmamış olduğu o kadar aşikârdır ki, bunun üzerinde durmaya hacet bile yoktur. Eğer bu karşılıklı sözler milli davanın başarısı bakımından düşünülüp söyleniyor ise,

* *Ulus*, 29 Ekim 1937, Numara: 5840, s.1, 10; *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1937, Numara: 4838, s.3.
Asım Us, "Ulus" imzasıyla yayımlanan bu makalenin Atatürk'ün not ettirdiği bir yazı olduğunun anlaşıldığını kaydetmektedir:

> "Ahmet Emin-Yunus Nadi münakaşası hakkında *Ulus*'un bir yazısı çıktı. Atatürk'ün not ettirdiği bir yazı olduğu anlaşılan bu makalede her ikisi de şiddetle eleştiriliyor, bu tarzdaki münakaşanın kesilmesi isteniyor. Gazetelerde makalenin yayımlanmasına müsaade olundu. Fakat bunun üzerine komanter [commenter: yorumlama, eleştirme - Y.N.] şeklinde yazı yazılmaması istendi. İsmail Müştak 'Ahmet Emin'in kulağı daha ziyade çekilecek' dedi. Yunus Nadi Cumhuriyet merasimi esnasında Meclis'e frak ve siyah kravat ile gelmiş. Mebus arkadaşlar İlyas Sami'nin beyaz kravatını alarak takmışlar. Ondan sonra tebrike girmiş. Nadi baloda Atatürk'ten iltifat görmüş." Bkz. *Asım Us'un Hatıra Notları 1930'dan 1950 Yılına Kadar*, Vakit Matbaası, İstanbul, 1966, s.222.

Makale, *Cumhuriyet*'te "Münakaşalardan Sonra *Ulus*'un Bir Makalesi" başlığıyla ve şu açıklamayla yer almaktadır:

> "*Ulus* arkadaşımız son gazete münakaşaları hakkında ehemmiyetli bir makale yayımlamıştır. Cumhuriyet matbuatı tarihinde kendisine mahsus bir mevki işgal etmek liyakatinde olan bu makalenin aynen alınıp yayımlanmasını meslek vazifesi biliyoruz. Şu tek kayıtla:
> Bu münakaşalara asıl sebebiyet veren biz değildik. Bu zaruri ifade ve işaretten sonra işte arkadaşımızın makalesi aynen: Yunus Nadi" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

bu davayı milletin gözü önünde apaçık ortaya koymak ve ispat için Cumhuriyet'in yüksek ve kuvvetli bin bir vasıtası vardır. Bunları ihmal ederek vatandaşların karşılıklı küfürlerle milli davayı halledebileceklerini zan ve tasavvur etmeleri derin bir gaflet içinde ve çıkmaz bir yolda çabaladıklarını gösteren yanlış bir zihniyettir. Onlar bu hakikati kavrayamıyorlarsa işte biz bunu kendilerine hatırlatıyoruz.

Günlerden beri iki gazete arasında devam edegelen söz savaşını biz laf ve güzaf savaşı olarak kaydetmekte kendimizi mazur görürüz; ve buna ilave olarak şunu da söylemek isteriz ki, Türk Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Türkler laf ve güzafa ehemmiyet verir olmaktan çok ileri ve çok yüksektirler. İki gazete arasında devam edegelen bu söz savaşını, Türk milleti, her iki tarafın da mücadelelerine aşağı yukarı aynı derecede yaygın bir çirkin hareket olarak kabul etmektedir.

Türk sosyetesi bu tarz konuşmayı yüz kızartıcı buluyor ve nefretle karşılıyor. Her halde Türk milleti bu tür konuşmalara karşı kendisinin tarafsız kalmış gibi görülmesine ve gösterilmesine asla rıza göstermiş değildir. Bugünün Cumhuriyet Türkleri kendi milli meydanlarını kendi kuvvet ve kudretleriyle sınırlamışlardır; bu sahalarda yalnız Türk milletinin sesi işitilir, yalnız onun ideali hamle yapar. Bu milli meydanlar sen ve ben kavgasına açılmış sınırsız lojiksiz[1] yerler değildir. Türk milletindenim diyenler, konuşurlarken, yazarlarken kendilerini Türk milletinin hâkimi, ve Türk milletini kendi kafalarına göre kullanabilecekleri bir camia diye görmek devri çoktan geçmiş olduğunu bilmelidirler. Türk milletine karşı konuşabilmek, doğru konuşabilmek ve yazabilmek için Türk camiasının yüksek idealinden ilham almış ve bu büyük camianın müsaadesine mazhar olmuş olmak şarttır. Türkiye Cumhuriyeti matbuatı istorik[2] bir ananenin yeni bir tecellisi gibi kabul olunabilecek bir karagöz perdesinin canlandırılması demek olsaydı, bunu müsamaha ile görmek mümkün olur ve bunun üzerinde durulmayabilirdi. Fakat ne Türkiye matbuatı bir hayaldir, ne de bu matbuatta yazı yazanlar karagöz perdesinde bin bir marifetler yaparak kıymet kazanmak yolunda şöhret kazanmak yolunda şöhret arayan insanlardır.

Hakikat şudur: Bir Türkiye matbuatı vardır ve o matbuat Türkiye Cumhuriyeti halkının yüksek, modern, âlemi kapsayan fikirlerinin yazılı yapraklarıdır.

Türkiye matbuatı şahısların kavgaları, gürültü ve patırtıları için açılmış sütunlar değildir. Türk milleti bu hakikati böyle tanımaktadır ve bu tanıyışı ile o iki gazetenin yersiz ve manasız görüşmesinden kendileri için hasıl olan kusuru tamir etmektedir.

Benlik iddiası ve matbuat sütunlarının benlik mücadelelerine vasıta edilmesi çok ilkel ve çok köhne bir zihniyetin ifadesidir.

İki gazete, sütunlarına geçirdikleri anlamsız yazılarla Türkiye Cumhuriyeti'nin yüksek politikasını karıştırmak gafletini de göstermiştir. Bu gazetelerde görünüp okunan sözler Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin, üzerinde çok dikkatle durduğu dostane siyasi münasebetleri de karmakarışık ifade eder mahiyettedir. Bu türlü yazıların okuyucularına söyleyelim ki, kendileri bu yazıların hakikate uygun olmayan anlamlarından değil, yukarıdan beri verdiğimiz izahatın içeriğinden mana ve ilham alırlar. İki gazetenin gafilane giriştiği söz savaşı bizi bu hakikatleri apaçık söylemeye mecbur etmiştir.

1 Mantıksız. (Y.N.)
2 Tarihi. (Y.N.)

CUMHURİYET BAYRAMI DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(29 EKİM 1937)

Ankara, 29 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle memleketin içinden ve dışından, Reisicumhur Atatürk'e, bu yüksek günün doğurduğu sevinç ve heyecanı bildiren, sayısı çok telgraflar gelmektedir.

Bunların cevabı gecikebileceğinden, Atatürk, teşekkürleriyle tebriklerinin derhal iletilmesine Anadolu Ajansı'nı vazifelendirmişlerdir.

* *Cumhuriyet*, 30 Ekim 1937, Numara: 4837, s.1; *Tan*, 30 Ekim 1937, Numara: 900, s.1; *Son Posta*, 30 Ekim 1937, Numara: 2605, s.1.
Bu geceki Cumhuriyet Balosu hakkında *Tan*'da şu haber yer almaktadır:

"Ankara, 29 (*Tan* muhabirinden) - Bu sene Sergi Evi'nde verilen Cumhuriyet balosu misli görülmemiş derecede güzel ve parlak olmuştur. Halk Fırkası 2200 davetiye dağıttığı halde gelenler eşleriyle birlikte 4500 kişiyi bulmuştur. Ayrıca Atatürk bugünkü geçit törenine iştirak eden 500 tayyare subayımızı da baloya davet etmişlerdir.
Şef Atatürk erkenden baloyu şereflendirmişler ve şehrimizin aziz misafirleri olan B. Tatarescu, B. Semiî ve dost devletler erkânıharbiye reisleriyle hasbıhallerde bulunmuşlardır." Bkz. *Tan*, 30 Ekim 1937, Numara: 900, s.1.

Ruşen Eşref Ünaydın, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün 29 Ekim 1937 günü Ankara Sergi Evi'nde düzenlenen Cumhuriyet balosunda Hatay meselesi hakkında Fransız Büyükelçisi Ponsot'ya yaptığı konuşmayı şöyle aktarmaktadır:

"Kendisinin geldiği en son Cumhuriyet Bayramı balosunda idi; şimdiki opera, o vakitki Sergi Evi'nde... Balkan Antlaşması genelkurmay başkanlarının, Romanya Başbakanı M. Tatarescu'nun, Dışişleri Bakanımız Bay Doktor Tevfik Rüştü Aras'ın, İngiliz Büyükelçisi Sir Percy Loraine'in hazır bulundukları dostane sohbette Atatürk bana tercüme ettirerek Fransız Büyükelçisi M. Ponsot'ya, 1789 Fransız İhtilali'nin ve İnsan Hakları Beyannamesi'nin cihana yayılmış anlamının ve etkisinin yüksek değerini açıklayıp bugünkü Türkiye'nin de büyük ve önemli bir inkılap gerçekleştirmiş olduğunu belirttikten sonra, iyice hatırımdadır, dedi ki: 'Ekselans, bütün bunlardan dolayı ben, sizin milletiniz muhterem Fransız milletinin öteden beri takdirkârıyımdır; ona duygum dostanedir... Onun ordusunun kahramanca dövüştüğünü, göz kırpmadan ölüme saldıran süvarisinin cesurluğunu Çanakkale'de görmüşümdür; pek beğenmişimdir; o kadar ki, fırsatı gelince, o şövalöresk [chevaleresque: şövalyece, yiğitçe - Y.N.] hareketin bir karşılığını da bizim süvari kuvvetlerimizin kahraman kumandanı Esat Bey'e (Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın kardeşi Esat Paşa) ve kahraman askerlerine aynen tekrar ettirmişimdir. Demek istiyorum ki, muhterem milletinizin ve şerefli ordunuzun kıymetli, kudretli vasıflarını takdirle, sitayişle bilirim. Bu şuurla ona ben dostluk elimi uzatmak istiyorum, o da benim dostluğumun değeri olduğunu bilmelidir. Bana aynı ehemmiyetle karşılık vermelidir... Bakınız, benim kendi dostluğumun yanında, bütün şu etrafımda gördüğünüz şanlı ve mümtaz şahsiyetlerin temsil ettikleri şerefli kuvvetlerin, Balkan Paktı ve Sadabat Paktı kuvvetlerinin kıymetli, kudretli ve muazzam dostluğu var... Bunun önemini devletinizin anlamaması ve benim talebimi reddetmesi ihtimalini tasavvur etmiyorum. Ben toprak büyütme dileklisi değilim; barış bozma alışkanlığım yok-

tur; ancak antlaşmaya dayanan hakkımızın isteyicisiyim. Onu almasam edemem. Büyük Meclis'in kürsüsünden milletime söz verdim: Hatay'ı alacağım... Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getirmezsem onun huzuruna çıkamam, yerimde kalamam. Ben şimdiye kadar yenilmedim, yenilemem; yenilirsem bir dakika yaşayamam.

Bunu bilerek ve sözümü mutlaka yerine getireceğimi düşünerek benim dostluğumu lütfen bildiriniz ve teyit ediniz, Ekselans Ambasadör...' Ve yanındaki Sir Percy Lorain'in omuzunu okşayarak: 'Bakınız, muhterem İngiliz koleğiniz [collègue: meslektaş - Y.N.] benim bütün düşüncelerimi iyi anladı. Benimle tam dost oldu... Sorunuz, öyle değil mi? Ben sizinle de aynı samimiyet dairesinde tamamen dost olmak istiyorum. Şerefinize' deyip Fransız Büyükelçisi'ni ve herkesi içmeye davet etti." Bkz. Ruşen Eşref Ünaydın, *Atatürk Tarih ve Dil Kurumları Hâtıralar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1954, s.5-6. Hasan Rıza Soyak da bu konuşmayı teyit etmektedir. Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.608.

Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Fransız Büyükelçisi Ponsot ile Hatay meselesi hakkında 10 Aralık 1936 tarihli görüşmesi için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.28, s.353.

Atatürk'ün aynı gece Romanya Başbakanı Tatarescu ile konuşmasını Asaf İlbay şöyle aktarmaktadır:

"29 Ekim 1937 Cumhuriyet Bayramı Ankara'da Sergi Evi'nde verilen bir baloda kutlanıyordu. Birkaç günden beri Ankara'da hazır bulunan Romanya Başvekili Tatarescu ve Erkânıharbiye Reisi Atatürk'ün davetlisi olarak baloya iştirak etmişlerdi. [...]

Atatürk, Romanya Başvekili'ne Balkan birliğinin ehemmiyetinden, lüzumundan ve zaruretlerinden bahsediyordu.

Başvekil Tatarescu'ya şu soruyu sordular:

'-Ekselans Tatarescu dünya siyasi durumunun nezaketini biliyorlar mı? Ufuklardaki kara bulutları görüyorlar mı? Bir cehennemi harbin vukuunda ilk darbeye Romanya devletinin ve milletinin maruz kalacağını seziyorlar mı? Eğer seziyorlarsa, Romanya devletinin dahil olacağı bir Balkan birliğinin süratle takviyesi lüzum ve zaruretini kabul etmeleri icap eder.'

Tatarescu eğilerek:

'-Ekselanslarının görüşlerine tamamen iştirak ederim ve bana yöneltilen sorunun ehemmiyetini kavramış bulunuyorum.'

Atatürk:

'-O halde Haşmetli Romanya Kralı'nın bizi ziyaret etmelerinde büyük faydalar umduğumun Kral'a iletilmesini rica ederim.'

Tatarescu:

Hürmetle bu arzuyu Haşmetli Romanya Kralı'na arz edip ileteceğimi Sayın Cumhurbaşkanı'na vaat ederim.'

Bu konuşma üzerine iki memleket devlet reislerinin ve milletlerinin şeref ve sağlığına kadehler kaldırıldı, içildi." Bkz. Asaf İlbay, "Atatürk'ün Hususi Hayatı", *Tan*, 27 Temmuz 1949, s.2. (Y.N.)

HATAY ERKİNLİK CEMİYETİ GENEL BAŞKANI ABDURRAHMAN MELEK'E*

(30 EKİM 1937)

30.10.1937

Abdurrahman Melek
Hatay Erkinlik[1] Cemiyeti
Genel Merkezi Başkanı
Beyazıt - İstanbul

C. Size de kutlu olsun.

K. Atatürk

* Telgraf fotokopisini aktaran: Dr. Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1966, s.7.

1 Erkinlik: Bağımsızlık. (Y.N.)

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
5. DEVRE 3. TOPLANMA YILINI AÇIŞ KONUŞMASI*

(1 KASIM 1937)

Geçici Başkan [Refet Canıtez]: Çoğunluk vardır. Şimdi Reisicumhur açış nutuklarını söyleyeceklerdir.

(Reisicumhur Kamâl Atatürk şiddetli ve sürekli alkışlar arasında başkanlık kürsüsüne geldiler.)

Beşinci devrenin üçüncü yılını açıyorum.

Her şeyden önce, sevgili Kamutay[1] arkadaşlarımla, yeni çalışma yılı başlangıcında, karşı karşıya bulunmaktan duyduğum derin sevinç ve saadeti ifade etmeliyim. *(Alkışlar.)* Sizi, yüksek saygı ile selamlar ve bu çalışma yılımızın da millet ve memleket için feyizli başarılarla bezenmesini dilerim.

Sayın Milletvekilleri,

Memnuniyetle görmekteyiz ki, Cumhuriyet rejimi, yurdumuzda huzur ve sükûnun en iyi yerleşmesini temin etmiş bulunuyor. Vatandaşlar ve bu yurtta oturanlar Cumhuriyet kanunlarının eşit şartları altında kendileri için hazırlanan hürriyet, refah ve saadet imkânlarından azami istifade etmektedirler.

Milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiçbir engel düşünmeye yer bırakılmadığını ve bırakılmayacağını huzurunuzda söylemekle bahtiyarım. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Tunceli'deki icraatımız neticeleri, bu hakikatin kesin ifadesidir.

İleri hükümetçiliğin şiarı, halkı, kudretine olduğu kadar şefkatine de samimiyetle inandırabilmesidir. Büyük küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu zihniyetin en geniş ölçüde gelişmesine önem vermek çok yerinde olur.

Özel idarelerin geçen yılki faaliyetleri verimli olmuştur. Ancak özel idareler ve belediyeler, büyük kalkınma savaşımızda başarı hasılasını artıracak vazifeler almalı ve bilhassa hayat ucuzluğunu temin edecek, yerine göre tedbirler bulmalı ve salahiyetlerini tam kullanmalıdırlar.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, c.20, TBMM Matbaası, Ankara, 1937, s.3-9; *Ulus*, 2 Kasım 1937, Numara: 5843, s.1-3; *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1937, Numara: 4840, s.1, 8-9; *Tan*, 2 Kasım 1937, Numara: 903, s.1, 6, 8; *Akşam*, 2 Kasım 1937, Numara: 6842, s.1, 7-8; *Son Posta*, 2 Kasım 1937, Numara: 2608, s.1, 8, 11; *T.C. Bayındırlık Bakanlığı Bayındırlık İşleri Dergisi*, Kasım 1937, Sayı: 6, s.5-18; *Belediyeler Dergisi*, Eylül-Ekim 1937, Sayı: 26-27, s.3-14; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.13-23. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, İstanbul, 1945, s.377-389.

1 Kamutay: Büyük Millet Meclisi. (Y.N.)

Şehircilik işlerinde de teknik ve planlı esaslar dahilinde çalışmak lazımdır. Bunun için belediyelerimizi türeli[1] bir surette aydınlatmak, kılavuzlamak işiyle uğraşacak, merkezde bir teknik büro kurulmasını tavsiye ederim.

Kendine, inkılabın ve inkılapçılığın çeşitli ve hayati vazifeler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde dikkatle durulacak milli meselemizdir.

Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti'nin bu mesele üzerindeki sistemli çalışmaları, yüksek Kamutay'ı memnun edecek mahiyette gelişmektedir.

Aynı Vekâlet, kendine verdiğimiz göçmen işlerini de sosyal ve ekonomik politikamıza uygun olarak başarı ile görmektedir.

Vekâlet'in "Sağlam ve gürbüz nesil, Türkiye'nin mayasıdır" prensibini pek iyi kavrayarak çalışmakta olduğunu takdire değer bulurum.

Yüce Saylavlar,[2]

Bilindiği gibi, biz yurt emniyeti içinde fertlerin emniyetini de, layık olduğu derecede göz önünde tutarız.

Bu emniyet, Türk Cumhuriyeti kanunlarının, Türk hâkimlerinin teminatı altında, en ileri şekilde mevcuttur. Kanunlarımızda yaptığınız bazı değişiklikler ve kabul buyurduğunuz "Meşhut Cürümler Kanunu" bu maksada kuvvetle hizmet etmiştir.

Adli bünyemizin ve kanun diziğimizin,[3] daima bu yönden incelemelerle, Türkiye'nin dinamik hayatına, hiç şaşmadan, uygunlukları temin edilmelidir. Bu lüzum karşısında, kara ve deniz ticaret kanunlarımızın ekonomik bünyemizdeki gelişmelere daha uygun hale getirilmesinde zaman geçirilmemek yerinde olur.

Bir de şu nokta üzerinde durmama izin vermenizi rica edeceğim: Emniyet ve hak işleriyle alakalı usullerde ve kanunlarda, kolaylık, çabukluk, açıklık ve kesinlik esas olmalıdır. Bu sebeple, vatandaşların icra daireleriyle olan ilişkilerini kolaylaştırmak kastıyla yapılan etütlerin bir an evvel kanun haline getirilmesini tavsiyeye layık bulurum. Bu işaret ve tavsiyelerimin iyi karşılanacağına şüphe etmem. Çünkü, her sahada olduğu gibi, adli usuller ve kanunlar sahasında da Türk Cumhuriyeti'nin ve onun yüksek değerli Kamutay'ının anlayışı, ileri anlayıştır.

Şimdi arkadaşlar, ekonomi hayatımızı gözden geçireceğim. Derhal bildirmeliyim ki, ben, ekonomik hayat denince, ziraat, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün bayındırlık işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir bütün sayarım. Bu vesile ile şunu da hatırlatmalıyım ki, bir millete bağımsız hüviyet ve kıymet veren siyasi varlık makinesinde, devlet, fikir ve ekonomi hayat mekanizmaları, birbirlerine bağlı ve birbirine tabidirler; o kadar ki, bu cihazlar birbirine uyarak aynı ahenkte çalıştırılmazsa, hükümet makinesinin motris[4] kuvveti israf edilmiş olur, ondan beklenen tam verim elde edilemez. Onun içindir ki, bir milletin kültür seviyesi, üç sahada; devlet, fikir ve ekonomi sahalarındaki faaliyet ve başarıları neticelerinin hasılasıyla ölçülür.

1 Türeli: Muntazam, düzenli. (Y.N.)
2 Saylav: Milletvekili. (Y.N.)
3 Dizik: Nizam, esaslar. (Y.N.)
4 Motrice (Fr.): Motor, itici güç. (Y.N.)

Sayın Milletvekilleri,

Milli ekonominin temeli ziraattır. Bunun içindir ki, ziraatta kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar, bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır.

Fakat, bu hayati işi isabetle amacına ulaştırabilmek için, ilkönce, ciddi etütlere dayalı bir ziraat siyaseti tespit etmek ve onun içinde, her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lazımdır. Bu siyaset ve rejimde önemli yer alabilecek noktalar başlıca şunlar olabilir:

Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. *(Bravo sesleri, alkışlar.)* Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünemez bir mahiyet alması. *(Alkışlar.)* Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus yoğunluğuna ve toprak verim derecesine göre sınırlanmak lazımdır.

Küçük büyük bütün çiftçilerin iş vasıtalarını artırmak, yenileştirmek ve korumak tedbirleri vakit geçirilmeden alınmalıdır. Her halde en küçük bir çiftçi ailesi bir çift hayvan sahibi kılınmalıdır; bunda ideal olan, öküz değil, beygir olmalıdır. Öküz, ancak bazı şartların henüz temini güç bölgelerde hoş görülebilir. Köylüler için genellikle pulluğu pratik ve faydalı bulurum. Traktörler, büyük çiftçilere tavsiye olunabilir. Köyde ve yakın köylerde müşterek harman makineleri kullandırmak, köylülerin ayrılamayacağı bir âdet haline getirilmelidir.

Memleketi, iklim, su ve toprak verimi bakımından ziraat bölgelerine ayırmak icap eder. Bu bölgelerin her birinde köylülerin gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları verimli, modern, pratik ziraat merkezleri kurulmak gerektir.

Bugün devlet idaresinde bulunan çiftliklerin ve bunların içindeki türlü ziraat-sanayi kurumlarının bir kısmı, ziraat hayat ve faaliyetinin bütün sahalarında, her türlü teknik ve modern tecrübelerini tamamlamış olarak, bulundukları bölgelerde en faydalı ziraat usul ve sanatlarını yaymaya hazır bulunmaktadırlar. Bu, Vekâlet için büyük kolaylıklar temin edecektir. Ancak, gerek mevcut olan ve gerek bütün memleket ziraat bölgeleri için yeniden kurulacak ziraat merkezlerinin sekteye uğramadan tam verimli faaliyetlerini, şimdiye kadar olduğu gibi, devlet bütçesine ağırlık vermeksizin kendi gelirleriyle kendi varlıklarının idare ve gelişmesini temin edebilmeleri için, bütün bu kurumlar birleştirilerek geniş bir işletme kurumu teşkil olunmalıdır.

Bir de başta buğday olmak üzere bütün gıda ihtiyaçlarımızla endüstrimizin dayandığı türlü hammaddeleri temin ve harici ticaretimizin esasını teşkil eden çeşitli mahsullerimizin ayrı ayrı her birinde, miktarını artırmak, kalitesini yükseltmek, üretim masraflarını azaltmak, hastalık ve düşmanlarıyla uğraşmak için gereken teknik ve kanuni her tedbir vakit geçirilmeden alınmalıdır.

Orman servetimizin korunması lüzumuna ayrıca işaret etmek isterim. Ancak, bunda mühim olan, koruma esaslarını, memleketin türlü ağaç ihtiyaçlarını devamlı olarak karşılaması icap eden ormanlarımızı dengeli ve teknik bir surette işleterek istifade etmek esasıyla makul bir surette uzlaştırmak mecburiyeti vardır. Buna, büyük Kamutay'ın layık olduğu ehemmiyeti vereceğine şüphe yoktur.

Sayın Milletvekilleri,

Dış ticarette takip ettiğimiz ana prensip, ticaret dengemizin aktif karakterini muhafaza etmektir. Çünkü, Türkiye ödeme dengesinin en mühim esasını bu teşkil ediyor.

Son yılların rakamları ve geçirdiğimiz senenin bugüne kadar gösterdiği seyir ve istikamet, takip ettiğimiz prensibin elde edilmiş olumlu neticelerini göstermektedir.

Kontenjan usulü, belli anlaşma şartlarımızı kabul etmiş memleketler için büsbütün kaldırılmıştır. Bu memleketlerden piyasanın kayıtsız, şartsız ithalat yapabilmesi temin edilmiştir.

Dış ticaret politikamızın özelliği şudur: İç ve dış vaziyet icaplarını daima karşılamak suretiyle seyirlerine intibak etmek.

İç ticarete gelince, bunda en önde gördüğümüz esas, teşkilatlandırma ve belli tipler üzerinde işleme ve rasyonel çalışmadır.

Kesin zaruret olmadıkça, piyasalara karışılmaz; bununla beraber hiçbir piyasa da başıboş değildir. Sırası gelmişken, Cumhuriyet'in tüccar anlayışını da kısaca ifade edeyim: Tüccar, milletin emeği ve üretimi kıymetlendirilmek için, eline ve zekâsına emniyet edilen ve bu emniyete liyakat göstermesi gereken adamdır. *(Bravo sesleri, alkışlar.)* Bu bakımdan ihracatçılar hakkındaki kanun, denetim hakkındaki kanun, teşkilatlandırma hakkındaki hükümler olumlu neticelerini vermektedir.

İhracat mallarımızın hükümetin yakın kontrolü altında satışlarının teşkilatlandırılması mühimdir. Bunu göz önünde tutan Ekonomi Vekâleti, geçen yıl içinde: Iğdır'da, Ege, Trakya bölgelerinde türlü konulara ait satış koopei atifleri teşkil etmiş ve onları faaliyete geçirmiştir. Önümüzdeki yıl içinde, başta fındık olmak üzere, diğer belli başlı mahsullerimizi de alakalandıran birlikleri vücuda getirmelidir.

Sayın arkadaşlar,

Endüstrileşmek, en büyük milli davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük küçük her çeşit sanayii kuracağız ve işleteceğiz. *(Alkışlar.)* En başta vatan müdafaası olmak üzere, mahsullerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan, en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için bu bir zarurettir.

Bu kanaatle, beş yıllık ilk sanayi planının geri kalan ve bütün hazırlıkları bitirilmiş olan birkaç fabrikasını da süratle başarmak ve yeni plan için hazırlanmak icap eder.

Endüstrileşme karar ve hareketimizle birlikte bugünkü mevzuatımızda düşünülecek değişiklikler ve ilave edilecek bazı yeni hükümler vardır. Bunların başlıcalarını şöyle özetleyebiliriz:

Sermayesinin tamamı veya büyük kısmı devlete ait ticari-sınai kurumların mali kontrol şeklini, bu kurumların bünyelerine ve kendilerinden istediğimiz ve isteyeceğimiz ticari usul ve zihniyetle çalışma icaplarına süratle uydurmak... Bu gibi kurumların bugünkü usullerle çalışabilmelerine ve gelişmelerine imkân yoktur.

Mevcut gümrük tarifeleri kanununda da, bugünkü politika ve eğilimimize uygun tedbirleri yapmak lazımdır.

Diğer mühim nokta, daha evvel de işaret ettiğim gibi, memlekette bilhassa bazı bölgelerde göze çarpacak ehemmiyet alan hayat pahalılığı konusu ile uğraşmak...

Bunun için ilmi bir araştırma yaptırılmalı ve tespit edilecek sebepleriyle radikal ve planlı şekilde mücadele edilmelidir.

Küçük esnafa ve büyük sanayi erbabına muhtaç oldukları kredileri kolayca ve ucuzca verecek bir teşekkül vücuda getirmek ve kredinin normal şartlar altında ucuzlatılmasına çalışmak da çok lazımdır.

Türkiye'de devlet madenciliği, milli kalkınma hareketiyle yakından alakalı mühim konulardan biridir.

Genel endüstrileşme anlayışımızdan başka, maden arama ve işletme işine, her şeyden önce harici ödeme vasıtalarımızı, döviz gelirimizi artırabilmek için devama ve özel bir ehemmiyet vermeye mecburuz.

Maden Tetkik ve Arama Dairesi'nin çalışmalarını azami ölçüde geliştirmesini ve bulunacak madenlerin rantabilite hesapları yapıldıktan sonra planlı şekilde hemen işletmeye konulmasını temin etmemiz lazımdır. Elde bulunan madenlerin en mühimleri için üç yıllık bir plan yapılmalıdır.

Ereğli Şirketi'ni satın aldığımızı ve Ereğli kömür havzasında rasyonel bir üretim planının günün meselesi olduğunu biliyorsunuz. Bunun ikmali çabuklaştırılarak, kömür üretimimiz kısa bir zamanda en az bir misli artırılmalıdır.

Diğer taraftan Maden Tetkik ve Arama Dairesi'nin, Divriği sahasında bulduğu ve cevher nispeti itibariyle ehemmiyetli olan demir madeninin süratle işletilmesine geçilmeli ve Karabük demir çelik sanayimiz ihtiyaç planı dışındaki kısmının ihracatına başlanılmalıdır. *(Alkışlar.)*

Liman işlerinde modern ve planlı çalışma ve tarifelerdeki tenzilatın uyandırdığı memnuniyetin verimli neticeleri, ticarette dikkati çekmiştir. Bu yolda devam edilmesinde isabet olacaktır.

Ekonomik bünyemizdeki gelişme deniz nakliye vasıtaları ihtiyaçlarını her gün artırmaktadır. Yeni sipariş edilen gemilerden bir kısmı, önümüzdeki ilkbaharda gelmiş bulunacaktır. Fakat bunlar, bugünden görülmekte olan ihtiyaç hacmine cevap verecek adet ve nispette değildir.

Yeni gemiler inşa ettirmek ve bilhassa eski tersaneyi, ticaret filomuz için hem tamir, hem yeni inşaat merkezi olarak faaliyete getirmek vasıtalarını temin etmek lazımdır. *(Alkışlar.)*

Şu günlerde yüksek Meclis'e Su Mahsulleri ve Deniz Barık hakkında bir tasarı gelecektir. Konunun yüksek alakanızı çekeceğinden şüphe etmiyorum.

Arkadaşlar,

En güzel coğrafi vaziyette ve üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye, endüstrisi, ticareti ve sporu ile en ileri denizci millet yetiştirmek kabiliyetindedir. Bu kabiliyetten istifadeyi bilmeliyiz; denizciliği, Türk'ün büyük milli ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız. *(Alkışlar, yaşa sesleri.)*

Ekonomik kalkınma, Türkiye'nin, hür, bağımsız, daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin belkemiğidir. Türkiye bu kalkınmada iki büyük kuvvet serisine dayanmaktadır:

Toprağının iklimleri, zenginlikleri ve başlı başına bir servet olan coğrafi vaziyeti; ve bir de Türk milletinin, silah kadar, makine de tutmaya yaraşan kudretli eli ve

milli olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda tarihin akışını değiştirir yiğitlikle tecelli eden yüksek sosyal benlik duygusu. *(Sürekli alkışlar.)*

Sayın Milletvekilleri,

Demiryolları bir ülkeyi medeniyet ve refah nurlarıyla aydınlatan kutsal bir meşaledir.

Cumhuriyet'in ilk senelerinden beri, dikkatle, ısrarla üzerinde durduğumuz demiryolları inşaat siyaseti, hedeflerine ulaşmak için durmadan başarı ile tatbik olunmaktadır.

Doğu ve güneyde Sivas, Diyarbekir gibi büyük menzillere varan hatlar, geçen yıl içinde Sivas-Malatya kavşağıyla birbirine bağlanmıştır. Zonguldak'a varmış olan hat dahi bu zengin kömür havzasını iç vatana bağlamış bulunuyor.

Sivas'tan sonra doğuya doğru uzayıp gitmekte olan hat da ilk menzili Divriği'ye varmıştır. Bu kol, önümüzdeki yıl Erzincan'a ulaşmış bulunacaktır. Diyarbekir'den doğuya uzanacak hattın da inşasına başlanmıştır.

Doğu demiryollarının satın alınmış olduğunu bilirsiniz. Güneyde Nusaybin'e giden hattan başka, yurtiçinde bütün demiryollarının idare ve işletilmeleri Cumhuriyet hükümetinin elindedir. *(Alkışlar.)*

Demiryollar inşaatımızın gelişmesi, İran transit yolunun gelişimine ve motorize edilmesine de hizmet etmiştir.

İstanbul'dan itibaren başlayan Avrupa turist yolunun asfalt olarak inşasına devam olunmaktadır.

Bu tarz inşaatın bir plan dahilinde memleketin diğer sahalarına da yayılması beklediğimiz milli başarılardandır.

Şose ve köprüler inşaatı gelişmektedir. Demiryolları inşa siyasetimizin tatbiki yılları içinde 78 köprü geçişe açılmış bulunuyor. 23 köprü de inşa halindedir. Bu köprüler, her biri başlı başına birer fen ve sanat eseri olarak, yeni nesillere Cumhuriyet'in armağan abideleri olacaktır. Demiryol hatlarımızı iç sahalara bağlayacak ve bu hatların bir an evvel milli ekonomik kalkınmaya azami hizmetini temin edecek olan karayolu inşaatının önümüzdeki devrelerde yoğunlaştırılması ve bir plan dahilinde genişletilmesi lazımdır.

Her bölgenin ihtiyacına göre, istasyonlarda tamamlayıcı tesisat da yapılmak ve muhtelif malların gereği gibi sevkini temin edecek teknik şartlara sahip vagon mevcudunu artırmak zaruridir. Bunda da, büyük gayretlerin esirgenmemesini dilerim.

Su ve imar işlerine dikkatle devam edilmektedir.

Posta-Telgraf-Telefon işlerimizde esaslı bir gelişme vardır. Bununla beraber, şehirler arasındaki telefon haberleşmeleri işinin bir an evvel tamamlanmasına çalışılmalıdır.

Ankara'da yeni bir radyo istasyonunun inşasına başlanmış olduğunu memnuniyetle kaydederim.

Sivil Hava Yolları İdaresi, devlet teşkilatı arasında modern bir idare halinde yer almıştır.

Bütün teknik şartlar ve emniyet icapları içinde çalışmakta olan bu idarenin, büyük şehirlerimizin hepsi arasında, en modern ulaşım yolu rolünü bir an evvel yerine

getirmeye başlaması ve arsıulusal[1] hatlarla da kendi vasıtalarıyla irtibat tesis eylemesi imkânı, az zamanda teminini beklediğimiz önemli işlerdendir.

Arkadaşlar,

Bütün devlet cihazlarının canlılığı, gürbüzlüğü, işlemesi bakımından büyük dikkatle üzerinde durulması gerekli olan mali hayatımıza temas ediyorum.

Cumhuriyet bütçelerinin belli olan ve daima kuvvetlenmesi gereken müşterek özellikleri, yalnız denkli oluşları değil, aynı zamanda koruyucu, kurucu ve verici işlere her defasında daha fazla pay ayırmakta olmalarıdır.

Bu politikamızın, milli faaliyet üzerinde derhal yaratmaya başladığı tesir iledir ki, bütçe tahmin rakamlarımız, yalnız tahakkuk etmekle kalmıyor, daima fazla ile de kapanmaya başlamıştır.

1936 senesi bütçesi, tahmine ve 1935 yılı gelir tahakkuklarına göre 22 milyon fazla ile kapanmıştı. 1937 bütçesinin de bugüne kadar gösterdiği seyir aynı ümidi fazlasıyla verecek mahiyettedir.

Bu netice, memleket ekonomisinin gelişmesini, halkın refaha ulaşmakta olduğunu ifade ettiği gibi, aynı zamanda, halk için çalışan bir hükümetin, halkın menfaatına olarak aldığı tedbirlerdeki isabeti de teyit etmektedir.

Samimi bir bütçeye ve hakiki bir ödemeler dengesine dayanan paramızın fiili istikrar vaziyetini kesin surette muhafaza edeceğiz.

Her nevi mali taahhütlerimizi günü gününe yerine getirmek suretiyle devlet itibarını ve mali sermaye ve hisse senetlerini muhafaza ve takviye hususunda bütün tedbirleri almak ve bu konuda dikkatli bulunmak umdemizdir. *(Alkışlar.)*

Devlet gelirinin gelişmesini, yeni vergiler konulmasından ziyade, devamlı bir programla mevcut vergilerin salma ve toplama usullerinin ıslahında aramak lazımdır. *(Alkışlar.)*

Son iki sene zarfında hayvanlar, tuz, şeker, çimento, petrol ve benzin, elektrik, hammaddeler resim ve vergilerinde yapılan ve her biri yüzde 30-50 nispetinde bir vergi indirilmesini ifade eden hafifletmelerin, üretimin teşviki bakımından vatandaş ve memleket için olumlu ve hayırlı neticeler verdiğini görmekteyiz.

Hayvan vergisi ve Buhran ve Muvazene vergileri üzerinde incelemeler yapılarak bütçe dengesi esasını bozmayacak surette adım adım hafifletme çareleri düşünülmelidir.

Bundan başka, memleketimizde yetişmeyen hammaddeler ve üretim maliyeti üzerinde tesir yaparak dış memleketler mamulleriyle rekabeti güçleştiren her nevi vergi ve resimler kaldırılmak lazımdır.

Gerek bu konular üzerinde çalışırken, gerek herhangi bir mali karar alırken, ilk göz önüne getireceğimiz şey, milli faaliyet ve milli üretim, yani verginin bizzat ana kaynağı üzerinde yapacağı tesirler olmalıdır. Maliye memurları da içişleri memurları gibi halkla daimi teması olan teşkilattır. Bunların da halkla temaslarında, halk için çalışan bir halk hükümetinin tabii vasfı olan azami dikkat ve ihtimam göstermek ve azami emniyet ve inan vermek şiarlarının gelişmesine, bilhassa itina etmeleri lazımdır. *(Sürekli alkışlar.)*

1 Arsıulusal: Uluslararası. (Y.N.)

Cumhuriyet rejiminde, hazine menfaatı demek, kanunun hazine lehine tespit ettiği hakla, kanunun mükellefi karşılaştırdığı vazifeyi gayet denk bir halde elde tutmak demek olduğunu bir an hatırdan uzak tutmamak önemli prensibimizdir. *(Bravo sesleri, sürekli alkışlar.)*

Tekeller konusunda itina edilmesi icap eden esas, bu kurumların mali monopol, ticari teşekkül ve milli valörizasyon[1] kurumu karakterlerinin dikkatle uzlaştırılmasıdır.

Harice, tütün satışları ve ihracat konusu, daha yakından meşgul olmaya değer mahiyettedir.

Gümrüklere gelince; bunda tesislere, çalışma usullerine ve kanuni konular bakımından gerekli ıslah tedbirlerine hız verilmek icap etmektedir.

Tekel mamullerinin fiyatları üzerinde yapılan tenzilat, satışları artırmıştır.

Bu usulün daima dikkatte bulundurulması faydalı olur.

Arkadaşlar,

Büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir.

Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılap yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Vekâleti'nin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir. *(Alkışlar.)*

İşaret ettiğim umdeleri Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksekokullarımıza düşen başlıca vazifedir.

Bunun için, memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde ele alarak; Batı bölgesi için İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan ıslahat programını daha radikal bir tarzda tatbik ederek Cumhuriyet'e cidden modern bir üniversite kazandırmak; Merkez bölgesi için Ankara üniversitesini az zamanda kurmak lazımdır ve Doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden fiiliyata geçilmelidir.[2] *(Alkışlar.)*

1 Valorisation (Fr.): Fiyatların resmi makamlarca belirlenmesi; narh. (Y.N.)

2 Afet İnan bu konuda Atatürk'ten işittiklerini şöyle aktarmaktadır:

"Atatürk, bir üniversite için lüzumlu bütün fakültelerin Ankara'da kurulmasını bir ihtiyaç olarak görürken, 1937 yılında Doğu bölgelerimiz için de bir üniversite kurulma fikrini ortaya atmıştır. [...] Atatürk'ün Doğu Üniversitesi için kendisinden işittiklerime göre esas fikirlerini iki noktada özetlemek mümkündür:

1- Türkiye'nin Doğu bölgelerine de Batı ve Orta bölgelerdeki kültürel imkânları sağlamak. O bölgelerdeki gençliğimizin yaşadığı muhite kültür müesseselerini götürmek. Böylece dil, kültür ve ülkü birliğini bir üniversite çevresinde geliştirerek kendi yakın etrafına ilim ışıklarını yayma fırsatını vermek. [...]

2- Doğu Üniversitesi için ikinci bir fikir ise bu bölgelerimize komşu kavimlerin kolaylıkla rağbet edebilecekleri bir Türk ilim müessesesini kurmaktır. 'Bölge yakınlığının ve esaslı bir ilim müessesesinin

Bu hayırlı teşebbüsün Doğu vilayetlerimiz gençliğine bahşedeceği feyiz, Cumhuriyet hükümeti için ne mutlu bir eser olacaktır. *(Alkışlar.)*

Tavsiye ettiğim bu yeni teşebbüslerin, eğitmen ve öğretmen ihtiyacını ziyadeleştireceği şüphesizdir. Fakat bu yön, hiçbir vakit işe başlama cesaretini kırmamalıdır. Vekâlet'in geçen yıl içinde bu yönden yaptığı tecrübeler çok ümit verici mahiyettedir.

Türk Tarih ve Dil Kurumlarının Türk milli varlığını aydınlatan çok kıymetli ve önemli birer ilim kurumu mahiyetini aldığını görmek hepimizi sevindirici bir hadisedir. *(Alkışlar.)*

Tarih Kurumu, yaptığı kongre, kurduğu sergi, yurtiçindeki kazılar, ortaya çıkardığı eserlerle, şimdiden bütün ilim dünyasına kültürel vazifesini yapmaya başlamış bulunuyor. *(Alkışlar.)*

İlk resim galerimizi de bu yıl açmış bulunuyoruz.

Geçen yıl Ankara'da kurulan Devlet Konservatuvarı'nın müzikte, sahnede, kendisinden beklediğimiz teknik elemanları süratle verebilecek hale getirilmesi için daha fazla gayret ve fedakârlık yerinde olur. Her çeşit spor faaliyetlerini Türk gençliğinin milli terbiyesinin ana unsurlarından saymak lazımdır. Bu işte hükümetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğini, spor bakımından da, milli heyecan içinde itina ile yetiştirmesi, önemli tutulmalıdır.

Sevgili Arkadaşlarım,

Ordu, Türk Ordusu!.. İşte bütün milletin göğsünü itimat, gurur duygularıyla kabartan şanlı ad! *(Sürekli alkışlar.)* Onu, bu yıl içinde kısa aralıklarla iki defa büyük kütleler halinde yakından gördüm. Trakya ve Ege büyük manevralarında... Disiplinini, enerjisini, subaylarının vukuflu gayretini, büyük komutan ve generallerimizin yüksek sevk ve idare kabiliyetlerini gördüm. *(Alkışlar.)* Derin iftihar duydum, takdir ettim. *(Alkışlar.)*

Ordumuz, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir.

Ordumuz, Türk topraklarının ve Türkiye idealini tahakkuk ettirmek için sarf etmekte olduğumuz sistemli çalışmaların yenilmesi imkânsız teminatıdır. *(Alkışlar.)*

Silahlanma ve donanma programımızın tatbikatı muvaffakiyetle ilerliyor. Bunları memleketimizde yapmak emelimiz tahakkuk yolundadır. Harp sanayii tesislerimizi daha ziyade geliştirme ve genişletme için alınan tedbirlere devam edilmeli ve endüstrileşme mesaimizde de ordu ihtiyacı ayrıca göz önünde tutulmalıdır. *(Alkışlar.)*

Bu yıl içinde denizaltı gemilerini memleketimizde yapmaya başladık.

Hava kuvvetlerimiz için yapılmış olan üç yıllık program, büyük milletimizin yakın ve şuurlu alakasıyla şimdiden başarılmış sayılabilir.

Bundan sonrası için bütün tayyarelerimizin ve motorlarının memleketimizde yapılması ve harp hava sanayimizin de bu esasa göre geliştirilmesi gerekir. Hava kuv-

hariçten getirtebileceği elemanlar elbette olacaktır' demiştir. Komşularımızla ve onların komşularıyla siyasi anlaşmalar geçici olabilirse de, kültürel yakınlığın ve birleşmelerin daha esaslı olduğunda şüphe edilmemelidir. Asıl olan, milletlerin birbirleriyle anlaşabilmeleridir. Bunun da ancak kültür yakınlığı ile temin edilebileceği Atatürk'ün fikirleri arasındaydı." Bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.215-216. (Y.N.)

vetlerinin aldığı ehemmiyeti göz önünde tutarak, bu mesaiyi planlaştırmak ve bu konuyu layık olduğu ehemmiyetle milletin gözünde canlı tutmak lazımdır. *(Alkışlar).*

Büyük milli disiplin okulu olan ordunun, ekonomik, kültürel, sosyal savaşlarımızda bize aynı zamanda en lüzumlu elemanları da yetiştiren büyük bir okul haline getirilmesine ayrıca itina ve gayret edileceğine şüphem yoktur.

Büyük Kamutay,

Dış siyasetimiz, geçen yıl içinde de barış ve arsıulusal emek birliği yolunda gelişmiş ve yürüdüğümüz yönün değişmez olduğunu bir daha belirtmiştir.

Milletler Cemiyeti'nin geçirmekte olduğu çetin safhalarda, Cumhuriyet hükümeti bu arsıulusal kuruma olan bağlılığını her sahada göstermek suretiyle barış idealine en uygun yoldan ayrılmamıştır.

Büyük bir milli davamız olan Hatay işinin geçirdiği safhalar malumunuzdur.

Milletler Cemiyeti yüksek idaresi altında cereyan etmiş olan müzakereler, Hatay halkının layık olduğu mesut ve bağımsız idareye kavuşması yolunda amaçladığımız gayeyi temin edecek vesikaların kabul ve imzasıyla neticelenmiştir. *(Alkışlar.)*

Yeni Hatay rejiminin yürürlüğe girmesine kısa bir zaman kaldı.

Bu rejimi, kendileriyle en dostane bir zihniyetle emek birliği yapmış olduğumuz Fransızların, iyi niyetle ve amaçlanan gayeyi temin edebilecek şekilde tatbike başlayacaklarına şüphe edilmemelidir.

Yarınki Türk-Fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda gelişmesine, Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi, esaslı bir ölçü ve etken olacaktır kanaatindeyim. *(Alkışlar.)*

Balkan siyasetimiz, en mesut bir işbirliği yaratmakta devam ederek kendisine çizilmiş olan barış yolunda her gün daha verimli neticelerle ilerlemektedir. *(Alkışlar.)*

Cumhuriyet hükümetinin doğuda takip edegelmekte bulunduğu dostluk ve yakınlık siyaseti, yeni bir kuvvetli adım attı. Sadabat'ta dostlarımız Afganistan, Irak ve İran ile imza etmiş olduğumuz dörtlü antlaşma, büyük bir memnuniyetle kayda değer barış eserlerinden biridir. Bu sözleşmenin etrafında toplanan devletlerin aynı gayeyi takip eden ve barış içinde gelişmeyi samimiyetle isteyen hükümetleri arasında işbirliğinin gelecekte de hayırlı neticeler vereceğinden emin bulunmaktayız. *(Alkışlar.)*

Cumhuriyet hükümetinin komşularıyla ve diğer büyük, küçük devletlerle olan münasebetlerinde ahenkli bir istikrar ve gelişme göze çarpmaktadır.

Barış yolunda nereden bir hitap geldiyse, Türkiye onu can atarak karşıladı ve yardımlarını esirgemedi. *(Alkışlar.)*

İspanya hadiseleri dolayısıyla Akdeniz ve Karadeniz'de alınması gereken tedbirlere Cumhuriyet hükümeti en geniş bir zihniyetle iştirak etti.

Dünyanın her tarafında olduğu gibi, bizi alakalandıran sahalarda ve bu arada Akdeniz'de sükûn ve istikrarın korunması, bizim yakından ve alaka ile takip ettiğimiz bir konudur.

Şurasını da memnuniyetle kaydedebilirim ki, Doğu Akdeniz ve Karadeniz sularıyla Balkanlar'da ve Yakındoğu'da geçen sene işaret ettiğim iyi münasebetler aynıyla devam etmiştir.

Geçen seneden beri dost ve müttefik devletlerin mühim ricaliyle bizim devlet adamlarımız arasında karşılıklı ziyaretler vukua gelmiş ve bu, dostluklarımızın tezahürüne vesile olmuştur. *(Alkışlar.)*

Hükümet, bu son sene zarfında, devletlerle olan ticari münasebetlerini, memleketin ekonomik bünyesine uyacak mukavele ve anlaşmalar yaparak tanzim etti.

Bunlar arasında Fransa, İngiltere, Almanya ve Sovyet Rusya ile imzalanan mühim ticari anlaşmaları bilhassa kaydetmek isterim. Hükümetin dış teşkilatının; ekonomik kalkınma savaşımızla alakalı daireler için bilgi ve istihbarat ufkunu genişleten yardımcı birer daire olarak çalışmalarını tanzim etmek lazımdır.

Dış siyasetimizin ayırıcı vasfını kısaca anlatmış olmak için diyebilirim ki, tuttuğumuz siyasi yol ve hedeften ayrılmıyoruz. Son senelerde, arsıulusal münasebetlerde daimi değişiklikler olmasına rağmen, biz bu karışıklığın ortasında, barışseverlikle duygulu olarak, karşılıklı dostluklarımıza riayet ediyoruz; onların mahiyet ve dairelerini genişletmeye müsait zihniyetle arsıulusal vaziyet ve vazifemizi göz önünde tutarak çalışıyoruz. Bu yolda itina ile çalışmaya devam etmek, hükümete tavsiye edeceğim en doğru karar olduğu kanaatindeyim. *(Alkışlar.)*

Aziz Milletvekilleri,

Dünyaca malum olmuştur ki, bizim devlet idaresindeki ana programımız, Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat, bu prensipleri, gökten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz ilhamlarımızı gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz. *(Alkışlar.)*

Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir. *(Alkışlar.)*

Elimizdeki programın ruhu, bizi yalnız bir kısım vatandaşla alakalı kalmaktan men eder. Biz, bütün Türk milletinin hizmetkârıyız. Geçen yıl içinde parti ile hükümet teşkilatını birleştirmekle vatandaşlar arasında ayrılık tanımadığımızı fiilen göstermiş olduk. *(Var ol sesleri.)* Bu hadisenin bizim devlet idaresinde kabul ettiğimiz "Kuvvet birdir ve o milletindir" hakikatine uygun olduğu meydandadır. *(Alkışlar.)* Kuvvetin yegâne kaynağı olan Türk milletinin güzide vekillerini büyük bahtiyarlıkla eğilerek selamlarım. *(Bravo, yaşa sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar.)*

CUMHURİYET BAYRAMINI KUTLAYAN YABANCI DEVLET BAŞKANLARINA TEŞEKKÜR*

(1 KASIM 1937)

Tel. Ankara, 1.11.1937

Afgan Kralı Muhammed Zahir Han'a

Majestelerinin çok nazikane temennilerinden pek mütehassis olarak, kendilerinden en hararetli teşekkürlerimle şahsi saadetleri ve Afganistan'ın yükselmesi ve refahı için olan samimi temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.1; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.109; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.101.
Aynı telgrafın "Alman Devlet Başkanı ve Başbakanı Hitler'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.1; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.109; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.170; "ABD Başkanı Roosevelt'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.1; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.110; *age*, c.1, s.267; "Arnavutlar Kralı I. Zogu'ya" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.1; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.109; *age*, c.1, s.352; "Avusturya Cumhurbaşkanı Miklas'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.1, 7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.109-110; *age*, c.1, s.394; "Belçika Kralı III. Leopold'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.110; *age*, c.1, s.464; "Bulgar Kralı III. Boris'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.110; *age*, c.1, s.559; "Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Benes'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.112; *age*, c.1, s.607; "Çin Cumhuriyeti Hükümeti Başkanı Lin Sen'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.110; *age*, c.1, s.627; "Fransa Cumhurbaşkanı Lebrun'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.110; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.122; "Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.112; *age*, c.2, s.214; "Irak Kralı I. Gazi'ye" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.111; *age*, c.2, s.282; "İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi'ye" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.111; *age*, c.2, s.548; "İspanya Cumhurbaşkanı Azana'ya" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.110; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.33; "İtalya Kralı Victor Emanuel'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.111; *age*, c.3, s.177; "Japonya İmparatoru Hirohito'ya" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.111; *age*, c.3, s.227;

"Litvanya Cumhurbaşkanı Smetona'ya" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.111; *age*, c.3, s.262; "Macaristan Kral Naibi Amiral Horthy'ye" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.110; *age*, c.3, s.307; "Meksika Cumhurbaşkanı Lazaro Cardenas'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.111; *age*, c.3, s.331; "Mısır Kralı I. Faruk'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.110; *age*, c.3, s.389; "Polonya Cumhurbaşkanı Moscicki'ye" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.111; *age*, c.3, s.483; "Salvador Cumhurbaşkanı Martinez'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.112; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.85; "Sovyetler Birliği Merkez İcra Komitesi Başkanı Kalinin'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.112; *age*, c.4, s.182; "Ürdün Emiri Abdullah'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.112; *age*, c.4, s.235; "Yugoslavya Krallığı Naibi Prens Paul'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.112; *age*, c.4, s.349; "Yunanistan Başbakanı Metaksas'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 4 Kasım 1937, Numara: 5845, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.112; *age*, c.4, s.455.

CUMHURİYET BAYRAMINI KUTLAYAN SEYHAN HALKEVİ BAŞKANI SEFA ÖZLER'E*

(2 KASIM 1937)

Sefa Özler
Halkevi Başkanı - Seyhan

Cumhuriyet size de kutlu olsun.

Atatürk

* *Yeni Adana*, 2 Kasım 1937, Numara: 4357, s.1.
Aynı telgrafın "Adana Valisi ve CHP Başkanı Tevfik Hadi Baysal'a" çekilen örneği için bkz. *Yeni Adana*, 3 Kasım 1937, Numara: 4358, s.1; "İstanbul Valisi, Belediye Başkanı ve CHP Başkanı Muhiddin Üstündağ'a" çekilen örneği için bkz. *Akşam*, 3 Kasım 1937, Numara: 6843, s.3; *Son Posta*, 3 Kasım 1937, Numara: 2609, s.4.

YENİ HÜKÜMET PROGRAMI HAKKINDA BAŞVEKİL BAYAR'A*

(5 KASIM 1937)

B. Bayar

Programınızı okudum. Kıymetli bir iş programıdır. Hayırlı olsun. Cümlenize kolaylıklar ve başarılar dilerim.

5.11.1937

K. Atatürk

* Klişesini aktaran: Cemal Kutay, *Celâl Bayar*, c.3, Kenan Basımevi, İstanbul, 1939, s.1353; *Millet*, 29 Nisan 1948, Sayı: 117, s.11; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.884, 1172.

EKİM DEVRİMİ'NİN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA SOVYETLER BİRLİĞİ MERKEZ İCRA KOMİTESİ REİSİ KALİNİN'İ TEBRİK*

(7 KASIM 1937)

Tel. Ankara, 7.11.1937

Sovyetler Birliği Merkez İcra Komitesi Reisi Kalinin'e

İlkteşrin [Ekim] İhtilali'nin 20. yıldönümü münasebetiyle hararetli tebriklerimi ve gerek şahsi saadetiniz, gerek dost Sovyetler Birliği milletlerinin refahı hakkındaki samimi dileklerimi bildirmekle bahtiyarım.

K. Atatürk

* *Ulus*, 11 Kasım 1937, Numara: 5852, s.1, 8; *Tan*, 11 Kasım 1937, Numara: 912, s.3; *Akşam*, 11 Kasım 1937, Numara: 6851, s.2; *Son Posta*, 11 Kasım 1937, Numara: 2617, s.3; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.113; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.182.

BAŞVEKİL BAYAR'IN PROGRAMI HAKKINDA*

(10 KASIM 1937)

Millete yepyeni bir program bildirdiniz. Bu program benim millete vaat ettiğim hususlardır. Celal Bayar ve arkadaşları, benim millete vaat ettiklerimi yapacaklarını bana ve millete vaat ettiler. Ben milletle beraber Celal Bayar'ın ve arkadaşlarının programının nokta nokta tatbik edildiğini takip edeceğim. Daha iyi izah edeyim: Ben, Türkiye Reisicumhuru Atatürk ve Türk milleti, Başvekil Celal Bayar'ın ve onun hükümetinin programını takip ediyoruz ve fiili neticesini görmek istiyoruz.

* *Ulus*, 11 Kasım 1937, Numara: 5852, s.1; *Akşam*, 11 Kasım 1937, Numara: 6851, s.1; *Tan*, 11 Kasım 1937, Numara: 912, s.1; *Yeni Adana*, 11 Kasım 1937, Numara: 4365, s.3; *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1937, Numara: 4850, s.1-2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.63. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, Ankara, 1954, s.99.
Atatürk'ün sözleri gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 11 (AA) - İkinciteşrin'in [Kasım'ın] onuncu günü akşamı Başvekil Celal Bayar evinde küçük bir davet yaptı. Atatürk'ün yüce huzurlarıyla şereflendirdikleri bu davette, davetliler, denilebilir ki, yalnız vekillerden ve çok hususi ve çok yakın arkadaşlardan ibaretti. Çok şeyler konuşuldu. Bu arada Atatürk mesai arkadaşlarına '[...]' dediler.
Başvekil Celal Bayar, Atatürk'e cevap verdi ve dedi ki: '[...]'
Bunun üzerine Reisicumhur Atatürk, Celal Bayar'a ve bütün hazır bulunan hükümet erkânına teşekkür ve onlar için muvaffakiyet temenni etti." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA İTALYA KRALI III. VICTOR EMANUEL'İ TEBRİK*

(11 KASIM 1937)

Tel. Ankara, 11.11.1937

Majeste III. Victor Emanuel
Roma

Majestelerinin doğumlarının yıldönümü münasebetiyle en kalbi tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle İtalya'nın refahı hakkındaki samimi temennilerimi kabul buyurmalarını rica ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 23 Kasım 1937, Numara: 5864, s.1; *Tan*, 23 Kasım 1937, Numara: 924, s.3; *Akşam*, 23 Kasım 1937, Numara: 6863, s.2; *Son Posta*, 23 Kasım 1937, Numara: 2629, s.11; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.114; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.178.

GEOMETRİ VE MATEMATİK DERSLERİNİN *TÜRKÇE TERİMLERLE* OKUTULMASI İÇİN DİREKTİF*

(13 KASIM 1937)

Tel
Şifre

13.11.1937

Saffet Arıkan
Maarif Vekili - Ankara

Bugün Atatürk'ün maiyetinde Sivas Lisesi'ni gezerken geometri okutulan bir sınıfa girdik. Derse esas teşkil eden öğretmen kitabı, okullara yeni gönderilen ve Almancadan aynen tercüme edildiği anlaşılan yeni bir eserin ilk üç forması idi. Bu eserde

* Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-11, D: 59, F: 60'tan fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.887-888, 1173.
Atatürk'ün Sivas'ı ziyareti hakkında gazetelerde yer alan haber şudur:

"Sivas, 13 (Özel olarak giden arkadaşımızdan) - Reisicumhur Atatürk, beraberlerinde Başvekil Celal Bayar, Dahiliye Vekili ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Şükrü Kaya, Nafıa Vekili Ali Çetinkaya ve maiyetlerindeki zevat bulunduğu halde bu sabah saat 9.40'ta hususi trenle buraya geldiler. İstasyonda Vali, Komutan ve daha evvel hususi trenle Sivas'a gelmiş olan davetli mebuslar, hükümet erkânı, bando, askeri kıta, mektepliler, izciler, resmi, hususi teşkilat temsilcileri ve kalabalık bir halk kütlesi tarafından karşılandılar.
Atatürk, istasyonda karşılayıcıların ellerini sıktılar, kendilerini selamlayan tazim kıtasının önünden yürüyerek asker ve mekteplilere ve istasyonu dolduran halka iltifatta bulundular.
Buradan otomobillerle doğruca Halkevi'ne gidildi. Bütün güzergâhta yollara dökülen halk, Büyük Şef'i çılgınca tezahüratla alkışlıyordu.
Şef'imiz Halkevi'nden sonra Sivas Kongresi'nin toplandığı liseyi şereflendirdiler. Kongre'nin toplandığı salonu, ilk teşriflerinde kaldıkları odayı gezdiler. O günkü dekoru muhafaza eden bu oda ve salonda o güne ait hatıralarından bahsettiler.
Birinci sınıfın riyaziye [matematik - Y.N.] dersinde bulundular. Talebeden Saadet Uslu'yu derse kaldırarak yeni riyazi terimler etrafında sorular sordular. Küçük yavrunun verdiği cevaplardan memnun kaldılar. Büyük Şef, bu arada kitapları da incelediler ve Müdür Ömer'den izahat aldılar.
Bu sırada binlerce halk mektebin etrafını ve bütün caddeleri doldurmuş bulunuyordu.
Liseden sonra otomobillerle Nafıa Vekâleti'nin yaptırmakta olduğu yeni cer atölyesine gidildi. Atölyenin inşaatı bir hayli ilerlemiş, muazzam iskeleti kurulmuştu.
Atatürk, inşaatla çok yakından alakadar oldular. Ali Çetinkaya'dan izahat aldılar.
Bu yeni atölye, altı ay sonra tamamlanacak, vagon ve lokomotif inşaatına başlanacaktır. Burada, her yıl sekiz yüz vagon yapılabilecektir.
Atölye civarındaki muntazam işçi evlerinin inşaatı da ilerlemiştir.
Büyük Şef'imiz, buradan sonra istasyona döndüler. Sivas garnizonu tarafından yapılan geçit töreni çok muvaffakiyetli oldu ve beğenildi.

yeni terimler bulunmadığı gibi, fazla olarak zaviyeler[1] *de Grek harfleriyle gösterilmişti. Eski ve yabancı terimlerden dolayı beyinleri zaten lüzumsuz bir yükün baskısı altında kalan talebeleri, hiç tanımadıkları Grek harflerini de öğrenmek ve onlarla tatbikatta bulunmak mecburiyeti karşısında bırakmanın yanlış bir usul olduğunu Atatürk buyurdular ve bu kitabın artık kullanılmamasını emrettiler. Vekâletinizce basılmakta olan nümune Geometri kitabı ile yeni matematik terimleri listesinin, en büyük tezlikle bütün mekteplere gönderilmesi ve öğretmenlerin derhal yeni terimleri kullanmalarının temini hususunda kıymetli aracılığınızı dilerim. Sivas Lisesi Matematik Öğretmeni Nâzım Erken'e, Atatürk'ün hediyesi olarak, derhal bir matematik terimleri listesi ile üç adet nümune Geometri kitabının gönderilmesini ayrıca rica ederim.*

Başvekil
Celal Bayar

Atatürk'e Başvekil Celal Bey okudu.
Tasvip buyurdular.[2]
13.11.937
Saat: 12.25

Atatürk, Sivas Valisi Nazmi Türker'e, şehrin imarı etrafında muhtelif sorular sordular ve memnuniyetlerini bildirdiler.
Başvekilimiz Celal Bayar, Sivas'ın ekonomik vaziyeti etrafında izahat aldı.
Bundan sonra, Büyük Şef'i ve maiyetindeki zevatı taşıyan tren, saat 11.10'da Çetinkaya'ya hareket etti. İstasyonda muazzam ve coşkun bir uğurlama töreni yapıldı. Atatürk, ayrılışlarında da top atılmak suretiyle selamlandılar." Bkz. *Tan*, 14 Kasım 1937, Numara: 915, s.1, 8. Ayrıca bkz. *Ulus*, 14 Kasım 1937, Numara: 5855, s.1; *Akşam*, 14 Kasım 1937, Numara: 6854, s.1, 6; *Son Posta*, 14 Kasım 1937, Numara: 2620, s.1-2.

O gün Sivas Lisesi'nde öğrenci olan Ömer L. Örnekol'un bu konudaki anısı şudur:

"Atatürk, Sivas'a son kez 13 Kasım 1937 tarihinde geldiklerinde, kendilerini, Sivas Lisesi'nin Kızılırmak Oymağı izcileri olarak istasyonda karşıladık. [...]
Atatürk, Lise Müdürü, Matematik Öğretmeni Ömer Beygo ve başyardımcısı, Felsefe Öğretmeni Faik Dranaz ve öteki ilgililerle birlikte doğrudan doğruya Lise'ye geldiler. Burada, ilkin. 4 Eylül 1919'da tarihsel kongrenin toplandığı Kongre Salonu'nu ve özel odalarını gezdiler ve duygulandılar. Sonra topluluk halinde Lise'nin 9/A sınıfında programdaki geometri (o zamanki hendese) dersine girdiler. Bu derste bir kız öğrenciyi tahtaya kaldırdılar. Öğrenci, tahtada çizdiği koşut iki çizginin, başka iki koşut çizgiyle kesişmesinden oluşan açıların Arapça adlarını söylemekte zorluk çekiyor ve yanlışlıklar yapıyordu. Bu durumdan etkilenen Atatürk, tepkisini 'Bu anlaşılmaz Arapça terimlerle, öğrencilere bilgi verilemez. Dersler Türkçe yeni terimlerle anlatılmalıdır' diyerek belirtip ve tebeşiri eline alıp, tahtada çizimlerle 'zaviye'nin karşılığı olarak 'açı', 'dılı'nın karşılığı olarak 'kenar', 'müselles'in karşılığı olarak da 'üçgen' gibi Türkçe yeni terimleri kullanarak, birtakım geometri konularını ve bu arada Pythagoras teoremini anlattılar.
Atatürk, bugün dilimizde karşılığı 'koşut' olan 'muvazi' sözcüğünün yerine kullandıkları 'paralel' teriminin kökenini açıklarken Orta Asya'daki Türklerin, kağnının iki tekerleğinin bir dingile bağlı olarak duruş biçimine 'para' adını verdiklerini söylediler.
Büyük Önderimiz Atatürk, bu derste aynı zamanda Kültür Bakanı'na ['Başvekil'e' olmalı - Y.N.] ders kitaplarının birkaç ay içinde Türkçe terimlerle yeniden yazdırılıp bütün okullara ulaştırılmasını buyurdular.
Bu tarihsel olaya, Sivas Lisesi'nin öğrencisi olarak tanık olmam, benim için mutlu ve unutulmaz bir anıdır." Bkz. *Bilim ve Teknik*, Kasım 1982, c.15, Sayı: 180, s.16. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *age*, s.887. (Y.N.)

1 Zaviye: Açı. (Y.N.)
2 Daktilo edilmiş belgenin altına Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak tarafından el yazısıyla bu kayıt düşülmüştür. (Y.N.)

GEOMETRİ KİTABI VE MATEMATİK TERİMLERİ LİSTESİNİN GÖNDERİLMESİ HAKKINDA DİREKTİF*

(13 KASIM 1937)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği

Çetinkaya
13.11.937
Saat: 23.15

Maarif Vekâleti'ne

Geometri eserinden ve terimler matbuundan en aşağı onar nüshanın takiben gönderilmesini emir buyurdular.

Riyaseticumhur Genel Sekreteri
H.R. Soyak

* Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-11, D: 59, F: 60-2/3'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.888, 1174-1175.
Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak tarafından yukarıdaki telgrafa ek olarak Maarif Vekili Saffet Arıkan'a bir gün sonra çekilen telgraf şudur:

"Tel.
14.11.1937

Saffet Arıkan
Maarif Vekili - Ankara

13.11.37 tele ektir:
Matematik terimlerini izah eden güt [kılavuz - Y.N.] kitabının, basılmış olsun veya olmasın, acilen ve takiben gönderilmesini saygılarımla dilerim.

Riyaseticumhur Umumi Kâtibi
H.R. Soyak"

Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-11, D: 59, F: 60-1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *age*, s.888, 1176. (Y.N.)

BAYRAMLARI DOLAYISIYLA BELÇİKA KRALI III. LEOPOLD'Ü TEBRİK*

(14 KASIM 1937)

Tel. Ankara, 14.11.1937

Majeste III. Leopold
Belçikalılar Kralı - Brüksel

Bayramları dolayısıyla Majestelerine hararetli tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Belçika'nın refahı hakkındaki samimi temennilerimi arz etmekle bahtiyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari 60. Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.464-465; *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1937, Numara: 4864, s.3; *Tan*, 26 Kasım 1937, Numara: 927, s.3; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.114.

İŞ BANKASI GENEL DİREKTÖRÜ MUAMMER ERİŞ'E VERİLEN DOĞU BÖLGESİNİN EKONOMİK VAZİYETİ HAKKINDAKİ VAZİFENİN ESASI*

(14 KASIM 1937)

Türkiye iktisadi vaziyetinin dünya memleketlerine ve komşu memleketlere nispetle ortalama bir seviyeye erişebilmesi için ne gibi tedbirler almak lazımdır? Ve bunlar nasıl tatbik olunmalıdır?

Memlekette iş hacmini artırmak için kredinin oynadığı mühim role nazaran ucuz ve bol kredi temini neye bağlıdır?

* *Ulus*, 15 Kasım 1937, Numara: 5856, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1937, Numara: 4854, s.1; *Tan*, 16 Kasım 1937, Numara: 917, s.1.
Direktif, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Malatya, 14 (Özel olarak gönderdiğimiz arkadaşımızdan) - Dün gece geç vakit Çetinkaya'dan ayrılan Atatürk, refakat ve maiyetlerindeki zatlarla birlikte saat 13'te Malatya'ya şeref vermişlerdir. [...] Atatürk istasyondan itibaren yüzlerce metre mesafeyi yürüyerek geçmişler, askere, izcilere, mekteplilere ve halka iltifatta bulunmuşlardır.
Müteakiben Atatürk, otomobiline binerek şehre gelmişler ve şehrin girişinde bez ve iplik fabrikası inşaat mahallinde bir müddet tevakkufla mühendislerden yapı faaliyeti hakkında izahat almışlardır.
Atatürk Malatya'da şehrin ekonomik durumu ile alakadar olmuşlar ve Ziraat memurlarından pamuk cinsleri ve elyafı hakkında malumat almışlar, Belediye Reisi'ne diğer memleket mahsullerinin vaziyetini sormuşlardır.
Atatürk yeni yapılmakta olan memleket hastahanesine gitmişler ve sonra Halkevi'ni şereflendirmişlerdir.
Atatürk, Halkevi'nden ayrıldıktan sonra, doğruca istasyona gelerek trenlerine binmişlerdir.
İstasyon ve civarını dolduran binlerce halkın alkışları, candan tezahüratı ve selam topları arasında saat 14.10'da Malatya'dan ayrıldılar.
Malatya, 14 (Özel olarak gönderdiğimiz arkadaşımızdan) - Atatürk, İş Bankası Genel Direktörü Bay Muammer Eriş'e bu havalideki mıntıkaların ekonomik vaziyetleri bakımından esaslı incelemeler yapılmasını emir buyurmuşlardır.
Bay Muammer Eriş'in aldığı vazifenin esasları şunlardır: [...]
Bay Muammer Eriş, bu noktalar hakkında mahallerinde incelemeler yapacak ve bu incelemelerini gözlemleriyle takviye ederek ona göre hazırlayacağı tafsilatlı raporu Ankara'ya döndüğü zaman hükümete takdim edecektir." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

DİYARBAKIR HALKEVİ'NDE HALKA*

(15 KASIM 1937)

20 sene sonra tekrar Diyarbakır'da bulunuyorum. Dünyanın en güzel ve en modern bir binası içinde, modern, nefis bir musiki dinleyerek, insanlığın medeni bir halkı huzurunda, bu halkın evinde...

Bundan duyduğum zevk ve saadetin ne kadar yüksek olduğunu elbette takdir edersiniz. Bunu kaydetmekle bahtiyarım.

* *Ulus*, 16 Kasım 1936, Numara: 5857, s.1; *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1937, Numara: 4854, s.1; *Kurun*, 16 Kasım 1937, Numara: 7131-1221, s.1, 4; *Akşam*, 16 Kasım 1937, Numara: 6856, s.1, 4; *Tan*, 16 Kasım 1937, Numara: 917, s.1, 8; *Son Posta*, 16 Kasım 1937, Numara: 2622, s.1-2; *Yeni Adana*, 17 Kasım 1937, Numara: 4370, s.1; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.67-68; Kadri Kemal Kop, *Atatürk Diyarbakır'da ve "O"nun Hatıraları*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s.35. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.889.
Konuşma, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Diyarbakır, 15 (AA) - Bu akşam saat 18'de Diyarbakır'ı şereflendiren Atatürk, akşam yemeğinden sonra maiyetlerinde Başvekil Celal Bayar ile Dahiliye ve Nafıa Vekilleri, Ordu Müfettişi ve Birinci Umumi Müfettiş ve diğer zevat olduğu halde ilkönce Halkevi'ni, onu müteakip Ordu Evi'ni ve Vilayet'e mahsus ikametgâhı teşrif buyurmuşlardır. Gerek güzergâhta, gerek o binaların içinde bulunan binlerce vatandaş candan gelen tezahürlerle Atatürk'e tazim ve hislerini arz etmişlerdir.
> Atatürk, Halkevi'nden doğruca konferans salonuna giderek burada mübarek gelişlerini bekleyen subaylar, memurlar ve belediye erkânı ve iki bini aşkın kadın, erkek vatandaşın fasılasız ve sürekli alkışları arasında kendilerine tahsis edilen locayı teşrif etmişler ve salınede Halkevi Musiki Heyeti tarafından büyük bir maharetle çalınan parçaları takdirle dinlemişlerdir.
> Bundan sonra Atatürk, halka dönerek şu sözleri söylemişlerdir:" Bkz. aynı yerde.

Atatürk, Diyarbakır Halkevi'ndeki bu konuşmasıyla "Diyarıbekir" adını "Diyarbakır" olarak değiştirmiştir. İsmail Gürel'in bu konudaki anısı şudur:

> "1937 yılında Diyarıbekir'de kereste fabrikatörlüğü ve devlet inşaat müteahhitliği ile iştigal ediyordum. Adım İsmail Gürel. Ulu Önder'imiz rahmetli Atatürk o günkü ismi ile Diyarıbekir'e 1937 senesinin sonbaharında trenle saat 18'de teşrif ettiler. Halk istasyonda toplanmış, kendilerini 'Yaşa, varol!' sesleri ile karşıladı. Atatürk görünmedi. Bir müddet sonra halka hitaben refakatçilerden bir zat Paşa Hazretleri'nin istirahat edeceklerini, sonra şehre ineceklerini söyledi.
> Halk dağılmak üzere iken o zamanın Emniyet Müdürü yanıma gelerek, 'İsmail Bey, Paşa Hazretleri yarım saat sonra şehre inecekler, sen de Halkevi binasında bulun, tertibat alın. Halka hitap ettikten sonra sizlerle görüşme yapacak' dedi. Ben hemen Halkevi binasına gittim, tertibat aldık. Halkevi binası sur dışında modern bir bina olarak o sene tamamlanmıştı. Paşa Hazretleri teşrif ettiler, halk binaya doldu. Atatürk Umumi Müfettişlik için tahsis edilen orta yerdeki büyük locaya geldiler; ben de onun yanındaki locada arkadaşlarla birlikte idim. Alkış 'yaşa' seslerinden sonra Atatürk şu şekilde halka hitap etti: 'Muhterem Diyarbakırlı hemşehrilerim'. Ben birden afalladım. Diyarıbekir'i Diyarbakır diye telaffuz ettiler. '25 sene sonra Diyarbakırlı hemşehrilerime bu modern binanın çatısı altında hitap etmekten bahtiyarım' dediler. Üç defa Diyarıbekir'i Diyarbakır olarak söylemesi tesadüf de-

ğildi herhalde. Başımı çevirdim, yanımda Belediye Reisi'ni gördüm. 'Reis' dedim, 'Paşa şehrin ismini değiştirdi. Şehrin ismi Diyarbakır oldu, arkadaşların hepsi de burada, bir karar al imzalayalım, ne olur ne olmaz. Paşa bizlerle konuşurken bu konuyu açacaktır, hazırlıklı olalım' dedim.
Reis yanımdan ayrıldı. Paşa halka hitaptan sonra salona geçtiler, bizler de gittik karşılarına oturduk. 'Merhaba Diyarbakırlı arkadaşlarım' dedi. 'Belediye Reisi kim?' dedi. Reis kalktı 'Bendeniz Paşam' dedi. Atatürk 'Diyarbakır'ı çok iyi buldum' dedi. Reis, 'Diyarbekir'imiz sayenizde çok iyi olacak Paşam' dedi. Atatürk, 'Sen Diyarbekir diyorsun, ben Diyarbakır diyorum, hangisi doğru?' dedi. Reis ve ben bir ağızdan 'Diyarbakır' dedik. 'Bugünden itibaren tensip buyurduğunuz isimle şehrin adı Diyarbakır olmuştur Paşam' dedik. Atatürk, 'Tamam, şimdi ben sizlere bu ismi neden koyduğumu anlatayım. Burası hiçbir zaman bekirin diyarı olamaz, burası bakırın diyarı olur; çünkü Cenabıallah diyara bakır madenini vermiş, yakınına da keşker taşını vermiş, bakır için lazım olan suyu da vermiş. Onun için burası Diyarbakır'dır' dediler ve 1937 Kasım ayından sonra Diyarbekir şehrinin adı Diyarbakır olarak değiştirilmiş oldu." Bkz. Nazmi Kal, *Atatürk'le Yaşadıklarını Anlattılar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001, s.127-130.

Atatürk, Diyarbakır'a gelmeden Ergani bakır madenine uğrayarak burada incelemelerde bulunmuştur. Doğu seyahati hakkındaki intibalarını *Ulus*'a anlatan Başbakan Celal Bayar bu konuda şunları kaydetmektedir:

"Malatya'dan hareketle Elazığ'a uğramadan Diyarbakır istikametini tuttuk. Yolumuz üzerinde dağlar arasında sıkışmış güzel bir göl var. Güney yolunda Hazarbaba tepesi bütün o havaliye yüksek bakışlarını yayıyor. 'Gölcük' denilen bu gölü, Atatürk'ün derin Türk tarihinden vermiş olduğu ilham ile 'Hazar Gölü' olarak isimlendirdik. [...]
Ergani bakır madenindeyiz. Atatürk yapılmış ve yapılacak tesisatı planları üzerinden incelediler. Bizzat maden mahalline çıkarak cevher çıkarılması işini gördüler ve malumat aldılar." Bkz. *Ulus*, 25 Kasım 1937, Numara: 5866, s.8. (Y.N.)

DİYARBAKIR VALİ KONAĞI'NDA KÜÇÜK NURHAN'A DERS*

(15 KASIM 1937)

Atatürk, Vali Konağı'nı teşrif buyurdular. [...] Burada O'nu müstesna bir aile havası karşıladı ve O, bu sıcak, bu seçkin aile havası içinde dakikalarca oturdular.

Bundan sonra bir aralık Atatürk'ün kendisi için ve kendi konukluğu için hazırlanmış bulunan bu binanın içini görmek arzusunu bildirdiler. Yanlarında hazır bulunan Bayan Muhterem Altıok ve arkadaşları, Büyük Önder'e binanın yatak odalarını, istirahat ve sigara salonlarını ve iç teşkilatını gösterdiler.

Büyük Önder, odalardan birine girdikleri vakit karyolasında uyumakta bulunan küçük Nurhan Altıok, duyduğu ayak sesleri üzerine hemen uyanarak yatağında doğruldu. Atatürk, küçüğün yanlarına kadar giderek yavruyu okşadılar. O'nun bu yüksek iltifatlarına küçük Nurhan, Büyük Ata'sının ellerine sarılıp öpmekle karşılık verdi.

Konağın her tarafını birer birer gezerek inceleyen Ulu Önder gerek konağın genel şeklini ve gerekse konakta misafirlikleri için yapılmış olan hazırlıkları çok üstün buldular ve bu üstünlüğü temin eden "zahmetlerinden ötürü" ev sahiplerine karşı teşekkürlerini, iltifatlarını esirgemediler.

Atatürk, Vali Konağı'nı gerek yapılış ve iç bölmeleri ve gerekse çok itinalı bir surette yapılan döşeniş bakımından dikkat ve takdire layık bulduklarını ifade buyurdular.

[...] Gecenin bu yarı çağında Vali Konağı'nın devlet ve memleket güzideleriyle dolup taşan kalabalığı arasında muhtelif yaşta iki çocuk O'nun etrafında halkalanmış, hayran ve meftun O'nunla meşgul oluyorlar ve O, bu mini minilerden büyük iltifatlarını esirgemiyor.

Yeni Türkiye'de çocukları en hakiki ve eşsiz bir baba şefkatiyle seven ve aynı zamanda çocukları sevenleri de yüksek himayeleriyle taltif buyuran Türk'ün ve bütün dünyanın en büyük adamı, bu gece mini minilerle, Diyarbakır Valisi B. Mithat Altıok'un yavrularıyla çok yakından ve dakikalarca meşgul olmak iltifatında bulundular. İlkmektepte okuyan küçük Nurhan'a muhtelif sorular sordular. Ona yeni yeni şeyler öğrettiler. Atatürk'ün bu yavruya öğrettikleri vecizeler arasında, büyükleri de alakadar eden çok değerli dersler vardı; o güne kadar matematik terimleri arasında:

Amali erbaa'ya = Dört İşlev,
Cem'e = Toplay,

* Kadri Kemal Kop, *Atatürk Diyarbakır'da ve "O"nun Hatıraları*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s.37-40. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.890.

Tarh'a = Çıkay,
Zarb'a = Çarpay,
Taksim'e = Böley...

denildiğini, hendesede[1] *"muvazi"nin "paralel" olduğunu hiç kimse bilmiyordu. [...]*

Bundan sonra Atatürk, Vali Konağı'ndan ayrıldılar ve ayrılırken kapı önünde, otomobillerine binecekleri sırada kendilerini selamlamaya koşup gelen küçük Nurhan'ı gördüler. Ve hemen iltifatta bulunarak:

"-Allahaısmarladık, yavrum. Artık beni unutmayacaksın değil mi?"

Zeki küçük, koşup Büyük Önder'in ellerine sarıldı ve cevap verdi:

"-Hayır, ne mümkün!"

"-Fakat söylediklerimi de unutmayacaksın, değil mi?"

"-Elbette, şüphesiz!"

[...] Bu konuşmayı müteakip Ulu Önder ve maiyetlerindeki zevat otomobillerine binmiş ve O'nu iki saat evvel Halkevi'ne getiren kırmızı plakalı otomobil kervanı yine aynı halkın, saatlerden beri sokaklarda O'nunla meşgul olan halkın sürekli alkışları arasında O'nu istasyondaki trenlerine götürmüştür.

1 Hendese: Geometri. (Y.N.)

YENİ DİYARBAKIR'IN İNŞASI HAKKINDA TAVSİYELER*

(16 KASIM 1937)

Diyarbakır'ın tarihi kalesinin orta yerinde büyük bir meydan yapılacak ve kaleyi iç taraftan bir tur yolu çevreleyecektir. Bu meydan aynı zamanda bir park halinde ağaçlandırılacaktır. Buradan kale duvarı boyunca uzayan yola muhtelif istikametlerden caddeler açılacak, caddeler arasında bölünecek olan kısımlar bugünkü Diyarbakır'ın ana kısımlarını teşkil ve bu bölmeler Diyarbakır'ın mimari hususiyetlerini üstünde taşıyan avlulu, havuzlu ve bahçeli evlerle dolacaktır.

Yeni Diyarbakır kurulur ve eski Diyarbakır da imar edilip bezenirken tarihi kıymete sahip tek bir eser hırpalanmayacak ve iyi bir surette muhafaza edilecektir.

* Kadri Kemal Kop, *Atatürk Diyarbakır'da ve "O"nun Hatıraları*, Diyarbakır İlbaylığı, İstanbul, 1938, s.85.
Atatürk'ün sözleri, kaynakta şu açıklamayla yer almaktadır:

> "16.11.937 akşamı Vali Konağı'nda verilen özel çay ziyafetine Büyük Önder Atatürk şeref verdiler. [...]
> Yirmi üç saatten beri Diyarbakır'da incelemeler yapan ve her şeyiyle yakından ilgilenmek iltifatını esirgemeyen Büyük Önder'imiz, bu toplantıda da yine Diyarbakır'ın muhtelif meseleleriyle meşgul olmaktan vazgeçmediler; Diyarbakır'a hem eski ve tarihi değerini muhafaza ettirecek ve hem de halkın modern gelişmeden süratle istifade etmeleri için yapılacak işler hakkında çeşitli tavsiyelerde bulunmuşlardır. Atatürk'ün bu tavsiyeleri aynı zamanda bütün şehircileri yakından alakadar eden çok değerli esasları ihtiva etmektedir. Bunları olduğu gibi naklediyorum:" Bkz. *age*, s.84.

Atatürk'ün Diyarbakır'ı ziyaretiyle ilgili gazetelerde yer alan haber şudur:

> "Diyarbakır, 16 (AA) - Atatürk bugün öğleden evvel Umumi Müfettişlik binasını ve Kolordu'yu şereflendirdiler. Büyük Şef'in Hükümet Konağı'na teşriflerini haber alan halk büyük bir heyecanla hükümet bahçesini, caddesini ve bütün sokakları doldurmuştu. Atatürk Hükümet Konağı'nda iken ve buradan ayrılırken coşkun bağlılık ve sevgi tezahüratı yapılmış, yolunun üzerine çiçekler serpilmiştir. Atatürk Müfettişlik'te Müfettişlik'e bağlı valileri kabul ederek vilayetlerin genel vaziyetleri hakkında izahat aldılar. Müteakiben yirmi sene evvel ikamet buyurmuş oldukları Seman Köşkü'ne giderek bir saat kadar orada kalmışlar ve o zamana ait bazı hatıralarından bahis buyurmuşlardır. Atatürk tayyare meydanına gitmek üzere buradan ayrılmışlar ve yolda Sur'dan çıkarken bir müddet durarak Sur ve Urfa Kapısı denilen şehrin bu girişinde incelemelerde bulunmuşlardır. Umumi Müfettiş Abidin Özmen sur ve kapı üzerindeki tarihi nakış ve sanat eserleri hakkında izahat vermiştir. Şehri istasyona bağlayan geniş bulvarın bu noktasında sur, kapı ve diğer eski eserlerin muhafaza ve korunması hakkında bazı emirler veren Atatürk, buradan ayrılarak tayyare meydanına gelmişlerdir. Tayyare Alayı kıtaları tarafından selamlanan Atatürk, tayyarecilerimizin önünden yürüyerek geçmişler ve iltifatta bulunmuşlardır. Müteakiben Tayyare Alayı Kumandanı'nın tayyarecilerimizin yetişmeleri, uçuşları ve hangar tesisatı hakkında verdiği izahatı dinledikten sonra, istasyona, özel trenine dönmüşlerdir. Halk Büyük Şef'i geçtiği her yerde coşkun tezahürlerle selamlamakta ve alkışlamakta idi.

Herkes seviniyor, yaşa Atatürk, var ol diye bağırışıyordu. Diyarbakırlılar Atatürk'ü bağırlarına basmakla en büyük ve en mutlu günlerini yaşıyorlar.
Atatürk refakat ve maiyetindeki zevat ile birlikte bu akşam 18.45'te Elâziz'e doğru hareket etmişlerdir. Hareketlerinden evvel Vali'nin Vali Konağı'nda şereflerine verdiği çayda bulunmuşlardır." Bkz. *Ulus*, 17 Kasım 1937, Numara: 5858, s.1, 5; *Tan*, 17 Kasım 1937, Numara: 918, s.1, 10; *Akşam*, 17 Kasım 1937, Numara: 6857, s.1, 4; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.68.

Aynı gün saat 15'te Diyarbakır-Irak ve İran demiryolu hattının temeli törenle atılmıştır. Törende Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen ve Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya'nın nutuklarından sonra Devlet Demiryolları İnşaat Reisi B. Razi tarafından dikilecek abidenin temeline konulmak üzere hazırlanmış olan tarihi belge okunmuştur. Üzerinde Atatürk'ün imzası da yer alan belge şudur:

"Türkiye'nin İlk Cumhurreisi Kemal Atatürk devrinde Diyarbakır-Irak ve İran demiryollarının temeli atılmıştır.

16.11.1937

K. Atatürk

Başvekil	Dahiliye Vekili	Nafıa Vekili
C. Bayar	Ş. Kaya	A. Çetinkaya"

Bkz. klişesiyle brlikte aktaran: Kadri Kemal Kop, *age*, s.65, 80. (Y.N.)

PERTEK KÖPRÜSÜNE "SİNGEÇ" VE ELAZİZ'E "ELAZIĞ" ADLARININ VERİLMESİ*

(17/18 KASIM 1937)

Elaziz, 17 (AA) - Reisicumhur Atatürk bugün saat 13'te Elâziz şehrini şereflendirdiler. İstasyonda vilayet ve Belediye erkânı, CHP heyetleriyle Dördüncü Umumi Müfettişlik, Kolordu erkânı ve bölge valilerinin tazimlerini kabul buyuran Atatürk, selam töreni yapan askeri kıtayı teftiş ettikten sonra istasyon bulvarını iki yakalı dolduran binlerce halkın coşkun tezahürleri ve yaşa var ol sesleri arasında Dördüncü Umumi Müfettişlik Karargâhı'nı teşrif buyurdular. Umumi Müfettiş Korgeneral Abdullah Alpdoğan müfettişliğinin mesaisi ve bundan sonraki çalışma planları hakkında Atatürk'e izahat vermiş ve yeni inşaatın proje, plan ve resimlerini göstermişlerdir.

* *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1937, Numara: 4856, s.1, 3; *Ulus*, 18 Kasım 1937, Numara: 5859, s.1, 8; *Tan*, 18 Kasım 1937, Numara: 919, s.1, 8 ve 19 Kasım 1937, Numara: 920, s.1, 6; *Akşam*, 18 Kasım 1937, Numara: 6858, s.1, 4; *Son Posta*, 18 Kasım 1937, Numara: 2624, s.1, 11; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.68-70.
Öğretmen Cemile Aytaç'ın Atatürk'ün Elazığ Halkevi'ni ziyaretiyle ilgili anısı şudur:

"1937 senesinin 17 Kasım'ında bütün şehir büyük bir coşku ve heyecanla sokaklara dökülmüş, Atatürk'ü bekliyor. Valiler, kumandanlar, müşavirler, hepsi orada; okullar, öğretmenler yollara düşmüş... Atatürk geldi.
Gece Halkevi'nde bir toplantı var. Atatürk'ün şerefine verilen bu yemeğe davetliyiz. Elaziz Halkevi Türkiye'nin seçkin ve çok verimli bir çalışma merkezi idi. Konferans salonu o gece ulaşabileceği bahtiyarlığın büyüklüğüne uygun bir şekilde hazırlanmıştı. Duvarlar özene bezene seçilen Atatürk tabloları ile dolu idi. Erkenden gitmiştik. Sabırsızlıkla Büyük Misafir'i bekliyorduk. Birden kapı açıldı. Atatürk binayı sarsan alkışlarla salona girdi. Yavaş yavaş duvarlardaki tabloları inceleyerek, hepimizi selamlayarak dolaştılar. Kendilerine ayrılan masaya oturmadılar. Heyecanla onu takip ediyorduk. Biraz sonra gördük ki, büyük bir titizlikle hazırlanan masa yerinden kalktı. Giriş kapısının hemen solundaki duvarda bulunan tablonun tam karşısına kondu. Bu tablo Atatürk'ün kaputuna sarılmış olarak karların üzerinde yatan tablosu idi. Atatürk ile beraber devrin Başvekili Sayın Celal Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Kâzım Orbay, Elaziz Milletvekili Fazıl Ahmet Aykaç, Şair İsmail Müştak, yaverleri ve şimdi adını hatırlayamadığım milletvekilleri vardı.
Herkes oturduktan sonra, Sayın Celal Bayar ortaya çıktı. Bütün salona hitaben:
'Arkadaşlar,
'Düşman vatanın bağrına dayamış hançerini,
Yok imiş kurtaracak bahtı kara maderini...
Düşman vatanın bağrına dayasın hançerini
Bulunur elbet kurtaracak bahtı kara maderini'
diye Namık Kemal'in beyitine cevap veren vatan evladı Mustafa Kemal aramızdadır' diyerek Büyük Kurtarıcı'yı takdim etti.
Atatürk biraz rahatsızdılar. Salonun her köşesini ayrı ayrı selamladılar. Fazıl Ahmet Aykaç'ı yanına çağırarak Elazizlilere bir kararını açıklamasını istediler. Aynen kendi ifadeleri ile şöyle dediler: 'Şehirlerimizi şahıs isimleri ile adlandırmak yerine, bundan sonra şehirlerin kendilerine has nitelikleri ile adlandırılmasını daha doğru buluyorum. Onun için bu gece burada Elaziz'in adını değiştireceğiz'

Bundan sonra Atatürk, maiyetlerinde Başvekil Celal Bayar ve Dahiliye ve Nafıa Vekilleri, Orgeneral Kâzım Orbay, Umumi Müfettiş Alpdoğan ve diğer zevat olduğu halde Tunceli'ye gitmişlerdir. Yolda Murat Suyu üzerindeki eski köprüden geçilerek eski Pertek Kalesi'nin bulunduğu saha önünde Hozat Deresi üzerinde inşa edilmiş olan beton köprüye gidilmiş ve Türk tekniğinin yüksek bir eseri olan bu köprünün kurdelesi bizzat Atatürk tarafından kesilmek suretiyle açılış töreni icra edilmiştir. Bu köprünün eski adı Soyungeç ve Sungeç olduğu hakkında kendilerine vaki olan maruzat üzerine Atatürk dilimize telaffuz itibariyle en kolay şekli olan Singeç adı verilmesini tensip etmişlerdir.

Buradan dönüşte Murat Suyu üzerinde kurulmakta olan ve yüz metre uzunluğunda tek bir kemer üstüne dayandırılmak suretiyle yüksek bir kıymete sahip bulunan yeni Pertek Köprüsü'nün başına gidilmiştir. Atatürk, köprünün fenni, mali ve iktisadi bakımlarından kıymet ve ehemmiyeti hakkında mütehassıslar tarafından verilen malumatı dinledikten sonra Pertek kaza merkezini teşrif buyurmuşlardır. Kasaba girişinden Halkevi'ne kadar giden yol üzerinde Atatürk'ün gelişini bekleyen büyük bir kalabalık Yüce Önder'i candan gelen tezahürlerle alkışlamışlardır.

Kasaba girişinden itibaren yürüyerek gelen Atatürk, mini mini mektep çocuklarının önünde durarak bunlarla ayrı ayrı konuşmuş ve içlerinden bazılarının yüzünde sivrisinek ısırmasından hasıl olan çıban hakkında kaza doktorundan izahat alarak, bunun sebebi ve tedavisi üzerinde esaslı incelemeler yapılmasını emir buyurmuşlardır.

Atatürk, Pertek Halkevi'ni ve salonunu gezmişler, kütüphane ve sahnesiyle diğer tesisatını çok beğenmişlerdir.

Pertek'ten coşkun uğurlama tezahürleri arasında ayrılan Atatürk, saat 17'de Elaziz'e dönmüşlerdir.

dedi. Elaziz'in Elazık'tan bozulma olduğunu, aslının Elazık olacağını, azık kelimesinin Türkçede verimli anlamına geldiğini, Elazık'ın çok verimli bir yer, feyz ve bereket diyarı, halkının mert ve çalışkan olduğunu söyledi. 'Türklerde eski bir âdet vardır: Çalışmaya gidenlerin yanlarına azık konur. Türkçemizde sona gelen 'k' sesi yumuşar 'g' olur. Onun için Elaziz bu geceden sonra Elazık olacaktır. Bunları buradaki topluma iyice açıklayınız' dedi.

Fazıl Ahmet Atatürk'ün bu tarihi değer taşıyan buyruğunu açık bir şekilde salona anlattılar. Salondakiler coşkulu alkışlarla minnetlerini ifade ettiler. Müzikle yemek biterken Atatürk'ün istekleri ile şiirler okundu.

İsmail Müştak, Tevfik Fikret'ten, Fazıl Ahmet kendisinin yazdığı 'Gözümle Gördüm' şiirini okudular. Atatürk ev sahibi olan Abdullah Paşa'ya dönerek, 'Hep misafirler okudular, ev sahibinden de bir şiir bekliyoruz' dediler. Abdullah Paşa'nın, ayağa kalkarken 'Cemile Hanım' dediğini duydum. Şaşırdım, ellerim dizlerim titremeye başladı. Fakat hayatımın en mutlu daveti diye kalktım. Atatürk'ün huzuruna doğru yürüdüm. Aklıma bir şey gelmiyordu. Atatürk'ün ilkelerini canla başla benimseyen bir öğretmen olarak 1934'te Ankara Kız Lisesi'nde öğretmen iken Halkevi'nde yaptığımız bir müsamerede okumak üzere 'Yürüyoruz' adlı bir şiir yazmıştım. Ezberimde olduğu için parçayı okudum. Ben okurken Atatürk her cümleyi başları ile tasdik etmişler. Bitirdiğim zaman Şükrü Kaya beni Atatürk'ün yanına götürdü. Atatürk 'Böyle kadınları olan bir millet ebediyen yaşayacaktır' dedi. İltifatlarına gözümde yaşlarla karşılık verdiğimi hatırlıyorum. Daha sonra Çayda Çıra oynandı.

Atatürk'ün son isteği, salonda bulunan generallerden Harp Okulu Marşı'nı okumaları idi. On kadar general büyük bir intizamla Atatürk'ün karşısına sıralandılar, bütün salonu coşturan bir vakarla marşı okudular. Atatürk de marşa katıldı. Gece saat bire geliyordu. Atatürk kalktı 'Yürüyelim arkadaşlar' dedi ve tüm salon Dağbaşı Marşı ile inledi. Bu marşla birlikte Atatürk ve yanındakiler istasyona kadar coşkun gösterilerle uğurlandılar. Tren Fevzipaşa'ya doğru hareket etti." Bkz. Nazmi Kal, *Atatürk'le Yaşadıklarını Anlattılar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001, s.121-125. (Y.N.)

Elaziz'e ayak basmaları top atılmak suretiyle selamlanan Atatürk, istasyondan itibaren uzun bir mesafeyi yürümüşler, halkın ve mekteplilerin sevgi tezahürlerine iltifatla karşılık vermişlerdir.

Umumi Müfettişlik binasını teşriflerinde Riyaseticumhur bayrağı çekilmiş ve bu esnada halk büyük tezahüratta bulunmuştur. Resmi ve özel binalar, mağazalar bayraklarla süslenmiş, taklar kurulmuştur. Şehir sevinç içinde kaynaşıyor. [...]

Reisicumhurumuz saat tam 20'de Halkevi'nde verilen büyük müsamereyi teşrif etti. Halkevi'nde Büyük Şef'in huzurlarıyla yapılan toplantıda Elaziz Mebusu Fazıl Ahmet, Atatürk'ten aldığı direktif üzerine bir sohbet yaptı. Arapça sanılan "Elaziz" kelimesinin Türkçe memleket manasına gelen "El" ile gıda manasına gelen "azığ"dan meydana geldiğini, bu itibarla kelimenin verimli, mahsuldar, feyizli ve bereketli memleket manasına geldiğini söyledi. Atatürk'ün dikte ettirdiği notları okudu. Dakikalarca alkışlandı.

Büyük Şef, Fazıl Ahmet'ten sonra İsmail Müştak Mayakon'u çağırdı. Osmanlı edebiyatı hakkında verdikleri direktif çerçevesi içinde bir konferans vermesini emretti. Osmanlı edebiyatının ana hatlarından bahseden Müştak Mayakon şunları söyledi:

"-Osmanlı edebiyatında belli bir devirden sonra Türkçe kelimeleri medrese diline çevirmek edebi bir sanat hükmündeydi. Elaziz kelimesi bunun en açık örneğidir.

Cumhuriyet edipleri ve şairleri bu noktaya çok dikkat etmek ödevindedirler. Türkün halini ilmi vesikalarla ortaya koymak, bir taraftan Türkün büyük cevherini ve orijinal kültür vaziyetini gösterecek, bir taraftan da Türkün ne olduğunu unutanlar, onu tekrar yüksek kültürel mevkiinde tanıyacaklardır. Yakın geçmişin edebiyatına ait bu görüşlerle beraber bugünkü nesli aydınlatacak eserler de vardır."

Atatürk bu sırada yerli halk türküleri dinlemeyi arzu ettiler. Elazizli Mehmet, Şükrü, Mustafa ve Osman'dan meydana gelen bir heyet güzel yerli parçalar çalıp okudular ve alkışlandılar.

Atatürk Halkevi'nden ayrıldıktan sonra saat 1.15'te Elaziz'den ayrıldılar.

ADANA'DA İNCELEMELER*

(19 KASIM 1937)

Birkaç günden beri Adana'mıza şeref verecekleri sabırsızlıkla beklenen Büyük Ata'mız bu gece saat 2.45'te şehrimizi teşrif etmişler ve geceyi vagonlarında geçirmişlerdir. [...]

Saat 12'ye yaklaşmıştı. 21 pare top sesi arkasına fabrikalar düdüğü, askeri bando ve binlerce halk Büyük Kurtarıcı'yı istasyondan inerken selamlıyorlar. [...]

Atatürk trenden indikten sonra, ilkönce Atatürk Parkı'na gelmişler, buradaki incelemelerden memnun kalmışlar ve tez günde yetiştirilen bahçe için:

"Burası Adana'nın toprağının feyiz ve bereketine en büyük örnektir" *buyurmuşlardır.*

Buradan sonra İsmet İnönü Kız Enstitüsü'nü teşrif etmişler. Burada uzun müddet kalarak kızlarımızın çalışmalarından ve muvaffakiyetlerinden çok mütehassis olmuşlar ve bu müesseseyi çok takdir buyurmuşlar ve beğenmişlerdir. Buradan sonra mensucat fabrikaları tarafına gidilmiş, oradan istasyona dönülerek Mersin'e hareket olunmuştur. Atatürk Adana'mızdaki kısa incelemeden çok memnun kaldıklarını, Cumhuriyet devrinde Adana'da yapılan yeni ve faydalı işlerin daha çok artırılmasını arzu ettiklerini beyan buyurarak bu memnuniyetlerini Valimize anlatmışlardır.

* *Yeni Adana*, 19 Kasım 1937, Numara: 4372, s.1, 2.
Atatürk'ün Adana'yı ziyareti diğer gazetelerde şu şekilde yer almıştır:

"Dün Ulu Önder'i bütün Çukurovalılar karşılamışlardır. [...]
Çukurovalılar nihayet 11.40'ta büyük gayelerine kavuştular. Büyük Şef, vagonlarından indiler ve bu anda topla selamlandılar. Atatürk kendilerini karşılamaya gelenlere iltifatlarda bulunduktan ve Vali B. Tevfik Hâdi Baysal, Seyhan mebusları, Belediye Reisi Tarhan Cemal Beriker, generaller ve cemiyetlerle Parti delegelerinin, vilayet ileri gelenlerinin hatırlarını sordular, refakatlerinde Başvekil B. Celal Bayar, İç Bakanı ve Parti Genel Sekreteri B. Şükrü Kaya, Bayındırlık Bakanı B. Ali Çetinkaya ve refakatlerindeki zatlar olduğu halde istasyonla şehir cephesindeki meydanlığı şereflendirdiler. Burada askere, izcilere ve Çukurovalılara iltifatlarda bulunduktan sonra, otomobillerine bindiler. Ve Adana'nın güzel eserlerinden biri olan Atatürk Parkı'nı ziyaret buyurdular.
Ulu Önder bu sırada şehrimizin bayındırlığı hakkında Vali ve Belediye Reisi'nden izahat almışlar, gördüklerinden memnunluklarını ifade buyurmuşlardır. Bundan sonra Şef, parkın ortasındaki Atatürk Anıtı'na doğru yürümüşler, anıtın kaidesine çıkarak figürler hakkında ayrı ayrı izahat almışlar ve Adana'yı ilk şereflendirdikleri gün söyledikleri tarihi büyük nutuktan alınıp anıtın sütununa işlenmiş şu parçaya bir an bakmışlardır:
'Bende bu vakaların ilk teşebbüs hissi bu memlekette, bu güzel Adana'da doğmuştur.'
Bundan sonra Şef, o tarihi günün hatırasıyla mütehassis bir halde anıttan ayrılmışlar ve parkın kapısına doğru yürümüşlerdir. [...]
Parkın önünde binlerce Çukurovalı çocuğun arasından yürüyen Ulu Önder otomobilleriyle halkın 'Yaşa, sağ ol, var ol, başımızdan hiç ayrılma!..' sesleri içinde biraz ileride bulunan Adana Kız Sanat

Enstitüsü'nü teşrif etmişlerdir. Büyük Şef, Enstitü'nün direktörlük odasında biraz istirahat buyurmuşlar ve Direktör Bayan Hacer'den okulun kadrosu, programı hakkında etraflı izahat almışlar, Enstitü talebelerinin elleriyle yaparak ikram ettikleri kahve, likör ve pastalardan almışlardır.
Büyük Şef, çalışkan Adana kızlarını takdir buyurmuşlar ve müteakiben Enstitü'nün dershanelerini ziyaret etmişler, talebeyi iş ve ders halinde bularak sorular sormuşlardır.
Ulu Önder Enstitü'nün atölyelerini gezdikten ve yapılanları gözlemledikten sonra tarih dersinde bulunan bir sınıfı gezmişlerdir. Ulu Şef bu esnada Korbukların ve Terkeşlerin tarihini anlatan talebe Memduha'yı dinlemişlerdir. Ulu Önder bundan sonra Güney Anadolu'da, Tarsus tarafında asırlarca evvel yaşamış olan bir kavmin Terkeş isminden bozularak Terses kelimesinin meydana geldiğini ve Güneş-Dil Teorisi vadisinde bu hususta araştırmalar yapılmak lazım geldiğine işaret buyurmuşlardır. Atatürk'ün bu işaretleri şunu anlatmıştır ki, şimdiki Tarsus'un asıl ismi Terses'tir. Ve bu isim Türkçe kelimedir.
Bundan sonra Büyük Önder dersin öğretmeni Bayan Hatice'den talebesi hakkında izahat almışlar ve memnunluklarını izhar buyurarak Enstitü'den ayrılmışlardır.
Yarım saat kadar Kız Enstitüsü'ne şeref veren Atamız, bundan sonra talebelerin arasından otomobillerine binmişler ve şehrin içinde bir tur yaparak Adanalıları selamladıktan sonra, istasyona dönmüşler, saat 13.35'te toplarla selamlanarak alkış ve sevinç gözyaşları arasında Mersin'e doğru hareket buyurmuşlardır.
Büyük Şef Atatürk Adana'yı teşrifleri esnasında Bor kazası çiftçilerinden birisinin oğlu olup Adana'da muallimlik yapan amcasının yanında okuyan Nail isminde bir çocuğa bazı sorular sormuşlar ve çocuğun verdiği cevapları ve zekâsını çok beğenmişlerdir." Bkz. *Ulus*, 20 Kasım 1937, Numara: 5861, s.1, 5; *Akşam*, 20 Kasım 1937, Numara: 6860, s.1, 9; *Tan*, 20 Kasım 1937, Numara: 921, s.1-2; *Son Posta*, 20 Kasım 1937, Numara: 2626, s.1, 3, 11.

Ahmet Bekir Palazoğlu, Atatürk'ün Adana Kız Sanat Enstitüsü'nü ziyaretiyle ilgili olarak şunu da aktarmaktadır:

"Atatürk, müdür odasında dinlenirken Enstitü öğrencilerinin elleriyle yaparak ikram ettikleri ve 'Atatürk Likörü' adını verdikleri kahve likörü ve pastalardan aldı. Öğrencilerden kendisine hizmet eden Sevim Emer (Özşahin) ve Meliha Tunalı (Selimoğlu)'ya teşekkür etti. Bu sırada Sevim'in likör ikram ettiği Sabiha Gökçen'e 'İç Sahiba, çok güzel olmuş' dedi.
Atatürk, Enstitü'deki çalışkan Adana kızlarını takdir etti ve sonra Enstitü'nün sınıflarını ziyaret ederek öğrencileri iş ve ders halinde bularak sorular sordu.
Büyük Önder, Enstitü'nün atölyelerini gezdi ve yapılanları gördü. Moda Öğretmeni Nimet Beller'in sınıfında öğrencilerle yaptıkları işler hakkında konuştu.
Atatürk, öğrenci Sevim'e:
'Ne yapıyorsunuz?' diye sordu. Sevim:
'Beze yapıyorum' cevabını verdi. Atatürk:
'Güzel!' diye iltifatta bulundu. Atatürk şapka çalışan Lebibe Seymen (Özveren) ile de konuştu:
'Nedir bu kızım?' Lebibe:
'Şapka çalışıyorum, Efendim'.
Lebibe'nin elinde siyah fötrden bir tepe vardı. Kalıba çekilmiş durumdaydı. Atatürk, kalıbı tutup kaldırdı, sonra masaya bıraktı.
Atatürk, sınıftan çıktıktan sonra Lebibe'nin moda dersine ait egzersiz parçalarının bulunduğu dosyasını istetti. Dosya müdür odasına götürüldü. Dosyayı inceleyen Atatürk, Lebibe'yi müdür odasına çağırttı:
'Herhalde çalışkan bir kızımız bu' dedi.
Lebibe müdür odasına girdiğinde, Atatürk, elindeki biçki defterini açarak çocuk zıbını üzerinde sorular sordu ve:
'Biçkide de matematik çıkıyor karşımıza?' Lebibe:
'Evet, efendim.' Atatürk:
'Arka yakası üzerinde nedir bu?' Lebibe:
'Be beden efendim. B 1/20 1- arka yaka' deyince, Atatürk güldü:
'Değişik bir konu. Bu çocuklara defter tutma da öğretilmeli' dedi ve dosyayı Lebibe'ye verdi." Bkz. *Atatürk ve Adana Okulları*, Adana Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırması, 1986, s.20-31'den aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.892-893. (Y.N.)

DOĞU SEYAHATİ HAKKINDA İNTİBALAR*

(20 KASIM 1937)

Memleketin on bir vilayet merkez ve dolaylarını gezdim. Bütün bu merkez ve dolaylardaki Türkleri, babaları, anaları ve çocuklarıyla gördüm. Çok sevindim. Yüksek medeniyet temeline şahit oldum: Madenlerden kurulmuş temeller... Bu açılmış maden ocaklarında profesörleriyle, teknisyenleriyle, amelesiyle baştan aşağı Türk olan yüksek anlayışlı bir insan sosyetesi... Öyle memleket bölgeleri geçtik ki, orada kadınlar erkeklerden daha çok sabana yapışmış, elinde çapasıyla Türkün azık topraklarını zenginleştirmeye çalışıyor; toprağını seviyor, ona gönülden bağlıdır. Bütün bu insanlar Türkiye Cumhuriyeti zengin, kuvvetli ve muhteşem olsun için kendi rızkının fazlasını seve seve, tereddütsüz, büyük bir fedakârlıkla devlet hazinesine veriyor. Bütün gördüklerimizi bu kısa ifade içinde toplamak mümkün değildir. Türk olsun veya olmasın, bu Türk camiası içinde az çok gezen, dolaşan, inceleyen her akıllı insanın kendini bütün dünyaya büyüklük saçan kuvvetli ve asil bir varlığın içinde duymaması imkânı yoktur. Böyle duymayan şuursuzlar bir tarafa bırakılınca, hakiki insanlık tereddütsüz kabul eder ki, Türkiye Cumhuriyeti ve onun bugünkü sahipleri olan Türkler bütün dünya medeniyet ve insanlığı için uyulması gereken bir örnektir. Yalnız bu kadar değil, Türkler tarihin çok eski devirlerinde insanlığa karşı yaptıkları kültürel vazifeleri yeniden ve fakat bu sefer daha âlâ surette yapmaya hazırlanan yüksek bir varlıktır.

İşte Doğu seyahatinden dönerken, Ankara'ya ulaşmak için geçen şu kısa zaman içinde seyahat arkadaşlarıma ifade edebileceğim intiba budur.

* *Ulus*, 22 Kasım 1937, Numara: 5863, s.1; *Akşam*, 22 Kasım 1937, Numara: 6862, s.1; *Son Posta*, 22 Kasım 1937, Numara: 2628, s.1; *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1937, Numara: 4861, s.1, 7; *Kurun*, 23 Kasım 1937, Numara: 7138-1228, s.1, 6; *Tan*, 23 Kasım 1937, Numara: 924, s.1, 8; *Ayın Tarihi*, Aralık 1937, Sayı: 48, s.79-80; *Belediyeler Dergisi*, Kasım-Aralık 1937, Sayı: 28, s.3; Kadri Kemal Kop, *Atatürk Diyarbakır'da ve "O"nun Hatıraları*, Diyarbakır İlbaylığı, İstanbul, 1938, s.88. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.591; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.894-895.
Atatürk'ün intibaları *Ulus*'ta şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Atatürk'ün trenindeyiz. On gün evvel başladığımız Doğu seyahatinden Ankara'ya dönüyoruz. Tren, gecenin karanlıkları içinde , Eskişehir'le Ankara arasındaki mesafeyi 50 kilometre süratle kat ediyor. [...] Gözler ve gönüller Atatürk'e dönük, hep onu dinliyoruz. [...]
> Çeşit çeşit mevzular arasında dolaşan konuşmalar bir aralık tekrar Doğu seyahatine intikal etti. Bu seyahatin Atatürk'te bıraktığı intibaı öğrenmek benim için paha biçilmez bir kazanç, onu Türk milletine bildirmek de bir gazeteci için vazgeçilemez bir vazife idi. Atatürk'ün bu noktaya yönelteceği ışık vicdanları aydınlatmaya ve kanaatleri yapıp yoğurmaya yarayan başlı başına bir etken olacaktı. Bu düşünce ile Atatürk'ün sözlerini zapt ettim; işte *Ulus*'un baş sütununa aynen alıyorum: [...] İsmail Müştak Mayakon" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ANKARA İSTASYONUNDA İBRAHİM NECMİ DİLMEN'E*

(20 KASIM 1937)

Ankara, 20 (Hususi) - Atatürk, refakatlerinde Başvekil, Dahiliye ve Nafıa Vekilleri olduğu halde bu gece saat 23.30'da Doğu vilayetleri inceleme seyahatlerinden şehrimize dönmüşlerdir.

Büyük Önder, vagonlarından şen bir çehre ile inmişlerdir. Kendilerini karşılamaya gelenlere ayrı ayrı iltifat etmişlerdir.

Atatürk, istasyonda İbrahim Necmi Dilmen'e:

"-Nasıl, hazır mısın?" *demişlerdir.*

Büyük Şef, Dil Cemiyeti Umumi Kâtibi'nden bir dil bahsi hakkında emrettiği hazırlıkları tamamlayıp tamamlamadığını öğrenmek istiyor.

"-Hazırım" cevabını alınca:

"-O halde hemen şimdi sizi dinleyeceğim" *emrini verdiler.*

Biraz sonra Büyük Önder, otomobiline binerken aynı konuya dönerek, İbrahim Necmi Dilmen ile görüşürken konunun "Diyarbakır" ile alakadar olduğu anlaşılmıştır.

Atatürk Afyon'dan Ankara'ya dönme kararını verince, Ankara'ya geç varmak ihtimali karşısında vekillerin ve hiç kimsenin gara kadar gelerek rahatsız olmamalarını istemiş ve bu arzuları buraya bildirilmiştir. Buna rağmen garı büyük bir güzide kalabalık doldurmuştu.

Büyük Önder garın kendilerine ait salonunda refakatlerinde bulunan Başvekili, vekilleri ve maiyeti erkânı ile kendilerini karşılamaya gelenleri ve küçük Ülkü'yü etrafına toplayarak bir gazete fotoğrafçısının objektifi önünde durmak lütufkârlığını göstermişlerdir. Resim çekildikten sonra gülerek:

"-Bu da lazım" *buyurmuşlardır.*

* *Son Posta,* 21 Kasım 1937, Numara: 2627, s.1, 6.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(23 KASIM 1937)

Ankara, 23.12.1937[1]

Seyahatte telgrafınızı almıştım. Dün akşam telefonla görüştüğünüzü de Celal söyledi. Bildirdiklerinizden ve afiyetinizden memnun oldum, gözlerinizden öperim.

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.42.

1 Kaynakta telgrafın tarihi "23.XII.1937" olarak yayımlanmış. Doğrusu "23.XI.1937" olmalı. Atatürk, 12 Kasım 1937 günü saat 18.00'de Diyarbakır'a doğru Ankara'dan ayrılmış, 20 Kasım 1937 gecesi saat 23.28'de Ankara'ya dönmüştür. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938,* Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.672-674.
Afet İnan, kitabında Cumhurbaşkanı Başyaveri'nden aldığı 22 Kasım 1937 tarihli şu telgrafa da yer vermektedir:

"Ankara, 22.11.1937

Dokuz günlük seyahatten sonra dün gece Ankara'ya döndük. İyidirler, gözlerinizden öpüyorlar. Yarın akşam telefon edeceğim."

Bkz. *age,* s.88. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(23 KASIM 1937)

1936[1]

Afet,

Seyahatim esnasında aldığım telgrafından ve dün gece Başyaver'le telefonda konuşmandan sıhhatte olduğunu öğrendim. Takip etmeyi planlaştırdığın dersler hakkında izahatinden haberdar oldum. Bilhassa bütün bu işleri takip etmekte olduğunu ifade ederken, neşeli bulunduğunu anladım. Bundan dolayı çok memnun ve müsterih oldum. Sükûnet ve huzur içinde neşe ile emniyetle çalışmakta devamını tavsiye ederim. Cenevre'de ve bana anlattığın diğer Avrupa üniversitelerinde takip edeceğin çalışma programını tespit ederek bana bildirmeni beklerim. Gözlerinden öperken, beraber bulunduğumuz arkadaşların isimlerini birer birer sayarak onların da sana kalbi selam ve hürmetlerini tebliğ etmek isterim.

Hikmet Bayur, Köprülü Fuat, Müştak Mayakon, Dr. Şakir Ahmet, Sadri Maksudi, Hasan Reşit Tankut, Dr. Hilmi, Kavalalı İsmail Hakkı, Edip Servet, Kılıç Ali, Muzaffer ve ben.[2]

K. Atatürk

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.32.

1 Kaynakta mektubun tarihi "1936" olarak yayımlanmış. "23 Kasım 1937"de yazılmış olmalı. Atatürk, 12 Kasım 1937 günü saat 18.00'de Diyarbakır'a doğru Ankara'dan ayrılmış, 20 Kasım 1937 gecesi saat 23.28'de Ankara'ya dönmüştür. *Nöbet Defteri*'ne göre 23 Kasım 1937 günü kabul edilenler şunlardır: "Tevfik Rüştü Aras, Hikmet Bayur, Ali Muzaffer Göker, Fuat Köprülü, Sadri Maksudi, Dr. Hilmi, Edip Servet Tör, İsmail Müştak Mayakon, İsmail Hakkı (Kavalalı), Ali Kılıç, Hasan Reşit Tankut, Şakir Ahmet, Neşet Ömer İrdelp." Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.672-675.
Afet (İnan) Hanım'ın aşağıda yer alan 5 Aralık 1937 tarihli mektubunun da Atatürk'ün yukarıdaki mektubuna cevaben yazıldığı anlaşılıyor. (Y.N.)

2 Atatürk'ün bu mektubu ile bir önceki telgrafına Afet (İnan) Hanım'ın 5 Aralık 1937 tarihli cevabi mektubu şudur:

"Cenevre, 5.12.1937

Atatürk,
Telgraf mektuplar bana sevinç ve tahmin ettiğiniz neşeyi getirdi. Hepsinin yazılarından çok mütehassis oldum. Sofrada bulunanların düşüncelerine teşekkür ederim. Fakat bütün bunların kaynak birliğini düşünerek daha sevindim. Bana orada imişim hissini verdi. Buradaki çalışmalarımı bitirince mil-

letime faydalı olmayı siz nasıl düşünürseniz, öyle olur. 'Atatürk'ü Dinlerken' köşesi için verdiğiniz malumat benim için çok kıymetlidir. Fakat, onları yazabilmek için kendimde kuvvet bulamadım.
Size şimdilik çalışma programımı bildireyim.
Üniversite kayıt işlerimi yaparak derslerime başladım. Bu sene için programımda seçilecek derslerden 'ilimler tarihini' ayırdım. Orada düşündüğüm gibi felsefe tarihini almadım. Diğer sanat, edebiyat tarihlerine de gittim. İçlerinde beni alakadar eden bu 'ilimler tarihi' oldu. Bunun üzerinde çalışırken daha istifade edeceğimi tahmin ediyorum. Bu sene yapmaya mecbur olduğum iki konferansı tarih ve iktisat tarihinden aldım. Tarih için kongrede yaptığım Osmanlı tarihi konusundan istifade ederek üzerinde tekrar işledim. Bu hafta Cuma günü onu vereceğim. Diğeri için de 'La vie économique chez les Etrusques' [Etrüsklerde iktisadi hayat -Y.N.] konusunu aldım. Ona da çalışmaya başladım. Bir de imtihandan evvel ufak bir tez vermek gerek. Onun için düşündüğüm konuyu Profesör kabul etti. 'Osmanlı devletinin ekonomi tarihi'. Tarih Kurumu bu konu için arşivlerden doküman verirse çok istifade ederek üzerinde çalışırım. Şimdilik derslerle beraber bunlar. Arada dinlemek için muhtelif konferanslara da gidiyorum. Sene başında tatil var. Henüz ne yapacağımı bilmiyorum. Diğer üniversitelerden yalnız Lyon'dakinin programını getirttim. Başkaca bir plan henüz tespit edemedim.
İyilik haberlerinizi almaktan kuvvet bulacağım. Ellerinden öperim.

Afet"

Bkz. *Atatürk'ten Mektuplar*, s.61-62. (Y.N.)

EDİRNE HALKINA TEŞEKKÜR*

(25 KASIM 1937)[1]

General Kâzım Dirik
Trakya Umumi Müfettişi - Edirne

Edirne'nin kurtuluş yıldönümü münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Trakya Dergisi*, Kasım 1937, Sayı: 16, s.11.
1 Kaynakta telgrafın tarihi yer almamaktadır. Edirne 25 Kasım 1922'de kurtulmuştur. (Y.N.)

ARNAVUTLUK BAĞIMSIZLIĞIN 25. YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA KRAL I. ZOGU'YU TEBRİK*

(27 KASIM 1937)

Tel. Ankara, 27.11.1937

Majeste I. Zogu
Arnavutlar Kralı - Tiran

Arnavutluk bağımsızlığının ilanının 25. yıldönümü münasebetiyle hararetli tebriklerimin ve şahsi saadetleriyle memleketlerinin refahı hakkındaki dileklerimin kabulünü Majestelerinden rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Arnavutluk 2/1 A.1, d.2'den Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.353; *Ulus*, 3 Aralık 1937, Numara: 5874, s.1; *Tan*, 3 Aralık 1937, Numara: 934, s.3; *Son Posta*, 3 Aralık 1937, Numara: 2639, s.3; *Ayın Tarihi*, Ocak 1938, Sayı: 49, s.68.

ETİMESĞUT SIHHAT MERKEZİ ANI DEFTERİNE YAZI*

(29 KASIM 1937)

29.10.1937

Etimesğut Sıhhat Merkezi'ni gezdim. Kıymetli direktörü C. Or'un[1] verdiği malumat ve izahattan çok memnun oldum. Modern çalışmalarının iyi neticeler vereceğini kanaatle gördüm.

K. Atatürk

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Etimesgut*, Hazırlayanlar: Mehmet Başköy, Dursun Yılmaz, Fatih Özer, Kâmil Yıldırım, Ankara Ticaret Odası, Ankara, 2003, s.65.

1 Doktor Cemalettin Or. (Y.N.)

HATAY'IN YENİ REJİMİ ÜZERİNE GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(30 KASIM 1937)

Ankara, 30 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Hatay'da yeni rejimin yürürlüğe girmesi münasebetiyle, Reisicumhur Atatürk, yurdun içinden ve dışından vatandaşların ve Hataylı ırktaşların derin sevinç ve heyecanlarını bildiren birçok telgraflar almışlardır.

Bundan çok mütehassis olan Atatürk, teşekkürleri ile refah ve saadet temennilerinin Anadolu Ajansı vasıtasıyla ilan ve iblağını emir buyurmuşlardır.

* *Ulus*, 1 Aralık 1937, Numara: 5872, s.1; *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1937, Numara: 4869, s.1; *Akşam*, 1 Aralık 1937, Numara: 6871, s.2; *Son Posta*, 1 Aralık 1937, Numara: 2637, s.3; *Yeni Adana*, 2 Aralık 1937, Numara: 4383, s.1.

HATAY'IN YENİ REJİMİ ÜZERİNE *ULUS* GAZETESİNE BEYANAT*

(1 ARALIK 1937)

Yeni Hatay rejiminin yürürlüğe girmesi münasebetiyle, Hatay ve Türkiye'nin her tarafından Cumhurreisimiz Atatürk'e sayısız minnet ve şükran telgrafları gelmektedir. Büyük Şef, bu hususlaki duygularının, başyazarımız tarafından gazetemizle nakledilmesine müsaade buyurmuşlardır.

Milletler Cemiyeti Konseyi'nin kararına göre, 29 Sonteşrin [Kasım] 1937 günü Hatay'da yeni rejimin yürürlüğe girdiği ilan edilecekti. Atatürk bu konuda:

"Evet, bu olmuştur!" *buyurmuşlardır.*

Başyazarımızın, ilan keyfiyeti bir program altında, Suriye Fevkalade Komiseri tarafından yapılacağı, bu münasebetle Hatay yeni rejiminin kuruluşunda Türk-Fransız elbirliği tezahür edeceği, Hataylıların bugünü serbestçe kutlamalarına imkân verileceği ve Hatay'daki Fransız delegesinin Hataylıların Milletler Cemiyeti'nde kazanmış olduğu hakların temsilcisi vazifesini yapacağı beklenirken, bunların olmadığı haberlerini arz etmesi üzerine Atatürk demişlerdir ki:

"Bunlara dair henüz teferruatlı malumat almadım. Eğer Suriye Fevkalade Komiseri Bay dö Martel Sancak'a gelerek Hataylıların bağımsız rejime kavuştuklarını bizzat ilan etmedi ise ve bu münasebetle Hataylıların bayramlarına şeref vermekten kendini alıkoymuşsa, buna diyeceğim yoktur. Hatay'da Fransız delegesi, Hataylıların çok şevk ve heyecanla bayram yapmaları tabii olan bir günde, eğer Hatay Türklerini serbestçe bugünü kutlamaktan men edecek tedbirler almış ise, buna yazık demekle yetinirim. Çünkü böyle bir zihniyet, devletler arasında yüksek dostluk münasebetlerinin bugünü ve geleceği için olumlu yolda yürümek lüzumunun henüz anlaşılamamış olmasından ileri gelir. Bununla beraber her şeye rağmen Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti hükümeti arasında Cenevre'de imza olunan vesikaların tayin ettiği rejimin birinci safhası Hatay Türklüğünün yüksek azim ve enerjisi ile başlamıştır. Başka türlü olamazdı ve bundan sonra da olamaz. Buna Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk milletinin olduğu kadar bu meselede söz vermiş olan Fransa hükümetinin ve milletinin de şeref ve haysiyeti müsait değildir."

* *Ulus*, 1 Aralık 1937, Numara: 5872, s.1; *Akşam*, 1 Aralık 1937, Numara: 6871, s.1; *Son Posta*, 1 Aralık 1937, Numara: 2637, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1937, Numara: 4870, s.1; *Kurun*, 2 Aralık 1937, Numara: 7147-1237, s.1, 4; *Tan*, 2 Aralık 1937, Numara: 933, s.1; *Yeni Adana*, 2 Aralık 1937, Numara: 4383, s.1, 3; *Ayın Tarihi*, Ocak 1938, Sayı: 49, s.82. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923*, c.2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Anıkara, 1991, s.80. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.638-639.

61. YILDÖNÜMÜNÜ KUTLAYAN SİYASAL BİLGİLER OKULU MEZUNLARINA TEŞEKKÜR*

(8 ARALIK 1937)[1]

Mülkiye Mektebi'nin kuruluşunun 61. yıldönümü münasebetiyle Atatürk'e çekilen tazim telgraflarına Büyük Şef, Umumi Kâtip Vekili Süreyya Anderiman'ı şu suretle mukabeleye memur etmiştir:

Bay Şükrü Kaya
Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri

Okullarının 61. yıldönümü münasebetiyle Siyasal Bilgiler Okulu'nun mezunlarının yüksek duygularını bildiren telgrafınızdan Atatürk pek mütehassis olmuşlar, teşekkürleriyle dileklerinin iletilmesini emir buyurmuşlardır. Derin saygılarımla arz ederim.

Umumi Kâtip Vekili
Süreyya Anderiman

* *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1937, Numara: 4874, s.3; *Tan*, 8 Aralık 1937, Numara: 937, s.8. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.897-898.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 8 Aralık 1937, telgrafın gazetelerde yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

TÜRK YÜKSEK MÜHENDİSLERİ CEMİYETİ KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(12 ARALIK 1937)

Bay Ali Rıza Sun
Türk Yüksek Mühendisleri Cemiyeti
Kongre Başkanı - Ankara

Türk Yüksek Mühendisleri Cemiyeti'nin 12. senelik kongresi münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 16 Aralık 1937, Numara: 5884, s.2; *T.C. Bayındırlık Bakanlığı Bayındırlık İşleri Dergisi*, Aralık 1937, Sayı: 7, s.74.

8. ARTIRIM VE YERLİ MALI HAFTASI DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(15 ARALIK 1937)

Ankara, 15 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Sekizinci Artırım ve Yerli Malı Haftası münasebetiyle yurdun her tarafından, Atatürk'e, vatandaşların samimi duygularını ve ekonomi alanındaki uyanıklık ve ilerleme severliğini gösteren birçok telgraflar gelmektedir. Bundan çok mütehassis olan Atatürk, teşekkürlerinin Anadolu Ajansı vasıtasıyla iletilmesini emir buyurmuşlardır.

* *Ulus*, 16 Aralık 1937, Numara: 5884, s.1; *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1937, Numara: 4882, s.3; *Akşam*, 16 Aralık 1937, Numara: 6884, s.2; *Tan*, 16 Aralık 1937, Numara: 945, s.1; *Son Posta*, 16 Aralık 1937, Numara: 2650, s.3.

SURİYE BAŞVEKİLİ CEMİL MARDAM VE ADİL ARSLAN İLE KARPİÇ LOKANTASI'NDA GÖRÜŞME*

(21/22 ARALIK 1937)

Ülkü'nün[1] *Nutku:*

Bayanlar, Baylar;

Bu gece, bu anda, bu sofrada bulunuyorum. Ne güzel tesadüf. Bizim, Türklerin, çok sevdiği bir milletin Başvekili ve yüksek bir adamı, bu sofrada hazır bulunuyorlar. Bunu aramadan ve düşünmeden, güzel bir tesadüf olarak karşılaşmış bulunuyoruz. Bundan dolayı memnuniyetimi beyan ederim. İsterim ki, bundan sonra da birbirini çok sevmiş olan iki millet temsilcileri, daima yan yana bulunsunlar ve kendilerinin ve mensup oldukları milletlerin birbirine bağlılıklarını, muhabbetlerini söylesinler. Çünkü, bu iki millet arasındaki bağlılık, çözülemeyecek kadar çok düğüm halindedir. Teklif ederim bütün arkadaşlara: Bu arkadaşlık ve kardeşlik, birlik düğümü için içsinler, ben de, arkadaşlar içerken elimi bütün arkadaşlar üzerine, masumiyet ve temizlik ve kardeşlik alameti olmak üzere kaldırıyorum.

Cemil Mardam:

Ekselans Cumhurbaşkanı'na, Türkiye'de gördüğüm iyi kabulden ve bu akşam bu toplanmada bulunduğumdan dolayı en derin teşekkürlerimi arz ederim. Bu iltifatı ömrümün sonuna kadar unutmayacağım. Ekselans, sizin namınız, prestijiniz, otoriteniz Türkiye'de olduğu kadar bütün Doğu'da da hâkimdir. Bağımsızlık mücadelelerinde Suriye, Türkiye'yi örnek olarak almıştır. İki memleket arasında kurulmuş olan kuvvetli dostluğun, geçici anlaşmazlıkları tamamıyla bertaraf edeceğinden eminim.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Hususî Kalem 1937'den aktaran: Bilâl N. Şimşir, "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri Yedi Belge (1930-1937)", *Belleten*, Ocak 1981, c.45, Sayı: 177, s.202-207.

Görüşme, Anadolu Ajansı tarafından gazetelere şöyle servis edilmiştir:

"Ankara, 22 (AA) - Atatürk Ankara'da Şehir Lokantası'nda davetlileriyle bulunurken, bundan malumattar olan Hariciye Vekili, Dahiliye Vekili arkadaşı ile birlikte, misafirleri bulunan Suriye Başvekili Cemil Mardam Bey'i Reisicumhur'a müsaadeleriyle takdim etmişlerdir. Atatürk, Suriye Başvekili'ni ve seyahat arkadaşı Adil Arslan Bey'i nezdlerinde alıkoymuşlardır. Cereyan eden konuşma esnasında Atatürk, Suriye halkını muhabbetle selamladıklarını ve Türkiye'nin Suriye'yi bağımsız ve mesut görmekle bahtiyar olacağını beyan buyurmuşlardır." Bkz. *Ulus*, 23 Aralık 1937, Numara: 5891, s.1, 8; *Cumhuriyet*, 23 Aralık 1937, Numara: 4889, s.1; *Tan*, 23 Aralık 1937, Numara: 952, s.1; *Akşam*, 23 Aralık 1937, Numara: 6891, s.1, 7; *Son Posta*, 23 Aralık 1937, Numara: 2657, s.1; *Ayın Tarihi*, Ocak 1938, Sayı: 49, s.73. (Y.N.)

1 Naim Hazım Ülkü Onat. (Y.N.)

Atatürk:

Ekselansın benim şahsıma yönelttiği samimi sözlerden, ki kendi kıymetli fikirlerini güzel ve açık bir surette ifade etmiştir, bundan çok memnun olduğumu söylemeliyim. Fakat derhal buna bir nokta ilave etmek isterim. Belki de buna bir "ne yazık ki" sözünü eklemek icap eder. Ben bir millet mevcudiyetini kurtarmak için işe başlarken, ne yazık ki, Suriye'yi, Irak'ı, bütün İslam dünyasını, zaruri olarak biraz müsamaha etmek mecburiyetinde kalmıştım. Çünkü bütün bu âlemi toplayan büyük imparatorluğun enkazını, bizim kadar dostlarımız ve dindaşlarımızın da görmüş olduklarını biliyordum. Müsaade ederlerse bir şey daha ilave edeyim. İmparatorluğun idare tarzındaki kabalığın doğurduğu birçok hoşnutsuzlukları da nazarı dikkate almak icap eder. Ben şahsen bütün camia için gayret sarf etsem bile bazı kitlelerde hasıl olmuş bulunan zihniyetler, bizi birbirimize yaklaştıramayacak kadar mühim idi. Bu sebeple, ben bütün kuvvetimi ve kudretimi, yalnız bu imparatorluk içindeki Türk olan unsura hasretmek mecburiyetinde kaldım. Ancak, ben bu işi yaparken çok emindim ki, asırlardan beri beraber yaşamış, dindaşlık yapmış insanlar, ayrılamazlar. Yalnız, imparatorluğun yarattığı birtakım yanlış anlamaların unutulabilmesi ve nihayet beraber yaşamış bu insanların birbirlerini anlayabilmesi için belli bir zamanın geçmesi lazımdı. Bugünün henüz gelmiş olduğuna, itiraf ederim ki, kani değilim. Fakat, o dediğim gün gelecektir. İşte bu hakiki güneşin doğduğu günü anlamak için, biz ve dostlarımız, güneşi saymayanların haksız baskılarından ilham almak için daha fazla beklememeliyiz. Derhal ilave etmeliyim ki, ben arkadaşlarımla konuşurken Hariciye Vekili'ni mevcut farz etmem. Bunu da söylemeliyim ki, ben konuşurken, yalnız kendileriyle değil, bütün milletlerin temsilcileri ile de görüşürken, böyle konuşurum. Mesela Mösyö Ponsot burada olsaydı sözlerim değişmiş değil, belki daha etraflı ve şiddetli olurdu. Türkiye Cumhuriyeti, gayet açık konuşmak mecburiyetindedir. Ben söylüyorum ki, İslam âlemi ve Suriye milleti ve devleti tamamıyla ve katiyen bağımsız olmalıdır. Bunu, burada söylediğim gibi, Fransızların ve bütün dünyanın önünde tekrar etmek, benim için şeref ve zevktir. Bunun aksini düşünmek miskinlik olur. Eğer Fransız dostlarımız bu meseleyi benim deklare ettiğim gibi düşünmüyorlarsa, bu da bir ayıptır. Fransız milleti, dünyanın en medeni ve en demokrat milleti olarak tanınmış ve demokrasi revolüsyonunu[1] yapmış bir millettir. Fakat ne de olsa Fransızlar bir gün hakikati görmeye ve onu olduğu gibi kabule mecbur olacaklardır. Bizim, Türkiye Cumhuriyeti'nin hiçbir mevcudiyetten asla korkusu olmadığı içindir ki, ben bu sözleri böyle açıkça söylüyorum; ve çok arzu ederim ki, makul vaziyet sahibi olan Suriyeli kardeşlerimizin hakkını müdafaa edenler de en aşağı bu kadar cesur olsunlar. En nihayet, insanlık âleminde insanım diyen Fransızların, bu yüksek davayı tanımamak için ileri sürecekleri mazeretlerin çok kıymetsiz olacağı anlaşılmaktadır. Bizim düşündüğümüz ve Suriyelilere düşünmeyi tavsiye ettiğim husus, Fransızların da lehindedir. Fransızlar ne istiyorlar? Benim şahsen gördüğüme göre, onların bin bir derdi, belası ve halli lazım gelen bin bir meselesi vardır. Onlar için akıllıca hareket şu olmaz mı ki, bir taraftan Türkleri dost olarak tanıdıklarını söylerlerken, ki bunda samimi olmalarını temenni ederim, diğer taraftan da dostlarımızın hakkını versinler?

1 Révolution (Fr.): Devrim, ihtilal. (Y.N.)

Eğer Fransızlar bu hususta birtakım hayali ve kaprisiyö[1] yollara saparlarsa, korkarım ki, netice aleyhlerine olur. Bu hususta arkadaşlarımı, Suriye arkadaşlarımı teşvik etmek istemem. Fakat ben, Kemal Atatürk, söylüyorum ki, Türkiye Cumhuriyeti Fransa'ya bütün bu düşüncelerinin makûs olacağını gösterecektir. Bu cevap yerinde maddi ve yerinde manevi olacaktır. Çok temenni ederim ki, Fransa hükümeti bunu takdir etsin. O kadar. Bunları bugün söylüyorum, onları yarın açıkça deklare etmek için söylüyorum. Fransızlar akıllarını başlarına alsınlar. Benim için diplomasi meçhuldür. Benim için realite vardır. Bu olacak mı? Olmayacak mı? Benim makul olarak söylediğim şey olmalıdır.

Çünkü ben makul olmayan bir şeyi hayatımda asla düşünmedim. Dünyanın, insanlığın, hakiki lojik[2] gördüğü bir şeyi, herhangi bir millet olursa olsun, birtakım makul olmayan ve alçak ve adi menfaatlar peşinde koşarak onu yapmamaya girişirse, ben, kuvvet kullanmadan onların mağlup olacağına eminim. Şimdi, somut olarak, belki hiç temas etmediğiniz ve etmeye lüzum görmediğiniz Hatay meselesi vardır. Hatay meselesi şahsım için yeni bir mesele değildir. Arkadaşlarım beni mazur görsünler. Mösyö Franklin Bouillon ile çok uzun görüştükten sonra, ben birtakım özel şartlar ile Hatay'ı bıraktım. Bırakmayabilirdim. Fakat bıraktım. İki şey için bıraktım. Bunu açıkça söyleyeyim. Bir kere Suriye mevcudiyetini az çok kuvvetli bir hale koymak için. İkincisi; bir gün Türkiye ve Suriye birbirini anlayacaklardır, bir gün makûs hareketler ortadan kalkacaktır, biz Suriyelilerle kolaylıkla anlaşırız diye bıraktım. Ondan sonra karşılaştığımız vaziyetlere, biz ve Suriyeliler şahit olduk. Bunun üzerine zannederim ki, Başvekil ile konuşulmuştur. Daha fazla görüşmeye lüzum yoktur. Fransızlar, Hatay'da Alevilik meselesini ortaya attılar. Aleviler Türktür. Bilmem Ekselans Başvekil ne düşünüyorlar. Alevi aleve tapan demektir. Onlar eski Türklerdir. Ateşperest Türklerdir. En nihayet lisan, Arapça, Türkçe vesaire, bir ırkın ayırt edici vasfı değildir. Kendilerine soracağım. Acaba bütün Suriyeliler hangi ırktandır? Arapça konuşmalarına rağmen. Belki aynı ırktanız. Tabii. Ben bu nokta üzerinde durmayacağım. Fakat batıdan bir millet gelecek, bunu tayin edecek. Bu benim hoşuma gitmiyor. Çok kıymetli dostlarımız Fransızlara ben açıkça söylediğim gibi siz de açıkça söyleyebilirsiniz: Bu işte onları hakem tayin etmeyeceğim. Bizi karşı karşıya bıraksınlar. Biz anlaşırız. Bu takdirde, Türkiye Cumhuriyeti'nin Suriye devlet, millet ve Başvekili'yle yapacağı hareket, dostluk ve kardeşlik olacaktır. Bunu ben bütün dünyaya açıkça söylüyorum. Dostlarımız da açıkça söylesinler. Fransızlar bir şey yapamazlar, enerjinizi kullanmak şartıyla. Ben bunu somut olarak söylüyorum ve icabında da fiilen gösterecek vaziyetteyim. Fransızlar eğer şüphe ediyorlarsa bunu tecrübe edebilirler. Yapamam! Hepimiz Müslümanız. Yemin ederim ki, namusum üzerine söylerim ki, bırakmam! Çok temenni ederim ki, Fransız hükümeti aklını başına toplasın. Namusum üzerine söylüyorum, bırakmam. Kendileri bilirler. Fakat daima Türkiye Cumhuriyeti'nin arzu ettiği şey, Suriye'nin bağımsız bir İslam devleti olmasıdır. İsterlerse Suriyeliler bizimle dost olurlar veyahut olmazlar. Bu onların bileceği bir şeydir. Fakat, her halde bağımsız bir Suriye İslam devleti kurulmalıdır. Fakat Fransız-

1 Capricieux (Fr.): Kaprisli, kararsız, oynak. (Y.N.)
2 Logique (Fr.): Mantıklı. (Y.N.)

lar bunu istemiyorlar. Suriye'yi kıskıvrak ellerine almak istiyorlar. Bu, sizin enerjinize kalmış bir iştir. Eğer Suriyeliler isterlerse ben bunu yapacağım. Fransızlar bizimle ve Suriyelilerle dost olursa, tabii daha iyi olur. Fransızlar Suriyelileri adam yapmak istiyorlarmış. Fakat evvela kendileri adam olsunlar. Suriyeliler zeki, modern ve nazik insanlardır. Fransızların terbiyesine ihtiyaçları yoktur. Suriyeliler böyle düşünmelidirler. Ben Suriye'yi bilirim. Gençliğimde Şam'da bulundum. Sürgün olarak, Abdülhamit zamanında. Suriye'nin daha birçok şehirlerinde de yaşadım. Daha sonra kumandan olarak da bulundum. Bütün kabahat Osmanlı İmparatorluğu'ndadır. Balkan Harbi sonunda Gelibolu'da idim. Ben Talat Paşa'ya teklif ettim. Suriye'ye, Irak'a bağımsızlık veriniz dedim. Talat Paşa "Bunu başkasına söyleme, seni asarlar" dedi. Fakat yapılacak şey bu idi. Eğer yapılsa idi bugün Türkiye, Suriye ve Irak, ki zaten kardeştirler, bugün daha samimi kardeş olacaklardı, bağımsız Suriye, Irak ve Türkiye. Belki çok karmakarışık şeyler oldu. Suriyelileri, Iraklıları yanlış yollara sevk eden vaziyetler oldu. Fakat artık bunlar değişti. Fransızlarla, İngilizlerle, herkesle dost olalım. Fakat benliğimizi kaybetmeyelim. Onlar da artık bizim varlığımızı, kıymetimizi anlasınlar, bağımsızlığa hürmet etsinler. Onlar bizi köle olarak kabul ederlerse bundan Sayın Suriye Başvekili elbet memnun olmaz. Emir altında olamayız. Bunu Suriyeliler tahakkuk ettirecektir. Ettiremezlerse hiç olurlar. Fakat bu tahakkuk ederse büyük ve şerefli bir mevki alırlar. Açıkça söylüyorum. Suriye devleti, milleti, Başvekili vardır. Ben çok hassasım. Ben makul olmayan şeyleri kabul etmemiş olmakla iftihar duyarım. Bir Fransız generali gelsin bütün bir millete hükmetsin. Suriyeliler henüz olgun değilmişler. Fransızlar acaba ne zaman olgun olmuşlardır? Tarih maalesef yanlış anlaşılmıştır. Suriyeliler mükemmelen medeni iken acaba Fransızlar ne vaziyette idi? Daha birçok meselelerimiz vardır. Fakat ve maalesef bunların ortaya konulması için kuvvet lazımdır. Biz kuvvet yapabiliriz. Türkiye kuvvetini kurmuştur. Suriye de mükemmelen kuvvet yapabilir. Fakat Suriyelilerin ellerini kollarını bağlamışlar. Çözünüz onları, koparınız o bağları! Biz Türkler, sizi seven dostlarınızız. Tabii bu meseleleri diplomatik kanalla takip edeceğiz. Fakat onlar bize galebe çalamazlar. Hatay nedir? Küçük bir şey. Ben, onu bize verin demiyorum. Bu mesele benim için bir namus meselesidir. Biz orayı muharebe ile kaybetmedik. Bize verin demiyorum. İhtiyacımız yoktur. Mesele, benim için bir namus meselesidir. Arazimiz o kadar geniştir ki, 17 milyon değil, 50 milyon nüfus barındırabilir ve barındıracaktır. Bu meseleyi halledeceğiz. Bu namus meselesidir. Bunun için en büyük tehlikeyi bile göze aldım. Mesele, Suriye ile aramızda kalınca bin bir dostluk yolları ile uyuşuruz. Hatta Suriye Başvekili ile benim aramda kalsa daha çabuk olur. Bunu yapacağım. Fransızlara verecmem. Açık söylüyorum. Eğer Ekselans yarın Suriye'ye ve Şam'a dönerlerse lütfen benim bütün Suriyelilere ve bütün dostlarımıza selamımı söylesinler ve açık olarak desinler ki, ben ve hükümetim sizin tam bağımsızlığınızı istiyoruz. Eğer Fransızlar mâni olursa Fransızlara da söyleyecek sözlerimiz vardır. Ona da kefilim. Suriyelilerin ordusu yoktur. Fakat bizim ordumuz kâfi. Söz veriyorum: İcap ederse girerim ve sonra yine çıkarım. Temenni ederim ki, buna mecbur olmayalım. Katiyen bırakamam. Suriye'yi terk etmek istemiyorlar. Fakat terk edeceklerdir. Bir kere tutununuz, ordu yapınız. Korkmayınız. Bir şey yapamazlar. Kuvvet kullanmaz iseniz her şey yaparlar.

Bundan emin olunuz. Ben Hatay'ı istemiyorum. Bu, benim için bir namus meselesidir. Dünyanın bin bir meselesini bırakarak böyle şeylerle uğraşamam. Uğraşmak isteseydim Türklerle meskûn büyük ülkeler vardır. Fakat ben böyle şeylerle uğraşmam. Hatay'ı verseler de almam. İhtiyacımız da yoktur. Yalnız bu benim için bir namus meselesidir. Bize dost gibi görünüp de bizi birbirimize düşürmek için vaziyetlerden istifade etmek isteyenler aldanıyorlar. Bunu ben çok dostane ve açık söylüyorum. Zaten söz konusu olan devlete, bunu, gerek Hariciye ve gerek Erkânıharbiye Reisi ile de söyletmiş bulunuyorum. Dost olduğumuz için samimi ve açık konuştum. Kendilerine memleketlerinde muvaffakiyetler dilerim.

Cemil Mardam:

Ekselans Cumhurbaşkanı'nın kalpten gelen sözlerine pek minnettarım. Paris'ten iyi neticelerle dönüyorum. Ekselansın büyük bir samimiyet ve açıklıkla anlattıkları hakikatler, artık Paris'te de anlaşılmaya başlanmıştır. Biz dostuz ve anlaşmamız için vasıtalara ihtiyacımız yoktur. Türkiye'nin büyük Önder'inin namı ve prestiji ve otoritesi Türkiye'de olduğu kadar bütün Doğu'da da tanınmaktadır. Aramızdaki geçici anlaşmazlıklar ortadan kalkacaktır. Bu geceyi, hayatımın en yüksek hatırası olarak muhafaza edeceğim. Atatürk'e uzun ömürler ve Türkiye'ye refah ve ikbal dilerim.

Atatürk:

Sözlerinize teşekkür ederim. Türkiye Cumhuriyeti Suriye'nin samimi dostudur. Biz Suriye'nin tam ve kati bağımsızlığını ve refah ve ikbalini isteriz. Dönüşünüzde Suriyelilere bunu, lütfen bir muhabbet eseri olarak götürünüz. Size büyük başarılar dilerim.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(23 ARALIK 1937)

23.12.1937

Afet,

Son mektubunu ve konferansın[1] suretini aldım. Her ikisini arkadaşlarla beraber okuduk. Çok memnun olduk, tebrik ederim.

Gece meşguliyetimiz bildiğin gibi dil dersleri; gündüz de yalnız olarak aynı mesele üzerinde birkaç saat çalışıyorum. Havalar fena, nadiren çıkıyorum. Hemen her gün vekillerden bazıları gelip, konuşuyoruz. Sıhhatim iyidir; senin birkaç gün rahatsızlık geçirdiğine üzüldüm.[2]

Kış tatili için İstanbul'a gitmek isterdim; bir türlü karar veremedim; Hükümet'ten ve toplu bulunan Meclis'ten uzaklaşmak istemiyorum. Yalova'daki otel biterse oraya gitmeyi, sıcak sudan istifadeyi düşünüyorum.

Yat hikâyesini Soyak'tan işitmiş olacaksın.

Celal ile olan telefon görüşmeleri beni sık sık çalışmalarından haberdar etmek için çok iyi oluyor. Paris'te lüzum göreceğin kadar kalacaksın. Yapacağın incelemelerin istifadeli olacağına şüphe etmiyorum. Arıkan ve diğer arkadaşlara bahsettim, onlar çok enteresan buldular.

Ne gibi arzuların olacaksa derhal bildirirsin.

Parlak muvaffakiyetlerle döneceğin günü büyük sabırsızlıkla bekliyorum.

Hasretle ve derin muhabbetle[3] gözlerinden öperim.

K. Atatürk

Pr. Pittard ve eşine selam.[4]

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan*, Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.255-257. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.38; mektubun ikinci paragrafının fotokopisi için bkz. *Atatürk ve Türk Dili/ Belgeler*, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s.215.

1 Afet (İnan) Hanım İkinci Türk Tarih Kongresi'nde sunduğu "Türk-Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış" başlıklı bildirisini tekrar işleyerek 10 Aralık 1937 Cuma günü Cenevre Üniversitesi'nde konferans olarak vermiştir. Bildiri için bkz. *Belleten*, Ocak-Nisan 1938, c.2, Sayı: 5/6, s.123-132. (Y.N.)

2 Mektuptaki "senin birkaç gün rahatsızlık geçirdiğine üzüldüm" sözcükleri *Atatürk'ten Mektuplar*'da yoktur. (Y.N.)

3 Mektuptaki "Hasretle ve derin muhabbetle" sözcükleri *Atatürk'ten Mektuplar*'da yoktur. (Y.N.)

4 Atatürk'ün bu mektubu Afet (İnan) Hanım'ın 17 Aralık 1937 tarihli şu mektubuna cevaben yazılmıştır:

"Cenevre, 17.12.1937

Atatürk,

Birinci konferansımı şu gönderdiğim metin üzerinden okudum. Bugün de tenkidi oldu. Derse giderken, Osmanlı tarihi haritaları, Pirî Reis'in haritası ve 'La Turquie Kémaliste'in birçok sayılarını bera-

ber götürdüm ve dersin başında bunlar üzerinde izahat vererek dinleyenlere dağıttım. Eski resimlerden başka yeni Türkiye'ye ait resimler daha çok alakayı çekiyordu.
Talebelerden biri 'Geçen hafta dinlediğimiz konferans çok enteresandı, ancak yeni Türkiye hakkında bizi aydınlatmanızı rica ederiz' dedi. Teşkilatı esasiyemiz üzerinde ve prensiplerimizden bahsederek konuştum.
Profesör aldığı notlardan sıra ile konuşmaya ve soru sormaya başladı. Benimle hemfikir olduğu ve olmadığı noktaları işaret ediyordu. 'Eğer Osmanlılar İslamiyeti zorla kabul ettirmiş olsa idiler, şimdi Avrupa'nın mühim bir kısmında yine hâkim olurlardı' dedi.
Vakıflar üzerinde benden izahat istedi; verdim. İki nokta üzerinde benimle hemfikir değildi:
1- Anadolu'nun öteden beri Türklüğü meselesi,
2- XVI. asırda Osmanlı Türklerinin medeni durumları meselesi.
Birincisi hakkında antropolojik malumatla beraber, tarihi devirlerdeki göçleri anlattım. 'Olabilir' diye üzerinde fazla durmadı. Fakat ikincisi üzerinde fazlaca ısrar etti. 'Türkler Perslerden ve Bizanslardan miras aldılar ve onu devam ettirdiler, fakat kendileri bir şey ilave etmediler' diyordu. Ben bu hususta Profesör'le hemfikir olamayacağımı, Türklerin eski ve yeni devirlerde çok büyük medeniyetler yarattıklarını ve XVI. asrın başlangıcında bu medeniyetin örneklerini verdiğini, bazı misaller göstererek anlattım. Bunları dinlemekle beraber kabul etmiş görünmedi.
'Sizin milliyetperverliğinizi rencide etmek istemem, fakat Türkler Avrupa'dan üstün olamazlardı' dedi. Sözlerini bitirirken, Sizin Türkiye için yaptıklarınızdan övgüyle bahsetti ve 'Ben şahsen inkılabı sevmem, fakat sizde iyi neticeler verdiğini anlıyorum. Konferansınızla bize iyi saatler geçirttiniz ve hepimizi enterese ettiniz' dedi.
Ben de, münakaşalı olmakla beraber, Türklük hakkında bu muhitte malumat vermiş olmaktan dolayı memnun olarak ayrıldım.
Bu şüphesiz ufak bir vazifenin yerine getirilmesi idi, fakat aynı zamanda tarih fikrimizin yayılması üzerinde durmakla da milli vazifemi yapmış olduğumu sanıyorum.
Konferansı verdiğim günün gecesi beni telefonla aratmanızdan çok mütehassis oldum. İstemiş olduğunuz tafsilatı bu mektubumla sunmuş oluyorum.
Diğer konum için çalışmaya başlamıştım; fakat bu hafta içinde istediğim gibi yazamadım. Çünkü ufak bir grip beni derslerimden alıkoyduğu gibi, biraz yordu ve çalışmama mâni oldu.
Şimdi daha bir hafta derslerime devam ederken, diğer konferansımı bitirmek istiyorum. Sene başında tatil var. Ben tatilin yarısını, çalışmalarımı kolaylaştırmak için burada geçirmek istiyorum. Ay sonunda ise Paris'e gitmeyi düşünüyorum. Paris Üniversitesi Kânunusani (Ocak) 5'te açılıyormuş; orada bazı derslere devam etmek, istifadeli bulursam ona göre de biraz kalmak istiyorum.
Bilmem siz nasıl münasip görürsünüz?
Ellerinizden öperim.

Afet"

Bkz. *Atatürk'ten Mektuplar*, s.62-63.
Atatürk'ün mektubuna Afet (İnan) Hanım'ın 29 Aralık 1937 tarihli cevabi mektubu şudur:

"Cenevre, 29.12.1937

Atatürk,
Mektubunuz bana çok büyük sevinç getirdi. Okudum ve okudukça sizinle konuşuyormuşum gibi hissederek memnun oldum. Bir gün önce de Bay Soyak gelmişti. Ondan da aldığım haberlere göre, sıhhatte ve neşeli olduğunuzu duymak beni ayrıca rahatlattı.
Ben, size bildirdiğim gibi bir haftadır tatilimi burada çalışmakla geçirdim. İkinci konferansımı da bitirdim. Size aynen gönderiyorum.
Bu konferansı Profesör'e vereceğim. Bu suretle imtihan için lazım olan iki sertifikam hazırlanmış olacak. Bundan sonra ise ufak tez üzerinde çalışacağım. Mevcut kitaplardan toplayacağım malumat üzerine bizim arşiv vesikalarını ilave edersem, enteresan ve orijinal bir eser olabilir zannederim. Pla-

nımı, okuduklarıma göre tespit edebildim. Konuyu bitirirken bugüne kadar getireceğim ve nihayetine de sizin bu seneki nutkunuzdan ekonomik bahsi aynen alıp koymak istiyorum.
Siz ne dersiniz? Belki de Parti Programı'ndaki ekonomik kısımları da koymak enteresan olur. Ancak yine bir şeyi sizden rica etmek istiyorum. Acaba Osmanlı devri ekonomisine dair Türkçe yayımlanmış kitap var mıdır? Başvekil Bay Celal Bayar'ın bu hususta toplatacakları malumat ve eğer varsa onların gönderilmesi benim etütlerimi çok kolaylaştıracaktır.
Asıl tezim için de arada çalışıyorum. Henüz yazmak için bir hazırlığım yok. Yalnız anket meselesi için istatistik müdürü ile haberleşiyoruz; onların tanzimini Profesör Pittard ile arada görüşüyorum. Son görüşmemizde anket planlarının tanzimi üzerinde çalıştık. O bitirip bana Paris'e gönderecek.
Selamınızı Profesör'e söyledim, pek mütehassis oldu. Eşinin ve kendisinin derin hürmetlerini sunarken yeni sene için bahtiyarlık dileklerini ilave etti. Sizin el yazılarınız laboratuvarında asılı, resminizi de kendilerine vermiştim. İkisi de pek memnun oldular. Bilhassa imzaya çok teşekkür ediyorlar. Profesör 'Türkiye'de vaat ettiğim derslerimi verebilmek için Kültür Bakanınızdan emir bekliyorum' diyor.
Paris'te meşhur profesörlerden tanıdıkları ile görüşmem için mektuplar verdi.
İşte buradaki çalışmalarımın belli başlı konuları. Bu tatilde bazı derslerim hakkında da kitaplar okuyabildim. Esasen derslerimi günü gününe ve evvelden de hazırlamak imkânını daima buluyordum. Yarın Paris'e hareket edeceğim. Orada edeceğim istifadeyi size bildiririm.
Mektubuma şunu da ilave etmek istiyorum: Etrüskler hakkında kitaplar okurken onların dillerine ait çok enteresan kısımlara tesadüf ettim. Bilhassa İtalyan lügatlarında Eturski dedikleri yazılıyor. Bu sahada da çalışacak çok kısımlar var. Ben esasen her çalışmamda sizi ve sizin fikirlerinizi düşünerek bir şeyler bulmak istiyorum; buradaki muhite de bu fikirleri mümkün olduğu kadar yaymak. Gayem, Türk medeniyeti üzerinde belgelere dayanan bilgiler toplamak ve bunları işlemek. Ellerinizden öperim.

Afet"

Bkz. *Atatürk'ten Mektuplar*, s.63-65. (Y.N.)

GAZİANTEP'İN 16. KURTULUŞ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA ALİ KILIÇ'A*

(25 ARALIK 1937)

Ankara Halkevi'nde Gaziantep Saylavı B. Kılıç'a

Gaziantep'in inkılap tarihimizde silinmez ve unutulmaz sayfa teşkil eden yüksek kahramanlıklarının 16. yıldönümünün kutlulanmakta olduğunu müjdeleyen telgrafınızı aldım.

Bundan duyduğum sonsuz zevk ve saadeti şimdi orada hazır bulunan bütün kıymetli, fedakâr arkadaşların bilmelerine aracılığınızı rica ederim.

Gaziantep ve Gazianteppliler, cidden bütün Türkiye'nin en bahtlısıdır. Çünkü Türkiye'nin her köşesinde ihtilal ve inkılap, hakiki Türklüğe kavuşma mücadelesi olmuştur. Bu cümleden olarak yalnız Gaziantep'in büyük Türk milletinin yüksek Kamutay'ınca[1] gazilikle, muhariplikle unvan almış bulunması için elbette sebepler vardır.

Yalnız ve yardımcısız bırakılmış olmalarına rağmen, sadece az sayıda Türk kahramanlarımızın Gaziantep'in yüksek kahramanlarıyla birleşmesiyle en kuvvetli zannolunan düşman ordusunun çok üstün ve donanımlı kuvvetlerinden kutsal yurtlarını kahramanca kurtarmış olmaları, işte bu, onlara manevi bir pırlanta kıymetinde şimdi taşıdıkları unvanı vermiştir. O heyecanlı kahramanlık günlerini o gün cereyan ettiği gibi şimdi hatırlamakta olduğuma bu telgrafımı dinleyecek olan bütün yurttaşların emin olmalarını dilerim.

Eğer bir gün, millet, vatan ve Cumhuriyet'in yüksek menfaatları icap ettirirse, o çevre kahramanlarının geçmişte olduğundan daha yüksek kahramanlıklar göstermeye hazır bulunduklarına da şüphem olmadığı bilinmelidir. Cümlenizin derin ve yıkılmaz güvenle gözlerinden öperim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 26 Aralık 1937, Numara: 5894, s.1, 4; *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1937, Numara: 4892, s.1, 8; *Kurun*, 26 Aralık 1937, Numara: 7169-1259, s.1; *Akşam*, 26 Aralık 1937, Numara: 6894, s.1; *Tan*, 26 Aralık 1937, Numara: 955, s.1; *Son Posta*, 26 Aralık 1937, Numara: 2660, s.1, 11; *Belediyeler Dergisi*, Ocak 1938, Sayı: 29, s.3-4; *Ayın Tarihi*, Ocak 1938, Sayı: 49, s.44-45. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.592. Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 25 (AA) - Atatürk, Halkevi'ndeki Gazianteppliler toplantısına aşağıdaki cevap telgrafını göndermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Kamutay: Büyük Millet Meclisi. (Y.N.)

GAZİANTEP'İN 16. KURTULUŞ YILDÖNÜMÜ GECESİNDE MÜZİK HAKKINDA SOHBET*

(25 ARALIK 1937)

Ankara, 25 (Telefonla) - Büyük Önder Atatürk, Ankara'daki Gaziantepli gençlerin Gaziantep'in kurtuluş yıldönümü münasebetiyle bu gece Halkevi'nde yaptıkları toplantıyı şereflendirdiler.

Başvekil Celal Bayar, Dahiliye ve Maarif Vekilleri daha önceden gelmişlerdi. Saat on bire doğru Büyük Önder her tarafı çınlatan şiddetli alkışlar, "yaşa, varol" sesleri arasında Halkevi'ni şereflendirdiler. Salonu dolduran binlerce genç, eşsiz bir heyecan ve neşe içinde idi.

Atatürk, büyük salonun ortasında gençlerin arasında mevki aldılar. Bu sırada Behçet Kemal Çağlar, Gaziantep'in kurtuluşu dolayısıyla Türk milli kahramanlığının eşsizliğini ifade eden bir şiirini bu şeref ve kahramanlığın timsali huzuruna arz etti. Şiiri inceleyen Büyük Önder, etrafını sımsıkı saran gençliğe hitap ederek şairin bir sözü üzerinde durdular ve bu söze nazarı dikkati çektiler.

Atatürk, Türk milletinin kahramanlığını vasıflandırmak için birtakım efsaneler peşinde koşmaya, uzak tarihten misal aramaya hacet bulunmadığını, pek yakın tarihte ordumuz içinde vatan ve istiklal müdafaası uğrunda silah kullanan binlerce kadın olduğunu beyan buyurdular.

Atatürk'ün kendilerine hitap ve uyarıları gençliği sonsuz bir sevinç ve heyecan içinde bıraktı. Alkıştan her taraf sarsılıyordu.

Bundan sonra Büyük Önder saz çalan ve şarkı okuyan yaşlı bir Antepliyi dinlemek lütfunda bulundular:

"-Bu arkadaşın çaldığını zevkle dinledim. Kendisine teşekkür ederim" *buyurdular.*

Ve bu hitapları sırasında, bugün ilkel sayılması lazım gelen bu sazın artık bizim meşk edeceğimiz bir çalgı olmadığını, ancak Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kasıtlı olarak geri bırakılmak istenen milletlerin sazı olduğunu beyan buyurdular ve:

"-Bunu meraklılar, müzelik bir şey olarak dinleyebilirler. Müzik diye değil..." *dediler.*[1]

* *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1937, Numara: 4892, s.1, 8; *Kurun*, 26 Aralık 1937, Numara: 7169-1259, s.1, 4. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.898.

1 Bu kısım *Tan*'da şu şekildedir:

"Antep'in bir köyünden gelen Eroğlu Ali sazı ile bazı parçalar çaldı ve okudu. Atatürk bunu alaka ile dinlediler. Fakat bu müziğin bugünkü milli Türk müziğinden en az iki-üç bin sene geride kaldığını ifade ettiler. Şef'in bu sözlerindeki hakikat sürekli alkışlarla halk tarafından tekrarlandı." Bkz. *Tan*, 26 Aralık 1937, Numara: 956, s.2. (Y.N.)

Antepli gençlerin oyunlarını seyir ve takdir eden Büyük Önder bütün salonda bir neşe çağlayanı yarattılar. Gençleri yüksek huzurları ve iltifatlarıyla şereflendiren Atatürk, saat 24'te salondan ayrıldılar ve toplantıda bulunanlara veda ederken neşeli bir gece yarattıklarını beyan etmek suretiyle iltifatta bulundular.

ANKARA'YA İLK GELİŞİN YILDÖNÜMÜNÜ KUTLAYAN ANKARA HALKINA TEŞEKKÜR*

(27 ARALIK 1937)

27 Birincikânun [Aralık] tarihinin yıldönümü münasebetiyle Ankara halkının hakkımda gösterdiği samimi duyguları bildiren telgrafınızdan pek mütehassis oldum. Teşekkür eder ve sayın hemşehrilerime saadet ve başarılar dilerim.

Atatürk

* *Ulus*, 4 Ocak 1938, Numara: 5903, s.1.
Telgraf, *Ulus*'ta şu açıklamayla yer almaktadır:

"Atatürk, Ankara'yı teşriflerinin 18. yıldönümü münasebetiyle Ankara Valisi ve CHP İlyönkurul [İl Yönetim Kurulu - Y.N.] Başkanı B. N. Tandoğan tarafından çekilen tazim telgrafına şu cevabı lütfetmişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

KIZILAY'IN 60. YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(28 ARALIK 1937)

Ankara, 28 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Kızılay Kurumu'nun 60. yıldönümü münasebetiyle yurdun her köşesindeki Kızılay kurumlarından Atatürk'e vatandaşların yüksek hislerine ve yardımseverliğine tercüman olan birçok telgraflar gelmektedir. Bundan çok mütehassis olan Atatürk teşekkürlerinin Anadolu Ajansı vasıtasıyla iletilmesini emir buyurmuşlardır.

* *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1937, Numara: 4895, s.1; *Tan*, 29 Aralık 1937, Numara: 958, s.1; *Akşam*, 29 Aralık 1937, Numara: 6897, s.2; *Son Posta*, 29 Aralık 1937, Numara: 2663, s.1; *Yeni Adana*, 29 Aralık 1937, Numara: 4401, s.1.

ANKARA'YA İLK GELİŞİN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(29 ARALIK 1937)

Ankara, 29 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

27 Birincikânun [Aralık] tarihinin yıldönümü[1] *münasebetiyle gelen birçok telgraflardan Atatürk mütehassis olmuşlar ve teşekkürlerinin bildirilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.*

* *Cumhuriyet*, 30 Aralık 1937, Numara: 4896, s.1; *Akşam*, 30 Aralık 1937, Numara: 6898, s.2; *Tan*, 30 Aralık 1937, Numara: 959, s.3; *Son Posta*, 30 Aralık 1937, Numara: 2664, s.1; *Yeni Adana*, 30 Aralık 1937, Numara: 4402, s.1.

1 Atatürk'ün Ankara'ya ilk gelişinin (27 Aralık 1919) yıldönümü. (Y.N.)

YEŞİLAY KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(31 ARALIK 1937)

Yeşilay Kongre Başkanlığı'na

Yeşilay'ın on sekizinci yıllık kurultayı münasebetiyle bana karşı gösterilen yüksek hislere teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Son Posta*, 31 Aralık 1937, Numara: 2665, s.4.
Telgraf, *Son Posta*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

"Yeşilay Kongresi münasebetiyle Atatürk'e çekilen tazim telgrafına Büyük Önder aşağıdaki cevabı vermek suretiyle Yeşilay'a iltifat buyurmuşlardır:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

YENİ YIL KUTLAMASI DOLAYISIYLA ÇEKOSLOVAKYA CUMHURBAŞKANI BENES'E TEŞEKKÜR*

(31 ARALIK 1937)

Tel. Ankara, 31.12.1937

Ekselans Edvard Benes
Çekoslovak Cumhurbaşkanı
Prag

Ekselanslarının nazik temennilerinden çok mütehassis olarak, kendilerinden hararetli teşekkürlerimle birlikte şahsi saadetlerini ve Çekoslovakya'nın refahı için olan hararetli temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Türk 1. - 13/4 - A.1., E.3'ten Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.608; *Ulus*, 4 Ocak 1938, Numara: 5903, s.1; *Kurun*, 4 Ocak 1938, Numara: 7178-1268, s.1; *Ayın Tarihi*, Şubat 1938, Sayı: 50, s.45-46.

YENİ YIL KUTLAMASI DOLAYISIYLA ELENLER KRALI II. GEORGES'A TEŞEKKÜR*

(31 ARALIK 1937)

Tel. Ankara, 31.12.1937

Majeste II. Georges
Elenler Kralı
Atina

Yeni sene münasebetiyle bana gönderdikleri nazik temennilerden çok mütehassis olarak, kendilerinin saadeti ve dost ve asil Elen milletinin refahı için beslediğim en hararetli temennilerimin kabulünü Majestelerinden rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Türk 1. A.1. E.3 - 13/4'ten Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.458-459; *Ulus*, 4 Ocak 1938, Numara: 5903, s.8; *Aylın Tarihi*, Şubat 1938, Sayı: 50, s.46.

SPOR VE GEÇİT TÖRENLERİ HAKKINDA AFET HANIM'A YAZDIRILAN NOT*

(1937)

Her ulus çocuklarının sıhhatli ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, devlet halinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci ödevidir.

Ondan sonra en küçük yaştan en son yaşa, yani insan ömrünün ortalama süresince derece derece beden faaliyeti önemli yer tutar ve tutmalıdır da.

Beden hareketlerinde esas, nesilden nesile intikal eden âdetlerdir. Yirminci asırda bütün dünya milletleri için spor esaslarının tekniği bundan doğmuştur. Türk çocukları her kavmin çocukları gibi, doğdukları andan itibaren tabiatın kendilerinde yarattığı hareket ve faaliyete ellerini, kollarını, bacaklarını hareket ettirmekle başlarlar; sonra çocuk büyüyünce bulunduğu muhitin şartlarına göre tarlalarda, bayırlarda, tepelerde, kayalıklar içinde, ormanlar arasında koşar, yürür, hiç de yaptığının ne olduğunu düşünmeksizin, bugünkü ilim dünyasının spor dediğini kendiliğinden yapar. Güreşir, ata biner, atlar, cirit oynar ve daha birçok milli sporları yapar.

Türk köylü çocuğunun bu yapagelmekte olduğu tabii ve milli sporlar bugünkü medeni sayılan dekor içinde belki en az muvaffakiyet gösteren bir haldir. Fakat Türk toplumsal bünyesinde spor hareketlerini tanzime memur olanlar Türk çocuklarının spor hayatını yükseltmeyi düşünürken, sadece gösteriş için veya herhangi bir müsabakada kazanmak emeliyle bir spor planı çizmezler. Esas olan, bütün her yaştaki Türkler için beden eğitimini sağlamaktır. "Sağlam dimağ, sağlam vücutta bulunur" sözünü atalarımız boşuna söylememişlerdir.

Bunun üst tarafı şudur: Bu Türk çocuklarına sporun bugünkü tekniğini öğretmek ve bunların bir kısmını bazı törenlerde ve bayramlarda dekor olarak ortaya koymak gere-

* Prof. Dr. Âfetinan, "Atatürk'ten Dinlediklerim", *Belleten*, c.22, Ocak 1958, Sayı: 85, s.1-4. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.85-88.
Afet İnan, notlara, "Atatürk'ten dinlediğim gibi not edilmiştir (1937)" kaydıyla ve şu açıklamayla yer vermektedir:

> "Atatürk devrinde, Avrupa devletlerinden bilhassa İtalya ve Almanya'da çok gösterişli, sivil ve askeri geçit törenleri pek mübalağalı bir surette rağbette idi.
> İşte bu sıralarda bizim de bazı belirli milli yıldönümlerinde geçit törenlerimiz yapılırdı. 19 Mayıs spor gösterileri ise Atatürk'ün ölümünden zannedersem bir sene önce başlamıştı. Diğer sporlarda da milletlerarası karşılaşmalarda en çok muvaffak olunan kısım güreşti.
> Bir akşam Atatürk'ün etrafında toplananlar tarafından bir geçit töreni tenkit edilmiş ve spor gösterilerinde ve müsabakalarda başarının ve başarısızlığın etkenleri üzerinde durulmuştu. Atatürk şüphe yok ki her sahada başarılı olmayı en çok isteyen bir şefti. Ancak ne olursa olsun olayları tahlil etmek ve maneviyatın yükselmesi ile maddiyatın muvaffakiyete götürülebileceğini telkin etmek istemişti.
> Buraya koyduğum bu yazılar spor ve geçit törenleri (parade) hakkında kendisinin bazı fikirlerini açıklamaktadır. Ordudan örnekler getirmek ise daima âdeti ve sevdiği bir kısım idi." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

kir. Buna lüzum var mı yok mu gibi bir soruya şöyle cevap verilebilir: Esasen yoktur; fakat hakikati göremeyen cihan nazarında, mevcut ve muhakkak bir hakikati ufak bir örnekle ispat edebilmek için lüzumlu görülebilir. Bunu başka bir misalle izah edelim:

Bir milletin ordusu mükemmel ordu mudur, bunun tezahürü nedir? Böyle bir sorunun cevabı şudur:

O orduyu asıl düşman karşısında görmek lazımdır. Bu ise bir millet için herhangi bir zamanda gösterilebilmek imkânı olmaz. Bunu muharebe sahasında göstermek fırsatını bulabilecekler azdır; bu nasibelerden mahrum bulunanlara, millet ordusunun kuvvetini, kudretini, haşmetini göstermek[1] umumiyetle birtakım göz alıcı hareketler, askeri nizamlar kabul olunmuştur. Bu nizamlar ve bunların gösterileri birtakım göz kamaştırıcı ve gönül alıcı göreylerdir.[2] Bir orduda esas disiplini bu parat[3] şekillerine değil, tabiat şekillerine uydurmak mecburiyeti anlaşıldığı günden beridir ki, orduların talim ve terbiye programlarının hakiki çıkış noktası tespit edilmiştir.

İşte bu itibarla Türk ordusunun geçit törenlerinde ve yine Türk gençliğinin top oyunu ile buna benzer sporlarında kusurları görülebilir; çünkü bu kusurların biraz dikkat ve biraz da talim ile ortadan kalkması mümkündür. Buna o kadar çok fazla ehemmiyet vermemelidir. Bizler için asıl olan Türk çocuklarının sporu sevmeleri ve fiziki kuvvetlerini yerinde kullanabilmeleridir. Bu çocuklar asker oldukları zaman onların muharebe meydanlarında muvaffak olmaları için lazım gelen talim ve terbiyeye bilhassa ehemmiyet vermeliyiz. Buna göre bir geçit töreninde, bir paratta ordumuzun gösterişi pek parlak olmayabilir; biz bunu, bu anlayışı ordumuzun yüksek harp kabiliyetine ölçü ve işaret olarak kabul etmemeliyiz.

Genç Türk çocukları top oyunlarında, herhangi bir millet çocukları kadar talimli ve yatkın görünmeyebilirler; bundan da üzülmeye lüzum ve mahal yoktur. Biz çocuklarımızı hakiki kuvvet, kudret ve zekâ müsabakalarında, her gün her yerde ve hatta her köyde görmekteyiz. Bunu göremeyenlerdir ki alayişli işleri yapamıyor gibi görünen Türk gençliğine endişe ile bakmaktadırlar. Bunlara müteselli olmaları için haber verelim ki, hakikat onların göregeldikleri gibi değildir. Türk milleti ve onun küçük ve büyük yaştaki çocukları çelikten yapılmış heykellerdir; onların ne olduklarını anlamak için onlarla savaş meydanlarında boy ölçüşmek lazımdır.[4] İşte böyle bir teşebbüstür ki, Türk gençliğinin binlerce sene evvelden beri tanınmış olan yüksek kıymet, kuvvet, kudret ve yenilmez zekâsının imtihanı olur.

Türk milleti her an ve her kiminle olursa olsun böyle bir imtihana hazırdır.

1 Kaynakta bu şekilde; "göstermek için" olmalı. (Y.N.)

2 Görey: Manzara. (Y.N.)

3 Parade (Fr.): Gösteriş; geçit töreni. (Y.N.)

4 Atatürk ayrıca başka bir konuşmasında şu olayı anlatmıştı: Bir gün Birinci Dünya Harbi sırasında Alman generallerinden birisi orduyu teftiş ederken cılız ve çelimsiz gibi görünen erlere bakarak M. Kemal'e diyor ki: "Bunlar harp edemez. Pek kuvvetsiz görünüyorlar." M. Kemal bu sözü tasvip etmeyen bir işaret yaparken, Alman generali en cılız görünen bir askeri kuvvetle iterek yere düşürmek ve sözünü böylece teyit etmek istiyor. Fakat hayret! O cılız gibi görünen er, iri cüsseli generalin kuvvetine öyle bir çeviklikle mukavemet gösteriyor ki, değil yere yuvarlanmak, adeta karşısındakini sarsacak bir durum hasıl oluyor. Müttefik Alman generali mahcup, M. Kemal gururlu ve milletine güvenmenin sevinci ve inanı içinde Türk erlerine şefkatle bakıyor.
Atatürk bu olayı anlatırken "görünüşe her zaman aldanmayın" der ve kapısında nöbet bekleyen erleri salona getirterek onlara güreş yaptırırdı. (Afet İnan'ın notu.)

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İSTANBUL'DAN GELEN NASİHAT HEYETİ HAKKINDA AFET HANIM'A YAZDIRILAN NOT*

(1937)

Türk yurdunu düşman istilasından ve Türk milletini esaret ve mahkûmiyetten kurtarmak azmiyle bütün bir husumet dünyasına karşı ayaklanan Mustafa Kemal, Sivas'taki milli vazifesini bitirdikten sonra Ankara'ya gelmişti (27.12.1919).

Ankara'nın çok sağlam karakterli halkı Mustafa Kemal'i büyük bir muhabbetle karşıladı; onu Ziraat Mektebi olmak üzere bir tepe üstünde yapılmış olan eve misafir etti. Mustafa Kemal, Heyeti Temsiliye namı altında bu evde, Ankara halkının yüksek duygularından aldığı emniyetle çalışmaya başladı.

Bir gün kendisine İstanbul'dan telgrafla şöyle bir haber gelmişti: Yüksek bir heyet -buna nasihat heyeti dahi denebilir- kendisiyle görüşmek için İstanbul'dan Ankara'ya gönderilmiştir.

Mustafa Kemal bu heyetin iyi karşılanması için lazım gelen bütün tertibatı aldırdı; bu doğrultuda Geyve boğazındaki kumandana, heyetin müreffehen Ankara'ya gönderilmesini emretti.

Heyeti teşkil edenler arasında çok kıymetli tanınmış mebuslar bulunduğu ayrıca bildirilmişti.[1]

Heyete dahil bulunan zevattan bir kısmı Ankara'da Mustafa Kemal'le buluşmadan evvel bir defa kendi memleketlerine uğramayı her nedense lüzumlu saymışlardı; bu husus Mustafa Kemal'den soruldu. Mustafa Kemal buna olumlu cevap verdi; "İsteyen yanıma gelebilir, istemeyen memleketine gidebilir" dedi.

İlk gelenler arasında İstanbul'ca mahir tanınmış bir hukukçu da vardı. Mustafa Kemal bunlarla daha ilk konuşma neticesinde anladı ki bu heyet kendisine karşı ve kendisini güya yola getirmek için gönderilmiş bir nasihat heyeti idi. İstanbul'dan bu

* Prof. Dr. Afetinan, "Atatürk'ten Dinlediklerim", *Belleten*, c.22, Ocak 1958, Sayı: 85, s.4-6. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.83-85.
Afet İnan, notlara, "Atatürk'ten dinlediğim gibi not edilmiştir (1937)" kaydıyla ve şu açıklamayla yer vermektedir:

> "Yazı Milli Mücadele devrine ait bir hatıradır. Bilinen bir olay olmakla beraber Atatürk'ün Ankaralılar için söylediği sözlerin değerini belirtmek ve tarihi vakaları anlatış tarzını göstermek emeliyle burada yayımlıyorum:" Bkz. aynı yerde.

Atatürk, bu konuya *Nutuk*'unda da yer vermektedir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.20, (Nutuk II), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s.85-86. (Y.N.)

1 Söz konusu heyet içinde Yusuf Kemal (Tengirşenk) ve Rıza Nur Beyler ile Vehbi ve Abdullah Azmi Efendiler bulunmaktadır. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.7, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ocak 2002, s.233. (Y.N.)

heyeti gönderenlerin fikrine göre Mustafa Kemal Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde, Osmanlı Padişahı aleyhinde, yüce İslam hilafeti aleyhinde uygunsuz birtakım hareketlerde bulunmaktadır. Bu hareketlerin düzeltilmesi, devlet, millet ve memleket için lazım ve hayırlıdır. İşte nasihat heyeti bu vazife ile ve mukaddes bir vazife yapmış oldukları kanaatiyle Ankara'ya gelmişti. Heyet üyeleri kendilerine verilen memuriyeti iyi yapacakları ümidini taşıyorlardı.

Bir müddet sonra bu yüksek zatlar, aldıkları talimat dairesinde vazifelerini yerine getirdiklerine kani olarak İstanbul'a dönüş hazırlıkları yapmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Mustafa Kemal kendilerine hakikatte emirden başka bir şey olmayan şu vasiyetlerde bulundu:

"-Ben sizi Türk milletinin namuslu, haysiyetli ve anlayışlı fertleri olarak kabul ettim ve sizinle öyle görüştüm. Sizin benimle buluştuktan ve milli dava üzerinde benimle hasbıhal ettikten sonra beni terk edip İstanbul'a dönmeniz doğru olamaz; bunu size yakıştıramam; burada kalacak ve benimle beraber çalışacaksınız."

Nasihat heyetinin Mustafa Kemal'e verdiği cevap şu idi:

"-Pekalâ, ama biz İstanbul hükümetinden ve bu hükümete hâkim olan yabancılardan talimat alarak buraya gelirken onlara bir namus sözü vermiştik; işimiz bittikten sonra tekrar İstanbul'a dönmek bu namus sözünün icabıdır; şimdi dediğiniz gibi, burada kalacak olursak o sözümüzü tutmamış oluruz."

Mustafa Kemal derhal şu karşılığı verdi:

"-Çok haklısınız. Sizi bu durumdan kurtarmak için yegâne çare hepinizi burada tutuklamaktır. Şimdi emrediyorum: İstanbul'a gidemezsiniz, tutuklusunuz."

Ve ilave etti:

"-Artık namusunuz kurtulmuştur değil mi?"

Mustafa Kemal'in bu sorusuna şu cevap verilmiştir:

"-Hayır, bu muamele kanuni şekilde tamam olmak için yapılacak bir formalite daha vardır."

Mustafa Kemal, sordu:

"-Ne gibi formalite?"

"-Bize imzanız altında bir vesika vereceksiniz ve bu vesikaya bizim size söylediklerimizi, sizin de buna karşılık bizi İstanbul'a göndermeyip tutukladığınızı yazacaksınız."

Mustafa Kemal şu cevabı verdi:

"-Nasıl isterseniz öyle bir vesika hazırlayınız da imza edeyim."

Vesika imzalandı ve herkes vesikasını bir zarfa koyarak cebine yerleştirdi.

Artık vicdan azabı kalmamıştı.

Ankara'da, milli davanın yanında ve içinde böylelikle kalan bu zatları Mustafa Kemal yeni milli devlet ve hükümetin en ehemmiyetli branşlarında en büyük emniyet ve itimat mevkilerinde vazifelendirmişti.

TOPLUMUN VE FERTLERİN KIYMETİ HAKKINDA AFET HANIM'A YAZDIRILAN NOT*

(1937)

Bir toplumda kıymet ve kuvvet, onu kuran fertlerin kendilerini kıymet ve kuvvet kabul etmelerindedir. Ancak bu gibi fertlerden vücut bulmuş olan toplumlardır ki, yekpare kıymet ve kudret manzarası arz edebilirler.

Şüphesiz ayrı ayrı fertlerin kıymet ve kuvveti olabildiği gibi, kıymetsizliği ve kuvvetsizliği de olabilir; bu gibiler dahi ökül[1] (mecmu) kıymetin ve kuvvetin içinde bulundukça kendilerini büyük ve kapsamlı ökülden hissedar sayabilirler. Gayesi fert değil, kütle terbiyesi olanlar, bu hakikati bilmemekle beraber, bu hakikate sığınabilecek olanların dahi kusurlarına bakmaksızın, onları tıpkı o büyük toplumun en aziz uzuvları ve unsurları gibi görmekte ve göstermekte tereddüt etmemelidirler. Böyle gören ve gösteren insanlar yanılmış, hata etmiş sayılmazlar; bilakis bunlar kendilerinin de mensup olmakla iftihar duyacakları toplumun içinde, herkesin, her şereften yalnız hisse aldığını değil, hatta bizzat o şerefin sahibi olduğunu dahi göstermiş bulunmalarından memnun olmalıdırlar.

Ben bu hakikati, derece derece takip ettiğim okulları bitirdikten sonra, hayata fiilen dahil olduğum zaman duyduğumu söylemeliyim. Bunu kısa ve pratik misallerle izah etmek daha kolay olacaktır benim için... Mesela bir tabur içinde, bir alay içinde, isterseniz bir kolordu, bir ordu içinde yapılmış olan bazı tatbikatlarda, bazen bir bölük kumandanı, bazen bir keşif kolu subayı, bazen de bir hakem olarak bulunduğum vaki olmuştur. Tatbikat veya manevra muvaffak olduğu zaman, etrafıma bakmaksızın, derhal kendi kendime övündüğümü hatırlarım; çünkü bütün bu tatbikat veya manevranın parlak neticesini ben hazırlamışımdır. Hakikatte ben, belki de bana

* Prof. Dr. Afetinan, "Gazi M. Kemal ve Kültür Meseleleri", *Belleten*, c.20, Ocak 1958, Sayı: 80, s.561-562. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.88-90.
Afet İnan, Atatürk'ün aynen not edilen bu konuşmasına şu açıklamayla yer vermektedir:

> "1937 yılında Atatürk sosyoloji kitapları okuyor ve aynı konuları okuyanlara sorular soruyordu. Sosyolojik meselelere ilgi göstermesi teorik bilgilere hayattan örnekler bularak tahliller yapması için bir vesile teşkil ediyordu. Esasen onun için cemiyet psikolojisi meçhul bir konu değildi. Ancak her zaman ve mekânda şartların değişmesine önem vermek gerekiyordu.
> İşte bir akşam (1937) Kemal Atatürk çeşitli günlük olayların tahlilini yaparken aynen not edilen aşağıda okunacak kısımları söylemişlerdi. Cümlelerde bazen tam Türkçe kelimeler olduğu gibi, alışkanlık icabı olarak da, eski terimleri kullanmış olduğu görülüyor. Kendisinin üslubuna dokunmamak için bunları aynen bırakıyorum.
> Kemal Atatürk diyor ki:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Ökül: Mecmu, toplam. (Y.N.)

verilen bu vazifeyi büyük dikkatle takip etmiş ve onda muvaffak olmuşumdur; fakat bu kütlenin muvaffakiyetini kendime atfetmek cesaretini kendimde görmüş isem, bu da affolunmalıdır; çünkü o genel hareket ve faaliyet içinde, benim gibi vazifesini dikkatle ve namuskârane yapmış binlerce insanın mevcut olduğunu düşünelim, bunların her birinin ayrı ayrı benim gibi düşünmüş olduğunu da elbette kabul edelim; ve fakat ne benim, ne o binlerce namuskâr ve fedakâr insanların çalışmaları bir makamda ve bir kafada merkezileştirilmemiş olsaydı, hiçbirimiz yaptıklarımızla iftihar duymak cesaretinde bulanamayacaktık.

İnsanlar, dünya yüzünde insan sıfatını aldıkları tarihten önceki zamandan bugüne kadar, yalnız yaşayamayan ve mutlaka toplum halinde yaşamak tabii nasibinde yaratılmış olduklarını bilmelidirler. İşte bu itibarla hepimiz söyleriz, hepimiz şerefleniriz, hepimiz bu şerefi kendimize atfedebiliriz. Fakat hakikat şudur ki, her ferdi şeref ve haysiyet ve kahramanlık hiçbir ferdin değildir, bütün bu fertlerden meydana gelen toplumundur.

Bu toplum içinde bilhassa şeref kademeleri yapmak hatadır. Kuvvet kademeleri yapmak; bu ise o toplumun yapabileceği şey değildir; o, toplumun şuuru haricinde, onun doğurabileceğinde ve doğurabileceklerinde tecelli eder ise cemiyet kendinden doğan bu vaziyetlere karşı yadırgamaz.

YENİ YIL DOLAYISIYLA GELEN KUTLAMALARA TEŞEKKÜR*

(1 OCAK 1938)

Ankara, 1 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Yeni sene münasebetiyle yurdun her tarafından, Atatürk'e, vatandaşların yüksek duygularını ve samimi temennilerini bildiren birçok telgraflar gelmektedir. Bundan çok mütehassis olan Atatürk, teşekkürlerinin ve saadet dileklerinin Anadolu Ajansı vasıtasıyla iletilmesini emir buyurmuşlardır.

* *Ulus*, 2 Ocak 1938, Numara: 5901, s.1; *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1938, Numara: 4899, s.1; *Akşam*, 2 Ocak 1938, Numara: 6901, s.1; *Son Posta*, 2 Ocak 1938, Numara: 2667, s.1; *Ayın Tarihi*, Şubat 1938, Sayı: 50, s.1.

İSMET İNÖNÜ'NÜN YENİ YIL TEBRİKİNE CEVAP*

(1 OCAK 1938)

Çankaya, 1.1.1938
Saat 23.45

İsmet,

Benim Sevgili Dostum, Kardaşım, Aziz Evladım!

Dün akşam yeni yıl tebriğini aldım, çok mütehassis oldum. Derhal Başyaverimle, senin hakkındaki sarsılmaz kardaşlık ve arkadaşlık hislerimle karşılıklı[1] tebriklerimi bildirdim.

Bu defa biraz uzunca süren rahatsızlığın, senden ziyade beni üzdü. Fakat bunu takiple[2] anladım ki, bu rahatsızlığının hiçbir ehemmiyeti yoktur. İşte bundan teselli buldum ve memnun oldum.

Zaman zaman seni yatağında ziyareti düşündüm. Rahatsız olmandan çekinerek bunu dolaylı yaptım.

Artık iyisin!.. Yakın aldığım haber bunu teyit ediyor. Tekrar yeni senenin, senin, benim ve bütün Türk milletinin huzur, sükûn ve parlaklıklar ile[3] karşılaşacağının müjdesi gibi gördüğümü, size iletiyorum.

Bir an evvel sıhhatinizin iadesini, elbet kudretinizin bildiğim tecellisini daima gözde tuttuğuma emniyet etmenizi dilerim.

Derin muhabbetle, sarsılmaz kardeşlik, arkadaşlık hisleriyle gözlerinden öperim.

Kemal Atatürk

Vedit'e[4]

Eskiden de hasta iken nadiren gidebilirdim. Çünkü evde bayanları rahatsız etmekten çekinirdim. Yine öyledir. Başka hiçbir şey düşünmesin.[5]

K. Atatürk

* "Atatürk'ten İnönü'ye, İnönü'den Atatürk'e Özel Mektuplar", *Milliyet*, 24 Ocak 1990, s.15; Gülsün Bilgehan, *Mevhibe*, 1. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1994, s.259-260.

1 *Milliyet*'te yer alan "karşılıklı" sözcüğü *Mevhibe*'de yoktur. (Y.N.)

2 *Mevhibe*'de yer alan "bunu takiple" sözcükleri *Milliyet*'te yoktur. (Y.N.)

3 *Mevhibe*'de yer alan "prlaklıklar ile" sözcükleri *Milliyet*'te "parlaklıkla" şeklinde. (Y.N.)

4 İnönü'nün Özel Kalem Müdürü Vedit Uzgören. (Y.N.)

5 Bu kısım *Mevhibe*'de "Mektubun altında Atatürk'ün, İnönü'nün Özel Kalem Müdürü Vedit Bey'e bir notu"; *Milliyet*'te "Atatürk'ün İnönü ailesine dikkat ve saygısını belirten küçük notu" açıklamasıyla yer almaktadır. *Milliyet*'te fotokopisi yer alan ve Atatürk'ün el yazısıyla yazılmadığı anlaşılan notun altında imza görülmemektedir. *Nöbet Defteri*'ne göre Vedit Uzgören 1 Ocak 1938 günü kabul edilenler arasında yer almaktadır. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.688. (Y.N.)

YENİ YIL TEBRİKİ DOLAYISIYLA ROMANYA KRALI II. CAROL'A TEŞEKKÜR*

(1 OCAK 1938)

Majeste II. Carol
Romanya Kralı
Bükreş

Temennilerinden dolayı Majestelerine hararetle teşekkür ve şahsi saadetleriyle Romanya'nın refahı için beslediğim en iyi temennilerimin kabulünü kendilerinden rica ederim.

K. Atatürk

* *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.59; *Ulus*, 4 Ocak 1938, Numara: 5903, s.1, 8; *Ayın Tarihi*, Şubat 1938, Sayı: 50, s.46.

YENİ YIL TEBRİKİ DOLAYISIYLA BULGAR KRALI III. BORİS'E TEŞEKKÜR*

(3 OCAK 1938)

Tel. Ankara, 3.1.1938

Majeste III. Boris
Bulgar Kralı
Sofya

Yeni sene münasebetiyle bana gönderdikleri nazik tebrik telgraflarından çok mütehassis olarak, en hararetli teşekkürlerimle birlikte şahsi saadetleri ve Bulgaristan'ın refahı için olan samimi temennilerimin kabulünü Majestelerinden rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Türk. 1-13/4 - A.1 E.3'ten Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.560; *Ulus*, 4 Ocak 1938, Numara: 5903, s.8; *Ayın Tarihi*, Şubat 1938, Sayı: 50, s.46.

YENİ YIL TEBRİKİ DOLAYISIYLA YUGOSLAVYA KRALLIĞI NAİBİ PRENS PAUL'E TEŞEKKÜR*

(3 OCAK 1938)

Tel. Ankara, 3.1.1938

Altes Prens Paul
Yugoslavya Naibi
Belgrad

Alteslerinin yeni sene münasebetiyle ifade buyurdukları tebrik ve temennilerden çok mütehassis oldum. İyi ve mesut bir yıl için olan en samimi temennilerimle birlikte, şahsi saadetleri ve dost ve müttefik Yugoslavya'nın refahı için olan en iyi temennilerimin kabulünü kendilerinden rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Türk. 1-13/4 - A.1 E.3'ten Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.350; *Ayın Tarihi*, Şubat 1938, Sayı: 50, s.46.

BUDAPEŞTE ELÇİSİ BEHİÇ ERKİN'İN YENİ YIL TEBRİKİNE CEVAP*

(4 OCAK 1938)

4.1.1938

Bay Behiç Erkin
Türkiye Büyükelçiliği
Budapeşte

C. Size de hayırlı yeni yıl dilerim.

K. Atatürk

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu: 190, Belge: 8.

MÜZİK ÜZERİNE KEMAL ÜNAL'A YAZDIRILAN NOT*

(4 OCAK 1938)

Eski musikiyi Batı musikisine üstün çıkarmak için çalışanlar bir ufak hakikati fark edemez görünürler. Bu hakikati kısaca ifade etmek lazım gelirse, diyebiliriz ki, bütün bu canlandırma işinde ele alınan musiki parçaları Türklerin herhangi bir ayinde, şenlikte bütün maddi ve hissi kabiliyetlerini yüksek derecede kullanarak oynamalarına yarayan nağmelerdir. Bu fasıldan olan musikiyi bugünün dans parçaları gibi saymakta hata yoktur. Ancak bugünkü Türk kafası musikiyi düşündüğü zaman, yalnız basit oyunlara yarayacak, insanlara basit ve geçici heyecan verecek musiki aramıyor. Musiki dendiği zaman, yüksek duygularımızın, hayat ve hatıralarımızın ifadesini bulan bir musiki kastediyoruz.

Bugünkü Türkler musikiden diğer yüksek ve hassas cemiyetlerin beklediği hizmeti bekliyor.

İşte bu bakımdan klasik Osmanlı musikisini canlandırmaya çalışanların çok dikkatli bulunmaları icap eder.

Biz bir Türk bestesini dinlediğimiz zaman, ondan geçmişin uyarması lazım gelen hikâyesini kalbimize giren oklar gibi duymak isteriz. Acı olsun, tatlı olsun biz bir beste dinlerken ve farkında olmaksızın hislerimizin incelir olduğunu duymak isteriz.

Bütün bunlardan başka musikiden beklediğimizin maddi, fikri ve hissi uyanıklık ve çevikliğin takviyesi olduğuna şüphe yoktur. Yeni şairlerimizden, ediplerimizden, musiki bilginlerimizden ve bilhassa ses sanatkârlarından istediğimiz ve aradığımız bunlardır.

* Kemal Ünal (Isparta Mebusu), "Musikiye Ait Bir Notu", *Ulus*, 10 Kasım 1939, s.14. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Yazdırdıkları*, Derleyen: Dr. Utkan Kocatürk, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971, s.21; Gültekin Oransay, *Atatürk ile Küğ! Belgeler ve Veriler*, Genişletilmiş 2. Basım, Küğ Yayını, İzmir, 1985, s.34-39. Kemal Ünal, nota şu açıklamayla yer vermektedir:

> "1938 Sonkânun'unun [Ocak] dördüncü gecesiydi. Sofralarında günün hadiselerine biraz temastan sonra gene dil konusuna geçilmişti. Bir ara İstanbul'dan yeni plaklar geldiğini hatırladılar, çalındı. Bir plağın sonunda gramofonu kapattırdılar. Bana işaretle:
> 'Bir not yazınız' dediler.
> Masanın ayak ucundaki bir yığın lügat kitabının yanına konulmuş kâğıtlardan birkaçını yakaladım, elimde kalem, gözlerine baktım.
> Hafif pembeleşen çehrelerinde asabi bir ciddiyet vardı. Koltuklarının üzerinde biraz irkilir gibi oldular. Dirsekleri masanın üstünde idi. Sağ elinin ince beyaz ayası, uzun ve sevimli kaşlarını birkaç kere geniş alnına doğru okşadı. İnce dudakları birbiri üzerine bastıkça, sima biraz daha sertleşiyordu. Ellerinin bir hareketiyle söze başladılar. Ben kâğıt üzerine eğildim. Bir kelime bile kaçırmamak en-

dişesindeydim. İfadelerinin süratine uymak lazımdı. Hemen okunmak icap ederse, kendilerini sıkmamak için yazılar okunaklı olmalıydı.

Bazen birkaç dakika durdukları oluyordu. Bu fasılayı gözlerine bakarak geçiriyordum. Bu anların hafızamdaki levhası şudur: Mavi gözlerini, güçlükle zaptedilmiş birkaç billur damlası yıkıyor. Çehre hatları biraz daha gerilmiş, kaşlar çatık ve alın çizgileri oldukça derin.

Notlar bitince koltuğun arkasına yaslanarak:

'Bundan bir makale yaparsınız' dediler.

Huzurlarında kaldığım müddetçe ellerimle cebimdeki notları yokluyor, okumak için sabırsızlanıyordum. Geç vakit Çankaya'dan şehre doğru inerken, otomobilin zayıf ışığında bunları okumaya çalışıyordum.

Ulus, ölümünün birinci yıldönümünde, şimdiye kadar yazılmamış aziz hatıralarına birçok sayfalar ayırdı. Bu güzel fırsatla hatıra sahipleri tarihe ve Türk nesillerine olan borçlarını ödüyorlar. Ben de *Ulus*'un 8 Sonkânun [Ocak] 938 nüshasında [Bkz. Kemal Ünal, "Türk Musikisi/ Fasıl Musikisi Milli Musiki Olmadı ve Değildir", *Ulus,* 8 Ocak 1938, s.1, 8. - Y.N.] günün müzik hadiseleriyle bazı tarihi malumat içinde ve imzam altında çıkmış olan anafikirleri büyük sahibinin dilinden gençliğe bırakıyorum. Bu, benim için ilk fırsatta yapılması lazım bir vazife idi. Bir Not:" Bkz. *Ulus,* aynı yerde.

Nöbet Defteri'ne göre Kemal Ünal 4 Ocak 1938 günü kabul edilenler arasında yer almaktadır. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938,* Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.689. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(6 OCAK 1938)

6.1.1938

Afet,

Bugün aldığım mektubunuzu[1] ve konferansınız[2] suretini lezzetle okuduk üç kişi arasında: Başbakan Celal Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve ben, zaten bu geceki sosyetemiz bundan ibarettir. Çok memnun olduk, sizi takdir ettik.

Yeni çalışmaların için Başvekil Celal Bayar kendisinden istediğiniz bütün yardımları yapmak için esaslı tedbirler alacak ve onların neticelerini size bildirecektir.

Konferansınızı Şükrü Kaya okudu; büyük hayranlığıyla bize de izahlarda bulundu.

Sorbonne'da yapacağınız incelemelerden alacağınız intibaları da bildirmenizi bekleriz. Tarafımızdan selam. Elçi ve eşine, kıymetli çocuklarına da tarafımızdan selam söylemenizi rica ederiz.

K. Atatürk
Celal Bayar, Şükrü Kaya

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.39.

1 Afet (İnan) Hanım'ın 29 Aralık 1937 tarihli söz konusu mektubu için bkz. elinizdeki ciltte, s.125-126. (Y.N.)

2 Afet (İnan) Hanım'ın Cenevre Üniversitesi'nde verdiği söz konusu konferansının başlığı "İtalya'da Etrüskler Devrinde Ekonomi"dir. Bkz. *age*, s.69. (Y.N.)

ADANA'NIN KURTULUŞUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA VALİ TEVFİK HADİ BAYSAL'A*

(7 OCAK 1938)

Bay T. H. Baysal
Vali ve CHP Seyhan İlyönkurul[1] Başkanı
Adana

C. Adana kurtuluşunun yıldönümü münasebetiyle bana gösterilen temiz duygulardan pek mütehassis oldum. Teşekkür eder, sayın halka başarılar ve esenlikler dilerim.

K. Atatürk

* *Yeni Adana*, 7 Ocak 1938, Numara: 4408, s.1.
Telgraf, *Yeni Adana*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

"Kurtuluş Bayramı ve sulama işine başlanması dolayısıyla Vali ve Parti Başkanı Tevfik Hadi Baysal tarafından büyüklerimize çekilen telgrafların cevabı:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 İl Yönetim Kurulu. (Y.N.)

PRENS POL'ÜN EVLENMESİ DOLAYISIYLA ELENLER KRALI II. GEORGES'U TEBRİK*

(14 OCAK 1938)

Majeste II. Georges
Yunanlılar Kralı
Atina

Veliaht Altes Ruayal Prens Pol'ün evlenmesi münasebetiyle en hararetli tebriklerimle fahametli evlilerin ve ailenizin refahı hususundaki çok samimi dileklerimin kabulünü Majestenizden rica ederim.

Bu mesut hadise vesilesiyle de Majestenize, fahametli ailenizin bu bayramının bir milli bayram teşkil ettiği dost ve müttefik Yunanistan'a karşı Türk milletinin sarsılmaz dostluğunu beyan ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 15 Ocak 1938, Numara: 5914, s.1, 5; *Tan*, 15 Ocak 1938, Numara: 975, s.6; *Son Posta*, 15 Ocak 1938, Numara: 2680, s.1, 3; *Ayın Tarihi*, Şubat 1938, Sayı: 50, s.48. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.459.

TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA SUUDİ ARABİSTAN KRALI ABDÜLAZİZ İBNİ SUUD'U TEBRİK*

(14 OCAK 1938)

Tahta çıkışınızın yıldönümü münasebetiyle en samimi tebriklerimi sunar ve şahsi saadetleriyle dost milletin refah ve saadetinin devamı için beslediğim dilekleri tekrar eylerim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 15 Ocak 1938, Numara: 5914, s.5; *Tan*, 15 Ocak 1938, Numara: 975, s.6; *Son Posta*, 15 Ocak 1938, Numara: 2680, s.3; *Ayın Tarihi*, Şubat 1938, Sayı: 50, s.48.

YENİ DENİZALTILARIN İSİMLERİ HAKKINDA BAŞBAKAN BAYAR'A*

(17 OCAK 1938)

17.1.38

Başbakan Celal Bayar'a

Yeni dört denizaltı gemilerimiz için bulduğumuz isimler şunlardır:

1. Saldıray, 2. Batıray, 3. Atılay, 4. Yıldıray.

Bunların manalarını izaha bile hacet olmadığı kanaatindeyim. Manaları som Türkçe olan bu kelimelerin kendisindedir; yani saldıran, batıran, atılan, yıldıran.

K. Atatürk

* Aslı, Beşiktaş Deniz Müzesi'nde bulunan el yazısı belgenin ve Celal Bayar tarafından Orgeneral Kâzım Özalp'a aktarılan sureti olup aslı TC Başbakanlık Arşivi, No: 030.10.62.418.5'te bulunan mektubun fotokopileri Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: Denizaltıcı Albay Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 1966, s.161; *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1938, Numara: 4924, s.1; *Son Posta*, 27 Ocak 1938, Numara: 2692, s.3.

Bu konuda *Cumhuriyet*'te yer alan haber şudur:

"Ankara, 26 (Telefonla) - İnşaatı tamamlanmak üzere bulunan denizaltı gemilerimizin isimleri Atatürk tarafından konulmuştur. Büyük Şef yeni gemilerimize Saldıray, Batıray, Atılay, Yıldıray adlarını vermiştir. Kolaylıkla anlaşılır ki, son Türkçe olan bu kelimelerin manaları saldıran, batıran, atılan, yıldırandır.

Atatürk'ün bu hususta Başbakan Celal Bayar'a gönderdikleri mektup Deniz Müzesi'ne ve mektubun birer fotoğrafı da yeni gemilerin her birine konacaktır." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

PROST TARAFINDAN YAPILAN İSTANBUL'UN İMAR PLANINI TAKDİR*

(18 OCAK 1938)

Cumhurreisimiz Atatürk dün öğleden sonra yanlarında Başbakan Celal Bayar ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya bulunduğu halde Dahiliye Vekâleti'ne gelerek büyük salonda teşhir edilmekte olan İstanbul şehrinin mütehassıs B. Prost tarafından yapılmış olan nazım plan ve maketini incelemişler, uzun tafsilat almışlar ve plan esaslarını takdir ve tasvip buyurmuşlardır.

* *Ulus,* 19 Ocak 1938, Numara: 5918, s.1; *Akşam,* 19 Ocak 1938, Numara: 6918, s.1; *Tan,* 19 Ocak 1938, Numara: 979, s.1; *Son Posta,* 19 Ocak 1938, Numara: 2684, s.1.
Eski İstanbul Şehremini Dr. Cemil Topuzlu bu konuda şunları aktarmaktadır:

"Her ne kadar Atatürk'le görüşüp İstanbul'un dertlerini şifahen olsun anlatmaya muvaffak olamamış isem de *Yarınki İstanbul* adıyla yayımladığım risalenin eline geçmesi dolayısıyla İstanbul'un imarını da ele almasına sebebiyet verdiğimi zannediyorum. Şöyle ki, Atatürk 1937'de beni, eşim ve çocuklarımla birlikte Dolmabahçe Sarayı'nda tertip ettiği bir düğüne davet etmişti. O akşam salona girince, Atatürk'ün hemşiresi Makbule Hanım beni karşıladı ve kendisine takdim etti. Bu esnada seneler-den beri iyi görüştüğüm dostum eski Başvekil, İstanbul Mebusu Fethi Bey de hazır bulunuyordu. Atatürk, güler yüzle elimi sıktı ve bana bunları söyledi: 'Sizinle görüştüğüme çok memnunum. Fethi Bey'le göndermiş olduğunuz *Yarınki İstanbul* adlı risalenizi okudum. İstanbul'un imar edilmesinin bana nasip olması temenninizi tahakkuk ettirmeye çalışacağım. Elbette Ankara'yı görmüşsünüzdür. Artık İstanbul'un da sırası geldi' gibi sözlerle beni sevindirdi.
Düğünden birkaç gün sonra Fethi Bey'i gördüm. Bana:
'Gazetelerde Atatürk'ün Millet Meclisi'nde irat ettiği nutku okudun mu? *Yarınki İstanbul* adındaki çok acıklı yazılmış olan risalenin Atatürk'ün üzerinde derin bir tesir yapmış olduğu anlaşılıyor. Bu risaleyi kendisine verdiğim sıralarda en son sayfasını açtım, okudum. Buradaki 'İstanbul'un kalkınmasının, akıllara hayret veren ve birçok işleri muvaffakiyetle başaran, şu bulunduğumuz Kemalizm devrinde bizzat halaskâr Atatürk'e nasip olduğunu görmek isterim' yazısına dikkat etmiş ve elimden kitabı alarak o satırları kurşunkalemle çizmişti' dedi." Bkz. Dr. Cemil Topuzlu, *İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hâtıralarım,* Güven Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1951, s.245-246. (Y.N.)

ESKİŞEHİR'E GETİRİLEN SUYA "ATATÜRK" ADI VERİLMESİNİ İSTEYEN HALKA CEVAP*

(20 OCAK 1938)

İnönü İstasyonu, 21 - Atatürk'ün treni dün gece saat dokuzda Eskişehir istasyonuna girdi. [...] Atatürk vagonları penceresinde güzide ilim kafilesine iltifat buyurduktan sonra kendilerini karşılamaya gelen resmi heyetten Türk askeri tayyarecisi Bayan Sabiha Gökçen ile Eskişehir Valisi, Kolordu Komutanı, Tayyare Alay Komutanı ve Tayyare Mektep Müdürü'nü ve Eskişehir Belediye Reisi'ni kabul ettiler. Sonra iki heyeti ayrı ayrı kabul buyurdular. [...]

Atatürk bundan sonra muhtelif sanat zümrelerine mensup heyeti kabul ve her birinden kendi mesleği hakkında izahat alarak ayrı ayrı iltifat buyurdular.

Bir aralık istasyonda toplanan halk arasından bir ses yükseldi. Bu ses halkın bir isteğini ifade ediyordu. O da Cumhuriyet rejiminin Eskişehir'e getirdiği suya adı konulması idi. Atatürk'ün huzurunda bulunan Belediye Reisi, Ulu Önder'den aldığı emir üzerine halka hitaben şu beyanatta bulundu:

"-Arkadaşlar, şehre getirilmiş olan suya 'Atatürk' adı verilmesi hususundaki ricanızı Atatürk işitti. Halbuki Atatürk, bunu sizin düşündüğünüz gibi düşünmüyor. Çünkü Atatürk, tabiatın vermiş olduğu bir nimetin sahibi olmak iddiasında hiçbir vakit bulunmadı. Bilakis bu iddianın aksine olarak kendi hakkı olmayan bir nimetin kendisine verilmesi yerinde olmayacağı kanaatindedir. Eskişehir, kendi suyunu, kendi muhitinden almıştır. Tıpkı en karanlık ve en çetin günlerde düşmanlarla mücadele ederken hiçbir yerden ümit ve imdat beklemeksizin kendi kuvvetini yine kendinden aldığı gibi.

Dolayısıyla başlı başına bir kuvvet olan bu memleketin insanlarının kendi sularına herhangi bir mana ile ad vermek manasız olur. Su da kendilerinindir, kuvvet ve kudret de kendilerinin... Şimdi Atatürk'ün kendilerinden istediği şey, sularını, kudretlerini, hatta hayatlarını yalnız kendi şehirleri için değil, icabında bütün Türkiye için sarf edebilecek bir azim ve kabiliyetle geliştirmektir. Siz, Atatürk'ten su adı istediniz, Atatürk sizden bunu istiyor."

* *Ulus*, 22 Ocak 1938, Numara: 5921, s.1, 5; *Akşam*, 22 Ocak 1938, Numara: 6921, s.2; *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1938, Numara: 4920, s.3; *Belediyeler Dergisi*, Şubat 1938, Sayı: 30, s.4-6; *Ayın Tarihi*, Şubat 1938, Sayı: 50, s.29-30.

İZMİT İSTASYONUNDA HALKA NUTUK*

(21 OCAK 1938)

İzmit, 21 (Özel muhabirimizden) - Büyük Önderimiz Atatürk, kısa da olsa, hasretleri için çok uzun görülen bir ayrılıktan sonra, bu gece saat 23'te yanlarında Başvekil Celal Bayar, Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya, Hariciye Vekili Doktor Tevfik Rüştü Aras'la diğer zevat bulunduğu halde İzmit'i şereflendirdiler.

İstasyonda İstanbul ve İzmit Valileriyle Amiral Şükür Okan, Mehmet Ali ve Fahri, İzmit Belediye Reisi Kemal Öz ve binlerce halk tarafından karşılandı.

Büyük Önder, trenden inerek kendisini karşılayanların ellerini sıktı ve sonra küçük bir mektepli yavruya tarihten bir soru sordu.

Bunu müteakip vagonlarına İzmit Kâğıt Fabrikası Direktörü Mehmet Ali Kâğıtçı'yı kabul ederek fabrika hakkında izahat aldı. İzmit Belediye Reisi'ni de davet etti. Vagonda uzun bir görüşme oldu. Bunu takiben Belediye Reisi Kemal Öz, vagonun penceresinden halka hitap ederek bir nutuk söyledi. Büyük Şef'in kendisine inkılabımızda İzmit'in oynadığı rolü anlatmayı emir buyurduklarını söyledi. Milli Mücadele esnasında Halide Edip'in o zaman İzmit Cephesi Kumandanı olan General Fuat'a:

"-Kuvvetlerimiz küçüktür. Etrafı çeviren düşmanlarla nasıl başa çıkacağız?" dediğini hatırlatarak Atatürk'ün verdiği cevabı vurguladı ve Büyük Şef'in Türkün bağımsızlığını kazanmaya muktedir olduğunu, bunun tahakkuk edeceğini bildiren kıymetli sözleri üzerinde durdu.

Belediye Reisi'nin naklettiği bu hatıralar halkın sürekli heyecanına sebep oldu.

Kemal Öz, bundan sonra Fransız şairi Claude Farrère'in hareketlerine işaret ederek, onun daima Türke karşı mahkûm olduğunu anlattı. Bu sözler bizzat Atatürk'ün de takdiriyle karşılandı.[1]

* *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1938, Numara: 4919, s.1, 5; *Kurun*, 23 Ocak 1938, Numara: 7181-1287, s.1, 3; *Akşam*, 22 Ocak 1938, Numara: 6921, s.1, 5; *Trakya Dergisi*, 15 Şubat 1938, Sayı: 18, s.5.

1 İzmit Belediye Reisi Kemal Öz'ün sözleri *Ulus*, *Belediyeler Dergisi* ve *Ayın Tarihi*'nde şu şekildedir:

"Atatürk İzmit'in inkılap hayatımızda oynadığı, daha doğrusu İzmit'ten istifade ederek birtakım düşmanların o zaman oynamaya yeltendikleri rol hakkında Belediye Reisi'nin hatırasını sordular. O devrin hadise ve trajedileri içinde yaşamış olduğu anlaşılan Belediye Reisi Kemal Öz, yabancı işgali altında bulunan İzmit'i bu işgalden kurtarmak için Başkumandan Mustafa Kemal tarafından oraya gönderilen Milli Kuvvetler Kumandanı General Ali Fuat'ın Ankara'da Başkumandan'a takdim etmiş olduğu bir rapor hakkındaki malumatını şu sözlerle anlattı:

'General Ali Fuat bu raporunda, Başkumandan'a:

'-Siz İzmit'i işgal eden düşman kuvvetine taarruz emri veriyorsunuz. Halbuki benim karşımda daha başka ordular vardır. Bunlara karşı yeni emrinizi bekliyorum' diyordu.

Başkumandan Mustafa Kemal'in cevabı ve yeni emri şu olmuştu:

Belediye Reisi'nin sözleri bittikten sonra Büyük Şef'imiz bir kadını çağırdılar. Bu, bir köylü idi. Atatürk'ün huzuruna başı açık olarak girdi ve sevinç içinde vagondan ayrıldı.

Daha sonra Tokatlı Ali isminde bir askerle görüşen Atatürk, askerlik hizmetiyle okuyup yazma hakkında bu temiz Türk çocuğunun verdiği cevaplardan memnun kaldı. [...]

Trenin hareketinden evvel Atatürk, kompartıman penceresine gelerek halka şu iltifatta bulundu:

'-Düşman kim ve herhangi milletten olursa olsun bence birdir. Evvelce verdiğim emir icabınca taarruza devam ediniz.'

Mustafa Kemal hedefini gören ve yaptığını bilen muzaffer bir şef emniyet ve kanaatiyle bu emri gayet basit bir tarzda verirken sofrada yemek yiyordu. Yanında büyük karargâh misafiri bir hanım vardı. Bu hanım Mustafa Kemal'in büyük bir sükûnet ve emniyetle verdiği emirden ürkmüş gibi haykıran bir sesle:

'-Paşam' dedi, 'bu basit emirle kime karşı taarruz emri verdiğinizi düşünüyor musunuz? Böyle bir emri nasıl verebilirsiniz?'

Mustafa Kemal aynı sükûn ve itidalle:

'-Hanımefendi! Heyecana kapılmaya lüzum yok. Yerinize oturunuz. Hanımlığınızı muhafaza ediniz!'

Özetle Mustafa Kemal'in emri General Ali Fuat tarafından yerine getirildi ve malum olduğu üzere düşman mağlup edilerek İzmit kurtarıldı.'

Belediye Reisi Kemal Öz, bundan sonra İzmit şehrinin inkılap tarihine ait diğer bir menkıbesini şu suretle anlattı:

'İzmit düşman istilasından bu tarzda kurtarıldıktan bir müddet sonra Mustafa Kemal İzmit'e gelmiş, [...] şimdiki hükümet konağı olan köşke yerleşmişti. O tarihlerde meşhur sanılan ve en sonunda şöhreti gibi karakteri de ne olduğu anlaşılan bir Fransız yazar ve romancısı Claude Farrère Mustafa Kemal'i görmek özlemiyle İzmit'e gelmişti. Mustafa Kemal bu Fransızı o padişahlar köşkünün bir salonunda kabul ettiği bir sırada ben de diğer bazı vatandaşlarla beraber hazır bulunuyordum. Claude Farrère Mustafa Kemal'in huzuruna çıkıp, ellerini tazimle tutar tutmaz Türk'ün asalet ve faziletiyle beraber yiğitliğini de bir çift mavi gözün derinliğinde bütün sihir ve cazibesiyle gördü ve bir şey söylemeye kendinde takat bulamadan dizleri çözülerek yere çöktü ve bayıldı. Mustafa Kemal derhal bu bayılan adamı tedavi ettirdi. Claude Farrère kendine geldikten sonra bir müddet Mustafa Kemal'in yanında kaldı. İlk söze Claude Farrère başladı:

'-Beni mazur görünüz. Ben buraya bir şair ilhamıyla ve bir yazar hissiyle gelmek isterken bana birtakım siyasi vazifeler vermek isteyenler oldu. Şaşkınlığım, bayginlığım bundan dolayıdır. Sizin karşınıza siyasi bir rol oynamak kastıyla çıkmışken, sizi görür görmez bayıldım.'

Mustafa Kemal, henüz kendisini ve girişiği inkılabın ciddiyet ve azametini anlamamış olanların siyasi aleti olmak üzere gönderdikleri bu zavallıyı teselli ederek geriye gönderdi." Bkz. *Ulus*, 22 Ocak 1938, Numara: 5921, s.1, 5; *Belediyeler Dergisi*, Şubat 1938, Sayı: 30, s.6-7; *Ayın Tarihi*, Şubat 1938, Sayı: 50, s.31-32.

Söz konusu kısım *Son Posta*'da şu şekildedir:

"Belediye Reisi Kemal milli mücadele hatıralarını anlatırken, Atatürk, General Fuat ve Halide Edip'in bulunduğu bir mecliste geçen bahsi şöyle anlatmıştır:

'Halide Edip şöyle bir soru sormuştur:

'-Çok küçük bir kuvvetle büyük hasımlarınıza karşı nasıl galebe edeceksiniz?'

O zaman kendisine şu cevap verilmiştir:

'Bir avuç Türkle bütün dünyaya karşı bağımsızlığımızı muhafaza etmek her zaman elimizde ve kudretimizdedir. Biz bunu yapacağız ve siz de göreceksiniz.'

İzmit Belediye Reisi sözlerine devam ederek Fransız edibi Claude Farrère'in İzmit'e geliş hatıralarını anlattı. O zaman dıştan samimi görünen ve hakikatte Türkiye'ye düşman olan bu Fransız edibine karşı gösterilen misafirliği, buna karşılık takındığı nankör vaziyeti saydı ve Atatürk'ün ayakları dibine yıkılan Claude Farrère'in Büyük Önder tarafından kaldırıldığını söyleyerek Atatürk'ün şahsında Türk civanmertliğinin hatıralarını hürmetle andı." Bkz. *Son Posta*, 22 Ocak 1938, Numara: 2687, s.11. (Y.N.)

"-Aranızda bulunmaktan büyük bir zevk ve huzur duydum. Ayrılırken bana karşı gösterdiğiniz bağlılığa teşekkür ederim. Benim de size karşı aynı şekilde bağlı olduğumu bilirsiniz. Size esenlikler dilerim."

Atatürk'ü taşıyan özel tren, istasyonda bulunan binlerce halkın coşkun tezahüratı arasında Derince'ye doğru hareket etti.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(27 OCAK 1938)

Yalova, 27.1.1938

Cenevre'ye döndüğünüzü, Paris'te çok istifade ettiğinizi öğrenmiş olmakla ve bana bütün bunları mektupla bildireceğinizden çok memnun oldum. Altı günden beri Otel Termal Yalova'da bulunmaktayız, gözlerinden öperim.

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.42.

İZDİVACI DOLAYISIYLA MISIR KRALI I. FARUK'U TEBRİK*

(27 OCAK 1938)

Majeste I. Faruk
Mısır Kralı
Kahire

İzdivaçları münasebetiyle en hararetli tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Kral hanedanının refahı hakkındaki en iyi temennilerimi kabul etmelerini Majestelerinden rica ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 28 Ocak 1938, Numara: 5927, s.1; *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1938, Numara: 4925, s.3; *Kurun*, 28 Ocak 1938, Numara: 7202-1292, s.1; *Son Posta*, 28 Ocak 1938, Numara: 2693, s.1; *Tan*, 28 Ocak 1938, Numara: 988, s.3; *Aylın Tarihi*, Şubat 1938, Sayı: 50, s.50-51.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 27 (AA) - Mısır Kralı'nın izdivacı münasebetiyle Reisicumhur K. Atatürk'le Majeste I. Faruk arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

YALOVA KAPLICALARI VE KURŞUNLU HAMAM HAKKINDA DİREKTİFLER*

(30 OCAK 1938)

Yalova, 30 (Özel) - Atatürk akşam saat 17'de refakatlerinde Başvekil, Dahiliye, İktisat Vekilleri ve maiyetindeki zevatla birlikte kaplıcalarda bir gezinti yapmışlar, suyun kaynağına kadar gitmişlerdir. Büyük Şef kaynağı ve kaplıcalarda eskiden yapılan tesisatı gözden geçirerek direktifler vermişlerdir. Kurşunlu Hamam denilen Bizans hamamının eski haline döndürülmesini, sonradan ilave edilmiş olan sundurmaların kaldırılmasının münasip olacağını işaret etmişlerdir.

* *Son Posta*, 31 Ocak 1938, Numara: 2696, s.1, 8.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(31 OCAK 1938)

Yalova, 31 İkincikânun [Ocak] 1938

Afet,

Cenevre'den yazdığın 26 İkincikânun [Ocak] tarihli mektubunu ve ilişiklerini aldım. Paris'teki zamanını faydalı geçirdiğine ve tanınmış profesörlerle temas ettiğine memnun oldum. Yazacağın küçük tezin planı da enteresandır. Mektubunu ve ilişkilerini, alakalı olduğundan dolayı ve okuyup iade edilmek üzere, Maarif Vekili Saffet Arıkan'a gönderdim. Muzaffer Göker de onları okuyarak malumat edinecektir. Burada bulunan Bayar, Çetinkaya, Ş. Kaya ve diğer arkadaşlara sofrada okuttum.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan,* Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.253-254. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.39-40.
Atatürk'ün bu mektubuna Afet (İnan)'ın 15 Şubat 1938 tarihli cevabi mektubu şudur:

"Cenevre, 15.2.1938

Atatürk,

31.1.1938 tarihli Yalova'dan gönderdiğiniz mektupta Paris'teki çalışmalarımdan memnun olduğunuzu bildirmeniz bana mükâfat oldu. Telgraf cevabınıza da teşekkür ederim. Ben şimdi bu ay zarfında belli derslerimin takibi ile beraber, Osmanlı tarihi ekonomisi üzerinde yazmaya başladım. Arşivden gönderilen vesikaların aynen tercümesini yaptırıyorum. Eğer hepsi birden iyi olursa bu konuyu bir kitap halinde tanzim etmek istiyorum. Yayımlanması belki enteresan olabilir. İmtihan için lüzumlu olan iki sertifikayı, konferansları tamamen bitirerek aldım.

Etrüskler konferansı üzerindeki eleştiri pek uzun olmadı. Profesör genellikle iyi ve enteresan yazılmış olduğunu belirtti. Yalnız parantez içinde aynen aldığım yazıların sayfa numaraları olsa idi, iyi olurdu, dedi. Ben genel bibliyografi verdiğim için buna lüzum görmemiştim. Müsveddemde sayfaların işaretli olduğunu bildirdim.

Bu da böylece bitti. Buradaki üye olduğum Tarih Cemiyeti'nde de Profesör Pittard bizim Tarih Kongresi üzerine bir konferans yapacaktı. Bir toplantıda iki konferans yapmak âdet olduğu için, ben de bir şey yaparım dedim. Cemiyet bunu memnuniyetle karşıladı ve vereceğimiz tarihi '12 Mayıs 1938'e tespit ettik. Ben Kongrede yaptığım arkeoloji raporunu, [Afet (İnan) Hanım'ın İkinci Türk Tarih Kongresi'nde 20 Eylül 1937 günü sunduğu 'Türk Tarih Kurumu'nun Arkeoloji Faaliyeti' başlıklı rapor için bkz. *Belleten,* Ocak-Nisan 1938, c.2, Sayı: 5/6, s.5-12; *İkinci Türk Tarih Kongresi, İstanbul 20-25 Eylül 1937, Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1943, s.8-15. - Y.N.] burada söyleyeceğim gibi hazırladım. Türkiye'ye döndüğümde buna dair resim ve haritalar da hazırlarım.

Şimdilik derslerle beraber çalışmalarım bunlar. Arada muhtelif konferanslara ve tiyatroya da gidiyorum.

Bunlar üzerinde nazarı dikkatimi çeken bir noktayı size bildirmek isterim. Konu doğrudan doğruya Türklere ait olmadan dahi bahis oraya intikal ediyor.

Bulunduğum konferanslardan biri Prof. Pittard'ın idi. Akademi sosyetesinin toplantısında veriyordu.

Biz, on günden beri Yalova'da yeni açılan otelde bulunuyoruz. Yarın Bursa'ya gidip orada yeni kurulan fabrikaları açacağız. Tekrar Yalova'ya dönüp oradan da İstanbul ve Ankara'ya döneceğiz. İstanbul'da da birkaç gün kaldıktan sonra Ankara'da, gelecek olan Balkan Devletleri Başvekilleri ile Hariciye Vekillerini kabul etmek icap ediyor.

Muvaffakiyetler diler, hasretle[1] gözlerinden öperim.

K. Atatürk

Konu Avrupa'nın tarihten önceki devirlerinde, 'Prehistoire'ında brakisefallerin gelişi. Ecdadımızdan ve bilhassa Anadolu üzerinde durarak, Türklerden çok dostane bir dille konuştu. Dinleyen biz Türkler hep memnun olduk.

İkinci bir konferansı burada Tarih Cemiyeti'nde dinledim. Bir Fransız Generali XIV. Louis'nin kumandanları konusu üzerinde verecekti. Konferans Türklerin Viyana kuşatması ve Orta Avrupa'daki hareketleri etrafında oldu. Bu, Türkleri bilerek ve severek bir konuşma değildi. Bir başka konferans, Macarlardan biri, Macar köylü hayatını resimlerle göstererek anlattı. Türklerle olan köken birliğine işaret etti. Gösterdiği motifler Türklük damgasını taşıyordu.

Bir sinemaya gittim. Fransızlar Fas'ı aldıklarının yüzüncü yıldönümünü kutluyorlar. Yine o da Türk hâkimiyetinin bir başka ele geçişi değil mi?

Radyoda Bulgarlar hakkında bir konuşma vardı. Hikâyeler Türk atlıları etrafında toplanıyor. İyi ve fena.

Paris'te bir tiyatroda hep Türklük üzerinde tabirler geçiyordu. Tabii her nerede ve ne suretle olursa olsun Türk sözü bütün dikkatimi üzerine çekiyor. Ben de vatanıma karşı olan vazifemi, sizin fikirlerinizi yaymakla yapmak istiyorum. Onun içindir ki, Tarih Cemiyeti'nde konferans vermeyi kabul ettim. Diğer bütün çalışmalarım bu eksen etrafında dönüyor.

Mart haftasında sömestr tatili oluyor. Çalışmalarımı kolaylayıp bir an evvel yurduma kavuşmak istiyorum. Ellerinizden öperim.

Afet"

Bkz. *Atatürk'ten Mektuplar*, s.65-66. (Y.N.)

1 *Atatürk'ten Mektuplar*'da "hasretle" sözcüğü yoktur. (Y.N.)

SÜMERBANK SUNĞİPEK FABRİKASI DEFTERİNE YAZI*

(1 ŞUBAT 1938)

1.2.1938
Gemlik

Sümer Bank Sunğipek Fabrikası'nı ziyaretten duyduğum bahtiyarlık büyüktür. Bu değerli kurumun millet için kutlu olmasını dilerim.

K. Atatürk

* El yazısı belge klişesini aktaran: *Sümerbank*, Kasım 1961, Sayı: 5, s.8; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Atatürk İlkeleri*, Türk Hava Kurumu, Ankara, 1996, s.216. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1938, Numara: 4930, s.1, 7; *Ulus*, 2 Şubat 1938, Numara: 5932, s.1, 8; *Kurun*, 2 Şubat 1938, Numara: 7207-1297, s.1; *Akşam*, 2 Şubat 1938, Numara: 6932, s.1, 5; *Tan*, 2 Şubat 1938, Numara: 4930, 993, s.1, 7; *Son Posta*, 2 Şubat 1938, Numara: 2698, s.1, 11; *Afacan*, 3 Şubat 1938, Numara: 168, s.2; *Trakya Dergisi*, 15 Şubat 1938, Sayı: 18, s.6; *Belediyeler Dergisi*, Şubat 1938, Sayı: 30, s.13; *Ayın Tarihi*, Mart 1938, Sayı: 51, s.12; *Atatürk Bursa'da*, Bursa Halkevi Neşriyat Komitesi, Bursa, 1938, s.8.
Haber, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Bursa, 1 (Özel olarak giden arkadaşımızdan telefonla) - Reisicumhur Atatürk bugün yüksek huzurlarıyla Bursa'yı şereflendirmişler ve emsalsiz tezahüratla karşılanmışlardır.
> Büyük Önder, bugün öğle yemeğinden sonra refakatlerinde Başvekil Celal Bayar, Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya, Nafıa Vekili Ali Çetinkaya, İktisat Vekili Şakir Kesebir, General Kâzım Dirik, mebuslar ve mutat zevat olduğu halde Yalova'dan hareket etmişlerdir.
> Yalova'ya civar köylüler, Büyük Önder'in geçeceği yollara dökülmüşlerdi. Orhangazi kasabası baştan başa donanmış, kaymakam ve diğer hükümet erkânı Atatürk'ü kaza sınırında karşılamışlardır.
> Atatürk, yollara dökülen halk tarafından hararetle selamlanmış ve saat 14.45'te Gemlik'e gelmişlerdir. Gemlikliler, Büyük Şef'i şehir girişinde büyük tezahüratla karşılamışlar ve epey zamandan beri görmedikleri Büyük Önder'lerini hasretle selamlamışlardır.
> Atatürk doğruca Sunğipek Fabrikası'nı şereflendirmiştir. Fabrika bayraklarla süslenmişti. Büyük Önder, fabrikanın defterine [...] cümlelerini yazmışlardır.
> Atatürk ve maiyetlerinde bulunanlar müteakiben Bursa'ya doğru hareket etmişlerdir. Atatürk'ün ziyaretinden sonra ayrıca bir açılış merasimi yapılmasına lüzum görülmemiş ve Sunğipek Fabrikası bugünden itibaren işlemeye açılmıştır." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

BURSA HALKINA TEŞEKKÜR*

(1 ŞUBAT 1938)

Bursa, 1 (Özel olarak giden arkadaşımızdan telefonla) - [...] Ulu Önder saat 16.10'da Bursa'yı şereflendirmişlerdir. Atatürk'ü karşılamak için günlerden beri hazırlanan Bursa halkı Cumhuriyet meydanında mahşeri bir kalabalık halinde toplanmıştı. Atatürk şehir sınırına girer girmez toplar atılmaya ve fabrikaların düdükleri ötmeye başladı. Cumhurreisimizin otomobili doğruca Cumhuriyet meydanına dahil oldu ve Ulu Şef otomobilden indiler.

Vali Şefik Soyer, Orgeneral Fahrettin Altay, Korgeneral Sabit, Parti, hükümet erkânı ve diğer rical Büyük Şef'i takip ediyorlardı. Atatürk, burada selam törenini yerine getiren askeri kıtaları teftiş ettikten sonra halkın ve mekteplilerin görülmemiş tezahüratı arasında yürüyerek sinema binası önüne kadar geldiler. Orada açık bir otomobile binerek halkın sürekli alkışları ve "yaşa" sesleri arasında ikametlerine tahsis edilen Çelik Palas'a gittiler. [...]

Gece, Bursa şimdiye kadar görülmemiş şekilde aydınlatılmıştı. Muazzam fener alayı yapıldı. Binlerce halk büyük tezahüratla Çelik Palas'ın önünde toplanarak Ulu Önder'e bağlılıklarını ve sevgilerini iletmiştir.

Büyük Şef üç defa Otel'in balkonuna çıkarak halkı selamlamak suretiyle bu coşkun tezahürata karşılık vermişlerdir. Reisicumhurumuzun başyaveri Celal Öner halka hitap ederek şu sözleri söylemiştir:

"-Ben Atatürk'ün başyaveriyim. Atatürk gösterdiğiniz sevgi ve saygıdan çok memnun oldular. Memnuniyet ve teşekkürlerini size iletmeye beni memur ettiler. Aynı zamanda rahatsız olmamanızı arzu ettiklerini size söylememi de bana tebliğ ettiler. Lütfen istirahat buyurunuz."

Başyaver'in bu sözlerini dehşetli bir alkış tufanı takip etmiş ve halk "Hayır Atatürk'üm, biz rahatsız olmayız, sen var ol!" diye bağırmıştır. Halk kütlesi bir müddet daha tezahürata devam ettikten sonra Cumhuriyet Marşı'nı söyleyerek yavaş yavaş dağılmaya başlamıştır.

Halkın Çelik Palas önündeki sınırsız tezahüratından fevkalade mütehassis olan Cumhurreisimiz Bursa Valisi Şefik Soyer'i nezdlerine çağırarak duygularını şu veciz sözlerle özetlemişlerdir:

* *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1938, Numara: 4930, s.7; *Ulus*, 2 Şubat 1938, Numara: 5932, s.8; *Akşam*, 2 Şubat 1938, Numara: 6932, s.5; *Tan*, 2 Şubat 1938, Numara: 4930, 993, s.7; *Son Posta*, 2 Şubat 1938, Numara: 2698, s.11; *Afacan*, 3 Şubat 1938, Numara: 168, s.2; *Trakya Dergisi*, 15 Şubat 1938, Sayı: 18, s.6-7; *Belediyeler Dergisi*, Şubat 1938, Sayı: 30, s.13-14; *Ayın Tarihi*, Mart 1938, Sayı: 51, s.12-14; *Atatürk Bursa'da*, Bursa Halkevi Neşriyat Komitesi, Bursa, 1938, s.9-10. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.900.

"-Halkın bana karşı gösterdiği bu ilgiden fevkalade mütehassis oldum. İnkılabın ilk günlerinin heyecanını tekrar yaşadım."[1]

Bursa Valisi'nin vaki istirhamı üzerine Atatürk Bursalıların misafiri olarak burada kalmayı kabul buyurduklarını müjdelemişlerdir. Büyük Şef'in sözleri ve müjdesi derhal hoparlörlerle halka bildirilmiş ve yeniden coşkun tezahürata vesile olmuştur.

Yarın (bugün) öğleden sonra Bursa Merinos Fabrikası büyük merasimle açılacaktır. Atatürk bu merasimi yüksek huzurlarıyla şereflendireceklerdir. Merasimde Başvekil, diğer vekiller, mebuslar, banka müdürleri de hazır bulunacaklardır.

Bu akşam verilecek olan suvare yarın akşama tehir edilmiştir. Ayrıca bir fener alayı yapılması da kararlaştırılmıştır.

1 Gazeteci Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Çelik Palas'taki yemek sırasında Atatürk'ün Orgeneral Fahrettin Altay'a hitaben şu konuşmasını aktarmaktadır:

"Geçen gün bana zırhlı müdafaa hatlarından bahsediliyordu. Faraza Majino'dan... Benim kanaatim belki biraz aykırı düşecek amma... Israr ederim ki bu hatların faydasına inanamıyorum. Zira harbi insan yapar. Dolayısıyla insanın toprak üstünde bulunması lazımdır. Köstebek gibi toprak altında, beton borularda veya zırhlı kulelerde oturtulacak bir kuvvet, evvelden harp harici edilmiş bir kuvvet sayılmalıdır. Manevra kabiliyetini kendi kendine imha eden bir ordu bir harpte mağlubiyetten başka ne kazanabilir, bilmem..." Bkz. Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, *Atotürk'ün Son Balosu*, 3. Basım, Osmanbey Matbaası Yayını, İstanbul, 1944, s.26.

Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, aynı konuşmayı *Akşam*'da şöyle aktarmaktadır:

"Çelik Palas'ta bir yemek verildi. Yemekte Ali Çetinkaya, Kılıç Ali, İsmail Müştak, Başyaver Celal Bey, Şefik Soyer ve diğer bazı zevat vardı. Ata'nın bir yanında Fahrettin Altay Paşa, diğer yanında da Ali Fuat Cebesoy oturuyorlardı. Fahrettin Altay'a hitaben Atatürk yüksek sesle konuşmaya başladı: 'Ben bu milletin parasını toprağa atamam. Fransa'da bir topal onbaşı, ordu başına geçip Harbiye Nazırı oldu. Ekselans Mösyö Majino... Bu adamın aklına uyarak koca Fransız devleti kuzeydoğu sınırına bir Majino hattı kurdu... Milyarlar döküldü topraklara, milyarlar. Almanya bir Avusturyalı manyak onbaşıyı başbuğ edindi. O da boş durmadı. Alman onbaşısı Hitler de çelik, çimento, taş ne bulduysa ortaya attı ve milyarlarca markla Siegfried hattını yaptı... Komşumuz Yunanistan'ın başında bir erkânıharp general vardı... Sayın Metaksas Hazretleri. Eh, onbaşılar hat yaparken durur mu? Hemen o da kendine bir müstahkem hat inşa ettirdi. Majino hattı... İşte şimdi senin Mareşal Çakmak da buna dayanıp bir Çakmak hattı kurmak istiyor. Yağma yok... Ancak üç beş günlük ömrü olan bu hatlar için ben milletimin parasını toprak altına atamam. Harp oldum olasıya toprak üstünde yapılmıştır. Kazanmak isteyen milletler toprak üzerinde dövüşürler. Söyleyin Mareşal'a bu sevdadan vazgeçsin.'" Bkz. *Akşam*, 10 Kasım 1964, s.5. (Y.N.)

BURSA ZİYARETİNİN İZLENİMLERİ HAKKINDA *KURUN* GAZETESİNE DEMEÇ*

(2 ŞUBAT 1938)

Bursa düşman istilasından kurtulduktan sonra ben buraya gelmiştim. Bana bu memleket halkı büyük gösteriler yaptılar. Bunu olduğu gibi hatırlıyorum. Bugün Bursa ve havalisinin yaptığı gösteriler ilk gördüğümden çok yüksek oldu. Bunun sebebini kendi kendime şöyle izah ediyorum:

İlk gelişimdeki gösteriler kendilerini yabancı istilasından kurtarış içindi, şimdiki gösterileri onların ekonomik hayatta yükselişine ve refahına yarayan endüstri fabrikalarımızın kurulmuş olmasından ileri geliyor.

Bundan çok memnun oldum. Cumhuriyet hükümetinin bu yolda muvaffakiyetli çalışmalarının devam etmesini ön dilek sayarım. Onu Cumhuriyet hükümetinin alakadar vekilleri önünde size memnuniyetle söyleyebilirim.

* *Kurun*, 2 Şubat 1938, Numara: 7207-1297, s.1; *Akşam*, 2 Şubat 1938, Numara: 6932, s.2. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.901.
Demeç, *Kurun*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

"Bursa, 2, Saat: 1.30 (Çelik Palas Oteli, Başyazarımızdan telefonla) - Bundan evvel verdiğim tafsilattan sonra Çelik Palas Oteli'nin yemek salonunda Atatürk'le beraber bulunuyorum. Konuşuyoruz. Bir gazeteci için bulunmaz bir nimet olan bu fırsattan istifade ederek Büyük Önder'in bugünkü hislerini anlamak istedim. *Kurun* vasıtası ile Türk milletine hitaben birkaç söz söylemelerini rica ettim. Atatürk buyurdu ki: [...]" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

SÜMERBANK MERİNOS FABRİKASI'NIN AÇILIŞINA GİDERKEN BURSA HALKI HAKKINDA BAŞBAKAN BAYAR'A*

(2 ŞUBAT 1938)

Bak Bayar, bu güzel memleket ve bu temiz yürekli halk istilacıların ayakları altında bırakılabilir miydi?

* *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1938, Numara: 4931, s.1, 8; *Tan*, 3 Şubat 1938, Numara: 994, s.8; *Akşam*, 3 Şubat 1938, Numara: 6933, s.9; *Son Posta*, 3 Şubat 1938, Numara: 2699, s.10; *Trakya Dergisi*, 15 Şubat 1938, Sayı: 18, s.8-9; *Belediyeler Dergisi*, Şubat 1938, Sayı: 30, s.15, 17; *Ayın Tarihi*, Mart 1938, Sayı: 51, s.16; *Atatürk Bursa'da*, Bursa Halkevi Neşriyat Komitesi, Bursa, 1938, s.16.
Atatürk'ün sözleri, Bursa'da Sümerbank Merinos Fabrikası'nın açılış töreninde Başbakan Celal Bayar'ın nutku içinde şu şekilde aktarılmaktadır:

"Bursa, 2 - Bugün Başbakan Celal Bayar aşağıdaki nutukla Merinos Fabrikası'nı açmışlardır:
'-Sayın Bursalılar, bayanlar, baylar,
Şefimiz Büyük Atatürk'ün emir ve müsaadeleriyle size hitap ediyorum. [...]
Bu önemli fabrikanın açılışına gelirken yolda duyduklarımı ve gördüklerimi söyleyerek sözümü kesmek istiyorum. Otomobilde Atatürk'ün yanında mevki almak şerefine ermiş bulunuyordum. Yolda bahsimiz, milli mücadelenin karanlık devirleri üzerinde dolaşıyordu. O aralık Bursa bütün vatandaşlarıyla Atatürk'ün yoluna çıkmış bulunuyordu. Atatürk bunları göstererek bana dedi ki:
'Bak Bayar, bu güzel memleket ve bu temiz yürekli halk istilacıların ayakları altında bırakılabilir miydi?'
Bunu söyleyen milletin Ulu Şefi, milleti refaha götürmek için açılan bu müesseselerin birinin daha yolu üzerinde bulunuyordu.'" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

SÜMERBANK MERİNOS FABRİKASI ÖZEL DEFTERİNE YAZI*

(2 ŞUBAT 1938)

2.2.1938
Bursa

Sümer Bank Merinos Fabrikası, çok kıymetli bir eser olarak milli sevinci artıracaktır. Bu eser yurdun, bilhassa Bursa bölgesinin endüstri gelişmesine ve büyük milli ihtiyacın giderilmesine yardım edecektir. Eserin başarılmasından Ekonomi Bakanlığı'nı tebrik ederim. Sümer Bank Direktörlüğü'ne teşekkür ve fabrikayı gördüğüm gibi yüksek bilgi, tam düzenli idarede direktörüne başarı temenni ederim.

K. Atatürk

* El yazısı belge klişesini aktaran: *Atatürk Bursa'da,* Bursa Halkevi Neşriyat Komitesi, Bursa, 1938, s.17, 34; *Sümerbank Merinos Yünlü Sanayii Müessesesi Bursa 1938,* Klişecilik ve Matbaacılık T.A.Ş., İstanbul, s.3; *Sümerbank,* Temmuz 1961, Sayı: 1, s.34 ve Kasım 1961, Sayı: 5, s.7; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Atatürk İlkeleri,* Türk Hava Kurumu, Ankara, 1996, s.217. Ayrıca bkz. *Son Posta,* 3 Şubat 1938, Numara: 2699, s.11; *Tan,* 3 Şubat 1938, Numara: 994, s.8.
Bu konuda gazetelerde yer alan haber şudur:

"Bursa, 2 (Telefonla) - Merinos Fabrikası'nın açılma töreni bugün on binlerce kişinin iştirakiyle yapılmıştır. Halk erkenden yollara dökülmüş, fabrikaya doğru adeta bir sel halinde akmaya devam ediyordu. Fabrika civarı öğleden sonra insan kalabalığıyla geçilmez bir hale gelmişti.
Vilayet erkânı, komutanlar, Parti, Belediye, Halkevi, Sümer Bank erkânı, Ticaret Odası, bankalar müdürleri, şehrimizdeki bütün fabrikatörlerle tüccarlar, askeri kıtalar, mektepliler ve muazzam halk kalabalığı hazır bulunuyordu.
Saat tam 16'da Ulu Önder, refakatlerinde Başvekil, Dahiliye, Nafıa ve İktisat Vekilleriyle diğer zevat olduğu halde halkın candan tezahüratı arasında Merinos Fabrikası'nı şereflendirmişlerdir.
Meydanları dolduran halk, 'Var ol, yaşa Atatürk!' diye bağırıyor, bu ses uğultu halinde Bursa ufuklarına dağılıyordu.
Burada Vali Şefik Soyer, Atatürk'ü karşıladı. Atatürk fabrikanın büyük kapısında otomobillerinden inerek doğruca fabrikanın dinlenme salonuna gittiler. Burada bir müddet istirahat buyurdular. Bu sırada Başvekil ve diğer vekiller balkona çıkarak Bursa Belediye Reisi Neşet Kiper'in Bursalıların hissiyatına tercüman olan güzel bir nutkunu dinledikten sonra Başvekil Celal Bayar, gittikçe yükselen bir sesle çok heyecanlı bir nutuk söyledi.
Sürekli alkışlarla, 'Var ol!' sesleriyle sık sık kesilen bu nutku müteakip Ulu Önder ve vekillerimizle diğer zevat otomobillerle fabrikanın yün yıkama dairesine gittiler. Burada Sümerbank Umum Müdürü Nurullah Sümer, Atatürk'e tepsi içinde altın bir anahtar takdim etti. Atatürk anahtarı alarak kapıyı açtı ve Başvekil'e dönerek:
'-Hayırlı olsun' dedi.
Tam saat 16.25'te fabrikaya girdiler. Kendilerini Fabrika Müdürü Ömer Lütfü Sugon karşıladı. Atatürk fabrika içerisinde yapağı hakkında izahat aldılar. Yapağının nasıl yıkandığını ve fabrikanın kabi-

liyetini incelediler. Merinosun en iyi hale gelinceye kadar geçirdiği bütün safhaları gözden geçirdiler. Sonra fabrikada hazırlanmış olan merinos ipliği sergisini gezdiler. Burada iplikleri ve bu ipliklerden yapılan kumaşları incelediler.

Büyük Önder müdüriyet dairesinde bir müddet istirahat buyurduktan sonra hatıra defterine şu cümleleri yazdılar: [...]

Atatürk fabrikadan çıkarken kapı yanında yer almış olan merinos yetiştiricileriyle konuştular ve burada çiftliklerde yetiştirilmiş olan yarım kan merinosları görerek alakadarlardan izahat aldılar. Mukaddes adında bir mektepli kız elindeki fotoğraf makinesiyle Atatürk'e sokularak resim almaya çalışırken Atatürk mektepli kızın elini sıkarak evvela kimin kızı olduğunu sormuştur. Mukaddes, Büyük Ata'sını yakından görmekten dolayı duyduğu heyecandan derhal cevap veremediğini söylemiştir.

Atatürk bu sırada milli mücadele esnasında kendilerine emirberlik yapan Bigalı Ali'yi gördüler. Kendisiyle konuşarak iltifat ettiler." Bkz. *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1938, Numara: 4931, s.1, 8; *Akşam*, 3 Şubat 1938, Numara: 6933, s.1, 9; *Son Posta*, 3 Şubat 1938, Numara: 2699, s.1, 10, 11; *Tan*, 3 Şubat 1938, Numara: 994, s.1, 8. (Y.N.)

GÜLLÜCE KÖYÜ MUHTARI EMİRBER ALİ İLE SOHBET*

(2 ŞUBAT 1938)

Bursa, 3 (Özel olarak gönderdiğimiz arkadaşımızdan) - Atatürk dün Merinos Fabrikası'ndan Çelik Palas'a dönmek üzere çıkarlarken fabrika önünde birikmiş olan Merinosçularla görüştüler. Bu sırada Güllüce Köyü Muhtarı Bigali Ali atıldı ve dedi ki:

"-Atam... Beni tanıdın mı?.. Ben Anafartalar'da ve daha evvel[1] *Sıvas'ta beş sene senin emirberliğini yaptım. Anafartalar'da, hatırlıyor musun? Hani üç bölükle bir fırkaya hücum etmiştik. Seninle beraber çok kara günler yaşadık. Beni hatırladın mı Atam?..*

Atatürk dediler ki:

"-Evet Ali... Bana eski hatıralarımı bir daha yaşattın. Çok heyecanlıyım. Ne biliyorsan hepsini söyle Ali."

Ali, Atatürk'ün emirberliğindeki beş senelik hayatının kısa bir özetini yaptı. Ali pepemedir ve çok defa kelimeleri telaffuz edemediği zaman Atatürk, vakayı yaşamış bir insan sıfatıyla hemen hatırlıyor ve Ali'nin söylemek istediklerini tamamlıyordu. Ve bir ara dedi ki:

"-Ali... Seni gördüğüme çok memnun oldum. Var ol. Dinçsin ve kuvvetlisin."

Bigalı Ali şöyle cevap verdi:

"-Atam... Sen reisicumhur oldun, ben de Güllüce köyüne muhtar oldum. Senin sayende... Çok memnunum. Seni memnun ve neşeli gördüğüm için yüz sene daha yaşasam bu kadar sevinmezdim. Var ol sen Atam. Sana istediğin anda her Türk gibi ben de canımı vermek için hazırım. Sen var ol Atam.

Atatürk fevkalade mütehassis oldu. Ali'nin elini sıktı ve Otel'e döndü.

* *Tan*, 4 Şubat 1938, Numara: 995, s.9; *Atatürk Bursa'da*, Bursa Halkevi Neşriyat Komitesi, Bursa, 1938, s.71-72. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Özel Mektupları*, Derleyen: Sadi Borak, 4. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 1998, s.315-316; Yılmaz Akkılıç, *Atatürk ve Bursa*, 2. Basım, Burdef Yayınları, İstanbul, Ekim 1999, s.105.

1 Kaynaklarda bu şekilde; "daha sonra" olmalı. (Y.N.)

BURSA'DAKİ KÖŞKÜN VE OTELE AİT HİSSELERİN BELEDİYE'YE DEVREDİLDİĞİ HAKKINDA BELEDİYE REİSİ NEŞET KİPER'E*

(2 ŞUBAT 1938)

Bursa, 2 Şubat 1938

Bay Neşet Kiper
Bursa Belediye Reisi

Bu defa Bursa'yı ziyaretim münasebetiyle Bursa'nın resmi ve özel bütün teşekkülleri ve güzel şehrinizin bütün vatandaşları tarafından hakkımda gösterilen sevgi ve saygıdan çok duygulandım. Modern bir zihniyetle ve temiz bir konforla vücuda getirilen Çelik Palas'ta beni konuklayan Bursalıların yüksek misafirperverliklerinden çok mütehassis oldum. Burada Türk milletinin siyasi ve medeni yüksekliğini gösteren parlak deliller gördüm. Bundan kaynaklanan hissiyat ve teşekkürlerimin sevgili Bursalılara iletilmesini rica ederim.

Bursa kaplıcalarının büyük ve medeni ihtiyaçlarından birini karşılayan Çelik Palas Oteli'nin Bursa Belediyesi'nin de gayret ve yardımıyla daha fazla gelişebilmesini

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Yılmaz Akkılıç, *Atatürk ve Bursa*, 2. Basım, Burdef Yayınları, İstanbul, Ekim 1999, s.105. Ayrıca bkz. *Ulus*, 3 Şubat 1938, Numara: 5933, s.1, 9; *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1938, Numara: 4931, s.1, 8; *Kurun*, 3 Şubat 1938, Numara: 7208-1298, s.1, 6; *Tan*, 3 Şubat 1938, Numara: 994, s.1, 8; *Akşam*, 3 Şubat 1938, Numara: 6933, s.1; *Son Posta*, 3 Şubat 1938, Numara: 2699, s.10; *Trakya Dergisi*, 15 Şubat 1938, Sayı: 18, s.8; *Belediyeler Dergisi*, Şubat 1938, Sayı: 30, s.18; *Ayın Tarihi*, Mart 1938, Sayı: 51, s.16; *Atatürk Bursa'da*, Bursa Halkevi Neşriyat Komitesi, Bursa, 1938, s.19-20; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.593.
Mektup, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Bursa, 2 (Telefonla) - Atatürk, refakatinde Başvekil, diğer vekiller ve mebuslar olduğu halde saat 10.30'da şehir adına Belediye salonunda verilen suvareye şeref verdiler.
> Sürekli alkışlar arasında halk arasında oturdular. Bir müddet sonra Atatürk'ün Bursa Belediyesi'ne hitaben yazdığı bir mektup okundu. Bu mektuplarında Atatürk şöyle diyorlardı: [...]
> Büyük Şef'in Bursalılara bu yüksek sevgi eseri, davetliler ve halk arasında muazzam tezahürata vesile olmuştur. Önder'in mektubunu Bursa Belediye Reisi Neşet Kiper suvarede halka okumuştur.
> Hadise, sevgili reislerine kavuştukları için zaten bayram yapmakta olan Bursalıları sonsuz sevinç ve heyecana boğmuştur." Bkz. aynı yerde.

Ulus ve *Akşam*'da ayrıca şu haber yer almaktadır:

> "Bursa, 2 (Telefonla) - Büyük Önder Atatürk, Bursa Belediye Reisi'ne gönderdikleri mektupta da açıkladıkları üzere, Bursa Kaplıcaları Türk Anonim Şirketi'ndeki hisseleriyle Bursa'daki köşklerinden başka, bu köşkün tamiri için bankada mevcut parayı da Bursa Belediyesi'ne bağışlamışlardır." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

temin için bu otelin ait olduğu şirketteki 34.830 Türk liralık hissemi Belediye'ye terk ediyorum. Aynı zamanda vaktiyle Bursa Belediyesi'nin 1923 tarihinde bana hediye etmiş olduğu otel bahçesine bitişik köşkü de bütün eklentileriyle Belediye'ye hibe ettim. Bu köşk, otelin bir aneksi[1] olarak kullanılacak ve Bursa Belediyesi bu köşkün bedelini takdir ettirerek şirketten o miktar hisse senedi satın alacaktır.

K. Atatürk

1 Annexe (Fr.): Ek bölüm, eklenti. (Y.N.)

BURSA BELEDİYESİ'NDE AVUKAT HULUSİ GÖKMEN'İN NUTKUNA CEVAP*

(2 ŞUBAT 1938)

Kıymetli hatip arkadaşımızın sözleri benim üzerimde çok büyük hassasiyet uyandırdı. Bunun derecesini ifade etmek bence mümkün değildir. Fakat Bursa'yı ve Bursalıları seven ilk Türk ben değilim. Tarihte ve cihanda en büyük imparatorluk kurmuş olan Türkler de evvela dikkat nazarlarını Bursa'ya, bu kıymetli şehre yöneltmişlerdir. Onun kıymetini anlamış ve ifade etmiş isem çok bahtiyarım. Bursa, inkılap hayatımızda nice müşkül anlar geçirmiştir. Fakat Bursalılar, kıymet, kabiliyet ve kudretleriyle bu müşkül zamanları kolaylıkla atlatmışlardır. Ve biz de kendilerine kavuşmak bahtiyarlığına nail olduk. Bugün o bahtiyarlığın safhalarından birini idrak etmekle mesut olduğumu ifade edebilirim.

* *Ulus*, 3 Şubat 1938, Numara: 5933, s.1; *Tan*, 3 Şubat 1938, Numara: 994, s.1, 8; *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1938, Numara: 4932, s.1, 6; *Trakya Dergisi*, 15 Şubat 1938, Sayı: 18, s.9; *Belediyeler Dergisi*, Şubat 1938, Sayı: 30, s.18-19; *Atatürk Bursa'da*, Bursa Halkevi Neşriyat Komitesi, Bursa, 1938, s.21. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.73.
Nutuk, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Bursa, 2 (Telefonla) - [...] Mektubun okunması, hazır bulunanların sürekli alkışları, saygı ve sevgi tezahürleri arasında bittikten sonra davetliler arasında bulunan Bursalı Avukat Bay Hulusi Gökmen, Büyük Önder'e hitaben şu sözleri söyledi: '[...] Atatürk Bursa'yı ve Bursalıları seviyor. Biz Bursalılara bundan değerli hediye olamaz. Var ol; sen başımızdan eksik olma Atam!'
> Atatürk, Bay Hulusi Gökmen'in bu içten gelen sözlerine şöyle bir hitabe ile karşılık vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

BURSALILARA TEŞEKKÜR*

(2 ŞUBAT 1938)

Ankara, 2 (AA) - Başbakan Celal Bayar tarafından ajans vasıtasıyla yayımlanmak emriyle aşağıdaki tebliğ gönderilmiştir:

"Reisicumhur Atatürk'ün Bursa'yı şereflendirmeleri münasebetiyle resmi ve özel bütün teşekküller ve Bursa'nın bütün kıymetli vatandaşları tarafından Ulu Önder'e yapılan minnet ve şükran, itaat ve inan gösterileri Büyük Şef'imizi pek ziyade müteheassis etmiş ve Türk milletinin siyasi yüksekliğinin parlak delili olan bu sevgi ve saygı gösterileri hükümeti de bilhassa müteşekkir bırakmıştır.

Şefimiz Atatürk, derin sevgi duygularının Bursalılara iletilmesine beni memur buyurdular. Bu şerefli vazifeyi yerine getirirken kendimin ve hükümet arkadaşlarımın takdir ve teşekkürlerini de ilave ederim.

Başvekil
Celal Bayar"

* *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1938, Numara: 4931, s.8; *Kurun*, 3 Şubat 1938, Numara: 7208-1298, s.1; *Tan*, 3 Şubat 1938, Numara: 994, s.8; *Akşam*, 3 Şubat 1938, Numara: 6933, s.2; *Trakya Dergisi*, 15 Şubat 1938, Sayı: 18, s.9; *Belediyeler Dergisi*, Şubat 1938, Sayı: 30, s.17; *Atatürk Bursa'da*, Bursa Halkevi Neşriyat Komitesi, Bursa, 1938, s.24.

BURSA VALİSİ ŞEFİK SOYER'İ TAKDİR*

(2 ŞUBAT 1938)

Bay Şefik Soyer
Bursa Valisi

Reisicumhur Atatürk ve Başvekil, Bursa'ya vardıklarında yapılan karşılamada ve bugün Merinos Fabrikası'nın açılış töreninde gördükleri intizam ve mükemmelliyeti takdir buyurmuşlardır.

Bu takdirlerinin size tebliğine beni memur ettiler. Bursa'daki idare amirlerinin bu suretle takdir edilmelerinden büyük bir haz duydum. Şahsınızda arkadaşlarımı tebrik eder, daha büyük muvaffakiyetler dilerim.

Dahiliye Vekili
Ş. Kaya

* *Ulus*, 3 Şubat 1938, Numara: 5933, s.8; *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1938, Numara: 4931, s.8; *Kurun*, 3 Şubat 1938, Numara: 7208-1298, s.1; *Akşam*, 3 Şubat 1938, Numara: 6933, s.2; *Son Posta*, 3 Şubat 1938, Numara: 2699, s.10; *Belediyeler Dergisi*, Şubat 1938, Sayı: 30, s.19; *Atatürk Bursa'da*, Bursa Halkevi Neşriyat Komitesi, Bursa, 1938, s.23-24. Ayrıca bkz. Yılmaz Akkılıç, *Atatürk ve Bursa*, 2. Basım, Burdef Yayınları, İstanbul, Ekim 1999, s.108.

PRENSESİN DOĞUMU DOLAYISIYLA HOLLANDA KRALİÇESİ WILHELMINA'YI TEBRİK*

(7 ŞUBAT 1938)[1]

Majeste Wilhelmina
Hollanda Kraliçesi
La Haye

Hollanda Veliahtı Altes Ruayal Prenses Juliana'nın bir prenses dünyaya getirdiğini büyük bir sevinçle haber aldım. En samimi tebriklerimle beraber gerek şahsi saadetleri ve gerek kraliyet hanedanının saadeti hakkındaki hararetli temennilerimi kabul etmelerini Majestelerinden rica ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 8 Şubat 1938, Numara: 5938, s.1; *Tan*, 8 Şubat 1938, Numara: 999, s.3; *Ayın Tarihi*, Mart 1938, Sayı: 51, s.55. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.231.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 7 (AA) - Küçük Hollanda prensesinin doğumu münasebetiyle Reisicumhur K. Atatürk ile Hollanda Kraliçesi Majeste Wilhelmina arasında aşağıdaki telgraflar teati edilmiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 7 Şubat 1938, telgrafın gazetelere servis edildiği tarihtir. Atatürk'ün doğumunu kutlamış olduğu prenses, 30 Nisan 1980'den bu yana Hollanda tahtında oturan Kraliçe Beatrix Wilhelmina Armgard'dır. Kraliçe Beatrix 31 Ocak 1938 günü doğmuştur. (Y.N.)

BOLU SAYLAVI CEMAL HÜSNÜ TARAY'IN ORTAELÇİLİĞE TAYİNİ HAKKINDA BELÇİKALILAR KRALI III. LEOPOLD'A*

(7 ŞUBAT 1938)

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Belçika Krallığı arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk münasebetlerini muhafaza ve takviye dileğinde bulunduğumdan, eski Kültür Bakanı ve eski Bern Elçisi ve Cemiyeti Akvam[1] Daimi Delegesi, Büyük Millet Meclisi Bolu Saylavı Cemal Hüsnü Taray'ı Zatı Haşmetaneleri nezdine fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayine ve göndermeye karar verdim.

Adı geçenin vasıf ve hasletleri ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve kavrayış, kendisine verilen bu yüksek vazifeyi Zatı Haşmetanelerinin itimadına mazhar olacak tarzda iyi yapacağını göstermektedir.

Bu kanaatledir ki, kendisini iyi kabul buyurmalarını, gerek namıma ve gerek Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından yapılacak bütün tebliğlere ve bilhassa Zatı Haşmetaneleriyle Belçika hakkında beslediğim dostça teminata tamamen inanılarak, yüksek vazifesinin iyi bir surette yerine getirilmesi için desteklerine nail olmasını, Zatı Haşmetanelerinden dilerim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz sekiz yılı Şubat ayının yedinci günü verilmiştir.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Belçika. K. 3/13: Brüksel Elçiliğine Cemal Hüsnü Taray'ın tayini'nden Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.466-467.

1 Milletler Cemiyeti. (Y.N.)

YUGOSLAVYA KRALLIĞI NAİBİ PRENS PAUL'E TAZİYE*

(9 ŞUBAT 1938)

Tel. Ankara, 9.2.1938

Altes Ruayal Prens Paul
Yugoslavya Naibi
Belgrad

Alteslerinin, Altes Ruayal Prens Nikola'nın ölümü ile uğradığı kaybı haber aldım. Kendilerinden samimi taziyetlerimin kabulünü dilerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Yugoslavya'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.352-353; *Ulus*, 19 Şubat 1938, Numara: 5949, s.1; *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1938, Numara: 4944, s.3; *Son Posta*, 19 Şubat 1938, Numara: 2712, s.3; *Ayın Tarihi*, Mart 1938, Sayı: 51, s.56.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(9 ŞUBAT 1938)

İstanbul, 9.2.1938

Tebrikinize Bayar'la beraber teşekkür ederiz.

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.42.

DOĞUM YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA MISIR KRALI I. FARUK'U TEBRİK*

(16 ŞUBAT 1938)

Mısır Kralı Majeste I. Faruk
Kahire

Majestelerinin doğum yıldönümü münasebetiyle, kendilerine en hararetli tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Mısır'ın refahı için olan samimi temennilerimi arz etmekle zevk duyarım.

K. Atatürk

* *Ulus*, 17 Şubat 1938, Numara: 5947, s.1, 8; *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1938, Numara: 4942, s.3; *Tan*, 17 Şubat 1938, Numara: 1005, s.7; *Son Posta*, 17 Şubat 1938, Numara: 2710, s.3; *Ayın Tarihi*, Mart 1938, Sayı: 51, s.55-56.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 16 (AA) - Mısır Kralı'nın doğumunun yıldönümü münasebetiyle, Cumhurbaşkanı Atatürk'le Kral Majeste I. Faruk arasında aşağıdaki telgraflar teati edilmiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ALİ TÜRKGELDİ'NİN ORTAELÇİLİK VAZİFESİNİN BİTTİĞİ HAKKINDA ARNAVUTLAR KRALI I. ZOGU'YA*

(18 ŞUBAT 1938)

Aziz ve Büyük Dost,

Zatı Haşmetaneleri nezdinde fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla vazife yapmış olan Ali Türkgeldi'nin başka bir vazifeye tayini münasip görülerek işbu vazifesi bitmiş oluyor.

Tam memnuniyetimi sağlayacak bir tarzda yüksek vazifesini iyi yapmış olan adı geçenin Zatı Haşmetanelerinin ve Arnavutluk Hükümeti'nin teveccühlerine mazhar olmuş bulunduğunu tahmin ederim.

Bu fırsattan memnuniyetle istifade ederek Zatı Haşmetanelerine karşı beslediğim dostluk duyguları ile gerek şahsi saadetleri ve gerek Arnavutluk'un refah ve yükselmesi hakkındaki dileklerimi teyit ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz sekiz yılı Şubat ayının ... günü verilmiştir.[1]

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Arnavutluk. K. 6/12'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.354-355.

1 Mektubun müsveddesi üzerinde gün belli değildir. Ancak 18 Şubat 1938 günü Atatürk'ün imzasına sunulduğuna bakılarak mektubun aynı tarihi taşıdığı söylenebilir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

HULUSİ FUAT TUGAY'IN ORTAELÇİLİĞE TAYİNİ HAKKINDA ARNAVUTLAR KRALI I. ZOGU'YA*

(18 ŞUBAT 1938)

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Krallığı arasında hayırlı olarak mevcut dostluk münasebetlerini muhafaza ve takviye dileğinde bulunduğumdan, eski Tokyo ve Nankin Maslahatgüzarı ve yeni Hariciye Vekâleti Siyasi Müşaviri Hulusi Fuat Tugay'ı Zatı Haşmetaneleri nezdine fevkalade murahhas ve ortaelçi sıfatıyla tayine ve göndermeye karar verdim.

Adı geçenin vasıf ve hasletleri ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve kavrayış, kendisine verilen bu yüksek vazifeyi Zatı Haşmetanelerinin itimadına mazhar olacak tarzda iyi yapacağını göstermektedir.

Bu kanaatledir ki, kendisini iyi kabul buyurmalarını, gerek namıma ve gerek Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından yapılacak bütün tebliğleri ve bilhassa Zatı Haşmetaneleriyle Arnavutluk hakkında beslediğim dostça teminata tamamen inanılarak, yüksek vazifesinin iyi bir surette yerine getirilmesi için desteklerine nail olmasını, Zatı Haşmetanelerinden dilerim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz sekiz yılı Şubat ayının ... günü verilmiştir.[1]

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Arnavutluk. K. 7/12'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.355-356.

1 Mektubun üzerinde gün belli değildir. Bu mektup da bir önceki sayfada yer alan mektup gibi 18 Şubat 1938 tarihli olabilir. (Y.N.)

HALKEVLERİNİN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(21 ŞUBAT 1938)

İstanbul, 21 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Halkevlerinin yıldönümü münasebetiyle halen mevcut olan ve yeni açılan Halkevlerinden Atatürk'e vatandaşların samimi ve yüksek hislerini ve kültür çalışmalarındaki şuurlu azmini bildiren telgraflar gelmektedir. Bundan çok duygulanan Atatürk, teşekkürlerinin ve başarı dileklerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Ulus*, 22 Şubat 1938, Numara: 5952, s.1; *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1938, Numara: 4947, s.1; *Tan*, 22 Şubat 1938, Numara: 1010, s.1; *Akşam*, 22 Şubat 1938, Numara: 6949, s.2; *Son Posta*, 22 Şubat 1938, Numara: 2715, s.1; *Ayın Tarihi*, Mart 1938, Numara: 51, s.6.

ALTINCI YILDÖNÜMLERİNİ KUTLAYAN HALKEVLERİNE TEŞEKKÜR*

(22 ŞUBAT 1938)

Şükrü Kaya
Dahiliye Vekili ve
CHP Genel Sekreteri
Ankara

C. Kültür sahasındaki gelişmemizde mühim bir vazife gören Halkevlerinin yıldönümü münasebetiyle gönderdiğiniz telgraftan çok mütehassis oldum. Teşekkür eder ve Halkevlerine şuurlu ve nurlu çalışmalarında başarılar dilerim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 23 Şubat 1938, Numara: 5953, s.1; *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1938, Numara: 4948, s.1, 6; *Kurun*, 23 Şubat 1938, Numara: 7225-1315, s.4; *Akşam*, 23 Şubat 1938, Numara: 6950, s.2; *Tan*, 23 Şubat 1938, Numara: 1011, s.2; *Son Posta*, 23 Şubat 1938, Numara: 2716, s.1, 9; *Ayın Tarihi*, Mart 1938, Sayı: 51, s.8. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.197.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 22 - Halkevlerinin altıncı yıldönümü dolayısıyla bütün Halkevlerinin sarsılmaz bağlılığını ve gönülden saygısını Yüce Şef'e sunan telgrafla Atatürk'ün lütfettiği cevabı aynen yayımlıyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

LİTVANYA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA LİTVANYA REİSİCUMHURU SMETONA'YI TEBRİK*

(23 ŞUBAT 1938)

Ekselans Anastas Smetona
Litvanya Reisicumhuru
Kaunas

Litvanya milli bayramı münasebetiyle Ekselansınıza en samimi tebriklerimi bildirir ve şahsi saadetleri ile Litvanya'nın refahı hakkında hararetli temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 24 Şubat 1938, Numara: 5954, s.3; *Tan*, 24 Şubat 1938, Numara: 1012, s.2; *Son Posta*, 24 Şubat 1938, Numara: 2717, s.3; *Ayın Tarihi*, Mart 1938, Sayı: 51, s.56. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.262.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 23 (AA) - Litvanya'nın milli bayramı münasebetiyle Reisicumhur K. Atatürk ile Litvanya Reisicumhuru B. Smetona arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

BALKAN BİRLİĞİ HAKKINDA BALKAN GAZETECİLERİNE BEYANAT*

(27 ŞUBAT 1938)

Balkan ittifakı, bizim öteden beri samimiyetle üzerinde durduğumuz bir idealdir. Bu idealin her gün geniş bir saha üzerinde daha ziyade genişlemesini ve yayılmasını görmekle bahtiyarım. Bu hususta müttefik Balkan devletlerini sevk ve idare eden zevatın büyük gayretleri ve muvaffakiyetleri ve ittifaka bağlılıkları takdire değer.

Bugün, bu şekliyle dahi hepimize memnuniyet veren Balkan birleşik vaziyetinin bir gün birçok kimselerin hatırlarından bile geçirmedikleri[1] olgun şekli alacağına itimadım berkemaldir.

Bu yüksek ideale giderken müttefik devletlerin başında bulunan zevatın gayretlerine matbuatın dahi büyük hizmetlerinin geçmekte olduğunu gözlemlemekteyiz. Balkan milletleri matbuatının bu yüksek ideali kendi idealleri saymaları ve bu idealin tahakkuku için bütün imkânlarla çalışmalarını kendilerinden temenni ederim. Matbuatın şimdiye kadar aynı suretle vazifesini yapmış olduğunu da tekrar etmeliyim.

Dünyada, şimdiye kadar, başka başka milletlerin ünyon[2] yaptıkları ve asırlarca beraber yaşadıkları tarihte görülmüştür. Bizim kurmak istediğimiz ünyonun tarihte geçmiş olan ünyonların çok üstünde olmasını isteriz.

Tarihi bu kadar yüksek bir idealin esas temeltaşı yalnız geçici politika esaslarında kalamaz. Bunun esas temeltaşları lazımdır ki kültür ve ekonomi cevherleriyle dolu olsun. Çünkü kültür ve ekonomi her türlü siyasete istikamet veren bazlardır.

Her halde beklediğimiz parlak günler bizlerden dahi uzak değildir. Bizden sonra gelecekler ise tabii o günlerin parlaklığını bahtiyarlıklarla kutlayacaklardır.

* *Ulus*, 28 Şubat 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1938, Numara: 4953, s.1; *Kurun*, 28 Şubat 1938, Numara: 7230-1320, s.1; *Tan*, 28 Şubat 1937, Numara: 1016, s.3; *Akşam*, 28 Şubat 1937, Numara: 6955, s.1; *Son Posta*, 28 Şubat 1937, Numara: 2721, s.1, 5; *Ayın Tarihi*, Mart 1938, Sayı: 51, s.73-74. Beyanat, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Ankara, 27 - Reisicumhur Atatürk, Yunan Başvekili Ekselans Metaksas, Yugoslavya Başvekili Ekselans Stoyadinoviç ve Romanya Hariciye Müsteşarı Ortaelçi Ekselans Comnen ile diğer Balkan delegeleri erkânını bugün Çankaya'daki köşklerinde çaya davet buyurmuşlardır.
> Bu çayda Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başvekil, bütün vekiller, Balkan Antantı devletleri ortaelçileri, İsmet İnönü, Balkan ve Türk gazetecileri hazır bulunmuşlardır.
> Balkan gazetecilerinin vuku bulan temennileri üzerine Atatürk, kendilerine aşağıdaki beyanatı lütfetmişlerdir:" Bkz. aynı yerde.

1 *Cumhuriyet, Tan* ve *Son Posta*'da "geçiremedikleri" şeklinde. (Y.N.)

2 Union (Fr.): Birlik. (Y.N.)

TÜRK-YUNAN DOSTLUĞU VE DÜNYA BARIŞI HAKKINDA YUNANİSTAN BAŞBAKANI METAKSAS'A*

(27 ŞUBAT 1938)

Milletlerimiz arasındaki çalışma beraberliği[1] zamanla sınırlı bir şey değildir. Bu beraberlik mantığın devamlı icaplarına dayanır. İdeallerimizin tahakkuk edeceğine tam emniyetimiz vardır. Dayanışmamızın temeli ne kadar sağlam olursa, bütün dünyaya göstereceğimiz örnek o kadar mükemmel olacaktır. Bu örneğin her türlü tahminlerden üstün olacağına kanaatim vardır.

Uzun barış devreleri tarihte nadirdir. İçinde bulunduğumuz devreyi mümkün olduğu kadar uzatmak için elden gelen her gayreti ve iyi niyeti sarf etmeliyiz.

Milletleri idare edenler için ilk ve en müşkül vazife, şahsi gurura kapılmaktan kendilerini korumaktır. Herkesi memnun edecek bir adalete varmak güçtür. Mutlak manada bir hakkaniyet belki de hiçbir zaman dünya yüzünde kurulamayacaktır. Bununla beraber, bütün kuvvetlerimizi bu yüksek ideale doğru çevirmeli ve buna yaklaşmak için elden neler gelirse hepsini yapmalıyız.

* *Tan*, 1 Mart 1938, Numara: 1017, s.1; *Son Posta*, 1 Mart 1938, Numara: 2722, s.3. Ayrıca bkz. İsmail Arar, "Atatürk'ün Günümüz Olaylarına da Işık Tutan Bazı Konuşmaları", *Belleten*, Ocak 1981, c.45, Sayı: 177, s.24-26.
Beyanat, *Tan*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Ankara, 28 (Tan Muhabirinden) - Atatürk'ün müttefik gazetecilere olan mühim hitabesi Anadolu Ajansı tarafından yayımlanmıştı. Ankara'da bulunan Yunan gazetecileri, Şefimiz Atatürk General Metaksas'la konuştuğu sırada hazır bulunmuşlar ve Atatürk'ün söylediği bazı sözleri güzel bir ilham diye karşılayarak telgrafla gazetelerine bildirmişlerdir. Gazetecilerin bildirdiği beyanat şudur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 *Son Posta*'da "birliği" şeklinde. (Y.N.)

BALKAN DEVLET ADAMLARI VE GAZETECİLERİYLE TARİH VE DİL KONULARINDA SOHBET*

(27 ŞUBAT 1938)

Yunan matbuatı erkânı, son Ankara ziyaretinden döndükten sonra, gazetelerinde Türkiye'de gördükleri ilerleyiş ve bayındırlık faaliyetlerine geniş yer vermişler, ayrıca Büyük Şef'imiz Atatürk'ün ilim yolundaki çalışmalarını belirten makaleler yazmışlardır. Bu cümleden olarak Etnos gazetesinde çok dikkate değer bir makale yayımlanmıştır. Bu makaleyi aynen alıyoruz:

"Malum olduğu üzere, Türkiye Cumhurreisi, tarihe ve bilhassa Türk ve Asya milletleri tarihine iptila ile meraklıdır. Bu konulara dair dünyanın her tarafında çıkan eserleri mutlaka okur. Muhtelif dillerde yazılmış olanlarının enteresan noktalarını tercüme ettirir. Bu sayede müthiş tarihi ve ilmi malumat sahibi olmuştur. Bilhassa eski dillere ait kökleri, terimleri çok iyi bilir. Görüşmeleri esnasında sözü bu konulara

* *Cumhuriyet*, 21 Mart 1938, Numara: 4974, s.5.
Aynı geceye katılan Romen *Curentil* gazetesi siyasi yazarı bu konuda şunları aktarmaktadır:

"Bükreş (Özel) - *Curentul* gazetesi, Balkan Konseyi'ni takip etmek üzere Ankara'ya gönderdiği siyasi yazarının bir mektubunu yayımlamaktadır. Yazar, Ankara ziyaretinde Reisicumhur Atatürk'ün kabul törenini anlattıktan sonra diyor ki:
'Reisicumhur Atatürk, Balkan Antantı'nın mesut bir yola girdiğini herkesten daha iyi görmüşlerdir. Onun fikirleri asla gizli değildir. Beyan ettikleri kelimeleri tam olarak tercüme edemiyorsam, bu onun fikirlerini ifade eden nüanslardan birine hıyanette bulunmak korkusundan ileri gelmektedir.
Üç saat dinleyerek bizlere aşikâr olan bir şey varsa, o da, Türkiye Reisicumhuru'nun fikirlerine göre, Balkan Antantı'nın, gelişecek ve pek kısa bir zamanda mıntıkalarımızda bir harbin başlamasını imkânsız kılacak bir aile efradını temsil ettiğidir. Ekselans Atatürk, bu geleceğin o kadar uzak olmadığını, hatta bugünkü neslin de bundan istifade edeceklerini zannetmektedirler.
Konuşmalardan sonra çalışma odasını ve Riyaseticumhur Sarayı'nın birinci katındaki salonları görmeye davet edildik. Reisicumhur'un çalışma odası, bir sadelik abidesidir. Harita ve yerküresi, pergel ve gönye, iletki ve cetvel gibi üzerinde bulunan aletlerle büroları, sade bir mühendis masasına benzemektedir.
Duvarlarda Hitit medeniyetiyle muasır Türk cemiyetlerinin tarihlerini gösteren haritalar vardır. Bu uzun harita, mavi ve kırmızı işaretler ihtiva etmektedir. Arkasında da kendilerinin araştırmalarını izah eden İngilizce ve Fransızca bir seri muahedeler vardır.
Bizimle olan konuşmalarında Atatürk, Balkan Antantı Konferansı'nda Romanya Delegesi M. Comnen'e hitap ederek Dakların tarihinden Rumen milletinin medeniyet kaynaklarını pek iyi tanıdığını söylüyor. Atatürk'e göre Daklar, dağlarda yaşayan bazı milletlere verilen isimden başka bir şey değildir. Bundan da Dak ve Deutsch'lerin aynı kökenden olduklarına varılıyor. Reisicumhur, Tirenien Denizi, Turani kökenlere mensup olan ve tarihi müthiş akınlarıyla Avrupa'nın güneyindeki sıcak deniz kıyılarına medeniyeti getiren Müslüman milletlerin hareket noktasıyla varış mahallerini gösterdiğini de söylediler.
Konuşmalar, tarihi misallerle, canlı sözlerle ve tercümanın hatalarını Fransızca olarak düzeltmek için durmadan müdahale ile çok hoş olarak geçmiştir." Bkz. *Cumhuriyet*, 14 Mart 1938, Numara: 4967, s.1, 7. (Y.N.)

nakletmeyi unutmaz. Türk vekilleri, siyasileri, generalleri ve maiyeti erkânı her gün Atatürk'ün derslerini, konferanslarını dinleyerek, dil mütehassısı, âlim ve müsteşrik[1] *olmuşlardır. Bu gibi dersler her görüşmeden sonra mutlaka yapılmaktadır. Yukarıdaki zevattan bir kısmı bu gibi konular hakkında görüşebilmek için incelemeler yapmakta ve kitaplar okumaktadırlar.*

Türk dostlarımızı hakiki bir tarih ve dil iptilası istila etmiş bulunuyor. Yalnız fen sahipleri ve muallimleri değil, saylavları, gazetecileri, subayları, kısacası biraz tahsil görmüş bulunan her Türkü, bu şevk zapt etmiştir.

Trende, kabul törenlerinde veya herhangi bir arkadaşça görüşme esnasında söz tarihe intikal eder ve size Türklerin, Hititlerin torunları olduklarını, Küçük Asya'dan geldiklerini, dillerini temizlemeye çalıştıklarını derin bir heyecanla anlatırlarken, kendinizi herhangi bir dil enstitüsü veya akademide zannedersiniz. Bugünkü Türkiye dirijanlarının[2] *devasa uygarlaştırma gayretleri arasında bunu da zikretmek lazımdır.*

Atatürk köşkünde yapılan kabul töreninde her zamanki gibi bu konu da açılmıştır. Atatürk'ün bu konudaki teorisi malumdur. Yeni neslin İncil'ini teşkil eden ve mekteplerde talebeye okutulmakta olan teoriye göre 'Türkler, Bizans İmparatorluğu'nu yıkmak ve Avrupa medeniyetini mahvetmek için Anadolu içlerinden kalkıp gelen istilacılar değillerdir. Bunlar üç bin yıldan beri Anadolu'nun yerli ahalisidirler'.

Boğazköy'de birçok Hitit dokümanları bulunmuştur.

Atatürk diyor ki:

'-Bundan üç bin yıl evvel Türklerin payitahtları yine Ankara civarında idi. Bu davamda haklı olduğumu ispat ettiğime kaniyim.'

Derhal birçok kitaplar indirtti. Metaksas, Stoyadinoviç ve Comnen bu kitapları dikkatle incelemeye koyuldular. Konferans başlamıştı. Kemal'in ağzından dokümanlar sel gibi akıyordu.

Hayatını ordugâhlarda, harp meydanlarında geçiren Şef, şimdi de derin ilim işleriyle meşgul olarak milletinin yeni doğuşunu tamamlamaya çalışıyordu. Onun içi imanla dolu idi. Bu imanını, Türk milli vicdanının temel taşı yapmıştı."

1 Müsteşrik: Doğu bilimcisi, oryantalist. (Y.N.)
2 Dirigeant (Fr.): Yönetici. (Y.N.)

SERBEST GÜREŞİN YAYGINLAŞTIRILMASI İÇİN SPOR KULÜPLERİNE EMİR*

(9 MART 1938)

Ankara, 13 (AA) - Güneş Kulübü'nün tertip ve teşebbüsü ve şehrimizde teşekkül etmiş Ankaragücü, Demirçankaya, Harbiye İdmanyurdu ve Muhafızgücü'nün iştirakleriyle Halkevi'nde büyük bir heyecanla ve muvaffakiyetle devam etmekte olan güreş müsabakalarını Atatürk 9 Mart 938 akşamı yüksek huzurlarıyla şereflendirmişler ve serbest güreşin yaygınlaştırılmasını irade buyurmuşlardı.

Bu hal ve şerefli hadise üzerine bugün adı geçen beş kulübün salahiyettar temsilcileri Güneş Kulübü merkezinde Güneşliler Başkanı Bolu Saylavı Cevat Abbas Gürer'in riyaseti altında toplanarak şerefli huzur ve yüksek teşriflerinden dolayı Ulu Önder Atatürk'e şükran ve tazimlerini arza ve kulüplerinde serbest güreş ekipleri teşkiline ve 9 Mart gününü Güreş Bayramı olarak kabule karar vermişlerdir.

* *Tan*, 14 Mart 1938, Numara: 1030, s.3. Ayrıca bkz. *Ulus*, 10 Mart 1938, s.1; *Akşam*, 10 Mart 1938, Numara: 6965, s.2; *Tan*, 10 Mart 1938, Numara: 1026, s.1.
Atatürk, serbest güreşin yaygınlaştırılması için "Altın Atatürk Kupası" oluşturmuş ve bu doğrultuda müsabakalar düzenlenmiştir. Bu konuda *Ulus*'ta yayımlanan haber şudur:

"Tam spor olduğu için bize en uygun olan serbest güreşin yaygınlaştırılmasını emir buyurmuş olan Büyük Şef'imiz, milli sporlarımızın başında gelen bu şubede birinciliği kazanacak gruba verilmek üzere 'Altın Atatürk Kupası' ihdas etmişlerdir.
Bu birincilikler, Türkiye Güreş Federasyonu'nun teşebbüsü ile önümüzdeki 4 ve 5 Haziran tarihlerinde Ankara Şehir Stadı'nda yapılacak ve birinciliklere Türkiye'nin bütün güreşçi gençleri iştirak edecektir. Bu müsabakalar için memleketimiz on iki büyük gruba ayrılmıştır. Grup merkezleri Ankara, Balıkesir, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Konya, Samsun, Seyhan olarak tayin edilmiştir. Müsabakalarda bu gruplardan hangisi birinci olursa 'Altın Atatürk Kupası'nı o grup alacaktır. Türkiye serbest güreş birincilikleri her yıl yapılacağından, kupa, serbest güreşçi Türk gençliği için daima tazelenen temiz bir rekabetin konusu olacaktır. Yani gruplar her sene karşılaşacaklar ve bunlar arasında şampiyon çıkacak olan grup takımı kupayı o yıl sonuna kadar muhafaza edecektir. Atatürk'ün sporcu gençliğe bu yeni ve değeri ölçülemeyecek kadar büyük armağanını hak edecek mutlu takımı 5 Haziran günü bütün memleketin candan alkışlayacağı ve o takım olmak için de bütün grup birincilerinin bütün heves ve gayretleriyle çalışacakları muhakkaktır." Bkz. *Ulus*, 10 Mayıs 1938, s.1. (Y.N.)

TÜRKKUŞU GENÇLERİNİ TAKDİR*

(11 MART 1938)

Ankara, 11 (AA) - Reisicumhur Atatürk bugün saat 9'da Etimesğut Türkkuşu Meydanı'nın şereflendirmişler, vazife uçuşu yapmakta olan öğretmen adaylarının uçuşlarını takip ederek hepsi hakkında izahat almışlar, meydan tesisatını ve malzemeyi incelemiş ve Türkkuşu gençlerine ayrı ayrı iltifatta bulunmuşlardır.

Atatürk saat 12'de alandan ayrılmışlar ve gördükleri intizam ve mükemmeliyetten dolayı takdir ve memnuniyetlerini ifade buyurmuşlardır.

Büyük Şef'in bu değeri ölçülmez alakaları Türkkuşu gençleri arasında geniş bir sevinç, heyecan ve coşkunluk uyandırmıştır.

* *Ulus*, 12 Mart 1938, s.1; *Tan*, 12 Mart 1938, Numara: 1028, s.3; *Akşam*, 12 Mart 1938, Numara: 6967, s.1; *Son Posta*, 12 Mart 1938, Numara: 2733, s.1, 3.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA İRAN ŞAHI RIZA ŞAH PEHLEVİ'Yİ TEBRİK*

(14 MART 1938)

Tel. Ankara, 14.3.1938

Alâhazreti Hümayun Rıza Şah Pehlevi
Şehinşahı İran
Tahran

Zatı Şahanelerinin doğumunun altmışıncı yıldönümü münasebetiyle en samimi tebriklerimi arz etmekten çok haz duymaktayım. Yüksek ve feyizli idareleri altında dost ve komşu İran devletinin günden güne artan gelişmesini görmekle bahtiyarım. Bu vesile ile Zatı Biraderanelerime uzun ömür ve saadetler diler ve kardeş İran milletinin refahı hakkında halisane temennilerimi tekrar eylerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K.60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.549; *Ulus*, 19 Mart 1938, s.1, 8; *Cumhuriyet*, 19 Mart 1938, Numara: 4972, s.3; *Kurun*, 19 Mart 1938, Numara: 7249-1339, s.1; *Tan*, 19 Mart 1938, Numara: 1035, s.3; *Akşam*, 19 Mart 1938, Numara: 6974, s.2; *Son Posta*, 19 Mart 1938, Numara: 2740, s.3; *Ayın Tarihi*, Nisan 1938, Sayı: 52, s.61.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜNÜ DOLAYISIYLA IRAK KRALI I. GAZİ'Yİ TEBRİK*

(26 MART 1938)

Majeste I. Gazi
Irak Kralı
Bağdat

Majestelerinin doğum günlerinin yıldönümü münasebetiyle samimi tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle dost ve kardeş Irak milletinin refah ve ikbali hakkında halisane temennilerimi arz ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 27 Mart 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 27 Mart 1938, Numara: 4980, s.3; *Kurun*, 27 Mart 1938, Numara: 7257-1347, s.1; *Tan*, 27 Mart 1938, Numara: 1043, s.3; *Akşam*, 27 Mart 1938, Numara: 6982, s.2; *Son Posta*, 27 Mart 1938, Numara: 2748, s.3; *Ayın Tarihi*, Nisan 1938, Sayı: 52, s.64. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.282.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 26 (AA) - Irak Kralı Majeste I. Gazi'nin doğum yıldönümü münasebetiyle aşağıdaki telgraflar teati edilmiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ELEN MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA ELENLER KRALI II. GEORGES'İ TEBRİK*

(30 MART 1938)

Majeste II. Jorj
Elenler Kralı
Atina

Milli Elen bayramı münasebetiyle, Majestelerine en hararetli tebriklerimi ve gerek şahsi saadetleri, gerek asil ve dost Yunan milletinin refahı hususundaki samimi dileklerimi arz etmekle bilhassa bahtiyarım.

K. Atatürk

* *Ulus*, 31 Mart 1938, s.1; *Tan*, 31 Mart 1938, Numara: 1047, s.3; *Akşam*, 31 Mart 1938, Numara: 6986, s.2; *Son Posta*, 31 Mart 1938, Numara: 2752, s.10; *Ayın Tarihi*, Nisan 1938, Sayı: 52, s.64. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.461.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 30 (AA) - Milli Yunan bayramı münasebetiyle Reisicumhur Atatürk ile Yunan Kralı arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

PROF. PITTARD VE EŞİYLE SOHBET*

(30 MART 1938)[1]

Çankaya'da geniş ve sade bir ev, ilk günlerin eski manzarasını pek hatırlatan, ince sütunlu, pembe, uzun bir cephe. İşte, Gazi'yi son defa olarak bu senenin ilkbaharında burada gördüm ve bu heyecan verici ziyareti, o gün tuttuğum notların hiçbir noktasını değiştirmeden anlatmak isterim.

Mustafa Kemal, çiçekler ortasındaki bir havuzun etrafına uzanmış, Eti aslanlarının oturduğu bahçesinden yarattığı şehri görebiliyor. Şehir, dağların teşkil ettiği muazzam çember içinde, çok geniş bir mahfaza gibi uzanan ovanın esmer kadifesi üstüne serili duruyor.

Mavi ve beyaz kumaşlarla kaplı büyük salonun kapısı açıldı ve Reisicumhur göründü. Gülümseyerek elini uzatıyor; bir işaretle koltuklarda yer gösteriyor, sigara ikram ediyor, kendi de oturuyor. Ve dünya onun şahsı etrafında yok oluyor. Uzun boylu, ince, saçlarına henüz hafif kır düşmüş, çehresi açık havada yaşamayı seven bir

* *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1938, Numara: 5235, s.5.
Prof. Eugène Pittard'ın eşi Helene Pittard tarafından "Noelle Roger" takma adıyla bir Fransız gazetesinde "Atatürk Türkiye'si" başlığıyla yayımlanan bu yazı *Cumhuriyet* gazetesinin 8-10 Aralık 1938 tarihli sayılarında aktarılmıştır.
Prof. Eugène Pittard'ın aynı geceye ait anısı da şudur:

> "1938 kırmızı yumurta yortuları. Ankara ve İstanbul üniversitelerinde bir sıra konferans veriyorum. Atatürk daha o zamanlar hastadır. Çankaya'da köşkündeyiz. Öğle yemeğinden sonra salonda toplanıyoruz. Kızlarından Bayan Afet (bizim üniversitede okumuştur) karım ve dostlarımdan Mebus Mayakon, oradayız.
> Cumhurreisi'nin hekimi demin gelmiştir. Biraz sonra Atatürk içeri giriyor. Masanın üzerinde madeni bir sigara kutusu duruyor. Bu kutunun kapağında Grazi haritasının bir kısmı vardır. Bu, hemen bir münakaşa konusu teşkil ediyor. Parmağının ucu ile (onun fevkalade güzel elleri vardır) Atatürk sınırları takip ediyor. Türklerin ilk vatanları olan Türkistan ve daha ilerilerde Orta Asya'yı gösteriyor. Avrupa'da hububat ve hayvanlarımızın kökenlerinden bahsediyoruz. Asırlar boyunca geri geri gidiyor, bugünkü Türklerden Osmanlılara, bunlardan Selçukilere ve onlardan da dediğim gibi Atatürk'ün pek ziyade alaka gösterdiği Etilere (Anadolu'da O birçok kazılara para vermektedir) kadar çıkıyoruz. Büyük bir millet olmuş olan bu milletin tarihini arkeolojik vesikalar, tabletlere kazınmış kitabelerle canlanmış görmeyi tasavvur ediyor. Fakat Vekiller Heyeti'ne riyaset edecektir. Üç vekil gelmiştir. Pek yorgun olmakla beraber Atatürk'ün görüşmeye memnuniyetle devam edeceğini hissediyorum. İzin alıyoruz." Bkz. Eugène Pittard, "Quelques souvenirs personnels sur Ataturk", *Journal de Genève*, 14 Kasım 1938'den aktaran: *Yeni Asır*, 8 Aralık 1938, Numara: 9996, s.12. Ayrıca bkz. Zeki Arıkan, *İzmir Basınından Seçmeler 1923-1938*, c.2, 1. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Ocak 2003, s.408-410. (Y.N.)

1 Yazıda görüşmenin kesin tarihi yer almamakta, ancak görüşmenin "Fransız doktorunun kabul edildiği gün" gerçekleştiği belirtilmektedir. Fransa'dan davet edilen Profesör Fissinger 30 Mart 1938 günü Atatürk'ü muayene etmiş ve kendisine bir buçuk ay istirahat tavsiye etmiştir. Söz konusu görüşme o gün yapılmış olmalıdır. (Y.N.)

insan çehresi gibi renkli, dudakları çok ince ve kalın kaşların altındaki gri mavi gözleri çok kuvvetli ve etkileyici. Bu gözlerin parlaklığını, bu insanın esrarlı dinamizmini ve bu ikna kudretini nasıl anlatmalı!

O'nun varlığı, bakışı, sözleri, en koyu muhalifleri iknaya ve her fedakârlığı temine kâfi geliyor. Düşmanlarını sadık birer taraftar haline getirmek, bir şef için en kıymetli ve en nadir haslet değil midir?

Bizzat O "Otorite, zorla değil, kalbin sesiyle kurulmalıdır" demişti. Kalbin sesini, millet her zaman işitir. Sevecek bir kimsesi olan memleketler ne kadar bahtiyardır!

Bu adamın harikulade bir nüfuzu var. Muhitindekilerden, imkânsız şeylerin tahakkukunu isterse yaptırabiliyor. O'nun vatanın kurtarıcısı olduğunu, milletlerin en sadığı olan Türkler asla unutmayacaklardır. "Türklerin Babası" demek olan Atatürk unvanını ona bütün millet vermiştir. Hiçbir protokole lüzum görmeden O'na bu isimle hitap ediliyor; mütevazı kerpiç evlerde, O, bu isimle anılıyor, Baba... Bundan daha güzel isim olur mu?

Fakat bu manevi kuvveti sadece minnettarlıkla izah etmek mümkün değildir. Atatürk, yürekleri fethetmek kudretine, fikirleri ikna etmek ve ruhları kazanmakla tezahür eden o izahı imkânsız kuvvete sahiptir. O'na karşı mutlak bir itimat besleniyor. O'nun maksadı, herkesin iyiliğidir. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesini teklif etmiş, Meclis'e kabul ettirmiştir. Türkiye, İsviçre Medeni Kanunu'nu kabul eder etmez, o kanunu geride bırakacak kadar ileri geçmiştir. Kadınlar, daha peçelerini atar atmaz, Batılı kadınları geride bırakmışlardır. Meclis'te on yedi kadın mebus var. Mahkemelerde kadın hâkimler çalışıyor.

Atatürk'ün kuvvetli taraflarından biri, zihnini istediği dakikada bir nokta üzerinde yoğunlaştırabilmesidir.

Şimdi O, büyük salonda oturuyor. Kafası düşüncelerle dolu. Anschluss'un[1] *ertesindeyiz. Balkan Antantı Konseyi İstanbul'da toplanmak üzeredir. Meclis toplanmak üzeredir. Çankaya'da bir vekiller toplantısı yapılacak. Avrupa'dan gelen haberler endişe verici bir mahiyet arz ediyor. Atatürk, Fransız doktorunu biraz evvel kabul etmişti... Bütün bunlara rağmen, memleket işlerinin kendisine verdiği bu bir buçuk saatlik serbest zaman zarfında, tarihöncesine ait bir mesele ile alakadar oluyor. Sinirli parmakları, harita üzerinde noktalar araştırıyor, medeniyet taşıyan neolitiklerin takip ettikleri batı yollarını işaret ediyor.*

Yalnız, küçük Ülkü'ye gülümsemek için başını iki defa çeviriyor, o kadar.

Vekillerin geldiğini haber veriyorlar. Cumhurreisi bir dakika dinlenmeye lüzum görmeden, onları karşılamak üzere kalkıyor. Biraz sonra, onu bir başka mesele, daha sonra daha başka bir meselenin heyecanla alakalandırdığını göreceğiz. Sonra da sabaha kadar devam etmek üzere, en fazla sevdiği mevzular üzerinde incelemeye dalacak.

"-Ekselans, fazla çalışıyorsunuz..." diyorum ve bir kılıcın bir kını aşındırabileceğini hatırlatıyorum.

"-Kın vücuttur" *diye şiddetle karşılık veriyor.* "Vücut her zaman bulunur. Asıl mühim olan şey kılıcın kendisidir."

1 Nazi Almanya'sının 12 Mart 1938'de Avusturya'yı ilhak etmesi. (Y.N.)

Bu söz, O'nun vecizelerinden birinin yorumu mahiyetini alıyor: "İki Kemal vardır. Biri ölecek, fakat öteki millet için daima yaşayacaktır"[1] *sözünün yorumu.*

1 Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in 10 Mayıs 1933 tarihli sözleri için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.26, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2009, s.160. (Y.N.)

TÜRKKUŞU GENEL BAŞKANI FUAT BULCA'YA*

(1938)[1]

Fuad,[2]

Mektubunu aldım. Baştan nihayete kadar hakikaten mantığını ve enerjisini kaybetmiş, çocuklaşmış bir insanın manasız kuruntularının ifadesi olduğunu gördüm. Hayret ve üzüntü duydum. Olan biteni olduğu gibi ben sana bir daha nakledeyim. Senin hastalığın derecesini yakından öğrenmiştim. Büyük ihtimalle tekrar bir ameliyat geçireceğini, dolayısıyla kâfi derecede tedavi ve istirahate zaruret hasıl olabileceğini düşündüm. Bunu tam bir huzur ve sükûn içinde yapabilmen için, yerine geçici olarak salahiyetli, mesul bir vekil tayin etmenin münasip olacağını sana tavsiye etmesini, Bayar'dan rica ettim. Onun da sana söylemesi bundan fazla bir şey değildir, sanırım. Şimdi sen kendi kendine, Bayar'ın sana söylemediği birtakım manasız şeyleri kurup duruyorsun. Bunun üzerine belki doktorların rızasını almadan yatağını terk ederek çıktın, bana geldin. Benimle konuşmadan evvel Celal ile, ondan sonra da benimle konuşurken güya Sahiba'nın, şunun bunun sözlerine kapılarak, bana jurnal verdiğini ve bunun üzerine benim birtakım teşebbüsler aldığımı ima ettin. Konuşurken, asabiyetinin mağlubu olarak, Gökçen'e, sana yardım etmesi için başöğretmenlik süsünü verdiğini söyledin. Ben senin hastalığını ve asabiyetini düşünerek, kullandığın yersiz tabir üzerinde durmadım. Fakat Gökçen'in, kullandığın tabirle vasıflandırılmasına meydan bırakmamak tedbiri, benim, senin hakkında teşebbüs almam neticesini doğuramazdı. Senin kullandığın tabirle anlatmış olduğun anlayış ve zihniyetin düzeltilmesini Gökçen'e bıraktım ki, bittabi o, kendi vaziyetini senin gözünde ve senin gibi düşünebilecekler önünde elbet düzeltecektir.

Lüzumsuz kuruntu ve heyecana kapılma. Bir an evvel tam sıhhatinin iadesine ve şimdiye kadar olduğu gibi muvaffakiyetle vazifeni yapmaya ehemmiyet ver.

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-1-a, D: 87, F: 1-15/18'de bulunan el yazısı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

1 Mektup üzerinde tarih bulunmamaktadır. İçeriğinden, Sabiha Gökçen'in Türkkuşu Uçuş Okulu'na başöğretmen tayin edildiği 1938 yılı içinde yazıldığı anlaşılmaktadır. Fuat Bulca, *Nöbet Defteri*'nde 13 Mart, 21 Nisan, 24 Nisan, 28 Nisan ve 14 Mayıs 1938 günleri kabul edilenler arasında kayıtlıdır. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.710, 718-720, 724. (Y.N.)

2 Türkkuşu Başkanı Ahmet Fuat Bulca. (Y.N.)

PARİS BÜYÜKELÇİLİĞİ'NDEN KİTAP İSTEĞİ*

(5 NİSAN 1938)

Librairie Orientale Paul Geuthner -12, rue Vavain, Paris VI- Kitabevi tarafından yayımlanmakta olan "Déchiffrement de l'Ecriture Maya et Traduction de leurs codices (par Dr. Werner Wolff)"[1] *isimli kitaptan bir nüshasının, faturasıyla birlikte, gönderilmesine müsaadelerini...*

* Türkiye Paris Büyükelçiliği Arşivi'nden aktaran: Bilâl N. Şimşir, "Atatürk'ün Kitap Sevgisi", *Sivas'tan Ankara'ya 18-27 Aralık 1919*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1983, s.26.
Belge, kaynakta şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Atatürk'ün kitap siparişleriyle ilgili bir belgeyi daha anmadan geçemeyeceğim. Bu, 1938 tarihli bir belgedir. Atatürk hastadır. Durum, 1 Nisan 1938 gününde resmen kamuoyuna duyurulmuştur.
> 5 Nisan 1938 günü, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Süreyya Anderiman Paris Büyükelçiliği'ne şunları yazar: [...]
> 13 Nisan 1938 günü Paris Büyükelçiliği'nden Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri'ne şu karşılık verilmiştir:
> '5 Nisan 1938 tarihli yazılarıyla sipariş buyurulan 'Déchiffrement de l'Ecriture Maya et Traduction de leurs codices' namındaki eserin basımının henüz tamamlanmadığını alakadar kütüphaneden öğrendim. Eserin matbaadan çıkar çıkmaz derhal yüksek makamlarına takdim olunacağını arz eder ve bu vesile ile saygılarımı sunarım." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 "Maya Yazısının Çözümü ve Metinlerinin Çevirisi" (Yazan Dr. Werner Wolff). (Y.N.)

İRAN ŞEHİNŞAHI RIZA ŞAH PEHLEVİ'YE*

(6 NİSAN 1938)

Tel. Ankara, 6.4.1938

Zatı Şehinşahileri tarafından hakkımda gösterilen alakadan ziyadesiyle mütehassis oldum. En hararetli teşekkürlerimin kabulünü rica eder ve Zatı Biradcranelcrimin sıhhat ve afiyetleri için yürekten temennilerimi tekrar eylerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K.60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.550.

ZİRAAT VEKİLLİĞİNE MANİSA MEBUSU FAİK KURDOĞLU'NUN SEÇİLDİĞİ HAKKINDA BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NE TEZKERE*

(12 NİSAN 1938)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği

4/252

12.4.1938

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliği'ne

İktisat Vekili Şakir Kesebir tarafından vekâleten idare edilmekte bulunan Ziraat Vekilliğine Başvekil tarafından seçilen Manisa Mebusu Faik Kurdoğlu'nun seçiminin tasdik edildiği arz olunur.

Reisicumhur
K. Atatürk

* Aslı, TBMM Arşivi, Numara: 3640'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Ulus*, 14 Nisan 1938, s.1.

İSPANYA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA İSPANYA REİSİCUMHURU AZANA'YI TEBRİK*

(13 NİSAN 1938)

Tel. Ankara, 13.4.1938

Ekselans M. Azana
Reisicumhur
Barselon

İspanya milli bayramı münasebetiyle Ekselansınızdan en hararetli tebriklerimi ve çok samimi temennilerimi kabul etmelerini dilerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K.60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.34; *Ulus*, 19 Nisan 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1938, Numara: 5003, s.3; *Kurun*, 19 Nisan 1938, Numara: 7280-1370, s.1; *Tan*, 19 Nisan 1938, Numara: 1066, s.3; *Son Posta*, 19 Nisan 1938, Numara: 2771, s.3; *Akşam*, 19 Nisan 1938, Numara: 7005, s.2; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1938, Sayı: 53, s.76.

9. BALKANLARARASI MATBUAT KONFERANSI ÜYELERİNE TEŞEKKÜR*

(14 NİSAN 1938)

Hakkımda göstermek lütfunda bulunmuş olduğunuz hissiyattan pek mütehassis olarak sizden hararetli teşekkürlerimi ve mesainizin tam muvaffakiyeti hakkındaki samimi temennilerimi kabul ve bunları Konferans'ın muhterem üyelerine iletmenizi rica ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 15 Nisan 1938, s.1, 8; *Kurun*, 15 Nisan 1938, Numara: 7276-1366, s.1; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1938, Sayı: 53, s.132.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"İstanbul, 14 (AA) - Balkanlararası Matbuat Konferansı Reisi'nin saygı mesajlarına cevaben dört Balkan devleti reislerinden Konferans Reisi'ne aşağıdaki cevaplar gelmiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

CEVAT ÜSTÜN'ÜN ORTAELÇİLİĞE TAYİNİ HAKKINDA HOLLANDA KRALİÇESİ WILHELMINA'YA*

(20 NİSAN 1938)

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Krallığı arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk münasebetlerini muhafaza ve takviye dileğinde bulunduğumdan, eski Viyana Elçisi Cevat Üstün'ü Zatı Haşmetaneleri nezdine fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayine ve göndermeye karar verdim.

Adı geçenin vasıf ve hasletleri ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve kavrayış, kendisine verilen bu yüksek vazifeyi Zatı Haşmetanelerinin itimadına mazhar olacak tarzda iyi yapacağını göstermektedir.

Bu kanaatledir ki, kendisini iyi kabul buyurmalarını, gerek namıma ve gerek Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına tarafından yapılacak tebliğleri ve bilhassa Zatı Haşmetaneleriyle Hollanda hakkında beslediğim dostça teminata tamamen inanılarak, yüksek vazifesini iyi bir surette yerine getirmesi için desteklerine nail olmasını Zatı Haşmetanelerinden dilerim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz sekiz senesi Nisan ayının yirminci günü verilmiştir.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Hollanda. D.1. a.1 - K.2/10'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.231-233.

KIRŞEHİR DEPREMİ ÜZERİNE ÜZÜNTÜSÜNÜ BİLDİREN BULGAR KRALI III. BORİS'E TEŞEKKÜR*

(21 NİSAN 1938)

Ankara, 21 - Bulgar Kralı Majeste Boris, Sofya haricinde bulunduğu esnada Kırşehir zelzelesi[1] *haberini almış ve Türkiye Sefareti'nden üzüntülerinin Cumhurbaşkanı Atatürk'e iletilmesi iltimasında bulunmuştur.*

Reisicumhur'umuz Bulgar Kralı'nın bu pek dostane alakasından çok mütehassis olarak kendilerine teşekkürlerinin iletilmesi için Sofya Elçimizi memur buyurmuşlardır.

* *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1938, Numara: 5006, s.7.

1 19 Nisan 1938'de Kırşehir ve Yozgat'ı etkileyen ve 149 kişinin ölümüne yol açan 6.7 şiddetindeki deprem. (Y.N.)

DARÜŞŞAFAKA MEZUNLARI KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(23 NİSAN 1938)

Harun Kocacan
Darüşşafaka Mezunları Başkanı

Darüşşafaka mezunları senelik kongreleri münasebetiyle gösterilen temiz duygulara Atatürk'ün teşekkürlerini bildiririm.

Umumi Kâtip Vekili
Süreyya Anderiman

* *Son Posta*, 23 Nisan 1938, Numara: 2775, s.2.

23 NİSAN BAYRAMI DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(24 NİSAN 1938)

Ankara, 24 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

23 Nisan Bayramı münasebetiyle yurdun içinden ve dışından Reisicumhur Atatürk'e, sayın halkın yüksek hislerini ve heyecanlarını bildiren birçok telgraflar gelmektedir. Bundan pek mütehassis olan Atatürk, teşekkürlerinin ve saadet dileklerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmiştir.

Cumhuriyet, 25 Nisan 1938, Numara: 5009, s.1; *Kurun*, 25 Nisan 1938, Numara: 7286-1376, s.1; *Tan*, 25 Nisan 1938, Numara: 1072, s.1; *Akşam*, 25 Nisan 1938, Numara: 7011, s.1; *Son Posta*, 25 Nisan 1938, Numara: 2777, s.1. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.903.

23 NİSAN BAYRAMI'NI KUTLAYAN BUDAPEŞTE ELÇİSİ BEHİÇ ERKİN'E*

(25 NİSAN 1938)

Ankara, 25 Nisan 38

Bay Behiç Erkin
Türkiye Büyükelçiliği
Budapeşte

C. 23 Nisan Bayramı size de kutlu olsun.

K. Atatürk

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu: 190, Belge: 8.

EVLENMESİ DOLAYISIYLA ARNAVUTLAR KRALI I. ZOGU'YU TEBRİK*

(26 NİSAN 1938)

Tel. Ankara, 26.4.1938

Majeste I. Zogu
Arnavutlar Kralı
Tirana

Dost Arnavutluk'un kutladığı mesut hadise dolayısıyla samimi tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Kral ailesinin saadeti hakkındaki çok samimi temennilerimi kabul etmelerini Majestelerinden rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Arnavutluk. Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.357; *Ulus*, 1 Mayıs 1938, s.8; *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1938, Numara: 5015, s.3; *Kurun*, 1 Mayıs 1938, Numara: 7292-1382, s.4; *Tan*, 1 Mayıs 1938, Numara: 1078, s.3; *Akşam*, 1 Mayıs 1938, Numara: 7017, s.2; *Son Posta*, 1 Mayıs 1938, Numara: 2783, s.3; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1938, Sayı: 53, s.77.

DOĞUM YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA YUGOSLAVYA KRALİYET NAİBİ PRENS PAUL'Ü TEBRİK*

(27 NİSAN 1938)

Tel. Ankara, 27.4.1938

Altes Ruvayal Prens Paul Karageorgeviç
Yugoslavya Kraliyet Naibi
Belgrad

Altes Ruvay**alinizin** doğum yıldönümü münasebetiyle size en hararetli ve en dostane tebriklerimi bildirmekle bilhassa bahtiyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Yugoslavya'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.353-354; *Ulus*, 1 Mayıs 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1938, Numara: 5015, s.3; *Kurun*, 1 Mayıs 1938, Numara: 7292-1382, s.4; *Tan*, 1 Mayıs 1938, Numara: 1078, s.3; *Akşam*, 1 Mayıs 1938, Numara: 7017, s.2; *Son Posta*, 1 Mayıs 1938, Numara: 2783, s.1, 3; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1938, Sayı: 53, s.77.

KIRŞEHİR DEPREMİ ÜZERİNE ÜZÜNTÜSÜNÜ BİLDİREN DEVLET BAŞKANLARINA TEŞEKKÜR*

(28 NİSAN 1938)

Tel. Ankara, 28.4.1938

Majeste II. Georges
Elenler Kralı
Atina

Kırşehir zelzelesi dolayısıyla Majestenizin bana göndermek lütfunda bulunduğu nazik mesajdan ziyadesiyle mütehassis olarak, en derin teşekkürlerimin kabulünü ve Türk milletinin dost ve müttefik milletin ve onun fahametli hükümdarının sempatilerinden pek ziyade mütehassis bulunduğuna itimat eylemelerini rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Felaketler ve Taziyetler'ten Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.463-464; *Ulus*, 29 Nisan 1938, s.1, 6; *Kurun*, 29 Nisan 1938, Numara: 7290-1380, s.1; *Tan*, 29 Nisan 1938, Numara: 1076, s.10; *Akşam*, 29 Nisan 1938, Numara: 7015, s.2; *Son Posta*, 29 Nisan 1938, Numara: 2781, s.1; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1938, Sayı: 53, s.14-15.
Aynı telgrafın "Afganistan Kralı Muhammed Zahir Han'a" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.102 ve aynı gazeteler; "Suriye Reisicumhuru Haşem Attasi'ye" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, s.193-194 ve aynı gazeteler; "Ürdün Emiri Abdullah'a" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, s.236 ve aynı gazeteler. (Y.N.)

ATİNA'DA BAŞVEKİL BAYAR'A*

(28 NİSAN 1938)

Şifre tel.
No. 687/27

Ankara, 28.4.1938

C. Elen hükümet ve milletinin yüksek heyetinize gösterdiği ve samimi olduğuna kani bulunduğunuz tezahürattan büyük memnuniyet duydum. İmzaladığınız ek antlaşmanın iki devlet için hayırlı olmasını dilerim.[1]

Muvaffakiyet ve neşe ile dönüşünüzü bekleyerek sizin ve Aras'ın gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Yunan 5/85-D.3. d.1.'den aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.464.

1 Atina Elçisi Ruşen Eşref Ünaydın, 27 Nisan 1938 günü, Türk-Yunan Antlaşması'nın imzalandığını Ankara'ya şu telgrafla bildirmiştir:

"Ankara'da parafe edilmiş olan Türk-Yunan Antlaşması'nın bugün saat 18'de Atina'da Yunan Hariciye Nazırlığı'nda Başbakanımız Celal Bayar, Yunan Başbakanı ve Hariciye Nazırı General Metaksas ve Dışişleri Bakanımız Doktor Rüştü Aras tarafından imzalanmış olduğunu arz ederim." (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

ALMAN MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA ALMANYA FÜHRERİ VE BAŞVEKİLİ HİTLER'İ TEBRİK*

(30 NİSAN 1938)

Tel. Ankara, 30.4.1938

Ekselans Bay Adolf Hitler
Almanya Führeri ve Başvekili
Berlin

Alman milletinin milli bayramı münasebetiyle Ekselansınıza en hararetli tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Almanya'nın refahı hakkındaki samimi dileklerimi arz etmekle bilhassa bahtiyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.170-171; *Ulus*, 4 Mayıs 1938, s.8; *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1938, Numara: 5018, s.3; *Kurun*, 4 Mayıs 1938, Numara: 7295-1385, s.6; *Tan*, 4 Mayıs 1938, Numara: 1081, s.3; *Son Posta*, 4 Mayıs 1938, Numara: 2786, s.11; *Akşam*, 4 Mayıs 1938, Numara: 7020, s.2; *Ayın Tarihi*, Haziran 1938, Sayı: 54, s.134.

POLONYA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA POLONYA REİSİCUMHURU MOSCICKI'Yİ TEBRİK*

(2 MAYIS 1938)

Tel. Ankara, 2.5.1938

Ekselans Moscicki
Polonya Reisicumhuru
Varşova

Polonya'nın milli bayramını kutladığı bugünlerde, en hararetli tebriklerimi ve keza şahsi saadetleriyle asil Polonya milletinin refahı hakkındaki samimi dileklerimin kabulünü Ekselanslarından dilerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.484; *Ulus*, 7 Mayıs 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1938, Numara: 5021, s.3; *Tan*, 7 Mayıs 1938, Numara: 1084, s.3; *Akşam*, 7 Mayıs 1938, Numara: 7023, s.2; *Son Posta*, 7 Mayıs 1938, Numara: 2789, s.3; *Ayın Tarihi*, Haziran 1938, Sayı: 54, s.135.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA JAPONYA İMPARATORU HİROHİTO'YU TEBRİK*

(3 MAYIS 1938)

Majeste Hirohito
Japonya İmparatoru
Tokyo

Majestenizin doğumunun yıldönümü münasebetiyle, en hararetli tebriklerimi arz eder ve Majestenizin şahsi saadetleri ve Japonya'nın refahı hakkında samimi dileklerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 4 Mayıs 1938, s.1, 8; *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1938, Numara: 5018, s.3; *Kurun*, 4 Mayıs 1938, Numara: 7295-1385, s.1; *Tan*, 4 Mayıs 1938, Numara: 1081, s.2; *Son Posta*, 4 Mayıs 1938, Numara: 2786, s.11; *Akşam*, 4 Mayıs 1938, Numara: 7020, s.2; *Ayın Tarihi*, Haziran 1938, Sayı: 54, s.134. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.227.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 3 (AA) - Japonya İmparatoru'nun doğumunun yıldönümü münasebetiyle Reisicumhur Atatürk ile İmparator Hirohito arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" aynı yerde. (Y.N.)

ROMANYA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA ROMANYA KRALI II. CAROL'U TEBRİK*

(9 MAYIS 1938)

Tel. Ankara, 9.5.1938

Majeste II. Carol
Romanya Kralı
Bükreş

Romanya'nın milli bayramını kutladığı bugünde Majestelerine en samimi tebriklerimi ve şahsi saadetleri ile dost ve müttefik Romen milletinin refahı hakkındaki hararetli temennilerimi bildirmekle mesudum.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Romanya, İ.K.60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.59-60; *Ulus*, 14 Mayıs 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1938, Numara: 5028, s.3; *Tan*, 14 Mayıs 1938, Numara: 1091, s.3; *Son Posta*, 14 Mayıs 1938, Numara: 2796, s.3; *Akşam*, 14 Mayıs 1938, Numara: 7030, s.2; *Ayın Tarihi*, Haziran 1938, Sayı: 54, s.136.
Romanya Kralı II. Carol, 19 Temmuz 1938 günü yatıyla gizlice İstanbul'a gelerek Savarona Yatı'nda Atatürk'le görüşür. Tevfik Rüştü Aras bu görüşmeyi şöyle aktarmaktadır:

"1938 yazında bir sabah Dolmabahçe Sarayı'na gitmiştim. Atatürk iki aydan beri Savarona Yatı'nda bulunuyordu. Bir gün önce, beni görmek istediğini bildirmiş, fakat bir saat tayin edilmemişti. [...] Saat ona doğru, nöbetçi yaver bey, oturduğum salona gelerek:
'-Efendim' dedi, 'Savarona'dan sizin için gönderilen motorlu vasıta şimdi rıhtıma yanaştı.' [...] merdivenleri inerken, arkamdan koşarak gelen, aynı nöbetçi yaver beyin sesini duydum:
'-Efendim, bir krallık yatı gelmiş.'
'-Hangi kralın yatı? Ne zaman gelmiş? Nerede?'
'-Romanya Kralı Carol'un yatı. Şimdi... İşte Savarona'nın az ötesinde demirliyor.'
'-Acaba Kral da gelmiş mi?'
'-Boğaz Kumandanlığı gönderinde krallık bandırası olduğunu haber veriyor.' Bir an düşündüm sonra:
'-Öyleyse' dedim. 'Motoru kullananlara söyleyiniz, beni önce Romen yatına götürsünler.'
[...] Carol'un -eğer gelmişse- niçin geldiğini bilmiyordum. Ne Bükreş'teki elçimiz, ne memleketimizdeki Romen temsilcileri bize bir haber salmış değillerdi. Üç dakika sonra motor, Romen yatına yaklaşırken Kral'ın küpeşteye yaslanmış, bana gülümsemekte olduğunu gördüm. [...] Hemen güverteye çıkıp kendisini selamladım ve Türkiye adına 'Hoş geldiniz' dedim. [...]
'-Reisicumhur Hazretleri ile konuşmak istiyorum Ekselans' dedi. 'Ne kadar süratle mümkün olursa o kadar süratle.'
'-İradenizi derhal Reisicumhur Hazretleri'ne bildirmek, bana şeref veren bir vazife olacaktır. Majeste' dedim, 'Reisicumhur Hazretleri'nin rahatsız bulunduklarını biliyorsunuz. Bununla beraber kendilerine derhal arz edeceğim.' Ve sordum:

'-Şu anda İstanbul'da bulunan Romanya Elçisi de size refakat edecekler midir?'
'Hayır hayır... Atatürk'le baş başa iki dost olarak konuşmak istiyorum. Tabii, Ekselans siz de hazır bulunacaksınız...'
Savarona'ya gidince Atatürk'ü her zamandan daha rahatsız buldum. Uğursuz hastalık o kutsal varlığı kemirdikçe kemiriyordu. Tahmin ettiğim gibi ilk sözü şu oldu:
'-Yatta Carol da var mı? Kaptan dürbünle bakmış... Güvertede kadınlar varmış...'
Gördüklerimi ve konuştuklarımı aynen Atatürk'e bildirdim. Bir an gözlerini yumdu, sonra hafif bir sesle:
'-Pek takatsizim be Doktor' dedi. 'Ama... Peki, bir gayret edelim. Kendisini kabul edelim. Mademki buraya kadar gelmiş; olmaz demek olmaz. Her halde bir derdi vardır. Sakın Südetler için gelmiş olmasın?'
Atatürk, o gün öğleden sonra saat dört buçukta Kral Carol'u kabul etti. Kral yalnız gelmişti. Savarona'nın merdiveni başında Başyaver Celal Bey (merhum) tarafından karşılandı ve yattaki cumhurreisliği yazı odasına götürüldü. Atatürk, açık gri bir kostüm giymiş, beyaz ipekli gömleğine düz yeşil bir kravat takmıştı. Carol ona dikkatle bakıyordu. İlk sözü:
'-Sizi pek sıhhatli gördüm Ekselans...' demek oldu. Sonra hiçbir başlangıca lüzum görmeksizin:
'-Milletlerarası durum pek nazik' dedi, 'durumun en kritik noktası da Südetler...'
Bu sırada billur bardaklarla şerbetler gelmişti. Dudaklarını değdirmeden büro üzerine bırakarak devam etti:
'-Çekoslovakya çok inatçı bir taktik kullanıyor. Bu konuya süratle bir hal çaresi bulmak doğru olacaktır. Halbuki, Beneş çok güçlük çıkarıyor. Balkan Antantı'nın menfaatları Çekoslovakya'nın biraz uysal hareket etmesini emreder, sanırım...' Ve tekrar etti:
'-M. Beneş pek inatçı... İl montre beaucoup de diffuculte (Çok güçlük çıkarıyor).'
Atatürk Fransızca bilirdi. Fakat devlet reisi olarak yabancılarla resmen konuşurken yalnız Türkçe konuşmuştur. Kral durunca Atatürk bana döndü:
'-Haşmetmeaba söyleyiniz' dedi, 'Çekoslovakya bizim dostumuzdur. Fakat kendilerinin müttefikidir. Her devlet gibi Çekoslovakya da böyle bir durumda dostlarından yardım umduğu gibi müttefiklerinden de daha sağlam bir yardım arar. Kral Hazretleri, Beneş'in güçlük çıkardıklarından bahsediyorlar. Bir devlet reisinin ilk vazifesi, memleketinin her noktasını herkesten önce müdafaa etmektir.'
Ve sonra o hasta halinden hiç umulmayacak bir şiddetle iki elini oturduğu koltuğun iki kenarına vurarak kükremiş bir kaplan gibi gövdesini ileriye fırlattı:
'Ne istiyorlar Kral Hazretleri? Çekoslovakya'dan büyük bir parça koparılmak istenirken Cumhurreisi Beneş'in kolaylıklar göstermesini mi? Mesela siz bunu yapabilir misiniz?'
Carol şaşırıverdi:
'Ekselans, biz de durumu anlamıyor değiliz' diye kekeledi, 'Ama Almanya'nın ısrarlı tehditleri karşısında telaş ediyoruz.'
Ve bahsi derhal başka bir mecraya sevk ederek eğlenceli şeyler anlatmaya kalkıştı. Siyasi konuşma bitmiş, monden konuşmalar başlamıştı.
Sonra kalktı, yatına gitti." Bkz. Dr. Tevfik Rüştü Aras, "Atatürk Tarihinden Bir Yaprak: Haşmetmeâba Söyleyiniz...", *Hürriyet*, 10 Kasım 1959, s.2. Ayrıca bkz. Kemal Arıburnu, *Atatürk'ten Anılar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1969, s.318-321.

Tevfik Rüştü Aras, Atatürk'ün sözlerini kitabında şöyle aktarmaktadır:

"Haşmetli Kral Hazretleri'ne söyleyiniz: Bir devlet reisi, muhafazası kendisine emanet edilen yerleri terk etmek için nasıl kolaylık gösterebilir?
Kral sustu. Söz Balkan Antantı'na ve iki memleket dostluğuna çevrildi. Mülakatın bu kısımlarına bahsimizle alakası olmadığından şimdi temas etmeyeceğim. Umumiyeti ve neticesi itibariyle iki devlet reisi arasında dostane başlayan ve dostane biten bu mülakatta Büyük Şef'imiz Doktor Beneş'i hararetle müdafaa etmişti.
Kralı uğurladıktan sonra Atatürk'ün oturduğu odaya döndüm. Kendisi düşünceli halini muhafaza ediyordu. Beni görünce deki ki:
'İyi söylemedim mi? Çekoslovak Cumhurreisi'nden ne istiyorlar? Bir devlet reisinden kendisine emanet edilen vazifeyi ihmal etmesini mi bekliyorlar? Bu nasıl şey?'" Bkz. Tevfik Rüştü Aras (Eski Hariciye Vekili), *Görüşlerim*, Semih Lûtfi Kitabevi, s.71-72. (Y.N.)

CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NE BAĞIŞLANAN GAYRİMENKULLER HAKKINDA SENET*

(11 MAYIS 1938)

11.5.1938 tarihine rastlayan Çarşamba günü ben, aşağıda imza ve mührümü koyan ve Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının verdiği salahiyeti haiz bulunan Çankaya Tapu Sicilli Muhafızı Eşref Tüzüner özel bir surette resmi senet tanzimi için Marmara Köşkü'ne giderek yüksek şahsiyetleri malumum bulunan Reisicumhur Atatürk resmi bir senet tanzimini irade buyurarak şöylece söze başladılar:

"Tapu sicillerinde adıma tescilli mahal ve vasıfları işbu resmi senette gösterilen ve 21.1.932 gününde 82/15 sayılı tapu kaydıyla 198717 lira için müşterek rehin suretiyle birinci derecede olmak üzere İş Bankası lehine ipotekle kayıtlanmış olan 14 parsel sayılı Hâkimiyeti Milliye Matbaası ile 12 parsel sayılı arsayı ipotek borcu Parti tarafından kabul edilmek şartıyla Cumhuriyet Halk Partisi namına bağışladım. Müşterek rehin baki kalmak üzere bu iki tane gayrimenkulün Cumhuriyet Halk Partisi adına tescilini rica ederim"

diyerek sözlerini bitirdiler. Bu resmi senet tanzim edilirken hazır bulunan Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Şükrü Kaya da bağışlamayı ipotek borcu ile birlikte bütün hak ve vecibeleriyle kabul ettiğini söylediler. Aşağıda adları yazılı şahitler huzurunda bu senedi tanzim ettim. Huzurlarında açıkça okudum. İrade ve arzuları dairesinde yazıldığını kabul ve tasdik buyurdular. Resmi senedi hepimiz imzaladık.

Şahit
Riyaseticumhur Genel Sekreteri
Hasan Rıza Soyak

Şahit
Riyaseticumhur Başyaveri
Celal Üner

Çankaya Tapu Sicilli Muhafızı
Eşref Tüzüner

* *Dünya*, 12 Aralık 1953, Sayı: 643, s.3.
Bu konuda gazetelerde yayımlanan haber şudur:

"Ankara, 11 (AA) - Ulu Önder Cumhurreisi Atatürk, beraberlerinde Salih Bozok ve başyaverleri Celal Öner bulunduğu halde çiftlikte Marmara Köşkü'nü teşrif buyurmuşlar ve umumi kâtipleri Hasan Rıza Soyak, Dahiliye Vekili ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Şükrü Kaya, Ziraat Vekili Faik Kurdoğlu ve Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ı huzurlarına kabul buyurmuşlardır. Atatürk

5.11.937 tarihli Başvekâlet'e yazdıkları mektupta Hazine'ye hediye ettiklerini bildirdikleri çiftliklerin muamelesi biten evraklarını imza buyuracaklardı.
Bir müddet sonra Ankara Defterdarı ve Tapu Müdürü Marmara Köşkü'ne gelerek kanunun tarifleri dahilinde bağış takririni almışlardır.
Büyük Önder'imiz, listesi evvelce bildirilen Hazine'ye bağışlamış oldukları gayrimenkullerden başka, Ulus Matbaası'nı, bütün demirbaş eşyası, civarındaki arsaları ile Cumhuriyet Halk Partisi'ne, Hipodrom ve Stadyum civarındaki arsaları ile çarşı içerisindeki bir otel ve altındaki dükkânları Ankara Belediyesi'ne terk etmişlerdir. Bu bağışların resmi muamelesi de bugün yapılmıştır.
Atatürk, imza ve takrir muamelesinden sonra Dahiliye ve Ziraat Vekilleriyle Ankara Valisi'ni yemeğe alıkoymuşlar, bağışladıkları çiftliklere ait hatıralarını, maksatlarını ve Türk çiftçiliği hakkındaki emir ve direktiflerini, bu sahadaki yüksek ideallerini, büyük neşesi içinde nakil buyurmuşlardır. [...] Atatürk, Ziraat Vekili'ne ve Belediye Reisi'ne muvaffakiyetler temenni ederek tahassüs ve memnuniyetlerini ifade buyurmuşlardır." Bkz. *Ulus*, 12 Mayıs 1938, s.1, 8; *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1938, Numara: 5026, s.1, 3; *Kurun*, 12 Mayıs 1938, Numara: 7303-1393, s.1, 4; *Tan*, 12 Mayıs 1938, Numara: 1089, s.1, 10; *Akşam*, 12 Mayıs 1938, Numara: 7028, s.1, 13; *Son Posta*, 12 Mayıs 1938, Numara: 2794, s.1, 11; *Belediyeler Dergisi*, Mayıs 1938, Sayı: 33, s.5-6; *Ayın Tarihi*, Haziran 1938, Sayı: 54, s.29-30.

Münir Hayri Egeli, bu konuda şu anısını aktarmaktadır:

"Atatürk, bir gün çiftlikteki Marmara Köşkü'nde kendi hayatını ve fikirlerini sembolik bir şekilde ifade eden ve Münir Hayri'ye yazdırdığı Bayönder piyesini tashih ediyordu. Piyeste kendisini temsil eden Bayönder'in ömrünün sonunda bütün varını yoğunu dağıtması lazım geliyordu. Atatürk burada ayağa kalktı. Pencereden çiftliğe baktı:
-Bazı kör kafalılar benim bu çiftlikleri kurmamı dünya hırsına atfediyorlar. Bazı dalkavuklar da sadece herkese örnek vermek için yaptığımı ilan ediyorlar. Ben parayı ne yapayım; malı ne yapayım. Öldükten sonra elbet bu millet gömüldüğüm çukurun üzerine bir taş diker. Örnek olmayı da düşünebilirim. Ama bütün varımı yoğumu Halk Partisi'ne bırakacağım. Bu parti benim fikirlerimi benim bıraktığım para ile daha iyi ve daha kolay yayabilir.
Sonra irticalen bana şu satırları dikte etti:
Her tek, bir ödev içindir, gelir gider.
Belki bilmez borcu nedir, yalnız onu öder.
Beyler, sizi buraya şunun için çağırdım.
Çağlardan beri sizler,
Benim izimde yer yer
Dolaştınız,
Savaştınız,
Nice sarp dağ aştınız.
Koştunuz, atıldınız.
Bu ülkü gezgisine yürekten katıldınız.
Sizi gönendirmek için,
Nem var nem yoksa bugün
Sizlere veriyorum.
Gömüçüm sizindir bütün.
Topraklarım sizindir.
Yerimi, otağımı önünüze seriyorum.
Aradan çok geçmeden gazeteler Atatürk'ün giderek bütün mallarını Cumhuriyet Halk Partisi'ne hediye ettiğini yazdılar. Atatürk, Halk Partisi'ni sade fikirlerinin değil, her şeyinin vârisi saymıştı." Bkz. Münir Hayri Egeli, *Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar*, 2. Basım, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık Ltd. Şti., İstanbul, 1959, s.49-50. "Bayönder"in aslı Milli Kütüphane Başkanlığı Arşivi, Münir Hayri Egeli Evrakı içinde bulunan daktilo edilmiş ve üzerinde Atatürk tarafından el yazısıyla çıkmalar ve düzeltmeler yapılmış Ekim 1934 tarihli müsveddesinin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. (Y.N.)

ANKARA BELEDİYESİ'NE BAĞIŞLANAN GAYRİMENKULLER HAKKINDA SENET*

(11 MAYIS 1938)

11.5.938 tarihine rastlayan Çarşamba günü ben, aşağıda imza ve mührümü koyan ve Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının verdiği salahiyeti haiz bulunan Ankara Tapu Sicilli Muhafızı Eşref Tüzüner özel bir surette resmi senet tanzimi için Marmara Köşkü'ne gittim. Yüksek şahsiyetleri malum bulunan Reisicumhur Atatürk resmi bir senet tanzimini irade buyurarak şöylece söze başladılar:

"Tapu sicillerinde adıma tescilli mahal ve vasıfları işbu resmi senette gösterilen Ankara'nın Tülüce Mahallesi'nde Hükümet ve Han Ardı sokaklarında altında 6 dükkânı bulunan otel ile Orman Çiftliği mevkiinde 12 hektar 2497 ve 9460 ve 12 hektar 3200 ve 30 hektar 8156 metrekare miktarındaki 13, 14, 18 ve 21 parsel sayılı gayrimenkullerimi kayıtsız ve şartsız olarak bağışlamak suretiyle Ankara Belediyesi'ne terk ettim ve bağışladım. Belediye adına tescilini isterim"

diyerek sözlerini bitirdiler. Bu resmi senet tanzim edilirken hazır bulunan Ankara Belediye Reisi Nevzat Tandoğan da bağışlamayı kabul ettiğini söylediler.

Aşağıda adları yazılı şahitler önünde bu senedi tanzim ettim ve huzurlarında açıkça okudum. İrade ve arzuları dairesinde yazıldığını kabul ve tasdik buyurdular. Resmi senedi hepimiz imzaladık.

Şahit
Riyaseticumhur Genel Sekreteri
Hasan Rıza Soyak

Şahit
Riyaseticumhur Başyaveri
Celal Üner

Saat Dakika
12 45

Çankaya Tapu Sicilli Muhafızı
Eşref Tüzüner

* *Ulus*, 12 Mayıs 1938, s.8; *Akşam*, 12 Mayıs 1938, Numara: 7028, s.2; *Kurun*, 13 Mayıs 1938, Numara: 7304-1394, s.6; *Belediyeler Dergisi*, Mayıs 1938, Sayı: 33, s.6.
Senet, *Ulus*'ta şu açıklamayla yer almaktadır:

"Şef'in dün Ankara Belediyesi'ne bağışladıkları gayrimenkuller aşağıdadır. Bunları eşsiz bir tarihi vesika değeri taşıyan resmi senedin bir örneği halinde sütunlarımıza geçiriyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

19 MAYIS'IN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(20 MAYIS 1938)

Mersin, 20 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

19 Mayıs gününün yıldönümü münasebetiyle yurdun her tarafından vatandaşların heyecan ve samimi hislerini ve azimkâr gençliğin şuurlu tezahüratını bildiren birçok telgraflar gelmektedir.

Atatürk, bundan pek mütehassis olmuşlar ve teşekkürleriyle sevgilerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Ulus*, 21 Mayıs 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1938, Numara: 5035, s.3; *Kurun*, 21 Mayıs 1938, Numara: 7312-1402, s.1; *Tan*, 21 Mayıs 1938, Numara: 1098, s.1; *Akşam*, 21 Mayıs 1938, Numara: 7037, s.2; *Son Posta*, 21 Mayıs 1938, Numara: 2803, s.11. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.905.

DOĞUM YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK EDEN İNGİLTERE KRALI VI. GEORGE'A TEŞEKKÜR*

(21 MAYIS 1938)

Tel. Ankara, 21.5.1938

Majeste VI. George
Londra

Doğumumun yıldönümü münasebetiyle Majestenizin vaki temennilerinden fevkalade mütehassis olarak en hararetli teşekkürlerimle birlikte şahsi saadetleri ve imparatorluklarının refahı hususundaki samimi dileklerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.385; *Ulus*, 22 Mayıs 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1938, Numara: 5036, s.3; *Kurun*, 22 Mayıs 1938, Numara: 7313-1403, s.1; *Tan*, 22 Mayıs 1938, Numara: 1099, s.3; *Akşam*, 22 Mayıs 1938, Numara: 7037, s.2; *Son Posta*, 22 Mayıs 1938, Numara: 2804, s.11; *Ayın Tarihi*, Haziran 1938, Sayı: 54, s.141-141.
10 Kasım 1936 tarihinde İngiltere Maslahatgüzarı Morgan tarafından Hariciye Vekâleti'ne gönderilen yazıda Cumhurbaşkanı'nın doğum günü dolayısıyla İngiltere Kralı VIII. Edward tarafından bir tebrik telgrafı çekileceği söylenmiş ve Atatürk'ün doğum tarihinin bildirilmesi istenmiştir. Buna verilen 12 Kasım 1936 tarihli cevapta Atatürk'ün 19 Mayıs 1881 tarihinde doğduğu belirtilmiştir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.28, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2010, s.333. (Y.N.)

AFGANİSTAN BAĞIMSIZLIK GÜNÜNÜN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA KRAL MUHAMMED ZAHİR HAN'I TEBRİK*

(27 MAYIS 1938)

Tel. 27.5.1938

Majeste Muhammed Zahir Han
Afganistan Kralı
Kâbil

Afgan bağımsızlığının yıldönümü münasebetiyle Majestelerine en hararetli tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve kardeş Afgan milletinin refahı hakkındaki temennilerimi takdim ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.103; *Ulus*, 8 Haziran 1938, s.1; *Kurun*, 8 Haziran 1938, Numara: 7330-1420, s.4; *Tan*, 8 Haziran 1938, Numara: 1116, s.3; *Son Posta*, 8 Haziran 1938, Numara: 2821, s.5; *Akşam*, 8 Haziran 1938, Numara: 7055, s.1; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1938, Sayı: 55, s.96.

OĞLU NİŞANLANAN İRAN ŞEHİNŞAHI RIZA ŞAH PEHLEVİ'Yİ TEBRİK*

(29 MAYIS 1938)

Tel. Ankara, 29.5.1938

Alâhazreti Hümayun Rıza Şah Pehlevi
Şehinşahı İran
Tahran

Çok kıymetli kardeşimin oğlu Altes İran Veliahtı Hazretleri'nin Majeste Mısır Kralı Hazretleri'nin hemşireleri Altes Prenses Fevziye ile nişanlandıkları mesut haberini öğrenmekle çok bahtiyar oldum.

Doğu'nun büyük bir devletinin başına saadet veren Zatı Hümayunları ile diğer mühim bir devletin Haşmetli Hükümdarı arasında bu suretle husule gelen akrabalığın Doğu âlemi için yeni bir ikbal devresi müjdelediğine kaniyim.

Bu hayırlı vesileyle derin saygılarımı takdim ve memleketlerimiz arasındaki sıkı kardeşlik bağlarını teyit ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K.60-0'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.551; *Ulus*, 4 Haziran 1938, s.1, 5; *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1938, Numara: 5049, s.1; *Kurun*, 4 Haziran 1938, Numara: 7326-1416, s.1; *Tan*, 4 Haziran 1938, Numara: 1112, s.1; *Son Posta*, 4 Haziran 1938, Numara: 2817, s.11; *Akşam*, 4 Haziran 1938, Numara: 7051, s.1; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1938, Sayı: 55, s.94.

KIZ KARDEŞİ NİŞANLANAN MISIR KRALI I. FARUK'U TEBRİK*

(29 MAYIS 1938)

Tel. Ankara, 29.5.1938

Majeste I. Faruk
Mısır Kralı
Kahire

Hemşireleri Altes Prenses Hazretleri'yle biraderimiz Şehinşah Hazretleri'nin oğlu Altes İran Veliahtı Hazretleri'nin nişanlandıkları mesut haberini öğrenmekle bahtiyar oldum.

Doğu'nun iki mühim devletinin hükümdarları arasında bu suretle akrabalık teessüsünü Doğu âlemi için yeni bir ikbal başlangıcı sayarım.

Bu hayırlı münasebetle tebriklerimin ve saadet temennilerimin takdimini, samimi hürmetlerimin beyanına ve memleketlerimiz arasında çözülmez kardeşlik bağlarının teyidine vesile sayarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'nden aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.390; *Ulus*, 4 Haziran 1938, s.5; *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1938, Numara: 5049, s.1, 3; *Kurun*, 4 Haziran 1938, Numara: 7326-1416, s.6; *Tan*, 4 Haziran 1938, Numara: 1112, s.9; *Son Posta*, 4 Haziran 1938, Numara: 2817, s.11; *Akşam*, 4 Haziran 1938, Numara: 7051, s.1; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1938, Sayı: 55, s.95.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(4 HAZİRAN 1938)

Dolmabahçe/İstanbul, 4.6.1938

Bayan Afet
3 Plateau De Champ Geneve

Ayın sekizinde vereceğiniz nutuk suretini[1] yatta hazır bulunan Doktor Aras'la beraber okuduk. Büyük sükse yapacağı kanaatiyle sizi tebrik ederiz.

K. Atatürk

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan*, Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.261. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.42.

1 Afet (İnan) Hanım'ın 9 Haziran 1938 günü Cenevre Üniversitesi akademi gününde yabancı öğrenciler adına söylediği nutuk için bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler*, Akın Matbaası, Ankara, 1960, s.382-387. Akademi günü programının fotokopisi için bkz. *Atatürk'ten Mektuplar*, s.103 vd. (Y. N.)

ÇOCUK ESİRGEME KURUMU KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(7 HAZİRAN 1938)

Çocuk Esirgeme Kurumu Umumi Kongresi'nin toplanması münasebetiyle bana karşı gösterilen yüksek hislere teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 8 Haziran 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1938, Numara: 5053, s.3; *Son Posta*, 8 Haziran 1938, Numara: 2821, s.3; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1938, Sayı: 55, s.4.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 7 (AA) - Çocuk Esirgeme Kurumu Umumi Kongresi'nin yapılması dolayısıyla yüksek makamlara çekilen tazim telgraflarına aşağıdaki karşılıklar gelmiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA İNGİLTERE KRALI VI. GEORGE'U TEBRİK*

(8 HAZİRAN 1938)

Tel. Ankara, 8.6.1938

Majeste VI. George
Londra

Majestelerinin doğumu yıldönümü münasebetiyle en hararetli tebriklerimle şahsi saadetleri ve Britanya İmparatorluğu'nun refahı hakkındaki en samimi temennilerimi kabul etmelerini rica eylerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.386; *Ulus*, 17 Haziran 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1938, Numara: 5062, s.3; *Tan*, 17 Haziran 1938, Numara: 1125, s.3; *Akşam*, 17 Haziran 1938, Numara: 7064, s.2; *Son Posta*, 17 Haziran 1938, Numara: 2830, s.3; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1938, Sayı: 55, s.97.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(14 HAZİRAN 1938)

T.C. Riyaseti

Savarona Yatı, 14.6.1938[1]

Afet,

H.R. Soyak ile benden mektup beklediğini bildirmiştin. Arzun her gün hatırımdadır. Şifahen Celal'e telefonla bildirmek üzere söylemekteyim. Ancak henüz kendim bir şey yazamadım.

Vaziyetim şudur: Bence doktorların yanlış görüş ve hükümleri sebebiyle[2] hastalık durmamış, ilerlemiştir. Vakitsiz ayağa kalkmak, yürümek, bilhassa burunda yapılan atuşman[3] üzerine gelen kusma neticesi, yapılan istirahatleri hiçe indirmiştir. İstanbul'a gelince, hükümet görüşümü almaya dahi lüzum görmeksizin, Fissenger'yi getirtti. Yeniden tetkik, muayene yapıldı. Karaciğeri eski halinden farksız ve karnı birkaç kiloluk birikmiş su ve gaz dolayısıyla şişkin ve defigüre[4] bir halde buldular. Şimdilik Temmuz on beşe kadar yeni tretman[5] ve yeni rejim altında repo apsolüyü[6] zaruri buldular. Bunun esası da yatak ve şezlong istirahatidir. Bu müddet sonunda Fissenger tekrar gelecektir. Genel ahvalim iyidir. Tamamen iyileşme ümit ve vaadi kuvvetlidir. Senin için asla merak ve endişe sebebi olmamalıdır. Serinkanlılıkla imtihanlarını vererek muvaffakiyetle dönmeni bekler ve muhabbetle gözlerinden öperim.

İkamet için Savarona'yı tercih ettiler. Yat şimdilik Saray karşısında demirlidir.

Malumun olan devlet işleri için Başbakan ve diğer bakanlar sık sık gelip yatta misafir olmaktadırlar.

Nutkunu[7] Şükrü Kaya Türkçeye çevirmektedir. Matbuata verilecektir.

K. Atatürk

* Aslı, Arı İnan'da bulunan mektubu fotokopisiyle birlikte aktaran: Dr. Eren Akçiçek, *Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü*, İzmir Güven Kitabevi, İzmir, 2005, s.374-375. Ayrıca bkz. Prof. Afet İnan, "Atatürk'ün Son Günleri", *Emre*, Kasım 1965, Sayı 19, s.16-17; *Tercüman*, 10 Kasım 1984, Numara: 8155, s.7; Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.40.

1 *Atatürk'ten Mektuplar*'da mektubun tarihi yanlışlıkla "14.IV.1938" şeklindedir. (Y.N.)

2 "Bence doktorların yanlış görüş ve hükümleri sebebiyle" sözcükleri *Atatürk'ten Mektuplar*'da yer almamaktadır. (Y.N.)

3 Attouchement (Fr.): Değme, değdirme; tıpta enfeksiyon alan yere ilaçlı solüsyonun sürülmesine denir. (Y.N.)

4 Défigurée (Fr.): Şekli bozulmuş. (Y.N.)

5 Traitement (Fr.): Tedavi. (Y.N.)

6 Repos absolu (Fr.): Kesin istirahat. (Y.N.)

7 Afet (İnan) Hanım'ın 9 Haziran 1938 günü Cenevre Üniversitesi akademi gününde yabancı öğrenciler adına söylediği nutuk için bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler*, Akın Matbaası, Ankara, 1960, s.382-387. Akademi günü programının fotokopisi için bkz. *Atatürk'ten Mektuplar*, s.103 vd. (Y.N.)

DOĞUM YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA MACARİSTAN KRALLIĞI NAİBİ AMİRAL HORTHY'Yİ TEBRİK*

(24 HAZİRAN 1938)

Altes Nicolas Horthy de Nagybanya
Macaristan Krallığı Naibi
Budapeşte

Altesinizin 70. doğum yıldönümü münasebetiyle en hararetli tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle dost ve asil Macar milletinin refahı hususundaki samimi dileklerimi arz etmekle bilhassa bahtiyarım.

K. Atatürk

* *Ulus*, 25 Haziran 1938, s.1; *Son Posta*, 25 Haziran 1938, Numara: 2838, s.3; *Akşam*, 25 Haziran 1938, Numara: 7072, s.2; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1938, Sayı: 55, s.102. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.307.
Telgraf, gazetlerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 24 (AA) - Macaristan Naibi'nin doğumunun yıldönümü münasebetiyle Reisicumhur Atatürk ile Amiral Horthy arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

İNGİLTERE KRALI VI. GEORGE'A TAZİYE*

(24 HAZİRAN 1938)

Tel. Ankara, 24.6.1938

Majeste VI. George
Londra

Majestenizin ve Majeste Kraliçe'nin Kontes Strathmore'un[1] şahsında uğradıkları kaybı büyük bir üzüntüyle haber aldım. Gerek Majestenizin, gerek kraliyet ailesinin matemine samimiyetle iştirak ettiğimi arz eyler ve acı sempatilerimin ifadesinin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K.60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.387; *Ulus*, 2 Temmuz 1938, s.1; *Kurun*, 2 Temmuz 1938, Numara: 7354-1444, s.1; *Tan*, 2 Temmuz 1938, Numara: 1140, s.3; *Akşam*, 2 Temmuz 1938, Numara: 7079, s.2; *Son Posta*, 2 Temmuz 1938, Numara: 2845, s.3; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 56, s.50.

1 Kontes Strathmore, Kral VI. George'un kaynanasıydı. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ REİSİ ABDÜLHALİK RENDA'YA*

(25 HAZİRAN 1938)

Savarona/İstanbul, 25.6.1938

Büyük Millet Meclisi Reisi M. A. Renda'ya
Ankara

Kamutay'ın[1] ayın yirmi dokuzuncu günü yaz tatiline girmesi ve sizin lüzum gördüğünüz kadar İstanbul'da istirahatiniz münasiptir.

K. Atatürk

* Aslı, Sabri Sayarı Özel Arşivi'nde bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.
1 Büyük Millet Meclisi. (Y.N.)

KABATOJ HAKKININ ALINMASININ YILDÖNÜMÜNÜ DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(2 TEMMUZ 1938)

İstanbul, 2 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

Reisicumhur Atatürk, kabotaj hakkının Türk bayrağına geçtiği günün yıldönümünde, yurdun her tarafından vatandaşların samimi duygu ve yüksek sevinçlerini bildiren birçok telgraflar almışlardır. Bundan pek mütehassis olan Atatürk, memnuniyet ve teşekkürlerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Ulus*, 3 Temmuz 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1938, Numara: 5078, s.1; *Kurun*, 3 Temmuz 1938, Numara: 7355-1445, s.1; *Tan*, 3 Temmuz 1938, Numara: 1141, s.1; *Akşam*, 3 Temmuz 1938, Numara: 7080, s.2; *Son Posta*, 3 Temmuz 1938, Numara: 2848, s.3.

AMERİKA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA ABD BAŞKANI ROOSEVELTİ TEBRİK*

(4 TEMMUZ 1938)

Tel. Ankara, 4.7.1938

Ekselans Franklin Roosevelt
Amerika Reisicumhuru
Washington

Amerika milli bayramı münasebetiyle Ekselansınıza en hararetli tebriklerimi ve dost büyük milletin refahı hakkındaki samimi dileklerimi takdim ile bilhassa bahtiyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.268; *Ulus*, 17 Temmuz 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1938, Numara: 5092, s.3; *Kurun*, 17 Temmuz 1938, Numara: 7369-1459, s.1; *Tan*, 17 Temmuz 1938, Numara: 1155, s.3; *Akşam*, 17 Temmuz 1938, Numara: 7094, s.2; *Son Posta*, 17 Temmuz 1938, Numara: 2860, s.3; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 56, s.52.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK CEMİYETİ KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(4 TEMMUZ 1938)

B. Kemal Zaim Sunel
Türk Kooperatifçilik Cemiyeti Kongre Mümessili
Ankara

Türk Kooperatifçilik Cemiyeti'nin yıllık kongresi münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

4.7.1938

K. Atatürk

* *Karınca*, Temmuz-Ağustos 1938, Sayı: 49-50, s.32.

HATAYLILARDAN GELEN TELGRAFLARA CEVAP*

(6 TEMMUZ 1938)

Sizin için artan saadet ve refah dilerim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 7 Temmuz 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1938, Numara: 5082, s.1; *Kurun*, 7 Temmuz 1938, Numara: 7359-1449, s.1; *Tan*, 7 Temmuz 1938, Numara: 1145, s.1; *Akşam*, 7 Temmuz 1938, Numara: 7084, s.1; *Son Posta*, 7 Temmuz 1938, Numara: 2850, s.1. Aynı telgrafın 8 Temmuz 1938 tarihli olarak "İskenderun halkı namına Genel Sekreter Cevdet Selçuk, İskenderun Halkevi Reisi Hamdi Selçuk, İskenderun Halkevi üyelerinden Bostan Mercan, Abbas Ülkü, Sadrettin ve Akçay Musa Bebek'e" gönderilen ve aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2, D: 89, F: 3-56'da bulunan örneğinin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Hatay Valisi Dr. Abdurrahman Melek'e gönderilen 7 Temmuz 1938 tarihli örneği için bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: Dr. Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1966, s.9-10. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.651.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "İstanbul, 6 (AA) - Reisicumhur Atatürk Hatay'dan aldıkları tazim ve teşekkür telgraflarına aşağıdaki cevabı vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde.

Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ün telgrafına şu açıklamayla yer vermektedir:

> "Vazife ile yurtdışında bulunuyordum. Mayıs'ın 27. günü İstanbul'a döndüm ve Atatürk'ü burada buldum; güney gezisinden sonra Ankara yoluyla o da aynı günün sabahı İstanbul'a gelmişti.
> Dolmabahçe Sarayı'ndaki yatak odasında karşılaştık; yorgun ve üzgündü, istirahat ediyordu; bana seyahatini ve olup bitenleri kısaca anlattı:
> 'Çocuk!' diyordu, 'benim artık Hatay'da hatta Paris'te işbaşında bulunan Fransız adamlarına katiyen itimadım kalmadı; meseleyi daha ziyade sürüncemede bırakmak doğru olmayacaktır; ne yapmak lazım gelirse bir an evvel yapılmalı, Türk Hatay Devleti -Milletler Cemiyeti'nin kararına uygun şekilde- kurulmalı ve emniyet altına alınmalıdır. Hükümete de bunu tavsiye ettim.'
> Türk Hatay Devleti'nin, Milletler Cemiyeti kararlarına uygun olarak kurulması ve emniyet altına alınması için en sağlam ve çıkar yol, orada Fransız kuvvetlerinin yanında bizim askeri kuvvetlerimizin de yer alması idi. Zaten, bilindiği gibi, mevcut garanti antlaşmasında taraflar arasında askeri işbirliği de öngörülmemiş miydi?.. Dolayısıyla teşebbüsler bir taraftan bu istikamete de yöneltildi ve olumlu netice alındı. Bunun üzerine iki tarafın seçtikleri kurmay heyetleri Antakya'da buluşarak 14 Haziran 1938 günü yeniden temaslara başladılar. [...]
> Antakya'da toplanan askeri heyetler arasındaki müzakereler uzayıp gidiyordu. O zamanki raporlardan ve sonradan Sayın Orgeneral Asım Gündüz'den öğrendiğime göre, bu müzakereler şöyle cereyan etmişti: İlk ağızda Fransızlar bizim oraya asker göndermemize lüzum olmadığını iddia etmişlerdi. Fakat heyetimizin o toprakları herhangi bir tecavüze karşı onlarla beraber bizim de garanti ettiğimizi hatırlatarak bu vazifeyi yapabilmek için tabiatıyla bizim de orada kuvvet bulundurmamıza lüzum olduğunu ileri sürmesi üzerine, ilk iddialarını geri almışlar, bu sefer de bulunduracağımız kuvvetin miktarı üzerinde uzun bir pazarlığa girişmişlerdi. [...]
> Müzakere başlayalı haftalar geçmişti. Atatürk, esası çoktan halledilmiş olan böyle bir meselede bile Fransızların gösterdiği samimiyetsizlikten ve oyalama politikasından sinirleniyor, uyuşulamamak ihtimalini de göz önüne alıyordu. Bu düşünce ile bir ihtiyati tedbir olmak ve öyle bir ihtimal karşısın-

da kullanılmak üzere askeri talim ve terbiye görmüş seçme gençlerden mürekkep iki bin kişilik silahlı bir milli kuvvetin hazırlanmasını Hükümete telkin etmiş, Hükümetçe de bu yolda faaliyete geçilmişti.
Nihayet kurmay heyetleri arasında, 2400 nefer üzerinde mutabakat hasıl olmuştu, ama bu kere de gidecek kuvvetin sınıfları üzerinde anlaşmazlık çıkmıştı. Fransızlar topçuya ihtiyaç olmadığını söylüyor, bizimkiler ise onlarınki gibi bizim müfrezemize de bir topçu taburu katılmasında ısrar ediyorlardı.
Atatürk'ün artık sabrı tükenmişti; işgalin bir an evvel emrivaki olmasını istiyordu ve 'Ne olabilir sanki, kuvvetimize kim taarruz edebilir?.. Olsa olsa bir gün herhangi bir vesile ile oradaki Fransızlar değil mi?.. Çok uzak olmakla beraber, böyle bir ihtimal karşısında dahi tereddüde mahal yoktur; sınır üzerinde ve civarında bulunduracağımız kuvvetler herhangi bir taarruz halinde bir iki saat içinde vaka mahalline yetişebilir ve bütün mıntıkayı kolaylıkla işgal edebilir, dolayısıyla artık bu noktada ısrar etmesinler' diyordu.
Emri üzerine görüşünü Hükümete bildirdim. Ertesi günü, yani bu görüş belki kendisine ulaşmadan, Sayın Asım Gündüz teklifini kabul ettirmeye muvaffak olmuş ve topçu da dahil olmak üzere her sınıftan meydana gelen bir müfrezemizin, iki hükümet tarafından tespit edilecek bir günde Hatay'a girmesi hükmünü de ihtiva eden bir anlaşmayı 3 Temmuz 1938 sabahı saat 8.00'de imza etmişti.
Askeri heyetler arasında tam bir anlaşmaya varılmış olduğunu 2 Temmuz Cumartesi gününü 3 Temmuz Pazar'a bağlayan gece Savarona yatında haber almıştım.
Saat 1.00'i geçiyordu; Atatürk henüz uyumamıştı; yatağında istirahat ediyor, bir taraftan da yanında misafir olarak bulunan General rahmetli Salih Omurtak ve daha bir iki komutan ile sohbet ediyordu. Aldığım resmi haberi derhal kendilerine arz ettim; pek memnun olmakla beraber endişesi tamamen zail olmuş değildi:
'Başvekil'e, iki hükümetin yarın temas ederek müfrezemizin öbür gün Hatay topraklarına girmesi için karar almalarını temin eylemesini rica ettiğimi yaz. Evvelce de söyledim, benim bu adamlara itimadım yok... Anlaşma bir an evvel emrivaki olmalıdır' buyurdu. O akşam Başvekil Celal Bayar trenle İstanbul'dan, Ankara'ya hareket etmişti; henüz yolda idi. Kendisini Devlet Demiryolları telgraf hattı ile takip ettim. Eskişehir'le, Ankara arasındaki Ağapınar istasyonunda buldum ve aldığım emir dairesinde hazırladığım telgrafı yazdırdım; 'Emri Hariciye Vekili'ne tebliğ ediyorum' cevabını da aldım. [...]
Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras akşam üzeri tekrar telefon etti, iki hükümet arasında Atatürk'ün arzusu dairesinde mutabakata varıldığını ve Hatay'daki Fransız askeri makamlarına lazım gelen talimatın verildiğini haber verdi. [...]
Paris'te ve Ankara'da Hariciye vekilleri ile büyükelçiler arasında başladığını yazdığımız siyasi müzakereler de aynı günlerde tam bir anlaşma ile nihayet bulmuş, bu hususta tanzim olunan bir dostluk antlaşması ile bir beyanname ve bir protokol Ankara'da Dr. Aras ve Fransız Büyükelçisi Mr. Ponsot arasında imza edilerek derhal yayımlanmıştı; imza merasiminde Suriye Temsilcisi Emir Arslan Bey de bulunuyordu. [...]
Bütün gayretlere rağmen müfrezemiz hazırlıklarını tamamlayamadığı için 4 Temmuz 1938 Pazartesi günü akşamı yalnız bir konakçı kıtamız Hatay'a gönderilebilmiş, Kurmay Albay Şükrü Kanatlı'nın komutasındaki asıl kuvvetler ancak ertesi Salı günü saat 5.00'te Payas'tan ve 6.00'da Hassa'dan olmak üzere, iki koldan sınırı geçerek yol boyunca bütün gece kendilerini bekleyen halkın her türlü vasıflandırmanın üstündeki coşkun gösterileri ve sevinç gözyaşları arasında tayin edildikleri mahallere doğru ilerlemeye başlamışlardı.
Bu mesut hadise münasebetiyle Atatürk'e Hatay'dan ve yurdun her köşesinden teşekkür ve bağlılık telgrafları yağıyordu.
Bu hususta Anadolu Ajansı'nın yayımladığı iki tebliği aşağıya alıyorum:" Bkz. *age*, s.646-651. (Y.N.)

HATAY MESELESİNİN HALLİ ÜZERİNE GELEN TELGRAFLARA CEVAP*

(6 TEMMUZ 1938)

Hatay milli meselemizin dostça tedbirlerle olumlu neticeye ulaştırılmasından duyulan sevinç yerindedir.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1938, Numara: 5082, s.1; *Kurun*, 7 Temmuz 1938, Numara: 7359-1449, s.1; *Tan*, 7 Temmuz 1938, Numara: 1145, s.1; *Akşam*, 7 Temmuz 1938, Numara: 7084, s.1; *Son Posta*, 7 Temmuz 1938, Numara: 2850, s.1. Aynı telgrafın 8 Temmuz 1938 tarihli olarak "Budapeşte Ortaelçisi Behiç Erkin'e" gönderilen örneği için bkz. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu: 190, Belge: 8. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.651-652.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "İstanbul, 6 (AA) - Reisicumhur Atatürk, yurdun her tarafından gelen ve vatandaşların sevinç ve heyecanını bildiren telgraflara aşağıdaki cevabın Anadolu Ajansı vasıtasıyla iletilmesini emir buyurmuşlardır:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

KARDEŞİNİN EVLENMESİ DOLAYISIYLA YUNANİSTAN KRALI II. GEORGES'U TEBRİK*

(9 TEMMUZ 1938)

Ankara, 9.7.1938

Majeste II. Georges
Elenler Kralı
Atina

Pek Aziz ve Büyük Dost,

Haşmetli biraderleri Veliaht Altes Prens Paul ile Altes Brunswick ve Lunebourg Dükü'nün kızları Altes Frédérique-Louise ile izdivaç merasiminin icra edildiği müjdesini vermek suretiyle Majesteleri dostluğunun yeni bir nişanesini göstermek lütfunda bulunuyor.

Majesteleri, muhterem şahsıyla ve hanedanıyla ilgili her şeye ziyadesiyle alakadar olduğumdan şüphe etmemekle hissiyatıma hakkıyla tercüman olmaktadır.

Majestelerine hararetli tebriklerimi ve haşmetli biraderleri için saadet temennilerimi takdim ederken, krallığının refahı hakkındaki samimi dileklerimin kabulünü rica ederim.

Majestelerine yüksek takdir ve değişmez dostluk temennilerimi teyit için bu fırsattan memnuniyetle istifade eylerim, Aziz ve Büyük Dost.

Majestelerinin Samimi Dostu
K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Yunanistan'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.466-467.

FRANSIZ MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA FRANSA REİSİCUMHURU LEBRUN'U TEBRİK*

(13 TEMMUZ 1938)

Tel. Ankara, 13.7.1938

Ekselans B. Albert Lebrun
Fransa Reisicumhuru
Paris

Fransız milli bayramı münasebetiyle Ekselansınıza en hararetli tebriklerimi ve gerek şahsi saadetleri ve gerek dost büyük Fransız milletinin refahı hakkındaki samimi temennilerimi bildirmek benim için çok büyük bir zevktir.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.123; *Ulus*, 26 Temmuz 1938, s.1, 7; *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1938, Numara: 5101, s.3; *Kurun*, 26 Temmuz 1938, Numara: 7378-1468, s.1, 4; *Tan*, 26 Temmuz 1938, Numara: 1164, s.3; *Akşam*, 26 Temmuz 1938, Numara: 7103, s.2; *Son Posta*, 26 Temmuz 1938, Numara: 2869, s.1, 11; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 56, s.53.

KURULUŞ YILDÖNÜMÜNÜ KUTLAYAN TÜRK DİL KURUMU'NUN TELGRAFINA TEŞEKKÜR*

(13 TEMMUZ 1938)

Dolmabahçe, 13.7.1938

Bay İbrahim Necmi Dilmen
Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri

C. Teşekkür eder, çalışmalarınızda muvaffakiyetler dilerim.

K. Atatürk

* *Türk Dili Belleten*, Ekim 1938, Sayı: 31-32, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Türk Dil Kurumu*, Hazırlayan: Nail Tan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.124.

ROMANYA KRALI II. CAROL'A TAZİYE*

(19 TEMMUZ 1938)

Tel. Ankara, 19.7.1938

Majeste II. Carol
Romanya Kralı
Bükreş

Romanya Valide Kraliçesi Mari'nin şahsında Majestelerinin uğradığı acı kaybı büyük bir üzüntüyle öğrendim. Majestelerinden, gerek kendinin gerek Romen milletinin yasına çok samimi surette iştirak etmekte olduğuma inanmasını, elemli sempati hislerimi kabul etmesini dilerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Romanya, İdari. K.60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.66; *Ulus*, 2 Ağustos 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1938, Numara: 5108, s.3; *Kurun*, 2 Ağustos 1938, Numara: 7385-1475, s.1; *Tan*, 2 Ağustos 1938, Numara: 1171, s.3; *Son Posta*, 2 Ağustos 1938, Numara: 2876, s.3; *Akşam*, 2 Ağustos 1938, Numara: 7110, s.2; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 57, s.60.

BÜYÜKANNESİNİN ÖLÜMÜ DOLAYISIYLA YUGOSLAVYA KRALI II. PIERRE'E TAZİYE*

(19 TEMMUZ 1938)

Tel

Ankara, 19.7.1938

Sa Majeste II. Pierre
Yugoslavya Kralı

Majestelerinin Büyükanneleri, Romanya'nın Valide Kraliçesi Marie'nin şahsında uğradıkları kaybı derin bir üzüntüyle öğrendim. En samimi taziyetlerimin kabülünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Yugoslavya'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.355. Fransızca metin Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

SELANİK ANLAŞMASI'NIN İMZALANMASI ÜZERİNE BULGAR KRALI III. BORİS'E*

(5 AĞUSTOS 1938)

Tel. Ankara, 5.8.1938

Majeste III. Boris
Bulgar Kralı
Sofya

Selanik Anlaşması'nın imzası münasebetiyle bana gönderdiği nazik telgraftan dolayı Majestelerine hararetle teşekkür ederim. Başarılmasında Majestelerinin aldığı faal ve semereli hisseyi büyük memnuniyetle belirterek, Balkan milletleri için bir refah ve barış devresi açan bu tarihi eser için Majestelerine en samimi tebriklerimi takdim ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.562-563; *Ulus*, 7 Ağustos 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1938, Numara: 5113, s.3; *Kurun*, 7 Ağustos 1938, Numara: 7390-1480, s.1; *Tan*, 7 Ağustos 1938, Numara: 1176, s.3; *Akşam*, 7 Ağustos 1938, Numara: 7115, s.2; *Son Posta*, 7 Ağustos 1938, Numara: 2881, s.11; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 57, s.91. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.593-594.

İZMİRLİLERE SELAM*

(8 AĞUSTOS 1938)[1]

İzmir, 8 (Hususi muhabirimizden) - Belediye Reisi Dr. Behçet Uz İstanbul ve Ankara'daki temaslarını bitirmiş ve şehrimize dönmüştür.

İstasyonda kendisinden seyahatinin intibaını soran gazetecilere B. Behçet Uz şunları söylemiştir:

"-Büyük Önderimiz Atatürk'e İzmirlilerin hasret ve tazimlerini arz ile fuarımıza şeref vermelerini rica ettim. Mütehassis olduklarını, İzmirlilere saadetler dilediklerini söylediler; sevgi ve selamlarını götürmemi emir buyurdular."

* *Ulus*, 9 Ağustos 1938, s.1; *Kurun*, 9 Ağustos 1938, Numara: 7392-1482, s.1.

1 8 Ağustos 1938, haberin gazetelere servis edildiği tarihtir. (Y.N.)

HARF İNKILABININ 10. YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(10 AĞUSTOS 1938)

İstanbul, 10 (AA) - Risayeticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Harf İnkılabı'nın onuncu yıldönümü münasebetiyle memleketin her yerinden gelen ve kültür müesseseleri, halk kurumları ve vatandaşların büyük sevinçleriyle samimi ve coşkun duygularına tercüman olan telgraflardan Atatürk pek mütehassis olmuşlar ve teşekkürleriyle iyi dileklerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Ulus*, 11 Ağustos 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1938, Numara: 5117, s.1; *Kurun*, 11 Ağustos 1938, Numara: 7394-1484, s.1-2; *Akşam*, 11 Ağustos 1938, Numara: 7119, s.1; *Son Posta*, 11 Ağustos 1938, Numara: 2885, s.1; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 57, s.3. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.908.

HARF İNKILABININ 10. YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA KÜLTÜR BAKANI SAFFET ARIKAN'IN TELGRAFINA CEVAP*

(10 AĞUSTOS 1938)

Saffet Arıkan
Kültür Bakanı
Ankara

Türk'ün kültür sahasındaki kabiliyetinin gelişmesine temel olan Harf İnkılabı'nın onuncu yıldönümü münasebetiyle gönderdiğiniz telgrafı memnuniyetle aldım. Teşekkür eder ve milletimize kültür sahasında sonsuz başarılar dilerim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 11 Ağustos 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1938, Numara: 5117, s.7; *Kurun*, 11 Ağustos 1938, Numara: 7394-1484, s. l; *Akşam*, 11 Ağustos 1938, Numara: 7119, s.2; *Son Posta*, 11 Ağustos 1938, Numara: 2885, s.11; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 57, s.4. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.594; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.908.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 10 - Büyük Şef'imiz Atatürk, yeni Türk harflerinin onuncu yıldönümü dolayısıyla Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın çektiği tazim telgrafına şu cevabı lütfetmişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

İZMİR FUARI'NIN AÇILIŞI HAKKINDA BAŞVEKİL BAYAR'IN TELGRAFINA CEVAP*

(20 AĞUSTOS 1938)

Başvekil Celal Bayar
İzmir

Sekizinci İzmir Enternasyonal Fuarı'nı açtığınızı ve halkın hakkımdaki duygularını bildiren telgrafınızı aldım. Bilhassa Fuar'ın seneden seneye ayrı bir ilerleme eseri gösterdiğine dair olan bildiriminizden çok memnun oldum. Vazifelilere takdirlerimin ve sayın halka teşekkür ve sevgilerimin iletilmesini diler, gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 21 Ağustos 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1938, Numara: 5127, s.9; *Kurun*, 21 Ağustos 1938, Numara: 7404-1504, s.1; *Akşam*, 21 Ağustos 1938, Numara: 7129, s.4; *Son Posta*, 21 Ağustos 1938, Numara: 2895, s.11; *Belediye Dergisi*, Ağustos 1938, Sayı: 36, s.3; *Aylık Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 57, s.7. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.594.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"İstanbul, 20 (AA) - Atatürk, Başvekil Celal Bayar'ın İzmir Fuarı'nın açılış töreni hakkındaki telgrafına aşağıdaki telyazısı ile karşılık vermiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N:)

ROMANYA KRALI II. CAROL'A TEŞEKKÜR*

(20 AĞUSTOS 1938)

Tel. Dolmabahçe, 20.8.1938

Majeste II. Carol
Romanya Kralı

İnce bir düşünceyle şahsıma gönderdiğiniz nazik telgraftan ziyadesiyle mütehassis olduğum halde en dostane teşekkürlerimi sunarım. Majestelerinin memleketimizde hararetli bir misafirperverlik bulması gayet tabiidir ve bu iyi kabulün Zatıâlilerinin daha sık olmasını ümit ettiğim Türkiye ziyaretlerinde daima hazır olacağını temin ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Romanya Kralı Carol'un Türkiye gezisi, 1938'den Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.70. Fransızca metin Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

ATATÜRK GÜNÜNÜ KUTLAYAN ZONGULDAKLILARA TEŞEKKÜR*

(27 AĞUSTOS 1938)

Teşekkür eder ve sayın halka selam, sevgi ve iyi dileklerimi bildiririm.

K. Atatürk

* *Ulus*, 29 Ağustos 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1938, Numara: 5135, s.1; *Kurun*, 29 Ağustos 1938, Numara: 7412-1512, s.4; *Akşam*, 29 Ağustos 1938, Numara: 7136, s.2; *Son Posta*, 29 Ağustos 1938, Numara: 2903, s.3; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 57, s.12.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Zonguldak, 27 (AA) - 26 Ağustos Atatürk günü Zonguldaklılar adına sunulan saygı ve bağlılık telyazısına Büyük Önder, Vali ve Halk Partisi Başkanı'na şu karşılıkla Zonguldak halkını taltif buyurmuşlardır:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

TRANS İRAN DEMİRYOLUNUN AÇILIŞI DOLAYISIYLA İRAN ŞEHİNŞAHI RIZA ŞAH PEHLEVİ'YE*

(27 AĞUSTOS 1938)

Tel. Ankara, 27.8.1938

Majeste Rıza Şah Pehlevi
Şehinşahı İran
Tahran

Trans İran demiryolunun açılma merasimini büyük bir sevinçle öğrendim. Kardeş millet için refah ve saadet kaynağı olan verici ve kudretli idarelerinin bu büyük eseri yalnız Zatı Biraderaneleri için değil, kendilerine karşı candan bağlarla bağlı olan benim için de bir iftihar konusudur. Bu yüksek eseri Türk ve İran milletlerini birbirine bağlayan idealde yeni bir kazanç sayar ve Zatı Hümayunlarına en samimi ve en hararetli tebrik ve temennilerimi sunarım.[1]

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K.60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.553; *Ulus*, 4 Eylül 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1938, Numara: 5141, s.3; *Kurun*, 4 Eylül 1938, Numara: 7418-1518, s.6; *Akşam*, 4 Eylül 1938, Numara: 7143, s.2; *TC Bayındırlık Bakanlığı Bayındırlık İşleri Dergisi*, Eylül 1938, Sayı: 4, s.60. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.595.

1 Trans İran demiryolu, İran'ı kuzeyden güneye baştan başa aşıyordu. Aynı zamanda kuzeyden ve güneyden yapılmaya başlanmış ve 26 Ağustos 1938'de tamamlanmıştı. İran Şahı aynı gün son rayı kendi eliyle döşemiş ve demiryolunun iki ucunun birbirine kavuşmasıyla Tahran garında büyük bir tören yapılmıştı. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

SAINT-ÉTIENNE BAYRAMI DOLAYISIYLA MACARİSTAN KRALLIĞI NAİBİ AMİRAL HORTHY'Yİ TEBRİK*

(27 AĞUSTOS 1938)

Altes Serenisim Amiral Nicolas Horthy de Nagybanya
Macaristan Kraliyet Naibi
Budapeşte

Sentetiyen[1] bayramının yıldönümü dolayısıyla Altes Serenisimlerine en hararetli tebriklerimi ve gerek şahsi saadetleri ve gerek asil ve dost Macar milletinin refahı hakkındaki samimi temennilerimi bildirmekle hassaten zevk duymaktayım.

K. Atatürk

* *Ulus*, 28 Ağustos 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1938, Numara: 5134, s.3; *Kurun*, 28 Ağustos 1938, Numara: 7411-1511, s.1, 6; *Sabah*, 28 Ağustos 1938, Numara: 115, s.1; *Akşam*, 28 Ağustos 1938, Numara: 7135, s.2; *Son Posta*, 28 Ağustos 1938, Numara: 2902, s.3; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 57, s.61. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.308.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 27, (AA) - Sentetiyen bayramı münasebetiyle Reisicumhur. K. Atatürk ile Macaristan Naibi B. Horthy arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Saint-étienne. (Y.N.)

DOĞU MANEVRALARI DOLAYISIYLA GENELKURMAY BAŞKANI FEVZİ ÇAKMAK'A*

(28 AĞUSTOS 1938)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği

Mareşal Fevzi Çakmak
Genelkurmay Başkanı
Takiben

Ordumuzun yüksek ve her vakit olduğu gibi milletin emniyetine cidden layık kıymet ve kudretle dolu manevrasının çok istifadeli safhalar göstererek bittiğini bildiren telgrafınızı aldım. Türk ordusunun yarattığı zaferin bu yıldönümü günlerinde kalbim orduya karşı takdir ve şükran hisleriyle doludur. Sizin ve tercümanı olduğunuz aziz silah arkadaşlarımın hakkımda gösterdikleri samimi ve asil duygular, o günlerdeki hatıralarımı canlandırdı, heyecanlarımı artırdı. Başta siz olduğunuz halde cümlenize candan sevgi ve saygılarımı sunar, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da daima artan kutlu başarılar dilerim.

Kemal Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-14-a, D: 61-1, F: 9'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Ulus*, 29 Ağustos 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1938, Numara: 5135, s.1, 7; *Kurun*, 29 Ağustos 1938, Numara: 7412-1512, s.1; *Sabah*, 29 Ağustos 1938, Numara: 116, s.1; *Son Posta*, 29 Ağustos 1938, Numara: 2903, s.1, 11; *Belediyeler Dergisi*, Ağustos 1938, Sayı: 36, s.2; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 57, s.35. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*. Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.595.

ZAFER BAYRAMI DOLAYISIYLA ORDUYU TEBRİK*

(30 AĞUSTOS 1938)

Mareşal Fevzi Çakmak
Elazığ

Türk ordusunun büyük Zafer Bayramı başta siz olmak üzere bütün silah arkadaşlarıma kutlu olsun.

K. Atatürk

* *Ulus*, 31 Ağustos 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1938, Numara: 5137, s.1; *Kurun*, 31 Ağustos 1938, Numara: 7414-1514, s.1; *Akşam*, 31 Ağustos 1938, Numara: 7139, s.2.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"İstanbul, 30 (AA) - Reisicumhur Atatürk'ün Mareşal Fevzi Çakmak'a çektikleri tebrik telgrafı:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ZAFER BAYRAMI DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(30 AĞUSTOS 1938)

İstanbul, 30 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Büyük Zafer Bayramı münasebetiyle yurdun içinden ve dışından gelen tebrik telgraflarından Atatürk pek mütehassis olmuşlar ve teşekkürleriyle tebriklerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Ulus*, 31 Ağustos 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1938, Numara: 5137, s.1, 8; *Kurun*, 31 Ağustos 1938, Numara: 7414-1514, s.4; *Akşam*, 31 Ağustos 1938, Numara: 7139, s.2; *Son Posta*, 31 Ağustos 1938, Numara: 2905, s.1; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1938, Sayı: 57, s.12.

TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA ARNAVUTLAR KRALI I. ZOGU'YU TEBRİK*

(31 AĞUSTOS 1938)

Tel. Ankara, 31.8.1938

Majeste I. Zogu
Arnavutluk Kralı
Tiran

Majestenizin tahta çıkışının onuncu yıldönümü münasebetiyle en hararetli tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle asil Arnavut milletinin refahı hususundaki temennilerimi arz ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Arnavutluk. Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.359; *Ulus*, 9 Eylül 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1938, Numara: 5146, s.3; *Kurun*, 9 Eylül 1938, Numara: 7423-1523, s.1; *Akşam*, 9 Eylül 1938, Numara: 7148, s.1; *Ayın Tarihi*, Eylül 1938, Sayı: 58, s.48-49.

BUDAPEŞTE ELÇİSİ BEHİÇ ERKİN'E*

(31 AĞUSTOS 1938)

31 Ağustos 1938

Bay Behiç Erkin
Türkiye Büyükelçiliği
Budapeşte

C. Teşekkür ederim. Gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu: 190, Belge: 8.

KURTULUŞ YILDÖNÜMÜNÜ KUTLAYAN AFYONKARAHİSAR HALKINA TEŞEKKÜR*

(31 AĞUSTOS 1938)

Tel

Dolmabahçe, 31 Ağustos 1938

Bay H. Tiryakioğlu
Belediye Reisi
Afyon

C. Afyonkarahisar şehrinin kurtuluş yıldönümü münasebetiyle sayın halkın bana karşı gösterdiği yüksek hislere teşekkür ederim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, Dolap No: 18, Kutu No: 191, Dosya No: 1, Fihrist No: 5'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

ZAFER BAYRAMI'NI KUTLAYAN ORGENERAL FAHRETTİN ALTAY'A CEVAP*

(1 EYLÜL 1938)

Tel

Dolmabahçe, 1 Eylül 1938

Orgeneral Fahrettin Altay'a
Birinci Ordu Müfettişi
Elazığ

C. Sizi de kutlar, gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, Dolap No: 18, Kutu No: 192, Dosya No: 4, Fihrist No: 83'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

AHMET CEVAT EMRE'NİN "ESKİ TÜRK YAZISININ ORİJİNİ" ADLI ETÜDÜNE DÜŞÜLEN NOT*

(1 EYLÜL 1938)

İyi

1.9.1938
K. Atatürk

* Fotoğrafıyla birlikte aktaran: *Türk Dili Belleten*, Ekim 1938, Sayı: 31-32, s.2.
Belge, *Türk Dili Belleten*'de şu açıklamayla yer almaktadır:

"Bu etüt, ilkönce Fransızca olarak hazırlanmıştı. Bunun daktilo ile yazılmış bir kopyası Sayın Profesör Bayan Âfet'in yüksek incelemelerinden geçmiş ve haberdar olan Ulu Önder Atatürk tarafından da okunmuştur.
Atatürk, kendi derslerinin verimlerinden biri olan bu eseri baştan başa hiçbir yorgunluk duymaksızın okuduktan sonra, 1938 Eylül'ünün birinci günü yüksek takdir ve memnuniyetlerini bildirmek üzere eserin son sayfası arkasını karşıda fotoğrafı gösterilen kendi yazı ve imzalarıyla şereflendirerek iade buyurmuşlardır. T.D.K." Bkz. aynı yerde.

Bu konuda Afet İnan şunu aktarmaktadır:

"Türk dilinin her bakımdan incelenmesi ve bunlar üzerinde yayınlar yapılmasını isteyen Atatürk, son günlerinde de bu meselelerle uğraşmıştır. Dil Kurumu üyelerinin gönderdikleri yeni incelemelerin özetini dinlemiş, onları kendisi de göz.den geçirmiş ve hatta üzerlerine kendi fikirlerini not etmiştir." Bkz. *Türk Dili*. Kasım 1965, Sayı: 170, s.75. (Y.N.)

HATAY DEVLETİNİN KURULMASI DOLAYISIYLA BAYAR HÜKÜMETİNİ TEBRİK*

(3 EYLÜL 1938)

Başvekil Celal Bayar
Ankara

Bugün Hatay Millet Meclisi'nin açıldığını ve devlet reisi seçildiğini ve bu suretle Hatay Devleti'nin kurulduğunu Hariciye'den verilen malumat üzerine öğrendim.

Cumhuriyet Hükümeti'nin bu muvaffakiyetini tebrik ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 4 Eylül 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1938, Numara: 5141, s.1; *Kurun*, 4 Eylül 1938, Numara: 7418-1518, s.1, 6; *Akşam*, 4 Eylül 1938, Numara: 7143, s.1; *Ayın Tarihi*, Eylül 1938, Sayı: 58, s.57. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.596; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.653.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 3 (AA) - Hatay Meclisi'nin toplanması münasebetiyle Atatürk ile Başvekil Celal Bayar arasında aşağıdaki telgraflar teati edilmiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

HATAY DEVLET REİSLİĞİNE SEÇİLMESİ ÜZERİNE TAYFUR SÖKMEN'İ TEBRİK*

(4 EYLÜL 1938)

Tel 4.9.38

Bay Tayfur Sökmen
Hatay Reisi
Antakya

Hatay Millet Meclisi tarafından Hatay Reisliğine seçildiğinizi bildiren telgrafınızı memnuniyetle aldım.

Bu kıymetli diyarın en yüksek makam ve vazifesini kazanmış ve üstlenmiş olmanızdan dolayı sizi tebrik ederken, gelişmesini daima alaka ve muhabbetle takip edeceğim Hatay'daki faaliyetinizde muvaffakiyetinizi temenni eyler ve Hatay'ın yeni idare altında pek çok saadet ve refahlar görmesini yürekten dilerim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-18-c, D: 74-1, F: 148'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Ulus*, 5 Eylül 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1938, Numara: 5142, s.7; *Akşam*, 5 Eylül 1938, Numara: 7144, s.4; *Ayın Tarihi*, Eylül 1938, Sayı: 58, s.59-60; *Ülkü*, Ekim 1938, c.12, Sayı: 68, s.98; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.596; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.654; Tayfur Sökmen, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1978, s.109; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.192.
Hasan Rıza Soyak, telgrafa şu açıklamayla yer vermektedir:

"Meclis 2 Eylül 1938 günü toplandı ve Meclis Reisliğine Abdülgani Türkmen'i, onu müteakip de Devlet Reisliğine Tayfur Sökmen'i seçti.
Tayfur Sökmen'in Devlet Reisliğine seçilmesini Atatürk, teklifim üzerine tensip etmişti. Bunu Bay Sökmen'e ben tebliğ etmiştim. İlkin yapamayacağından bahis ile özür beyan etmişti, bunu da Atatürk'e arz etmiştim.
'Bu mühim değildir, kurulacak devlete biz hâkim olmayacak mıyız? Nasıl olsa idare edilir. Zaten kendisi Büyük Millet Meclisimizde mebus değil midir? O sıfatla Hatay'da vazife alır, olur biter. Mühim olan devleti bir an evvel kurmaktır. Fransızların hali malum: Her zaman söylediğim gibi işi uzatmaya çalışıyorlar. Dolayısıyla derhal kabul etmelidir. Bunları kendisine münasip lisanla anlat' buyurdu. Öyle yaptım ve tabii kabul etti. Yazdığım gibi Devlet Reisliğine de seçildi." Bkz. Hasan Rıza Soyak, *age*, s.652. (Y.N.)

DOĞUM GÜNÜ DOLAYISIYLA YUGOSLAVYA KRALI II. PIERRE'İ TEBRİK*

(5 EYLÜL 1938)

Tel. Ankara, 5.9.1938[1]

Majeste II. Pierre
Yugoslavya Kralı

Doğum gününüz münasebetiyle, en hararetli tebriklerimle birlikte şahsi saadetiniz ve dost ve müttefik asil Yugoslav milletinin refahı için beslediğim samimi temennilerin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Yugoslavya'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.356. Fransızca metin Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

1 Telgraf, Dolmabahçe'de Atatürk'e sunulduktan sonra Ankara'dan çekilmiştir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

VASİYETNAME*

(5 EYLÜL 1938)

Dolmabahçe, 5.9.1938
Pazartesi

Sahip olduğum bütün nakit ve hisse senetleri ile Çankaya'daki menkul ve gayrimenkul mallarımı Cumhuriyet Halk Partisi'ne aşağıdaki şartlarla terk ve vasiyet ediyorum:

1. Nakit ve hisse senetleri şimdiki gibi İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.

2. Her seneki nemadan, bana nispetleri şerefi mahfuz kaldıkça, yaşadıkları müddetçe, Makbule'ye ayda bin, Afet'e sekiz yüz, Sabiha Gökçen'e altı yüz, Ülkü'ye iki yüz lira ve Rukiye ile Nebile'ye şimdiki yüzer lira verilecektir.

3. S. Gökçen'e bir ev de alınabilecek ayrıca para verilecektir.

4. Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır.

5. İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini tamamlamak için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır.

6. Her sene nemadan artan miktar yarı yarıya, Türk Tarih ve Dil kurumlarına tahsis edilecektir.

K. Atatürk

* Aslı, Türk Dil Kurumu Arşivi, APK Şubesi, Dosya No: 588'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. fotokopisini aktaran: *Türklerin Tarihsel Evresi ve Atatürkî Görüş, Düşünce ve Uygulamaları*, Derleyen: Ferit Erden Boray, Atölye Burak Matbaacılık, İstanbul, Aralık 1997, s.95; *Atatürk ve Türk Dil Kurumu*, Hazırlayan: Nail Tan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.125; *Ulus*, 29 Kasım 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1938, Numara: 5225, s.3; *Kurun*, 29 Kasım 1938, Numara: 7502-1602, s.1; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.86; *Vatan*, 2 Ağustos 1951, Numara: 3668, s.4; Hilmi Uran, *Hâtıralarım*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1953, s.331-332; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.757-758.

Hasan Rıza Soyak, vasiyetnameye şu açıklamayla yer vermektedir:

> "Vasiyetname tanzimini birer suretle ihmal etmiştik; bunda benim büyük kusurum olduğunu itiraf ederim. Ne bileyim; taşıdığı manadan dolayı olacak, böyle bir vesika tanzimine bir türlü elim varmıyordu ve her konuşuldukça bir vesile ile ileriye atıyordum.
> 'Hani seninle ara sıra bir işimizden bahsederdik' sözleriyle Atatürk bana işte bunları hatırlatıyordu. Şimdi o sevgili ve kıymetli vücudun fena âlemindeki günlerinin sayılı olduğunu, bu çok acı hakikati biliyordum ve öyle bir vesikanın tanzimine artık kati lüzum olduğuna da çoktan kani olmuştum; buna rağmen sarsıldım, içimden yumak gibi bir şey kabarıp boğazımı tıkadı, güçlükle cevap verdim:
> 'Emrinizi sırf öteden beri düşündüğümüz bir şey olmak itibariyle dinliyorum; yoksa buna şimdi hiç lüzum yoktur. Yapılacak şey gayet basit bir iştir, buyurduğunuz tehlike katiyen varit değildir...'
> Ben konuşurken, O heyecanını yenmiş, kendine tamamen hâkim olmuştu:

'Her ne ise...' dedi, 'şimdi lüzum münakaşasını bırakalım da bunu mutlaka yapalım; mal olarak nemiz varsa derhal bir listesini yapıp bana getir!...'
Odadan çıktım; büroma indim. Defterlere ve kayıtlara bakarak istediği listeyi yaparken ben de sükûnet bulmuştum. Tekrar yanına girdiğim zaman kendisini hâlâ aynı vaziyette buldum; listeyi aldı, inceledi:
'Bunları ikiye ayıracağız, bir kısmı hayatta bulunduğumuz müddetçe üzerimizde kalması lazım gelenlerdir; para, hisse senetleri, Çankaya'daki köşkle eşyaları gibi... Yapacağımız vesikaya işte bunları koyacağız; diğerlerini, yani Çankaya'dan başka yerlerdeki evleri ve emlaki, Ankara'ya döner dönmez, mahalli belediyelerine veya diğer kurumlara verir, muamelesini de yaptırırız!..' buyurdu ve vasiyetname hakkında düşündüğü esasları not ettirdi; bunun evde (O daima ikametgâhı için bu tabiri kullanmıştı) duyulmamasına çok itina etmemi de tembih etti.
Dikte ettiği esaslar arasında para ve hisse senetlerinin o zamana kadar olduğu gibi, İş Bankası tarafından nemalandırılması şartını ifade ederken:
'İş Bankası; Celal Bey'in (Bayar) nezareti altında çok iyi çalıştı ve başarılı neticeler aldı; Celal Bey yaşadıkça daima Banka ile alakadar olacaktır; onun için bu kaydı koyalım!..' emrini ilave etti.
İsmet İnönü'nün çocuklarına ait maddeyi dikte ederken de: 'Kendisine bir hal olursa -Hasan Rıza Temelli'yi kastederek- kardeşi çocuklarına bakmaz' buyurmuştu. [...]
Vasiyetname için en münasip kanuni şekli tespit etmek, dikte ettikleri esasları yine kanuna en uygun tarzda ve müsvedde halinde hazırlamak lazımdı; bu hususta bir hukukçu arkadaş ile istişare etmek ihtiyacındaydım.
Düşündüm, aklıma Kocaeli Mebusu rahmetli Selahattin Yargı geldi; kendisini Atatürk de tanır, takdir eder ve severdi. Ona telefon ettim; [...] buluştuk. Beraberce bu konudaki kanun hükümlerini inceledik; vasiyetnameyi kendi eliyle yazıp, kapalı bir zarf içinde notere vermesi şeklini münasip bulduk. Selahattin Yargı'nın tavsiyesiyle bu vazifeyi o zamanki 6. Noter İsmail Kunter'e yaptıracaktık. İsmail Kunter Temyiz Mahkemesi üyeliğinden noterliğe yeni geçmiş, muhterem bir zattı. [...]
Selahattin Yargı ile bir müsvedde de hazırlamıştık. Ben bunu büyük harflerle tape ettim ve ertesi sabah Atatürk'e kararımızı müsvedde ile beraber arz ettim.
Dikkatle okuduktan sonra:
'Derhal yazalım, kapıyı kapa, içeriye kimse girmesin' dedi. Doğrulup yatağın içine oturdu; önüne ayaklı yemek tablasını aldı, bunu yazı masası gibi kullanıyordu; ara sıra müsveddeye bakarak yazmaya başladı.
Ben yatağın sağ yanında ayakta duruyor, kendisini müthiş bir heyecan ve üzüntü içinde seyrediyordum; çok sakindi... Arada bir yazdıklarına da göz atıyordum; hem yazıyor, hem de bazı kelimeleri değiştiriyor, cümleleri manalarına hiç halel getirmeden kısaltıyor ve sadeleştiriyordu.
Eşsiz muhakeme ve zerafeti burada da kendini göstermişti; çok ince düşünüyordu. Mesela bir maddede, kendilerine aylık bağlanmasını vasiyet ettiği hanımlardan beşinin soyadları yazılı idi; yalnız Bayan Afet'in soyadı yoktu. O, ailesinin soyadını kullanmıyordu. Henüz başka bir ad da almamıştı. Bunu görünce diğerlerinin de soyadlarını yazmadı.
Yine aynı maddede 'vefatlarına kadar' ibaresi vardı; bunun yerine 'yaşadıkları müddetçe' kaydını koydu. Ona göre yaşamak esastı; bir vasiyetnamede dahi olsa, bir insanın ölümünden bahsetmeyi, nezakete ve hayırhahlığa uygun bulmuyordu.
Kız kardeşinin Çankaya'da oturduğu eve ait maddede 'ikametine müsaade edilecektir' deniliyordu; bunu 'emrinde kalacaktır' şeklinde değiştirdi. Dakikalar geçtikçe heyecanım artıyordu; bu tarihi hadisenin tek şahidi olmak düşüncesi beni sarsıyordu; tıkanacak, düşecek gibi oluyordum... Belki biraz da kendime nefes almak imkânını vermek için mırıldandım:
'Yoruldu iseniz bırakınız; birkaç saat sonra devam edersiniz...'
Sakin, fakat kati cevap verdi:
'Hayır hayır, başladık, bitirelim!..'
Yarıda bırakmak, eline aldığı işi bitirmeden bırakmak... O'nun hayatında tanımadığı, bilmediği bir şeydi; devam etti ve bitirdi. Bana:
'Müsveddeyi de buna göre tashih etmeyi unutma!..' dedi. Müsveddeyi aldım; hemen orada tashih ettim. Vasiyetname aşağıdaki şekli almıştı. [...]
Artık işimiz bitmişti, yazdığını aldı, bir zarfa koyup kapadı; baş ucundaki komodinin çekmecesine yerleştirdi." Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.754-758. (Y.N.)

VASİYETNAMEYİ ALAN BEYOĞLU ALTINCI NOTERİ'NE*

(6 EYLÜL 1938)

Türkiye Cumhuriyeti
Beyoğlu Altıncı Noteri

Y. No: 7061
C. No: 1

Zabıt Varakası

Bin dokuz yüz otuz sekiz yılı Eylül ayının altıncı Salı günü (6 Eylül 1938) ben aşağıda imza ve mührümü koyan ve basan ve Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının verdiği salahiyetleri haiz olarak Galata'da Tünel yanında Billur Sokağı'nda Taptas Hanı'nın altındaki dairemde iş gören Beyoğlu Altıncı Noteri İsmail Kunter vazifem başında iş görmekte iken vaki olan davet üzerine Dolmabahçe Sarayı'na gittim. İstanbul Mebusu Profesör Neşet Ömer İrdelp ve Riyaseticumhur Umumi Kâtibi Hasan Rıza Soyak'ın aracılıklarıyla Türkiye Cumhurreisi Atatürk'ün huzuruna çıkarıldım. Davet sebebini kendilerinden sorduğumda "Kendi elimle yazıp zarf içine koyduğum vasiyetnameyi size veriyorum. Bu vasiyetnamemin muhafazasını ve kanun hükümlerinin yerine getirilmesini isterim" buyurdular. Bana kapalı olarak verilen zarfı alırken adları geçen Neşet Ömer İrdelp ve Hasan Rıza Soyak hazır bulunuyorlardı. Zarfı muhafaza için aldım ve bu zabıt varakasını tanzim ederek vasiyetnameyi veren Ulu Önder'imiz Atatürk'e ve hazır bulunanlara imza ettirdim ve ben de altını mühürleyerek imza ettim.

6 Eylül 1938
Gündüz saat: 12.30

Neşet Ömer İrdelp
Hasan Rıza Soyak
İsmail Kunter

K. Atatürk

* Beyoğlu Altıncı Noteri'nin 6 Eylül 1938 tarihli zabıt varakasının fotokopisini aktaran: *Türklerin Tarihsel Evresi ve Atatürk/ Görüş, Düşünce ve Uygulamaları*, Derleyen: Ferit Erden Boray, Atölye Burak Matbaacılık, İstanbul, Aralık 1997, s.94.
Hasan Rıza Soyak, bu konuda şunu aktarmaktadır:

"[...] Emrettiği gün ve saatte Sayın Noter İsmail Kunter'i davet ettik, geldi; kendisine haber verdim, biraz vakit kazandırmamı istedi.

Noter'i, Prof. Neşet Örner İrdelp ile beraber yatak odasının altındaki odada bir müddet beklettik. Bu arada bir zabıt tanzim ettik. kendilerinden haber gelince üst kata çıkıp yanına girdik.
Yataktan çıkmış, traş olmuş, yıkanmış... İpek bir pijama ve yine ipekten koyu kırmızı bir ropdöşambr, boynuna vişne renginde bir eşarp bağlamıştı; deniz tarafındaki pencerelerin önüne koyduruduğu şezlongun üzerine oturmuş, sigara içiyordu.
Bizi görünce hafifçe kımıldadı; 'Buyursunlar' dedi; tam karşısına koydurduğu sandalyelerde üçümüze de yer gösterdi; oturduk.
Hatırımda kaldığına göre, bir müddet İsmail Kunter'le İstanbul'daki noter mevcudu ve o sene yeni çıkan noterlik kanunu üzerinde konuştu; getirilen kahvelerin içilmesini bekledi. Sonra önündeki sigara masasının üzerine koyduğu kapalı zarfı aldı, Noter'e hitaben:
'Bu benim vasiyetnamemdir, icap ettiği zaman lütfen kanuni muamelesini yaparsınız' diyerek kendisine verdi. Derhal kalkıp hep beraber odadan çıktık. Çıkarken dikkat ettim, üzerinden büyük bir yük kalkmış gibi ferahlamış, yüzü pembeleşmişti." Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.759-760.

Atatürk'ün vasiyetnamesi 28 Kasım 1938 günü Ankara 3. Sulh Hukuk Mahkemesi'nde açılmıştır. Bu konuda gazetelerde yayımlanan haber şudur:

"Ankara, 28 (Telefonla) - Atatürk'ün vasiyetnameleri bugün saat 15.30'da tereke işlerine bakan Ankara 3. Sulh Hukuk Mahkemesi'nde açıldı. Adliye Vekili Hilmi Uran, Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Refik Saydam, Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu, mebuslardan Mehmed Somer (Kütahya) bu celsede bulundular.
Atatürk'ün kız kardeşleri Bayan Makbule saat 15.30'da geldi. Hâkim Selçuk, vasiyetnamenin açılmasına ilişkin resmi vazifesine başlamadan evvel hadisenin arz ettiği ehemmiyet itibariyle vekillere ve Bayan Makbule'ye hitaben bir iki söz söyledi. [...]
Bundan sonra resmi vazifeye başlandı. Hâkim, üzeri muhtelif mühürleri ve Büyük Şef'in imzasını ihtiva eden bir zarfı, halihazırdaki vaziyetini zapta geçirtmek suretiyle tespit ettikten sonra açmıştır.
Bu zarfın içinden ikinci bir zarf ile ayrıca bir kâğıt çıkmıştır ki, bu kâğıt Atatürk'ün, Taptas Hanı'nda Altıncı Noter İsmail Kunter'in, Hasan Rıza Soyak'ın ve Dr. Neşet Ömer İrdelp'in imzalarını ihtiva eden bir zabıt varakasıdır.
Hâkim noter tarafından tutulmuş olan ve meali aşağıda yer alan bu zaptı alenen okumuştur:
'Bugün 6 Teşrinievvel [doğrusu Eylül olmalı - Y.N.] 1938 saat 11'i 10 geçerek dairemde işle meşgul iken Atatürk'ün beni çağırdığını tebliğ ettiler. Saray'a gittim. Huzurlarına çıktım. Orada Genel Sekreter Hasan Rıza Soyak ile Dr. Neşet Ömer İrdelp hazır olduğu halde Atatürk üstü kapalı ve mühürlü bu zarfı bana uzattı ve:
'-Bu benim vasiyetnamemdir. Size teslim ediyorum, kanuni icabatını icra edersiniz' dedi. İşbu zaptı huzurlarında tanzim ettim, altını hem Atatürk, hem de hazır bulunan Hasan Rıza Soyak ile Dr. Neşet Ömer İrdelp benimle birlikte imza ettiler.'
Hâkim bu zabıt içeriğini mahkeme zabıtlarına geçirtmiş ve bunu müteakip zarfın şimdiki halini anlattıktan ve üzerinde bulunan mühürlerin ve imzaların aynen muhafaza edilmiş olduğunu tespit eyledikten sonra bu ikinci zarfı da açmıştır ki, bunun içinden bizzat Atatürk'ün kendi elleriyle yazılmış olan vasiyetname çıkmıştır.
Hâkim bu vasiyetyaneyi alenen okumuş, aynen zapta geçirttikten ve kanuni merasimi tamamladıktan sonra celseye nihayet vermiştir." Bkz. *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1938, Numara: 5225, s.1, 3; *Ulus*, 29 Kasım 1938, s.1; *Kurun*, 29 Kasım 1938, Numara: 7502-1602, s.1; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.85-86. (Y.N.)

HATAY MİLLET MECLİSİ REİSİ ABDÜLGANİ TÜRKMEN'E*

(7 EYLÜL 1938)

Hatay Millet Meclisi Reisi B. Abdülgani Türkmen
Antakya

Hatay Millet Meclisi'nin ve temsil ettiği Hatay halkının hakkımdaki güzel duygularını bildiren telgrafınızdan pek mütehassis oldum. Hatay Millet Meclisi'ne başladığı mühim vazifede muvaffakiyetler ve Hatay halkına yeni idare altında saadetler dilerim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 8 Eylül 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1938, Numara: 5145, s.9; *Kurun*, 8 Eylül 1938, Numara: 7422-1522, s.1; *Akşam*, 8 Eylül 1938, Numara: 7147, s.1; *Yeni Adana*, 8 Eylül 1938, Numara: 4607, s.1; *Aylın Tarihi*, Eylül 1938, Sayı: 58, s.61. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.192.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara. 7 (AA) - Reisicumhur Atatürk'le Hatay Millet Meclisi Reisi Abdülgani Türkmen arasında aşağıdaki telgraflar teati edilmiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

YENİ KURULAN HATAY KABİNESİ'NE*

(8 EYLÜL 1938)

Ankara, 8.9.38

Bay Abdurrahman Melek
Hatay Başvekili
Antakya

Başkanlığınızda Hatay Kabinesinin teşekkülü münasebetiyle Ulu Önder'imiz ve Türk milleti hakkındaki duygularını ifade eden telgrafnamenizi Büyük Şef'imize arz ettim. Kabinenizin Hatay halkını saadet ve refaha eriştirmeye yönelik mesaisinde tam başarıya nail olması temennilerini tekrar buyurduklarını arz eder ve kendi samimi tebriklerimin kabulünü dilerim.

Başvekil
C. Bayar

* Telgraf fotokopisiyle birlikte aktaran: Dr. Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1966, s.11-14.

İZMİR'İN KURTULUŞ BAYRAMINI KUTLAYAN İZMİRLİLERE TEŞEKKÜR*

(12 EYLÜL 1938)

Doktor Behçet Uz
Belediye Reisi

Güzel İzmir'in kurtuluş gününün yıldönümünü huzur ve neşe içinde kutlularken İzmirlilerin hakkımda gösterdiklerini bildirdiğiniz samimi duygulardan çok mütehassis oldum. Teşekkür, muhabbet ve iyi dileklerimin sayın halka iletilmesini dilerim.

Atatürk

* *Ulus*, 13 Eylül 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1938, Numara: 5150, s.3; *Kurun*, 13 Eylül 1938, Numara: 7427-1527, s.4; *Akşam*, 13 Eylül 1938, Numara: 7152, s.2; *Belediyeler Dergisi*, Eylül 1938, Sayı:37, s.28; *Ayın Tarihi*, Eylül 1938, Sayı: 58, s.5. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.197.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"İzmir, 12 (AA) - Kurtuluş Bayramı münasebetiyle Belediye Reisi Behçet Uz tarafından çekilen şükran ve tazimat telgraflarına, Atatürk, Başvekil Celal Bayar ve Dahiliye Vekili, Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya tarafından aşağıdaki cevaplar gelmiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

İNGİLTERE KRALI VI. GEORGE'A TAZİYE*

(13 EYLÜL 1938)

Tel. Ankara, 13.9.1938

Majeste VI. George
Londra

Majestenizin Prens Arthur de Connaught'un şahsında uğradığı kaybı büyük bir üzüntüyle haber aldım. Matemlerine bütün samimiyetimle iştirak etmekte olduğuma inanmalarını ve en derin taziyelerimin ifadesini kabul buyurmalarını Majestelerinden rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.388-389; *Ulus*, 21 Eylül 1938, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1938, Numara: 5158, s.3; *Kurun*, 21 Eylül 1938, Numara: 7435-1535, s.1; *Akşam*, 21 Eylül 1938, Numara: 7159, s.2; *Ayın Tarihi*, Eylül 1938, Sayı: 58, s.50.

TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA HOLLANDA KRALİÇESİ WILHELMINA'YI TEBRİK*

(15 EYLÜL 1938)

Majeste Wilhelmina
Hollanda Kraliçesi
Laheye

Tahta çıkışınızın 40. yıldönümünü Hollanda'nın kutladığı bu günde, Majestenize en hararetli tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve asil Hollanda milletinin refahı hakkındaki samimi dileklerimi sunmakla bilhassa bahtiyarım.

K. Atatürk

* *Ulus*, 16 Eylül 1938, s.1, 3; *Ayın Tarihi*, Eylül 1938, Sayı: 58, s.49. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.235.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 15 (AA) - Hollanda Kraliçesi'nin tahta çıkışının 40. yıldönümü münasebetiyle Atatürk ile Kraliçe arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

MEKSİKA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA MEKSİKA CUMHURBAŞKANI CARDENAS'I TEBRİK*

(16 EYLÜL 1938)

Ekselans General Lazaro Cardenas
Reisicumhur
Meksiko

Meksika'nın milli bayramı dolayısıyla Ekselansınıza en hararetli tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Meksika'nın refahı hususundaki samimi temennilerimi arz etmekle bahtiyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.332; *Ulus*, 29 Eylül 1938, Numara: s.1; *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1938, Numara: 5166, s.7; *Akşam*, 29 Eylül 1938, Numara: 7168, s.2; *Ayın Tarihi*, Eylül 1938, Sayı: 58, s.51.

YENİ İKTİSADİ PLANI ANLATAN BAŞVEKİL BAYAR'A DÜNYA VAZİYETİ HAKKINDA UYARI*

(18 EYLÜL 1938)

Bizim bu işleri ve buna benzer işleri başarmamız için önümüzde en çok üç sene mühletimiz vardır. Demem ki ondan evvel fırtına kopmaz. Ne yapacaksak her halde bu dar müddetin içine sıkıştırmaya bakmalıyız. Bütçe filan düşünmeye mahal yoktur. Memleketin bütün kuvvet kaynaklarını seferber ederek bu işleri yapmak lazımdır.

* Celâl Bayar, *Atatürk'ten Hatıralar*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, s.87; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.751.
Celal Bayar, Atatürk'ün sözlerini şu açıklamayla aktarmaktadır:

"Ölümünden birkaç ay evveldi. Atatürk hasta düşmüştü. Doktorlar sıkı kayıtlar koymuşlardı. Kendisiyle uzun uzadıya konuşmaya izin vermiyorlardı. O sıralarda ikinci dört yıllık plan hazırlanmış, Vekiller Heyeti'nde konuşulmuş, karara bağlanmıştı. Bütçeyi sarsmadan, dengeyi bozmadan tatbik yolu da bulunmuştu. 28 vapur alınacaktı, Denizbank'a deniz işleri için vazife verilmişti. Kütahya elektrik santralı yapılarak elektriğin kilovatı Anadolu Kavağı'nda otuz beş paraya mal edilecek, Sakarya üzerinde sulama işleri yapılacak, kömür üretimi senede beş milyon tona çıkarılacak, soğuk hava tesisatlı vapurlar tedarik edilecekti. Ve yine Kütahya'da senelik 25 bin ton sentetik benzin için bir fabrika ve emsali müesseseler kurulacaktı.
Faaliyete geçebilmek için Atatürk'ün olurunu almak için icap ediyordu. Bütün bu iş için doktorlar yarım saat vakit vermişlerdi. Atatürk'ün yanına çıktım, dedim ki:
İkinci dört yıllık plan hazırlandı, emirlerinizi almaya geldim.
Hiçbir şey söylemedi, zile bastı:
'-Benim yerimi değiştirin' dedi.
O suretle oturmuştu ki ben ışıklı tarafa düşüyordum. Dinlerken, yalnız sesimi değil, yüzümün bütün ifadelerini takip etmek için bunu yapmak istemişti. Umumi Kâtip Hasan Rıza'ya dedi ki:
'-Otur dinle... Mühim şeyler konuşacağız.'
Doktorların kendisiyle uzun uzadıya konuşmaya izin vermediklerini biliyordu. Hasan Rıza'yı oturtup bahse karıştırmaktan maksadı, onun vasıtasıyla yapılacak müdahaleyi baştan önlemekti.
Ben notlarıma bakarak anlatıyordum. Yarım saat müddet çok çabuk doldu. Hasan Rıza içerde dinlediği için müdahale edemiyordu. Bunun üzerine doktorlar Bayan Afet'i içeri gönderdiler. Bayan Afet, konuşma mevzumuzun ne olduğunu bilmeden birdenbire içeri girerek dedi ki:
'-Çok konuştunuz, yorulacaksınız, rahatsız olacaksınız. Kâfi görmez misiniz?'
Doktorların tavsiyesini hatırda tutmakla beraber, ben, anlattıklarımın Atatürk üzerinde olan tesirini takip ediyordum. Dinledikçe yüzünde iyilik alametleri peyda oluyordu. Yüzü gülüyor, hoşlandığını belli ediyor, yorgunluk ve bitaplık halinden kurtuluyor, aksine olarak canlanıyor, kuvvetleniyordu.
Bayan Afet'e sükûnetle dedi ki:
'-Gel, sen de dinle... Çok mühim ve güzel şeyler anlatıyor, bunlar insanı yormaz, insana can verir.'
Sonra bana dönerek ilave etti:
'-Rica ederim, devam...'
Yapılacakları anlatmakla beraber en çok para meselesi üzerinde duruyordum. İngilizlerden on altı milyon sterlin miktarında kredi temin etmiştik. Bunun altı milyonu askeri ihtiyaçlara ayrıldıktan sonra ikinci dört yıllık plan için on milyon İngiliz lirası kalıyordu ki, bizim paramızla altmış milyon de-

mekti. Alman Maliye Nazırı Doktor Funk ile yaptığımız yüz elli milyon marklık kredi anlaşması Meclis'ten geçmişti ki, o da yetmiş beş milyon lira tutuyordu. Halbuki bu yüz otuz beş milyonluk yekûna karşı dört yıllık plan yüz, nihayet yüz yirmi milyon tutacaktı. Bu teşebbüslerin bütçeye yük olmayacağı, ihtiyat payının tamam olduğu noktasında ısrarla durdum.
Atatürk, sessizce dinledikten sonra dedi ki:
'-Bak sana söyleyeyim: Bizim bu işleri ve buna benzer işleri başarmamız için önümüzde en çok üç sene mühletimiz vardır. Demem ki ondan evvel fırtına kopmaz. Ne yapacaksak her halde bu dar müddetin içine sıkıştırmaya bakmalıyız. Bütçe filan düşünmeye mahal yoktur. Memleketin bütün kuvvet kaynaklarını seferber ederek bu işleri yapmak lazımdır.'
Azami üç seneye kadar dünyada bir fırtına kopacağına ve bunun bizim için tesirleri yakından duyulacak bir fırtına olacağına dair hükümet kanalıyla Atatürk'e hiçbir nevi malumat aksetmemişti. Dünya yüzündeki fırtına eğilimlerini dâhiyane görüşüyle hesaplayarak, bir fırtına kopacağına ve azami üç sene içinde bizim de bunun tesirlerini duyacağımıza kendince hükmetmişti. Bunu umumi gidişlerin zaruri bir neticesi diye karşılamıştı." Bkz. Celal Bayar, *age*, s.85-87. Ayrıca bkz. Nazmi Kal, *Atatürk'le Yaşayanlar/ Anılar*, TC Ziraat Bankası Kültür Yayınları, s.15-16.

Görüşmeye tanık olan Hasan Rıza Soyak bu konuda şunları aktarmaktadır:

"O zamanki Başvekil Celal Bayar'ın 18 Eylül 1938 günü dört yıllık yeni bir iktisadi planı kendisine izah ederken gösterdiği canlılık ile gözlerinin içinde beliren haz parıltılarını ömrüm oldukça unutamayacağım.
O gün Bayar yatak odasına girdiği zaman ben de odada bulunuyordum. Atatürk ilkin yerini değiştirerek Bayar'la karşı karşıya gelecek bir vaziyet aldı; bana işaret ederek 'Sen de otur, dinle!.. Mühim şeyler konuşacağız' dedi, gösterdiği yere iliştim.
Doktorlar çok yorulmamasını, görüşmelerin 5-10 dakikayı geçmemesini bize sıkı sıkı tembih etmişlerdi; biz de bu tavsiyeye titizlikle riayet ediyor, hatta bu yüzden birçoklarının insafsız şikâyet ve tarizlerine hedef oluyorduk. Atatürk de doktorların bu yasağından haberdardı; şüphesiz beni orada alıkoymasının sebepleri arasında şayet konuşma uzun sürerse, tarafımdan vaki olacak bir müdahaleyi önlemek düşüncesi de vardı. Nitekim bir müddet sonra doktorlar tarafından içeriye gönderilen ve 'Çok konuştunuz, yorulacak ve rahatsız olacaksınız, artık kâfi görmez misiniz?..' diyen Bayan Afet'e 'Gel sen de dinle!.. Bayar çok güzel ve mühim şeyler anlatıyor. Bunlar insanı yormaz, bilakis canlandırır' diye cevap vermiş ve onu da bir kenara oturtmuştu.
Bayar'ın mümkün olduğu kadar kısaltarak izah ettiği bu planda; bazıları soğuk havalı olmak üzere 30'a yakın vapur siparişi, Kütahya'da bir elektrik santralı inşası (buradan elektriğin kilovat saatinin Anadolu Kavağı'na 35 paraya mal olacağı hesap edilmişti), yine Kütahya'da 25 bin ton sentetik benzin üretecek kabiliyette bir fabrika kurulması, Sakarya Nehri üzerinde sulama tesisleri yapılması ve kömür üretiminin senede 5 milyon tona çıkarılması gibi cidden mühim işler yer almıştı. Bayar, aynı zamanda bütün bu işlerin İngiltere ve Almanya'dan temin edilen kredilerle başarılıp, normal bir bütçeye hiç yük olmayacağı hususunu ısrarla belirtmekteydi.
Başvekil'in izahatı bittikten sonra, Atatürk kendisine şu tavsiyede bulundu:
'Bizim bu ve buna benzer işleri başarmamız için en çok üç sene mühletimiz vardır; ondan evvel de fırtına kopmaz demiyorum... Ne yapacaksak bu dar müddetin içine sıkıştırmaya bakmalıyız. Bütçe filan düşünmeye mahal yoktur; memleketin bütün kuvvet kaynaklarını seferber ederek bu işleri yapmak lazımdır.'" Bkz. Hasan Rıza Soyak, *age*, s.750-751. (Y.N.)

DÜNYA VAZİYETİ HAKKINDA ALİ FUAT CEBESOY'A*

(1938)

"Fuat Paşa, pek yakında dünya vaziyeti mütareke senelerinden daha çok ciddi olacak ve karışacaktır. İkinci büyük bir harp karşısında kalacağız. Dünyaya hâkim olan milletleri idare edenlerin arasında ne yazık ki birinci derece devlet adamı çıkmıyor. *(Hitler'le Mussolini'yi kastederek)* Avrupa'da birkaç maceraperest Almanya ile İtalya'nın başında cebren bulunuyorlar. Karşı karşıya geldikleri zayıf devlet adamlarının aczinden cüret alıyorlar. Bunlar bugün dünyayı kana bulamaktan çekinmeyeceklerdir. Eski dostumuz Rus Sovyet Hükümeti âcizlerle maceraperestlerin yanlış hareketlerinden istifade etmesini bilecektir. Bunun neticesinde dünyanın vaziyeti ve dengesi tamamen değişecektir. İşbu devre esnasında doğru hareket etmesini bilmeyip en küçük bir hata yapmamız halinde başımıza mütareke senelerinden daha çok felaketler gelmesi mümkündür."

Bu sözlerinin sonunda yorulmuş olan Atatürk şu düşünceleri ilave etti:

"Bu ikinci umumi harp, beni yataktan kımıldanmayacak bir halde yakalayacak olursa memleketin hali ne olacaktır? Ben devlet işlerine mutlaka müdahale edecek bir vaziyete gelmeliyim. Bizde hiçbir şeyin yataktan idare edilemeyeceğini bilirsiniz. Mutlaka işin başına geçmem lazımdır."

* Ali Fuat Cebesoy, *Siyasî Hâtıralar*, II. Kısım, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1960, s.252-253.
Ali Fuat Cebesoy, Atatürk'le hastalığının son günlerinde Dolmabahçe'de yaptığı görüşmesini şu açıklamayla aktarmaktadır:

> "Hastalığı üzerindeki görüşmemiz biter bitmez, Atatürk ciddi bir vaziyet aldı. Sanki hasta, yorgun Atatürk gitmiş, yerine sağlam bir Atatürk gelmişti. Kaşları çatık bir halde mavi gözlerini bir noktaya dikerek derinden birkaç defa nefes aldıktan sonra eliyle batı istikametini gösterdi. Orada yakında pek mühim hadiselerin zuhur edeceğini ve büyüyerek memleketimizin sınırlarına kadar geleceğini, bu esnada istediği gibi memleket işlerine müdahale edemeyeceğinden endişe ettiğini söyledi. Kuvvetini toplayabilmek için bir müddet durdu. Sonra, söze başladı:
> '[...]'" Bkz. aynı yerde.

Zekeriya Sertel, Celal Bayar ve Tevfik Rüştü Aras'ı kaynak göstererek Atatürk'ün son günlerine ait bu konudaki şu sözlerini aktarmaktadır:

> "Atatürk'ün ölüm yatağında çevresindeki arkadaşlarına son sözü şu olmuştu: 'Sovyetler Birliği'ne karşı asla bir saldırı politikası gütmeyeceksiniz. Doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak Sovyetler'e yöneltilmiş herhangi bir antlaşmaya girmeyecek ve ve böyle bir anlaşmaya imza koymayacaksınız.' Atatürk ölümünden bir gün önce bu vasiyeti yaptığı zaman başı ucunda bulunanlar arasında o vaktin Başbakanı Celal Bayar da vardı. Bu vasiyeti bana Celal Bayar'ın kendisi söylemişti. Sonraları bunu o vaktin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras da doğrulamıştı." Bkz. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, İstanbul, Mart 1977, s.216. Ayrıca bkz. Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, Dördüncü Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1976, s.1490.

Doğan Avcıoğlu, kendisiyle yaptığı konuşmada Aras'ın, Atatürk'ün son sözlerinden birinin, Sovyetler'le ilişkilerin 1925 Antlaşması çerçevesinde yürütülmesi olduğunu söylediğini belirtmektedir. Bkz. Doğan Avcıoğlu, *age*, s.1490.

Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ün vasiyetini yazdırdığı gün (5 Eylül 1938) konuşmasında dış politikaya da temas ederek "Bizim şimdiye kadar takip ettiğimiz açık, dürüst ve barışçı siyaset, memlekete çok faydalı olmuştur. Arkadaşlar da buna alıştılar, hakiki ve hayati mecburiyetler müstesna, bu siyasetimiz devam eder" dediğini kaydetmektedir. Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.759.

Rasih Nuri İleri, Atatürk'ün hastalığının son günlerinde, Dolmabahçe'de, aralarında Kılıç Ali'nin de bulunduğu yakınlarına "Dış politikamızın temeli Sovyet dostluğudur; Sovyet dostluğuna zarar vermemek şartıyla İngiltere ile bir antlaşmanın faydası olur" dediğini yazmaktadır. Bkz. Rasih Nuri İleri, *Atatürk ve Komünizm*, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1970, s.318. (Y.N.)

6. DİL BAYRAMI KONFERANSI ÜZERİNE İBRAHİM NECMİ DİLMEN'İ TEBRİK*

(26 EYLÜL 1938)

Atatürk, bugünkü 6. Dil Bayramı münasebetiyle Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'in verdiği konferansı[1] *radyoda dinlemişler, bu konferansı çok beğendiklerinin ve konferansçıyı tebrik ettiklerinin radyo ile ilanını emir buyurmuşlardır.*[2]

* *Türk Dili Belleten,* Ekim 1938, Sayı: 31-32, s.3. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Türk Dil Kurumu,* Hazırlayan: Nail Tan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.126. Afet İnan bu konuda şunu aktarmaktadır:

> "26 Eylül 1938. Atatürk Dolmabahçe Sarayı'ndaki denize bakan odalardan birinde hasta yatıyor. Hekimler mutlak istirahat tavsiye ediyorlar. Fazla konuşup yorulmaması lazım. Yanına belli saatlerde girilip çıkılıyor. Koridorda daimi bekleyen birisi radyoyu işletmektedir.
> Kendisinin yanına girdiğim zaman bana okuduğum yeni kitaplardaki bilgileri anlatmamı istiyor. Ben hem gazetelerden bazı olayları söylüyor hem de kitaplardan özetler veriyordum. Bu arada Türk Tarih Kurumu'nun arkeolojik kazı işleri devam ettiği için yeni buluntuların haberlerini de kendisine söylüyordum. [...]
> Türk dilinin her bakımdan incelenmesi ve bunlar üzerinde yayınlar yapılmasını isteyen Atatürk, son günlerinde de bu meselelerle uğraşmıştır. Dil Kurumu üyelerinin gönderdikleri yeni incelemelerin özetini dinlemiş, onları kendisi de gözden geçirmiş ve hatta üzerlerine kendi fikirlerini not etmiştir. Atatürk'ün dil çalışmalarına ait bazı el yazılarını saklamaktayım. Ancak bu yazımda ben 26 Eylül Dil Bayramı'nın üzerinde ne kadar hassasiyetle durduğunu belirtmek için hatıramı kaydetmek istedim.
> Yukarıda belirttiğim gibi Atatürk hasta yatıyor. Radyoyu dinlerken 26 Eylül Dil Bayramı'nı hatırlıyor. Yaverini çağırarak İstanbul Radyosu'nda okunmak üzere bir şeyler söylüyor. Bu, nedense biraz gecikmiştir. Bundan dolayı öfkelenen Atatürk beni çağırttığı zaman yüksek sesle emirler vermekteydi. Halbuki kendisi sinirlenirse ateşi çıkmasından korkulurdu. Meselenin mahiyetini anlayınca derhal isteğinin yerine getirilmesini temin ettik. Atatürk diyordu ki 'Türk dilinin sadeleştirilmesi, zenginleştirilmesi ve kamuoyuna bunların benimsetilmesi için her yayın vasıtasından faydalanmalıyız. Her aydın hangi konuda olursa olsun, yazarken buna dikkat edebilmeli, konuşma dilimizi ise ahenkli, güzel bir hale getirmeliyiz.'" Bkz. *Türk Dili,* Kasım 1965, Sayı: 170, s.75-76. (Y.N.)

1 Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'in radyoda verdiği söz konusu konferansın metni için bkz. *Atatürk ve Türk Dil Kurumu,* Hazırlayan: Nail Tan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.126-132. (Y.N.)

2 Yüksek iradeleriyle İstanbul Radyosu'ndan söylenmiştir. *(Türk Dili Belleten*'in notu.)

DİL BAYRAMI DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(27 EYLÜL 1938)

İstanbul, 27 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Dil Bayramı münasebetiyle yurdun her tarafından gelen ve vatandaşların yüksek duygularını bildiren telgraflardan Atatürk pek mütehassis olmuşlar ve teşekkürlerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Ulus*, 28 Eylül 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1938, Numara: 5165, s.1; *Kurun*, 28 Eylül 1938, Numara: 7442-1542, s.1; *Akşam*, 28 Eylül 1938, Numara: 7167, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.442.

DİL BAYRAMI DOLAYISIYLA TÜRK DİL KURUMU'NUN TELGRAFINA TEŞEKKÜR*

(27 EYLÜL 1938)

Dolmabahçe, 27.9.1938

Bay İbrahim Necmi Dilmen
Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri

C. Dil Bayramı münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulardan çok mütehassis oldum. Teşekkür eder, verimli çalışmalarınızda sürekli başarılar dilerim.

K. Atatürk

* *Türk Dili Belleten*, Ekim 1938, Sayı: 31-32, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.198; *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.439.

DİL BAYRAMI DOLAYISIYLA İSMET İNÖNÜ'NÜN TELGRAFINA TEŞEKKÜR*

(27 EYLÜL 1938)

Tel. 27 Eylül 1938

General İsmet İnönü
Malatya Saylavı
Çankaya-Ankara

Telgrafınızdan çok duygulandım. Teşekkür eder, gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden aktaran: *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.437.

İSTANBUL VALİSİ VE BELEDİYE REİSİ MUHİTTİN ÜSTÜNDAĞ'A*

(28 EYLÜL 1938)

Tel. İstanbul, 28 Eylül 1938

Muhittin Üstündağ
Vali ve Belediye Reisi
İstanbul

C. Büyük Türk Amirali Barbaros için yapılan törende sayın halk tarafından hakkımda gösterildiğini bildirdiğiniz samimi hislerden çok duygulandım. Teşekkür ederim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2, D: 89, F: 6'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Ulus*, 29 Eylül 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1938, Numara: 5166, s.1; *Akşam*, 29 Eylül 1938, Numara: 7168, s.2; *Ayın Tarihi*, Eylül 1938, Sayı: 58, s.10. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.198.

TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA BULGAR KRALI III. BORİS'İ TEBRİK*

(1 EKİM 1938)

Tel. Ankara, 1.10.1938

Majeste III. Boris
Bulgar Kralı
Sofya

Majestelerinin tahta çıkışlarının yıldönümü münasebetiyle kendilerine en iyi tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Bulgaristan'ın refahı için olan çok samimi temennilerimi arz etmek benim için büyük bir zevktir.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.563; *Ulus*, 14 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1938, Numara: 5181, s.3; *Kurun*, 14 Ekim 1938, Numara: 7458-1558, s.1; *Akşam*, 14 Ekim 1938, Numara: 7183, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim 1938, Sayı: 59, s.60.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ REİSİ ABDÜLHALİK RENDA'YA*

(7 EKİM 1938)

Büyük Millet Meclisi'nin yeni yıl çalışmasına başlarken hakkımda gösterdiğini bildirdiğiniz yüksek duygulardan çok mütehassis oldum. Büyük Kamutay'a[1] teşekkür ve derin saygılarımı arz ederim.

K. Atatürk

* *Kurun*, 8 Ekim 1938, Numara: 7483-1583, s.1.
Telgraf, *Kurun*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 7 (AA) - Büyük Millet Meclisi bugün Refet Canıtez'in başkanlığında toplanmıştır. Celsenin açılmasını müteakip Reisicumhur Atatürk tarafından Büyük Millet Meclisi Reisi A. Renda'ya gönderilmiş olan aşağıdaki telgraf okunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Büyük Millet Meclisi. (Y.N.)

KURTULUŞ GÜNÜNÜN YILDÖNÜMÜNÜ KUTLAYAN İSTANBULLULARA TEŞEKKÜR*

(8 EKİM 1938)

Muhittin Üstündağ
Vali ve Belediye Reisi ve CHP Başkanı
İstanbul

C. Güzel İstanbul'umuzun kurtuluş gününün yıldönümünü kutlarken sayın halkın bana karşı gösterdiklerini bildirdiğiniz samimi hislerden çok duygulandım. Aziz İstanbullulara candan teşekkür ve muhabbetimin iletilmesini rica eder, cümleye daima artan refah ve saadetler dilerim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1938, Numara: 5175, s.1, 3; *Kurun*, 8 Ekim 1938, Numara: 7452-1552, s.1; *Akşam*, 8 Ekim 1938, Numara: 7177, s.1, 5.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Şehrimizin kurtuluş bayramı münasebetiyle Vali, Belediye Reisi ve CHP İstanbul Başkanı Muhittin Üstündağ tarafından şehir namına çekilen teşekkür ve tazimat telgrafına Ulu Önder Atatürk şu cevabı yollamıştır:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

CUMHURİYET'İN İLANININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA ÇİN CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ BAŞKANI LİN SEN'E*

(8 EKİM 1938)

Tel. Ankara, 8.10.1938[1]

Ekselans Lin Sen
Çin Cumhuriyeti Hükümeti Başkanı
Chungking

Cumhuriyet'in ilanının yıldönümü münasebetiyle en hararetleri tebriklerimle birlikte gerek şahsi saadetleri gerek Çin milletinin refahı için beslediğim samimi temennileri Ekselanslarına sunarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60. Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.627. Fransızca metin Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

1 Bu telgraf çekilmeden önce Dolmabahçe'de Atatürk'e sunulmuş ve Ankara'dan postaya verilmiştir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

DEMİRYOLUNUN ERZİNCAN'A ULAŞMASI ÜZERİNE NAFIA VEKİLİ ALİ ÇETİNKAYA'YI TEBRİK*

(9 EKİM 1938)

Ali Çetinkaya
Nafıa Vekili
Ankara

Ankara-Erzurum demiryolunun Erzincan'a ulaştığı haberini büyük memnuniyetle aldım. Muhterem halkın bu mühim ve mesut hadiseden pek yerinde olarak duyduğu sevinç hislerini ifade ederken bana karşı gösterdiğini bildirdiğiniz duygulardan çok mütehassis oldum. Kendilerine selam ve sevgilerimle iyi dileklerimin iletilmesini rica ederim. Sizi tebrik ve muvaffakiyetinizin devamını temenni eder, muhabbetle gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 10 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1938, Numara: 5177, s.1, 9; *Kurun*, 10 Ekim 1938, Numara: 5177, 7454-1554, s.1; *Akşam*, 10 Ekim 1938, Numara: 5177, 7179, s.1, 8; *Ayın Tarihi*, Ekim 1938, Sayı: 59, s.4. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.198-199.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 9 (AA) - Ankara-Erzurum demiryolunun Erzincan'a varması münasebetiyle Atatürk, Celal Bayar ve Mareşal Çakmak tarafından Nafıa Vekili Ali Çetinkaya'ya gönderilen telgraflarla Nafıa Vekili'nin Dördüncü Umumi Müfettişlik'e, Erzincan Valisi'ne ve Ankara-Erzurum Hattı İnşaat Başmüdürlüğü'ne çektiği telgrafları sıra ile aşağıya alıyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

50. YILDÖNÜMLERİNİ KUTLAYAN İZMİR ERKEK LİSESİ MEZUNLARININ TELGRAFINA CEVAP*

(11 EKİM 1938)

Tel. Dolmabahçe, 11.10.1938

Hilmi Erdim
Erkek Lisesi Direktörü
İzmir

C. İzmir Lisesi'nde müessesenin ellinci yıldönümünü kutlarken bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, Dolap No: 18, Kutu No: 192, Dosya No: 4, Fihrist No: 111'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.909.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA AFGANİSTAN KRALI MUHAMMED ZAHİR HAN'I TEBRİK*

(14 EKİM 1938)

Tel. Ankara,[1] 14.10.1938

Majeste Muhammed Zahir Han
Afganistan Kralı
Kâbil

Majestelerinin doğumlarının yıldönümü münasebetiyle en derin tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve kardeş Afgan milletinin refahı hakkındaki temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.104; *Ulus*, 23 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1938, Numara: 5190, s.3; *Kurun*, 23 Ekim 1938, Numara: 7469-1569, s.4; *Akşam*, 23 Ekim 1938, Numara: 7192, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim 1938, Sayı: 59, s.62.

1 Dolmabahçe'de Atatürk'e sunulduktan sonra Ankara'dan çekilmiştir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

BELEDİYE SEÇİMLERİ DOLAYISIYLA BAŞVEKİL BAYAR'I VE VATANDAŞLARI TEBRİK*

(15 EKİM 1938)

Celal Bayar
CHP Umumi Reis Vekili ve Başvekil
Ankara

Belediye seçimlerinin bittiğine dair olan telgrafınızı aldım. Oy sahibi vatandaşlarımızın büyük bir heyecan ve şevkle seçime iştirak ettiklerine ve oylarını Cumhuriyet Halk Partisi adaylarına verdiklerini büyük memnuniyetle öğrendim.

İstiklal Savaşı ve Türk inkılabı, her hamlesinde ve her safhasında, milletimizin yüksek siyasi ve medeni karakteriyle memleket işlerindeki şuurlu birliğine dayanarak muvaffak olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin ideali ve programı ve Cumhuriyet hükümetinin icraatı da ancak milletimizin bu yüksek alaka ve hasletinde dayanak bularak her gün feyizli bir eserini gösterebilmektedir. Dün ve bugün olduğu gibi yarın dahi memleket ve millet için yegâne kudret, ikbal ve refah kaynağı olan inkılap prensiplerinin ve Cumhuriyet rejiminin tatbikatı üzerinde fikir ve elbirliğinin bu yeni tezahüründen dolayı aziz vatandaşlarımıza ve başta siz olduğunuz halde Parti ve hükümet teşkilatına tebrik, teşekkür ve muhabbetlerimin iletilmesini rica ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 16 Ekim 1938, s.1, 9; *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1938, Numara: 5183, s.3; *Kurun*, 16 Ekim 1938, Numara: 7460-1560, s.3; *Akşam*, 16 Ekim 1938, Numara: 7185, s.13; *Bugün*, 16 Ekim 1938, Numara: 14, s.3; *Yeni Adana*, 16 Ekim 1938, Numara: 4640, s.1; *Belediyeler Dergisi*, Ekim 1938, Sayı: 38, s.20; *Ayın Tarihi*, Ekim 1938, Sayı: 59, s.24-25. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.413. Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"İstanbul, 15 (AA) - Bütün memlekette belediye seçimlerinin neticelenmesi münasebetiyle Başvekil Celal Bayar tarafından çekilen telgrafa Atatürk aşağıdaki cevabı vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA ROMANYA KRALI II. CAROL'U TEBRİK*

(15 EKİM 1938)

Tel. Ankara, 15.10.1938

Majeste II. Carol
Romanya Kralı
Bükreş

Majestelerinin doğum yıldönümü münasebetiyle en samimi tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve müttefik ve dost Romanya'nın refahı için olan hararetli temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Romanya, İ.K. 60-0'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.71; *Ulus*, 23 Ekim 1938, s.3; *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1938, Numara: 5190, s.3; *Kurun*, 23 Ekim 1938, Numara: 7469-1569, s.4; *Akşam*, 23 Ekim 1938, Numara: 7192, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim 1938, Sayı: 59, s.62.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(16 EKİM 1938)

İstanbul, 17 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bugün verilen rapor ikinci maddededir.

2. Reisicumhur Atatürk'ün yakalandıkları karaciğer hastalığı normal seyrini takip ederken 16 Birinciteşrin [Ekim] 1938 tarihine tesadüf eden Pazar günü birdenbire aşağıdaki belirtileri göstermiştir:

a. Saat 14.30'dan 22'ye kadar gittikçe artarak devam eden genel zayıflık ile birlikte sindirimsel ve sinirsel belirtiler. Bu saate kadar nabız dakikada 116, soluk 22 ve hararet derecesi 36.5 idi.

b. Saat 22'den bu sabah saat 10'a kadar yukarıda ismi geçen belirtiler kısmen hafiflemiş ve nabız dakikada 104, soluk 20 ve hararet derecesi 37 olmuştur.

c. Yapılan muayene ve müşavere[1] *neticesinde tespit ve tatbik edilen tedavilerden sonra genel ahvalde hafif bir iyileşme görülmekle beraber vaziyet ciddiyetini muhafaza etmektedir.*

3. Müteakip sıhhi vaziyet raporları yayımlanacaktır.

* *Ulus*, 18 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1938, Numara: 5185, s.1; *Kurun*, 18 Ekim 1938, Numara: 7462-1562, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.763-764.

1 Konsültasyon. (Y.N.)

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(17 EKİM 1938)

İstanbul, 17 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bu akşam saat 20'de verilen rapor ikinci maddededir.

2. Bugün, dün akşamkine nispetle daha iyi geçmiştir. Sinirsel belirtilerde bir değişiklik yoktur. Nabız muntazam, 116; soluk 20; hararet derecesi 37'dir.

Tedavi eden doktorlar:

Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp

Prof. M. Kemal Öke

Dr. Nihat Reşat Belger

Danışman doktorlar:

Prof. Dr. Akil Muhtar Özden

Prof. Dr. Hayrullah Diker

Prof. Dr. Süreyya Hidayet Serter

Dr. Abrevaya Marmaralı

Dr. Mehmet Kâmil Berk

* *Ulus*, 18 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1938, Numara: 5185, s.1; *Kurun*, 18 Ekim 1938, Numara: 7462-1562, s.1; *Akşam*, 18 Ekim 1938, Numara: 7186, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.764.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(18 EKİM 1938)

İstanbul, 18 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bu sabah saat 10'da verilen rapor ikinci maddededir.

2. Atatürk'ün genel vaziyetinde büyük bir değişiklik yoktur. Geceyi daha iyi geçirdiler. Nabız 90-100 arasında, soluk 18, hararet derecesi 36.4'tür.

* *Akşam,* 18 Ekim 1938, Numara: 7187, s.1; *Ulus,* 19 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet,* 19 Ekim 1938, Numara: 5186, s.1; *Kurun,* 19 Ekim 1938, Numara: 7463-1563, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II,* Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.764.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(18 EKİM 1938)

İstanbul, 18 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bu akşam saat 20'de verilen rapor ikinci maddededir.

2. Reisicumhur Atatürk'ün rahatsızlığı aynı halde devam etmektedir. Nabız 120, soluk 22, hararet derecesi 38'dir.

* *Ulus*, 19 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1938, Numara: 5186, s.1; *Kurun*, 19 Ekim 1938, Numara: 7463-1563, s.1; *Akşam*, 19 Ekim 1938, Numara: 7188, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.764.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(19 EKİM 1938)

İstanbul, 19 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bu sabah saat 10'da verilen rapor ikinci maddededir.

2. Genel vaziyette değişiklik yoktur. Geceyi rahatça geçirmişlerdir. Nabız muntazam 88, soluk 18, hararet derecesi 36.4'tür.

* *Akşam*, 19 Ekim 1938, Numara: 7188, s.1; *Ulus*, 20 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1938, Numara: 5187, s.1; *Kurun*, 20 Ekim 1938, Numara: 7464-1564, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.764.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(19 EKİM 1938)

İstanbul, 19 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bu akşam saat 20'de verilen rapor ikinci maddededir.

2. Sinirsel belirtilerde hafif, fakat aşikâr bir iyilik var. Genel hal daha iyi. Nabız muntazam 108, soluk 20, hararet derecesi 36.9'dur.

* *Ulus*, 20 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1938, Numara: 5187, s.1; *Kurun*, 20 Ekim 1938, Numara: 7464-1564, s.1; *Akşam*, 20 Ekim 1938, Numara: 7189, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.765.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(20 EKİM 1938)

İstanbul, 20 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bugün saat 10'da verilen rapor ikinci maddededir.

2. Geceyi çok rahat geçirdiler. Sinirsel belirtiler yok olmak derecesinde azalmıştır. Genel hal daha iyi. Nabız muntazam 102, soluk 20, hararet derecesi 36.8'dir.

* *Ulus*, 21 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1938, Numara: 5188, s.1; *Kurun*, 21 Ekim 1938, Numara: 7465-1565, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.765.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(20 EKİM 1938)

İstanbul, 20 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bu akşam saat 20'de verilen rapor ikinci maddededir.

2. Sinirsel belirtiler tamamen geçmiştir. Genel iyileşme artmaktadır. Nabız muntazam 94; soluk 20; hararet derecesi 37.1'dir.

* *Ulus*, 21 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1938, Numara: 5188, s.1; *Kurun*, 21 Ekim 1938, Numara: 7465-1565, s.1; *Akşam*, 21 Ekim 1938, Numara: 7190. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.765.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(21 EKİM 1938)

İstanbul, 21 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bugün saat 10'da verilen rapor ikinci maddededir.

2. Geceyi rahat geçirdiler. Genel iyileşme artmaktadır. Nabız muntazam 94, soluk 20, hararet derecesi 36.9'dur.

* *Akşam*, 21 Ekim 1938, Numara: 7190, s.1; *Ulus*, 22 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1938, Numara: 5189, s.1; *Kurun*, 22 Ekim 1938, Numara: 7466-1566, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.766.
Hasan Rıza Soyak tebliğe şu açıklamayla yer vermektedir:

> "Nihayet ayın 21. günü sabahın erken saatlerinde Ali Kılıç ile beraber, yatağının başı ucunda oturuyorduk. O, yine -fakat bu sefer daha seyrek- aynı sözleri tekrar ediyordu. Ali Kılıç ile aramızda küçük ve sedef kakmalı bir sigara masası vardı; bir aralık ben buna dayandım, masa gıcırdadı; hayret!.. Atatürk birdenbire susmuştu. Demek ki kendisinde artık etrafındaki gürültüleri fark edecek kadar bir uyanıklık belirmişti. Derhal nöbetteki doktorlara haber gönderdik; nefes nefese geldiler, hadiseyi kendilerine anlattık; Prof. Neşet Ömer İrdelp, bana:
> 'Senin sesine çok alışıktır, hitap et bakalım!..' dedi. Başucuna biraz daha yaklaşıp seslendim:
> 'Atatürk!..'
> Yine, tekrar ededurduğu sözleri kesti ve cevap verdi:
> 'Efendim...'
> Devam ettim:
> 'Nasılsınız Efendim?..'
> Hiç gecikmeden:
> 'İyiyim!..' dedi. Artık belli olmuştu ki yavaş yavaş açılıyor, komadan sıyrılıyordu. Sevinç gözyaşları arasında odayı terk ettik. Doktorlar, hastanın tam bir sükûnet içinde bırakılmasını lüzumlu görüyorlardı. Buna rağmen o gün kendisi ile daha bazı kısa konuşmalar yapılmıştı." Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.765. (Y.N.)

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(21 EKİM 1938)

İstanbul, 21 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bu akşam saat 20'de verilen rapor ikinci maddededir.

2. Bugünü çok iyi geçirdiler. Genel ahvaldeki iyilik devam etmektedir. Nabız muntazam kuvvetli 80, soluk 20, hararet derecesi 36.9'dur.

3. Bundan sonra 24 saat zarfında yalnız bir rapor yayımlanacaktır.

* *Ulus*, 22 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1938, Numara: 5189, s.1; *Kurun*, 22 Ekim 1938, Numara: 7466-1566, s.1; *Akşam*, 22 Ekim 1938, Numara: 7191, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.766.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(22 EKİM 1938)

İstanbul, 22 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bu akşam saat 20'de verilen rapor ikinci maddededir.

2. Bir hafta evvel ortaya çıkan belirtiler tamamıyla geçmiştir. Nabız muntazam, kuvvetli 80, soluk 19; hararet derecesi 36.8'dir. Hastalık normal seyrine dönmüştür. Günlük tebliğ yayımına lüzum kalmamıştır.

Tedaviye bakan doktorlar:
Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, Prof. Dr. M. Kemal Öke, Dr. Nihat Reşat Belger.

Danışman doktorlar:
Prof. Dr. Âkil Muhtar Özden, Prof. Dr. Hayrullah Diker, Prof. Dr. Süreyya Hidayet Serter, Dr. Abrevaya Marmaralı, Dr. Mehmet Kâmil Berk.

* *Ulus*, 23 Ekim 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1938, Numara: 5190, s.1; *Kurun*, 23 Ekim 1938, Numara: 7467-1567, s.1; *Akşam*, 23 Ekim 1938, Numara: 7192, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.767.
Hasan Rıza Soyak tebliğe şu açıklamayla yer vermektedir:

"Akşama doğru sakin ve derin bir uykuya dalmıştı. Bu rahat uyku sabaha kadar devam etti. Seher vakti hizmetinde bulunanlardan biri yatak odama koşarak normal bir halde uyandığını haber verdi. Zaten giyinik olarak şezlonga uzanmış, istirahat ediyordum; derhal kalkarak yanına gittim. İlk sözü şu oldu:
'Gel bakalım, ne dersin; biz gittik, geldik!.. Bu doktorlar insana adeta can veriyorlar...' dedi, arkasından:
'Bana ne oldu?..' diye sordu. Arkadaşlarla daha evvel mutabık kaldığımız gibi cevap verdim:
'Biraz fazla ve derince uyudunuz efendim!..'
'Ya bu karyola niye değiştirilmiş?..'
Hakikaten asıl karyolası değiştirilmişti. Çünkü iki kişilik ve çok genişti. Etrafında doktorların çalışması güç oluyordu. Ayrıca temizlik için şiltelerin vakit vakit değiştirilmesi icap ediyor, pek ağır şeyler olduğu için bunda da zorluk çekiliyordu. Bu sebeplerle yani her iki harekette kolaylık sağlamak maksadıyla, kendisini daha dar ve şilteleri hafif bir karyolaya nakletmiştik.
Uyanır uyanmaz işte bunun farkına varmış, benden sebebini soruyordu.
Epeyce sıkılarak, hatta biraz da saçmalayarak kekeledim:
'Temizlik yapmak lazımdı, aynı zamanda bir değişiklik olur diye de düşündük...'
Eşsiz zekâsı; nezaketi, hoşgörürlüğü, metaneti, şefkati, kısaca bütün müstesna hasletleriyle beraber tamamen yerine gelmişti ve hiç şüphesiz olup biteni tahmin etmişti. Beni sıkıntıdan kurtarmak için:
'Ne ise!.. Gerisini sormayacağım...' dedi ve konuşmayı kapattı. Arzusu üzerine bu dar karyola kaldırıldı, yerine Yalova kaplıcasındaki yatak odasından bütün takımıyla beraber getirtilen geniş karyola konuldu. Fani hayata bunun üzerinde gözlerini kapamıştır ve bugün yatak odasında şilte, yorgan, yastık ve örtüsü ile beraber olduğu gibi muhafaza edilmektedir." Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.766-767. (Y.N.)

ÇEKOSLOVAK MİLLİ GÜNÜ DOLAYISIYLA ÇEKOSLOVAKYA HÜKÜMET NAİBİ GENERAL JAN SYROVY'Yİ TEBRİK*

(27 EKİM 1938)

Tel. Ankara, 27.10.1938

Çekoslovak milli günü münasebetiyle Ekselanslarına en hararetli tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Çekoslovakya'nın refahı hakkındaki samimi temennilerimi sunarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.610. Fransızca metin Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

CUMHURİYET'İN 15. YILI DOLAYISIYLA ORDUYA MESAJ*

(29 EKİM 1938)

Zaferleri ve mazisi insanlık tarihiyle başlayan, her zaman zaferle beraber medeniyet nurlarını taşıyan kahraman Türk ordusu!

Memleketini, en buhranlı ve müşkül anlarda zulümden, felaket ve musibetlerden ve düşman istilasından nasıl korumuş ve kurtarmış isen, Cumhuriyet'in bugünkü feyizli devrinde de askerlik tekniğinin bütün modern silah ve vasıtalarıyla donanmış olduğun halde, vazifeni aynı bağlılıkla yapacağına hiç şüphem yoktur.

Bugün, Cumhuriyet'in 15. yılını durmadan artan büyük bir refah ve kudret içinde idrak eden büyük Türk milletinin huzurunda kahraman ordu, sana kalbi şükranlarımı beyan ve ifade ederken, büyük ulusumuzun iftihar hislerine de tercüman oluyorum.

Türk vatanının ve Türklük camiasının şan ve şerefini dahili ve harici her türlü tehlikelere karşı korumaktan ibaret olan vazifeni her an yapmaya hazır ve amade olduğuna, benim ve büyük ulusumuzun tam bir inan ve itimadımız vardır. Büyük ulusumuzun orduya bahşettiği en son sistem fabrikalar ve silahlarla bir kat daha kuvvetlenerek büyük bir nefs feragatiyle ve hayatı küçümseyerek her türlü vazifeyi yapmaya hazır olduğunuza eminim. Bu kanaatle kara, deniz, hava ordularımızın kahraman ve tecrübeli komutanları ile subay ve eratını selamlar ve takdirlerimi bütün ulus önünde beyan ederim.

Cumhuriyet Bayramı'nın 15. yıldönümü hakkınızda kutlu olsun.

* *Ulus*, 30 Ekim 1938, s.8; *Cumhuriyet*, 30 Ekim 1938, Numara: 5197, s.1; *Kurun*, 30 Ekim 1938, Numara: 7474-1574, s.1; *Akşam*, 30 Ekim 1938, Numara: 7199, s.1; *Ayın Tarihi*, Ekim 1938, Sayı: 59, s.36; *Belediyeler Dergisi*, Ekim 1938, Sayı: 38, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.286; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.768.
Mesaj, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 29 (AA) - Bugün geçit töreni başlamadan evvel Başvekil Celal Bayar orduya hitaben Reisicumhur Atatürk'ün aşağıdaki mesajını okumuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

CUMHURİYET'İN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİKİ DOLAYISIYLA BAŞVEKİL BAYAR'A TEŞEKKÜR*

(29 EKİM 1938)

Celal Bayar
Başvekil
Ankara

C. Teşekkür ve ben de sizi tebrik eder, hepinizin muhabbetle gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 30 Ekim 1938, s.1, 8; *Cumhuriyet*, 30 Ekim 1938, Numara: 5197, s.8; *Kurun*, 30 Ekim 1938, Numara: 7474-1574, s.4; *Akşam*, 30 Ekim 1938, Numara: 7199, s.13; *Bugün*, 30 Ekim 1938, Numara: 28, s.1; *Ayın Tarihi*, Ekim 1938, Sayı: 59, s.15.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 29 (AA) - Başvekil Celal Bayar, Cumhuriyet'in 15. yıldönümü münasebetiyle Atatürk'e aşağıdaki telgrafı göndermiştir: [...] Reisicumhur Atatürk, Başvekil'in telgrafına şu cevapla karşılık vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

CUMHURİYET'İN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİKİ DOLAYISIYLA FEVZİ ÇAKMAK'A TEŞEKKÜR*

(29 EKİM 1938)

Dolmabahçe, 29.10.1938

Mareşal Fevzi Çakmak
Genelkurmay Başkanı
Ankara

C. Telgrafınızdan çok mütehassis oldum. Başta siz olduğunuz halde büyük ve kahraman ordumuzun bütün mensuplarına teşekkür ederim. Büyük gün cümlenize kutlu olsun.

K. Atatürk

* *Ulus*, 30 Ekim 1938, s.8; *Cumhuriyet*, 30 Ekim 1938, Numara: 5197, s.8; *Kurun*, 30 Ekim 1938, Numara: 7474-1574, s.4; *Akşam*, 30 Ekim 1938, Numara: 7199, s.13; *Bugün*, 30 Ekim 1938, Numara: 28, s.1; *Aylın Tarihi*, Ekim 1938, Sayı: 59, s.17.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 29 (AA) - Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Cumhuriyet'in 15. yıldönümü münasebetiyle Atatürk'e aşağıdaki telgrafı göndermiştir: [...] Reisicumhur Atatürk, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın telgrafına şu cevapla karşılık vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

CUMHURİYET'İN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİKİ DOLAYISIYLA BÜYÜK MİLLET MECLİSİ REİSİ ABDÜLHALİK RENDA'YA TEŞEKKÜR*

(29 EKİM 1938)

Dolmabahçe, 29.10.1938

Ab. Renda
Büyük Millet Meclisi Reisi
Ankara

C. Teşekkür ederim. Size de kutlu olsun.

K. Atatürk

* Aslı, Sabri Sayarı Özel Arşivi'nde bulunan telgrafın fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

CUMHURİYET'İN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİKİ DOLAYISIYLA BEHİÇ ERKİN'E TEŞEKKÜR*

(29 EKİM 1938)

Dolmabahçe, 29 Ekim 1938

Bay Behiç Erkin

C. Teşekkür ederim. Büyük gün size de kutlu olsun.

K. Atatürk

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu: 190, Belge: 8.

KONGRESİNİ YAPAN BASIN KURUMU'NUN TAZİM TELGRAFINA CEVAP*

(30 EKİM 1938)

Tarık Us
Basın Kurumu Başkanı
İstanbul

Basın Kurumu'nun toplantısı münasebetiyle gösterilen duygulardan mütehassis oldum. Teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Kurun*, 30 Ekim 1938, Numara: 7474-1574, s.4; *Akşam*, 30 Ekim 1938, Numara: 7199, s.2.

CUMHURİYET'İN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİKİ DOLAYISIYLA İBRAHİM NECMİ DİLMEN'E*

(31 EKİM 1938)

Dolmabahçe, 31.10.1938

Bay İbrahim Necmi Dilmen
Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri

C. Size de kutlu olsun.

K. Atatürk

* *Türk Dili Belleten*, Ekim 1938, Sayı: 31-32, s.2.

CUMHURİYET'İN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİKİ DOLAYISIYLA İSTANBUL VALİSİ MUHİTTİN ÜSTÜNDAĞ'A*

(1 KASIM 1938)

Muhittin Üstündağ
Vali ve Belediye Reisi
İstanbul

C. Size de kutlu olsun.

K. Atatürk

* *Son Posta*, 1 Kasım 1938, Numara: 2967, s.1.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
5. DEVRE 4. TOPLANMA YILINI AÇIŞ KONUŞMASI*

(1 KASIM 1938)

Başvekil Celal Bayar (İzmir) - (Başvekil alkışlar arasında kürsüye geldiler.) Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 36. maddesi hükmüne göre Cumhurreisimiz Atatürk'ten aldığım emir üzerine bu seneye ait nutuklarını okuyorum. (Alkışlar.)

Sayın Milletvekilleri,

Hepinizi sevgi ve saygı ile selamlarım...

Geçen sene aziz Kamutay[1] arkadaşlarıma millet ve memleket için ne gibi feyizli işler başarmak istediğimizi izah etmiştim. Bugün de bunlardan hangilerinin bu yıl içinde yapıldığını bildirmek isterim.

Sayın Arkadaşlarım,

Her şeyden evvel size kıvançla arz edeyim ki millet ve memleket geçen seneyi de tam bir huzur ve sükûn içinde yükselme ve kalkınma faaliyetiyle geçirmiştir.

Uzun yıllardan beri devam eden ve zaman zaman had bir şekil alan Tunçeli'ndeki toplu eşkıyalık hadiseleri, belirli bir program dahilindeki çalışmaların neticesi olarak kısa bir zamanda bertaraf edilmiş, o mıntıkada bu gibi vakalar bir daha tekerrür etmemek üzere tarihe devrolunmuştur. *(Bravo sesleri.)*

Cumhuriyet'in feyzinden yurdun diğer evlatları gibi oradakiler de tamamıyla istifade edeceklerdir.

Hususi idare ve belediyelerin bu yılki faaliyetleri geçen senelerden fazla ve daha verimli olmuştur.

İmar işlerinde belediyeleri türeli[2] surette aydınlatmak, kılavuzlamak ve faaliyetlerini takip etmek ve denetlemek üzere merkezde bir teknik büro teşkili, yol ve yapı kanununda işlerin ve istimlak muamelelerinin süratle yürümesini temin edecek tadilat yapılması, Belediyeler Bankası'nın imar işlerinde yardımını genişletmesi, çiftçi mallarının emniyetini korumak ve zirai suçları süratle meydana çıkarıp suçluların cezalandırılması için Yüksek Kamutay'a sunulmak üzere, birer kanun tasarısı hazırlanmıştır.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, c.27, TBMM Matbaası, Ankara, s.3-7; *Ulus*, 2 Kasım 1938, s.1, 7; *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1938, Numara: 5200, s.1, 7; *Kurun*, 2 Kasım 1938, Numara: 7476-1576, s.1, 8-9; *Bugün*, 2 Kasım 1938, Numara: 31, s.1, 3; *Son Posta*, 2 Kasım 1938, Numara: 2968, s.1, 8, 11; *İktisat Vekâleti Türkofis Aylık Bülteni*, Ekim 1938, Sayı: 17, s.5-11; *Belediyeler Dergisi*, Ekim 1938, Sayı: 38, s.4-10; *Ülkü*, Kasım 1938, c.12, Sayı: 69, s.195-202; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.72-80. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, İstanbul, 1945, s.390-398.

1 Kamutay: Büyük Millet Meclisi. (Y.N.)

2 Türeli: Muntazam, düzenli. (Y.N.)

Büyük Meclis'in tasvibine arz edilmiş olan yeni nüfus kanununun kabul ve tatbiki nüfus işlerinin daha modern ve muntazam bir şekilde yürütülmesini temine hizmet edecektir.

Muhterem Arkadaşlar,

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti kendisine verilen sağlık ve toplumsal yardım vazifelerine, iskân ve göçmen işlerine Yüksek Meclis'in kabul buyurduğu tahsisat dahilinde başarı ile devam etmiştir.

Bu senenin ilkbaharında Orta Anadolu'da, bilhassa Kırşehir ve Yozgat havalisinde bir kısım köylerimizi harap eden ve aziz vatandaşlarımızdan bazılarının ölümüne sebebiyet vermekle bizi çok üzen bir yer sarsıntısı olmuştu. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti ve aynı zamanda bu işle vazifelendirilen Kızılay Cemiyeti felakete uğrayan vatandaşlarımızı korumak için derhal gereken tedbirleri almışlardır. Bu sahada yapılmasına karar verilen 2114 evden bir kısmı bitmiştir. Bir kısmının da inşaatı ilerlemektedir. Bu hizmet ve mesaiyi memnuniyetle kaydederim.

Yüce Saylavlar,[1]

Memlekette mevcut huzur ve asayişe paralel olarak adalet cihazı da intizamla işlemektedir.

Meşhut Cürümler Kanunu'nun tatbikatından elde edilen iyi neticelerden örnek alınarak bu kanun kapsamına ağır cezalı cürümler de alınmıştır.

İnkılabımızın istikrarını teyit için yeni kanuni tedbirler alınmıştır. Bu maksatla Türk Ceza Kanunu'ndaki devletin şahsiyetiyle ve devlet kuvvetleri aleyhine alakalı cürümler daha kuvvetli müeyyidelere bağlanmıştır.

Cezaevlerinin terbiye, ıslah ve iş esaslarına göre düzeltilmesi yolundaki hayırlı faaliyetin genişletilmesi, cemiyete, doğru yoldan saparak hürriyetini kaybetmiş olan binlerce vatandaşı faydalı birer uzuv olarak kazandırmaktadır.

Sayın Milletvekilleri,

Devletin ekonomik sahadaki yapıcı ve yaptırıcı kudret ve prensibinin kapsamına ziraat işlerimizin de alınması yolunda bir numune olmak üzere hükmi şahsiyeti haiz "Ziraat İşletmeleri Kurumu" teşkil edilmiştir.

Geçen seneki nutkumuzda:

"Milli ekonominin temeli ziraattır. Bunun içindir ki, ziraatta kalkınmamıza büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yapılacak programlı ve pratik çalışmalar bu maksada ermeyi kolaylaştıracaktır. Fakat bu hayati işi isabetle amacına ulaştırmak için, ilkönce ciddi etütlere dayalı bir ziraat siyaseti tespit etmek ve onun için de her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lazımdır" tavsiyesinde bulunmuştuk.

Buna ait etütler tamamlanmıştır.

Cumhuriyet'in on beşinci yılı, planlı, sistemli ziraat ve köy kalkınmasının başlangıcı olmalıdır.

Sayın Arkadaşlar,

Ekonomi işlerimiz normal gelişme yolunu takip etmektedir.

1 Saylav: Milletvekili. (Y.N.)

Bu yıl da üretimin, mübadelenin ve kredinin düzenlenmesiyle sanayileşme ve teşkilatlanma sahalarında olumlu neticeler alınmıştır.

Maden tetkik ve arama işleriyle maden işletmeleri mevcut programına göre gelişmektedir.

Dış ticaret politikamız vaziyete, milli ve milletlerarası konjonktüre uyarak, karşılıklı menfaat ve müsaadeler esasına bağlı kalmakta devam etmiştir.

İhracatın denetimi ve ihraç mallarımızın standartlanması yolundaki çalışmalar yürümekte ve hayırlı neticeler elde edilmektedir. Bu sene yeniden birtakım ihraç mallarımız daha denetlenen mallar arasına girmiştir.

Böylece ihracatımızın ve ihracatımızın itibarını yükselttiğini gördüğümüz bu usulün sahası genişletilmektedir.

Halkımızın bedîî[1] kabiliyetlerini yansıtan ve her günkü ihtiyaçlarımızın büyük bir kısmını karşılayan el ve ev küçük sanatlarının Cumhuriyet rejiminde layık olduğu mertebeye yükseltilmesi icap eder. Bunun için teşvikler yapılmasını ve bu konudaki tasarının bir an evvel müzakeresini tavsiyeye değer bulurum.

Geçen toplantı devresinde Yüksek Meclis'in kabul buyurduğu "sermayesinin tamamı devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadi teşekküllerin teşkilatıyla idare ve denetimleri" hakkındaki kanunun tatbiki için teşkilata başlanmıştır.

Memleketin muhtelif yerlerinde kredi ve satış kooperatiflerinin ve birliklerinin kurulmasına devam edilmiştir. Bu cümleden olarak Karadeniz mıntıkasında fındık mahsulümüz için beş kooperatif ve bunlar için merkezi Giresun'da olmak üzere bir birlik teşkil olunmuştur.

Küçük esnafa ve küçük sanayi erbabına muhtaç oldukları kredileri temin etmek üzere Halk Bankası ve halk sandıkları kurulmuştur.

Kredinin normal şartlar altında ucuzlatılmasının ekonomik alandaki mühim tesiri malumdur. Büyük Millet Meclisi'nin kabul buyurduğu kanun ile faiz hadlerinin indirilmesini memnuniyetle karşılarım.

Büyük Millet Meclisi Denizbank'ı kurmakla çok isabetli bir harekette bulunmuştur.

Birinci beş senelik sanayi planımız muvaffakiyetle bitmek üzeredir. Buna ilaveten üç senelik bir maden işletme programı tanzim edilmiş ve tatbikine başlanmıştır. Bu üç senelik maden programının büyük bir kısmını içine almak ve şeker sanayiini de genişletmek suretiyle makine, kimya, gıda maddeleri, toprak ve su mahsulleri, ev yakacağı sanayiiyle liman inşasını ve nakliye vasıtalarının çoğaltılmasını ve deniz işleri için duyduğumuz ihtiyaçları ihtiva ve ifade eden dört senelik üç numaralı yeni bir program yapılmış ve ilan edilmiştir. Bu plan için sarf olunacak para 85 ila 90 milyon lira arasında tahmin edilmektedir. Buna ait kredinin temin edildiği malumdur.

Memleket için faydalı olan her teşebbüsü yüksek bir vatanseverlik duygusuyla destekleyen ve himaye eden değerli Kamutay'ın bu planı da desteğine mazhar kılacağından şüphe etmiyorum.

Muhterem Milletvekilleri,

Memleketin imarı ve kalkınması yolunda çok mühim vazifeler alan Cumhuriyet nafıasının bu yıl içindeki çalışmalarının azami randıman vermiş olduğunu görmekteyim.

1 Bedîî: Güzel sanatlara ilişkin. (Y.N.)

Geçide açılan büyük köprülerin bu yıl 115'e ulaştığını kayıt ve adetlerinin ihtiyaçla orantılı olarak süratle çoğaltılmasını temenni ederim.

İstanbul'dan başlayan Avrupa turistik asfalt yolunun birinci kısmı tamamlanmıştır. Ve son kısımlarının inşaatına devam edilmektedir.

Memleketin umumi su siyasetinin büyük ehemmiyeti üzerinde durmaktayız. Geçen devrede kabul buyurduğunuz bir kanunla Adana ovasının sulama işlerine hız verilmiş olmasını memnuniyetle kaydederim. Diğer su işlerimiz de program dahilinde yürümektedir.

Geçen sene yapılmasına başlandığını bildirdiğim radyo merkezi stüdyosu tamamlanmıştır.

Şirketlerden elimize geçen demiryollarının ıslahına ve çekici ve çekilen araçların her türlü ihtiyaca cevap verecek surette tamamlanmasına çalışılmaktadır.

Memlekette nakliye hacmi artmaktadır. Muhtelif malların sevkini kolaylıkla temin etmek için yeni nakliye vasıtaları sipariş edilmiş ve üç numaralı programda da bu hususa ayrıca yer verilmiştir.

Geçen yıl Divriği'ye ulaştığını gördüğümüz demiryolunun bu yıl Erzincan'a vardığını ve önümüzdeki yıl içinde de Erzurum şehrine ulaşacağını kıvançla müjdelerim.

Arkadaşlar,

Maliyemiz denk bütçe, sağlam ödeme, vergi sistemlerini mükellef lehine ıslah ve hafifletme ve milli paranın istikrarını muhafaza prensiplerini tam bir sadakat ve muvaffakiyetle takip ve tatbik etmektedir.

Halkın ve çiftçinin vergi yükünü hafifletmek yolunda öteden beri güdülen prensibin imkân nispetinde tatbikine bu yıl da devam edilmiştir.

Kazanç ve denge vergilerinde yünlü ve pamuklu kumaşların tüketim vergisinde ve hayvan vergilerinde indirmeler yapılmış, hayvan vergisinin at ve katıra ait kısmıyla tıbbi ve ispençiyari[1] maddelerin tüketim vergisi tamamen kaldırılmıştır.

Bir kısım vergilerde yapılan mühim indirmelere rağmen tahsilat tahmin olunan gelirden geçen sene de 29 milyon fazlalık göstermiştir.

Bu seneki tahsilatın da tahminlerden ziyade olacağı umulmaktadır.

Ekonomik sahadaki gelişmeyle orantılı olarak daima bütçe tahminlerini aşan devlet gelirinin devamlı artışı, bir taraftan vergi indirmelerini belirli bir program dairesinde tahakkuk ettirmeye, diğer taraftan muhtelif sahalarda verimli işlere ve milli müdafaa hizmetlerine daha çok pay ayırmaya imkân vermektedir.

Teşviki Sanayi Kanunu'ndan istifade eden müesseselere hariçten getirdikleri hammaddelerle makine, alet ve edevat için verilmiş olan gümrük muafiyeti kaldırılarak zikrolunan kanundan istifade eden ve etmeyen bütün sanayi erbabını kapsamak üzere bu nevi hammaddelerle makine, alet ve edevatın gümrük vergilerinin cüzi bir hadde indirilmesi ve makine alet ve edevatı için muamele vergisi muafiyetinin kabul edilmesi memleket sanayii üzerinde hayırlı neticeler verecek bir tedbir olmuştur.

1 İspençiyari: Eczacılık. (Y.N.)

Bir kısım vergilerimizin tarh ve cibayet usullerinin ıslahı ve tatbikatta sadelik ve birlik temini maksadıyla hazırlanarak Yüksek Kamutay'a sunulan layihanın bir an evvel çıkarılmasını temenniye değer bulurum.

Sayın Arkadaşlarım,

İnhisarlar İdaresi[1] kurumlarının mali monopol,[2] ticari teşekkül ve mali valorizasyon[3] kurumu karakterini kazanması için icap eden esaslı tedbirler alınmakta ve semereleri de elde edilmektedir.

Çok kıymetli ve nefis mahsullerimizden biri olan tütünün ziraat usullerini düzeltmek, ziraatçıları, mahsulünü işletmek ve değer fiyatıyla satmak bakımından aydınlatmak ve korumak, tütünlerimizi dünya piyasalarına daha çok tanıtarak ihracatını azami hadde çıkarmak yolundaki gayretler iyi neticeler vermektedir.

Diğer tekel maddelerinin üretim ve tüketiminde de gelişmeler görülmektedir.

Sevgili Arkadaşlarım,

Yüksek tahsil gençlerini istediğimiz ve muhtaç olduğumuz gibi milli şuurlu ve modern kültürlü olarak yetiştirmek için, İstanbul Üniversitesi'nin gelişmesi, Ankara Üniversitesi'nin tamamlanması ve Şark Üniversitesi'nin yapılan etütlerle tespit edilmiş olan esaslar dairesinde Van Gölü civarında kurulması mesaisine hızla ve önemle devam edilmektedir.

Geçen sene tecrübelerinin ümit verici mahiyette olduğunu kaydettiğim eğitmen okulları çok iyi neticeler vermiş ve eğitim kadrosuna bu yıl 1500 kişi daha ilave edilmiştir. Önümüzdeki yıllar içinde bu miktarın artırılacağı şüphesizdir.

Türk Tarih ve Dil Kurumlarının çalışmaları takdire layık kıymet ve mahiyet arz etmektedir. Tarih tezimizi reddedilmez delil ve vesikalarla ilim dünyasına tanıtan Tarih Kurumu, memleketin muhtelif yerlerinde yeniden kazılar yaptırmış ve milletlerarası toplantılara muvaffakiyetle iştirak ederek yaptığı tebliğlerle yabancı uzmanların alaka ve takdirlerini kazanmıştır.

Dil Kurumu, en güzel ve feyizli bir iş olarak, türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır.

Bu yıl okullarımızda eğitimin Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim.

Türk gençliğinin kültürde olduğu gibi spor sahasında da idealine ulaştırılması için Yüksek Kamutay'ın kabul ettiği Beden Terbiyesi Kanunu'nun tatbikine geçildiğini görmekle memnunum.

Muhterem Arkadaşlarım,

Vatanın ve rejimin koruyucusu olmakla kalmayıp, en geniş ve hakiki manasıyla bir barış etkeni ve bir eğitim ve öğretim ocağı olan yenilmez ordumuzun, geçen sene de işaret ve izah ettiğim gibi, son sistem silah ve motorlu vasıtalarla cihazlandırılması yolundaki çalışmalara hız verilmiştir. *(Bravo sesleri, şiddetli alkışlar.)*

1 Tekel. (Y.N.)
2 Mali tekel. (Y.N.)
3 Valorizasyon: Değerini artırma; değerlendirme. (Y.N.)

Geçen sene, Büyük Kamutay'ın kabul buyurduğu tahsisat üzerine bir genel silahlanma programı yapılmıştır. Tatbikatı ilerlemektedir.

Deniz kuvvetlerimizin takviyesi için lüzumlu olan harp gemilerimizin küçük bir kısmı sipariş edilmiştir. Büyük bir kısmı da sipariş edilmek üzeredir. *(Alkışlar.)*

Bu doğrultuda mevcut gemilerimizin daha mükemmel bir hale konulması için tertibat alınmaktadır.

Bu sene Gölcük harp tersanemizin inşasına başlanacaktır.

Hava programımız önemle tatbik olunmaktadır. Şanlı adını andıkça gönül ferahı ve sonsuz gurur duyduğumuz kıymetli ordumuz, bu yaz doğu bölgesinde tabiatın en çetin ve haşin şartları içinde yaptığı manevralarda her gün artan kudret ve kabiliyetini bir kere daha göstermiştir. *(Şiddetli alkışlar.)*

Çok değerli komutan ve subaylarımızla kahraman erlerimizi huzurunuzda iftihar ve takdirle selamlarım. *(Bravo sesleri, sürekli alkışlar.)*

Sayın Milletvekilleri,

Harici siyasetimizin son sene zarfındaki gelişmesi geçen sene ana vasıflarını çizmiş olduğum esaslar dairesinde cereyan etmiştir.

Son aylar zarfında barış çetin bir imtihan geçirdi. Şimdi ne kadar süreceğini ancak daha bir müddet sonra anlayabileceğimiz yeni bir sükûn devresi içindeyiz.

Barış, milletleri refah ve saadete eriştiren en iyi yoldur. Fakat bu kavram bir defa ele geçirilince, daimi bir ihtimam ve itina ve her milletin ayrı ayrı hazırlığını ister.

Memleketimizi her gün daha çok kuvvetlendirmek, her sahada her türlü ihtimallere karşı koyabilecek bir halde bulundurmak ve dünya hadiselerinin bütün safhalarını büyük bir teyakkuzla takip etmek, barışsever siyasetimizin dayandığı esasların başlıcasıdır. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Milletlerin emniyeti ya iki taraflı veyahut çok taraflı genel müşterek anlaşmalarla, uzlaşmalarla temin edilebilir diye mutlak mahiyette ortaya atılan ve her biri diğerlerine zıt sayılan prensipler barışın muhafazası işinde bizim için kati ve isabetli değildir ve olamaz. *(Bravo sesleri.)* Bunların her birini coğrafi ve siyasi icap ve vaziyetlere göre kullanarak barış yolundaki ihtimamı realitelere uydurmak her millet için ayrı ayrı bir vazifedir.

Cumhuriyet hükümeti bu hakikati görmüş, tatbik etmiş, en yakın komşularıyla olduğu kadar en uzak devletlerle olan münasebetlerini, dostluklarını, ittifaklarını ona göre tanzim etmeyi bilmiş ve bu sayede harici siyasetimizi sağlam esaslara dayandırmıştır. *(Alkışlar.)*

Balkan siyaseti, Balkanlar'ın ayrı ve müşterek menfaatlarının en açık bir ifadesi, Balkan milletlerinin her birinin ayrı ayrı kuvvetleşmesi de barış yolundaki dinamik anlayış tarzının fiili bir misalidir.

Burada memnuniyetle kaydetmek istediğim bir hadise, Balkan milletlerini birbirine büsbütün yakınlaştırmakta kuvvetli etken olmuştur ve yarın için de ümitler vaat eden bir eserdir. Selanik'te Balkan Antlaşması devletleri namına Konsey Reisi ve Muhterem Yunan Başvekili General Metaksas ile Sayın Bulgar Başvekili Mösyö Kö-

seivanof arasında imza edilmiş olan anlaşmadan bahsetmek istediğim anlaşılmıştır. Bu anlaşma da barış yolundaki devamlı gayretlerimizin ve Balkan devletlerinin takip edegeldikleri salim politikanın hayırlı bir tecellisidir. *(Bravo sesleri.)*

Yine ayrı realiteler, aynı dinamizm ve aynı yüksek gayeler, Sadabad akitlerinin maziden miras kalan hurafeleri nasıl bir hamlede yıkarak, münasebetlerini yeni ve doğurgan esaslara dayandırmayı bildiklerini göstermiştir.

Türkiye'nin diğer devletlerle olan münasebetleri geçen sene açık olarak gösterdiğim yolda dostane gelişmesini takip ederek ilerlemekte bulunuyor.

Hatay meselesinin son sene zarfında geçirmiş olduğu safhalar malumunuzdur. Bu milli davayı bir Türk-Fransız dostane anlaşmasıyla halletmek yolundaki mesai muvaffakiyete erdi. Türk ve Fransız askerlerinin geçici ve müşterek işgali bu anlaşmanın bariz tezahürü oldu. Bu sayade sükûn yerleşti ve seçimler tamamlandı. Nihayet Hatay, Millet Meclisi'ne ve bağımsızlığına kavuştu. *(Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar.)* Bağımsız Hatay devleti bugün inzibat kuvvetlerini tanzim eylemek ve memleketin dahili emniyetini de kendi vasıtalarıyla temin etmekle meşguldür. Bunun da yakında başarılacağını ümit ediyoruz.

Geçen sene "Yarınki Türk-Fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda gelişmesine, Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi esaslı bir ölçü ve etken olacaktır" demiştim. Hakikaten, Hatay işindeki Türk-Fransız anlaşması, iki devlet arasındaki münasebetleri çok dostane bir duruma getirmiştir. Hatay işinde elde edilen neticelerin istikrarının Türk-Fransız dostluğunun da gelişme ve billurlaşmasına bir esas teşkil edeceği kanaatindeyim.

Cumhuriyet hükümeti, geçen seneden beri muhtelif devletlerle iktisadi münasebetlerini tanzim eden mukavele ve anlaşmalar imza etmiş bulunuyor.

Bu doğrultuda İngiltere hükümetiyle yapılan ticaret anlaşması ve aynı zamanda 16 milyon İngiliz liralık bir ticaret ve silahlanma kredisi mukavelesini zikretmek isterim ki, esasen bununla alakalı kanun yüksek tasdikinize sunulmuştur.

Birkaç gün evvel memleketimizi ziyaret eden Almanya'nın mümtaz İktisat Nazırı Bay Funk ile 150 milyon marklık bir kredinin esaslarında mutabakat hasıl oldu. Teferruat yakında iki hükümet arasında tespit edilecektir.

Bu kredi anlaşmalarını memleketimizin mali itibarına karşı gösterilen ciddi emniyetin ve harici siyasetimizdeki dürüst hareketin bir tecellisi olarak kabul etmek lazım gelir. *(Bravo sesleri.)*

Hükümetin yaptığı muvakeleler arasında hukuki sahada muhtelif anlaşmalar mevcut olduğu gibi, bağımsızlığına kavuşan dost Mısır devletiyle yapılan bir de dostluk, ikamet ve tabiiyet mukavelenamesi mevcut bulunmaktadır.

Büyük komşu ve dostumuz Sovyet İttihadı Cumhuriyeti'yle geçen yıl içinde yeni bir sınır mukavelesi imza edilerek iki memleketin sınır münasebetleri bu suretle iki taraf tecrübelerinin gösterdiği salim esaslara bağlanmıştır. Bu mukavelenin yakında yürürlüğe konulması beklenilmektedir.

Yine geçen yıl içinde İtalya hükümeti Montrö'de imza edilen ve kendi iştirakine açık bırakılan Boğazlar Mukavelesi'ne katılmış ve bu komşu büyük memleketin

bize karşı olan bu dostane hareketi memleketimizin de aynı dostane hissiyatıyla karşılanmıştır.

Büyük Kamutay, şimdiye kadar olduğu gibi bütün işlerinizde başarılar dilerim. *(Şiddetli ve sürekli alkışlar.)*

CUMHURİYET BAYRAMINI KUTLAYAN YABANCI DEVLET BAŞKANLARINA TEŞEKKÜR*

(2 KASIM 1938)

Majeste Muhammed Zahir Han
Afgan Kralı
Kâbil

Temenni ve tebriklerinden dolayı Majestelerine hararetle teşekkür eder ve şahsi saadetleriyle Afganistan'ın yükselmesi ve refahı hakkındaki en samimi temennilerimi arz eylerim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.91. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.106.
Aynı telgrafın "Alman Reichkanzleri Adolf Hitler'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.94; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.173; "Amerika Birleşik Devletleri Reisi Franklin Roosevelt'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.94; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.269; "Arnavutluk Kralı I. Zogu'ya" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.93; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.360; "Belçika Kralı Leopold'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.89; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.468; "Bulgaristan Kralı III. Boris'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.90; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.564; "Çekoslovakya Başvekili General Syrovy'ye" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.91; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.610; "Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.1, 7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.89; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.125; "Hatay Reisi Tayfur Sökmen'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.93; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, s.193; "Hatay Millet Meclisi Reisi Abdülgani Türkmen'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.95; "İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi'ye" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.93-94; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, s.554; "Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz İbnissuud'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.93; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, s.215; "Irak Kralı I. Gazi'ye" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.91; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, s.283; "İtalya Kralı III. Victor Emanuel'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.94; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.180; "Japonya İmparatoru Hirohi-

to'ya" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.91; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.229; "Japon Prensi Takamatsu'ya" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.229; "Macaristan Kral Naibi Amiral Horthy'ye" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.92; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.309; "Meksika Cumhurbaşkanı Lazaro Cardenas'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.92; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.333; "Mısır Kralı I. Faruk'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.89; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.391; "Polonya Cumhurbaşkanı Ignace Moscicki'ye" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.92; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.485; "Salvador Cumhurbaşkanı General Maximiliano Hernandez Martinez'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.91; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.85; "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Merkezi İcra Komitesi Başkanı Kalinin'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.90; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, s.185; "Ürdün Emiri Abdullah'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.93; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, s.236; "Yugoslavya Krallığı Naibi Prens Paul'e" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.92; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, s.357; "Elenler Kralı II. Georges'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.90; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, s.467; "Yunanistan Başvekili Metaksas'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 3 Kasım 1938, s.7; *Ayın Tarihi*, Kasım 1938, Sayı: 60, s.90; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, s.468. (Y.N.)

YENİDEN TBMM REİSİ SEÇİLEN ABDÜLHALİK RENDA'YI TEBRİK*

(3 KASIM 1938)

Tel. İstanbul, 3.11.1938

Abdülhalik Renda
Büyük Millet Meclisi Reisi
Ankara

C. Büyük Millet Meclisi'nce yeniden reisliğe seçilmenizden çok memnun oldum. Tebrik eder, muvaffakiyetler dilerim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-2, D: 50, F: 39'da bulunan belgenin ve Abdülhalik Renda tarafından alınan karşılığı olup, aslı Sabri Sayarı Özel Arşivi'nde bulunan telgrafın fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

İSTANBUL BELEDİYE MECLİSİ'NİN TAZİM TELGRAFINA CEVAP*

(4 KASIM 1938)

İstanbul Umumi Meclisi'nin üçüncü seçim devresinin ilk toplantısına başlarken hakkımda ifade ettiğini bildirdiğiniz duygulardan çok mütehassis oldum. Teşekkür eder, Meclis'e çalışmalarında muvaffakiyetler dilerim.

* *Cumhuriyet*, 4 Kasım 1938, Numara: 5202, s.1; *Kurun*, 4 Kasım 1938, Numara: 7479-1579, s.3. Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Yeni Belediye Meclisi'nin ilk toplantısı münasebetiyle Vali ve Belediye Reisi Muhittin Üstündağ tarafından çekilen tazim telgraflarına Cumhurreisimiz Atatürk şu cevabi iltifatta bulunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ANKARA BELEDİYE MECLİSİ'NİN TAZİM TELGRAFINA CEVAP*

(4 KASIM 1938)

Tandoğan
Vali ve Belediye Reisi
Ankara

C. Ankara Belediye Meclisi'nin ilk toplantısında bana karşı ifade ettiğini bildirdiğiniz yüksek duygulardan pek mütehassis oldum. Teşekkür eder, Meclis'e çalışmalarında iyi başarılar dilerim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 4 Kasım 1938, s.1.
Telgraf, *Ulus*'ta şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara Belediye Meclisi'nin Ankara şehrinin tazim ve sarsılmaz bağlılık hislerini ifade eden telgrafına Atatürk şu cevabı vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ADANA BELEDİYE MECLİSİ'NİN TAZİM TELGRAFINA CEVAP*

(7 KASIM 1938)

Yusuf Ziya Özbakan
Belediye Reisi
Adana

Belediye Meclisi'nin ilk toplantısı dolayısıyla bana gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Yeni Adana*, 7 Kasım 1938, Numara: 4657, s.1.

YENİ ÇALIŞMA YILI DOLAYISIYLA BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NE*

(7 KASIM 1938)

M. A. Renda
Büyük Millet Meclisi Reisi
Ankara

C. Büyük Millet Meclisi'nin yeni yıl çalışmasına başlarken hakkımda ifade buyurduğunu bildirdiğiniz yüksek duygulardan çok mütehassis oldum. Büyük Kamutay'a teşekkür ve derin saygılarımı arz ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 8 Kasım 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 8 Kasım 1938, Numara: 5206, s.1; *Kurun*, 8 Kasım 1938, Numara: 7483-1583, s.1; *Bugün*, 8 Kasım 1938, Numara: 37, s.1; *Tan*, 8 Kasım 1938, Numara: 1177, s.1; *Akşam*, 8 Kasım 1938, Numara: 7208, s.1.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 7 (AA) - Büyük Millet Meclisi bugün Refet Canıtez'in başkanlığında toplanmıştır. Oturumun açılmasını müteakip Reisicumhur Atatürk tarafından Büyük Millet Meclisi Reisi A. Renda'ya gönderilmiş olan aşağıdaki telgraf okunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(8 KASIM 1938)

İstanbul, 8 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Bugün İkinciteşrin'in [Kasım'ın] sekizinci Salı günü, saat 23'te Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından verilen rapor ikinci maddededir.

2. Bugün saat 18.30'da hastalık birdenbire normal seyrinden çıkarak şiddetlenmiş ve sıhhi vaziyetleri yeniden ciddiyet kazanmıştır.

Hararet derecesi 36.4, nabız muntazam 100, soluk 22'dir.

Tedaviye bakan tabipler:
Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp
Prof. Dr. Mim Kemal Öke
Dr. Nihat Reşat Belger

Danışman tabipler:
Prof. Akil Muhtar Özden
Prof. Dr. Hayrullah Diker
Prof. Dr. Süreyya H. Serter
Dr. M. Kâmil Berk
Dr. Abrevaya Marmaralı

* *Ulus*, 9 Kasım 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1938, Numara: 5207, s.1; *Kurun*, 9 Kasım 1938, Numara: 7484-1584, s.1; *Akşam*, 9 Kasım 1938, Numara: 7209, s.1; *Son Posta*, 9 Kasım 1938, Numara: 2975, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.772.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(9 KASIM 1938)

İstanbul, 9 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bu sabah saat 10'da verilen rapor ikinci maddededir.

2. Geceyi rahatsız geçirdiler. Genel hallerindeki vaziyet ciddiyetini muhafaza etmektedir.

Hararet derecesi 36.8, nabız muntazam 128, soluk 28'dir.

* *Ulus*, 10 Kasım 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1938, Numara: 5208, s.1; *Kurun*, 10 Kasım 1938, Numara: 7485-1585, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.772.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(9 KASIM 1938)

İstanbul, 9 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bu akşam saat 20'de verilen rapor ikinci maddededir.

2. Bugünü yorgun ve dalgın geçirdiler. Genel ahvaldeki ciddiyet biraz daha ilerlemiştir.

Nabız muntazam, dakikada 124, soluk 40, hararet derecesi: 37.6'dır.

* *Ulus*, 10 Kasım 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1938, Numara: 5208, s.1; *Kurun*, 10 Kasım 1938, Numara: 7485-1585, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.772.

SAĞLIK DURUMU HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(9 KASIM 1938)

İstanbul, 9 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1. Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından bu gece saat 24'te verilen rapor ikinci maddededir.

2. Saat 20'den itibaren dalgınlık artmıştır. Genel ahval vahamete doğru seyretmektedir.

Hararet derecesi 37.6, nabız 132, soluk 33'tür.

* *Ulus*, 10 Kasım 1938, s.1; *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1938, Numara: 5208, s.1; *Kurun*, 10 Kasım 1938, Numara: 7485-1585, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.772.

ÖLÜM RAPORU*

(10 KASIM 1938)

İstanbul, 10 (AA) - Atatürk'ün tedaviye bakan ve danışman tabipleri tarafından verilen rapor suretidir:

Reisicumhur Atatürk'ün genel hallerindeki vahamet dün gece saat 24'te yayımlanan tebliğden sonra her an artarak bugün 10 İkinciteşrin [Kasım] 1938 Perşembe sabahı saat dokuzu beş geçe Büyük Şef'imiz derin koma içinde terki hayat etmişlerdir.

Tedaviye bakan tabipler:
Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp
Prof. Dr. M. Kemal Öke
Dr. Nihat Reşat Belger

Danışman tabipler:
Prof. Akil Muhtar Özden
Prof. Dr. Hayrullah Diker
Prof. Dr. Süreyya Hidayet Serter
Dr. M. Kâmil Berk
Dr. Abrevaya Marmaralı

* Fotokopisini aktaran: Dr. Eren Akçiçek, *Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü*, İzmir Güven Kitabevi, İzmir, 2005, s.382; *Ulus*, 10 Kasım 1938, 2. basış, s.1; *Akşam*, 10 Kasım 1938, Numara: 7210, s.1; *Son Posta*, 10 Kasım 1938, Numara: 2976, s.1.

DİZİN

Abbas Ülkü (İskenderun Halkevi Üyesi), 238.
Abdullah (Ürdün Emiri), 84, 213, 323.
Abdullah Alpdoğan (Dördüncü Umumi Müfettiş, Korgeneral), 101, 102.
Abdullah Azmi Efendi, 138.
Abdurrahman Melek (Hatay Başvekili, Hatay Erkinlik Cemiyeti Genel Merkezi Başkanı, Doktor), 71, 238, 271.
Abdülaziz (Suudi Arabistan Kralı), 83
Abdülaziz İbnissuud (Suudi Arabistan Kralı), 153, 322.
Abdülgani Türkmen (Hatay Millet Meclisi Reisi), 264, 270, 322.
Abdülhalik Renda (Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi), 188, 234, 286, 309, 324, 328.
Abdülhamit, II., 22, 26, 28, 29, 122.
Abdülmuttalip Öker (Malatya Mebusu), 61.
Abide, 39, 100.
Abidin Özmen (Ordu Müfettişi, Birinci Umumi Müfettiş), 95, 99, 100.
Abrevaya Marmaralı (Doktor), 295, 304, 329, 333.
Açı (Zaviye), 91.
Adalar, 53.
Adalet, 189, - cihazı, 315.
Adana, 104, 151, - belediye meclisi, 327, - havalisi, 57, - Kız Sanat Enstitüsü, 104, 105, - kızları, 105, -lılar, 193, -'nın kurtuluşu, 151, - ovası, 317, - Valisi, 104.
Adaylar, 193, 292.
Adil Arslan, 119.
Adli, - kanunlar, 73, - usuller, 73.
Adliye, 61, 62, 269.
Afet İnan (Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı), 26, 31, 33, 79, 108-110, 124-126, 136-138, 140, 150, 160, 163, 164, 181, 197, 228, 231, 262, 266, 267, 276, 280.
Afgan, - bağımsızlığı, 225, - milleti, 42, 225, 291.
Afganistan, 48, 81, 83, 213, 322, - bağımsızlık günü, 225, - kralı, 42, 225, 291.
Afrika, 57.
Afyonkarahisar (Afyon), 62, 107, - halkı, 260.
Ağapınar istasyonu, 239.
Ahali, 191.
Ahlak kaidesi, 24.
Ahmet Cevat Emre, 262.
Ahmet Emin Yalman (*Tan* Başyazarı, Gazeteci), 67.
Ahmet İzzet (Furgaç) Paşa (Sadrazam), 69.
Ahmet Tevfik (Erkânıharp Yüzbaşısı, Selanikli), 21, 22, 27.
Ajans, 41, 45, 69, 88, 95, 114, 118, 119, 127, 131, 132, 142, 161, 176, 185, 189, 192, 193, 196, 205, 217, 220, 223, 229, 232, 235, 239, 240, 248, 252, 254, 256, 257, 263, 270, 272, 274, 281, 286, 292, 294-301, 303, 304, 306, 308, 328-333.
Akademi, 21, 191, 231, - sosyetesi, 163.

Akçay Musa Bebek (İskenderun Halkevi Üyesi), 238.
Akdeniz, 21, 27, 54, 81.
Akın, 57.
Akil Muhtar Özden (Prof. Dr.), 295, 304, 329, 333.
Aleviler, 121.
Alfabe, 39.
Ali Bey (Güllüce Köyü Muhtarı, Emirber, Bigalı), 171, 172.
Ali Bey (Tokatlı, Asker), 158.
Ali Çetinkaya (Afyonkarahisar Mebusu, Nafıa Vekili), 62, 90, 95, 100, 102, 104, 107, 163, 165, 167, 170, 289.
Ali Fethi Okyar (İstanbul Mebusu, Başvekil), 155.
Ali Fuat Cebesoy (General), 157, 158, 167, 277, 278.
Ali Kılıç, 109, 127, 167, 279, 302.
Ali Rıza Sun (Türk Yüksek Mühendisleri Cemiyeti), 117.
Ali Rıza Turel (Konya Mebusu), 61.
Ali Şevki Berker (Sofya Elçisi), 207.
Ali Türkgeldi (Ortaelçi), 183.
Âlim, 39, 58.
Allah, 96.
Alman, - generalleri, 137, - milleti, 43, 215, - milli bayramı, 215.
Almanca, 90.
Almanya, 43, 49, 65, 82, 83, 136, 167, 198, 215, 219, 277, 278, 322.
Altın Atatürk Kupası, 192.
Amele, 106.
Ameliyat, 200.
Amerika Birleşik Devletleri, 57, 83, 322, - milli bayramı, 236.
Anadolu, 31, 55, 105, 125, 164, 191, 197, 315, - sahilleri, 53, - toprakları, 55.
Anadolu Ajansı, 41, 45, 69, 88, 95, 114, 118, 119, 127, 131, 132, 142, 161, 177, 178, 182, 185, 187, 189, 192, 193, 195, 196, 205, 209, 217, 220, 223, 229, 232, 235, 239, 240, 248, 250, 252, 254, 256, 257, 263, 270, 272, 274, 281, 286, 289, 292, 294-304, 306-308, 328-333.
Anadolu Kavağı, 276.
Anafartalar, 172.
Ankara, 30, 31, 35, 38, 40-46, 57-59, 63, 64, 69, 77, 79, 80, 83, 87-90, 92, 94, 106-109, 112, 114, 117-119, 127-132, 134, 135, 138, 139, 142, 145, 146, 154, 155, 157, 161, 164, 176, 178-180, 183, 184, 186-196, 202, 204, 206, 209-218, 220-222, 224, 226, 227, 229, 230, 232, 233, 236-239, 241, 242, 244-247, 249, 253, 254, 258, 263, 265, 267, 269-271, 273, 274, 283, 285, 286, 288, 289, 291-293, 305-309, 324, 326, 328, - belediyesi, 221, 222, - belediye meclisi, 326, -Erzurum demiryolu, 289, - Halkevi, 102, 127, 128, 192, - halkı, 130, 138, - istasyonu, 107, -lılar, 138.
Ankara 3. Sulh Hukuk Mahkemesi, 269.
Ankara Kız Lisesi, 102.
Ankara Sergi Evi, 69, 70.
Ankara Şehir Stadı, 192.
Ankara Üniversitesi, 79, 197, 318.
Ankara-Erzurum Hattı İnşaat Başmüdürlüğü, 289.
Ankaragücü, 192.
Anket, 126.
Anlaşma, 48-53, 65, 81, 82, 239, 246, 277, 320, -lar, 80, 319, 320.
Anschluss 198.
Antakya, 264, 270, 271.
Antant, 48, 188, 190, 198, 219, - kordiyal.
Antep bkz. Gaziantep.
Antlaşma, 52-54, 65, 69, 70, 214, 278, 279, -lar, 48.
Antropoloji, 125.
Arapça, 103, 121, - terimler, 91.
Arazi, 36, 74, 122.

Arkeolojik, - kazı işleri, 280, - vesikalar, 197.
Arıngard, Beatrix Wilhelmina (Hollanda Kraliçesi), 178, 206, 274.
Arnavutluk (Arnavutlar) 83, 322, - bağımsızlığı, 112, - hükümeti, 183, - kralı, 183, 184, 211, 258, - krallığı, 184, - milleti, 258.
Arsıulusal bkz. Milletlerarası.
Arşiv, 163, - vesikaları, 125.
Asaf İlbay, 70.
Asayiş, 48, 315.
Asfalt, 77.
Asım Gündüz (Orgeneral), 238, 239.
Asım Us, 67.
Asker (Er), 36, 37, 65, 69, 90, 94, 104, 137, 158, 238, 306, 319, 320.
Askeri, - bando, 104, - hastahane, 24, - heyetler, 239, - hükümler, 52, - ihtiyaçlar, 276, - inzibat memurları, 21, - işbirliği, 238, - kıta, 90, 101, 166, 170, - kuvvet, 238, -lik, 64, -lik hizmeti, 158, -lik, tekniği, 306, - makamlar, 239, - mıntıka, 50, 51, - nizam, 137, - rüştiye, 23, 24, 27, - tedbirler, 51.
Asya, 58, 91, 191, 197, - haritası, 57, - milleti, 190.
Atatürk, - anıtı, 104, - günü, 252, - kupası, 192, - likörü, 105.
Atatürk Parkı, 104.
Ateşemiliter, 50.
Ateşperest Türkler, 121.
Atılay, 154.
Atina, 21, 41, 46, 47, 49, 51, 52, 135, 152, 196, 213, 214, 241.
Atlılar, 164.
Atölye, 90, 105.
Avrupa, 49, 65, 125, 164, 190, 197, 198, 278, - devletleri, 136, - medeniyeti, 191, - turist yolu, 77, - turistik asfalt yolu, 317, - üniversiteleri, 109.
Avukat, 175.
Avusturya, 83, 198, -lı, 167.
Aydın, 62, - havalisi, 40, - manevraları, 36-38.
Aydın, 280, - insanlar, 39.
Azana, Manuel (İspanya Cumhurbaşkanı), 83, 204.

Bağdat, 195.
Bağımsız, 76, 120, - devlet, 121, - hüviyet, 73, - idare, 81, - Irak, 122, - İslam devleti, 121, - politika, 65, - rejim, 115, - Suriye, 122, - Türkiye, 122.
Bağımsızlık (Erkinlik), 65, 71, 112, 123, 157, 158, 320, - günü, 225, - mücadeleleri, 119.
Bakır, 96, - madeni, 96.
Balıkesir, 62, 192.
Balkan Antantı (Anlaşması, Paktı), 46, 48-50, 52, 53, 56, 65, 69, 188, 190, 219, - devletleri, 49, 319, - Konferansı, 190, - Konseyi, 198.
Balkan, -birliği, 51, 70, 188, - camiası, 51, - delegeleri, 188, - devlet adamları, 190, - devleti reisleri, 205, - devletleri başvekilleri, 164, - devletleri, 50, 188, 320, - devltleri hariciye vekilleri, 164, - gazetecileri, 188, 190, - ittifakı, 188, -lar 49, 81, 319, - memleketleri, 49, - milletleri, 246, 319, - milletleri matbuatı, 188, - sınırları, 53, - siyaseti, 81, 319.
Balkan Harbi, 122.
Balkanlararası Matbuat Konferansı, 205.
Balo, 69, 70.
Bandıra, 218.
Bando, 90, 104.
Banka, 33, 76, 94, 170, 173, 220, 266, 267, 276, 314, 316, - müdürleri, 167, 170.
Barbaros Hayrettin Paşa, 284.
Barış, 48, 69, 81, 189, 318-320, - devresi, 189, 246, -ın muhafazası, 319.
Barışçı siyaset, 279.

Barışsever siyaset, 319.
Barselon, 204.
Basın (Matbuat), 67, 188, 231, - erkânı, 190, - konferansı, 205, - tarihi, 67.
Basın Kurumu (Matbuat Cemiyeti), 311.
Basma, 32, 33.
Başöğretmenlik, 200.
Batı Anadolu, 31.
Batı Trakya, 50, 51.
Batı, -lı kadınlar, 198, - musikisi, 148.
Batıray, 154.
Bayındırlık, 100, 104, - faaliyetleri, 190, - işleri, 73.
Baykal Gölü, 57.
Bayönder piyesi, 221.
Bayrak, 235, -lar, 165.
Bayram, 34, 35, 63, 69, 83, 85, 93, 115, 136, 152, 173, 187, 192, 196, 204, 209, 210, 215, 216, 218, 236, 242, 254, 256, 257, 272, 275, 280-283, 306, 322.
Beden, - eğitimi, 136, - hareketleri, 136.
Beden Terbiyesi Kanunu, 318.
Behçet Kemal Çağlar, 128.
Behçet Uz (İzmir Belediye Reisi, Doktor), 247, 272.
Behiç Erkin (Budapeşte Elçisi), 147, 210, 259, 310.
Belçika, 83, 93, 322, - Krallığı, 179, -lılar kralı, 179.
Belediye, 34, 72, 73, 95, 101, 104, 156-158, 170, 173-175, 221, 222, 260, 267, 284, 287, 313, 314, - meclisi, 325-327, - seçimleri, 292.
Belediyeler Bankası, 314.
Belgrad, 146, 180, 212.
Belleten, 26.
Benes, Edvard (Çekoslovakya Reisicumhuru), 63, 83, 134, 219.
Benzin, 276, 277, - vergisi, 78.
Berlin, 215.
Bern, 179.
Beste, 148.
Beşiktaş Deniz Müzesi, 154.
Beyanname, 69.
Beyazıt, 71.
Beyoğlu, 268.
Bez, 94.
Bildiri, 124.
Bilimsel, 38.
Billur Sokağı, 268.
1908 İhtilali (İnkılabı), 26, 28, 29.
1925 Antlaşması, 279.
1789 Fransız İhtilali, 69.
Birinci beş senelik sanayi planımız, 75, 316.
Birinci beş yıllık endüstri programı, 32.
Birinci Dünya Savaşı (Harbi), 48, 137.
Bizans, - hamamı, 162, - İmparatorluğu, 191, - lar, 125.
Boğaz kumandanlığı, 218.
Boğazköy, 191.
Boğazlar mukavelesi, 320.
Bolu, 179, 192.
Bor, 105.
Boris, III. (Bulgaristan Kralı), 30, 83, 145, 207, 246, 285, 322.
Bostan Mercan (İskenderun Halkevi Üyesi), 238.
Bouillon, Franklin, 121.
Böley, 98.
Brakisefaller, 164.
Britanya İmparatorluğu, 230.
Browning tabancası, 28.
Brunswick ve Lunebourg Dükü, 241.
Brüksel, 93.
Budapeşte, 45, 147, 210, 232, 254, 259.
Buğday, 74.
Buhran vergisi, 78.
Bulgar, 49, 207, 319, - Kralı, 30, 145, 285, 207, 246, - kuvvetleri, 51, -lar, 50-52, 164, - meselesi, 52, 53, - sınırı, 50, - taarruzu, 50.
Bulgaristan, 30, 48, 52, 83, 145, 207, 285.

Bursa, 164, 165, 169, 170, 172, 173, 176, 177, - Belediyesi, 170, 174, 175, -'daki köşk, 173, - Halkevi, 170, - halkı, 166, 169, -lı, 24, 27, -lılar, 167, 169, 170, 175, 176, - Valisi, 177, - ziyareti, 168.
Bursa Kaplıcaları Türk Anonim Şirketi, 173.
Bükreş, 44, 66, 144, 190, 218, 244, 293.
Bütçe, 74, 78, 276, 277, 317.
Büyük devletler, 54.

Cardenas, Lazaro (Meksika Cumhurbaşkanı), 84, 275, 323.
Carol, II. (Romanya Kralı), 44, 64-66, 70, 144, 218, 219, 244, 251, 293.
Celal Bayar (İzmir Mebusu, Başvekil), 32, 33, 56, 59-62, 86, 88, 90, 95, 96, 100, 101, 102, 104, 107, 126, 128, 150, 154, 155, 157, 162, 163, 165, 167, 169, 170, 176, 177, 181, 188, 200, 203, 214, 231, 239, 250, 267, 271, 272, 276-278, 289, 292, 306, 307, 314, - Hükümeti, 263.
Celal Üner (Başyaver, Binbaşı), 46, 108, 109, 124, 143, 166, 167, 200, 219, 220, 222, 231, 280.
Cellat, 28.
Cemal Hüsnü Taray (Bolu Saylavı, Cemiyeti Akvam Daimi Delegesi, Bern Elçisi, Belçika Ortaelçisi), 179.
Cemalettin Or (Doktor), 113.
Cemil Mardam (Suriye Başvekili), 119, 121-123.
Cemil Topuzlu (İstanbul Şehremini, Doktor), 155.
Cemil Uybadın (Tekirdağ Saylavı, Dahiliye Vekili, Selanik Merkez Kumandanı), 21, 22.
Cemile Aytaç (Öğretmen), 101, 102.
Cemiyet, 21, 26-29, 38, 52, 71, 81, 107, 115, 117, 141, 163, 164, 179, 237, 238, 315, - psikolojisi, 140.
Cemiyeti Akvam bkz. Milletler Cemiyeti.
Cenevre, 109, 115, 124, 150, 160, 163, 181, 228, 228, 231.
Cenevre Tarih Cemiyeti, 163, 164.
Cenevre Üniversitesi, 124, 150, 231.
Cer atölyesi, 90.
Cevat Abbas Gürer (Bolu Saylavı), 38, 40, 192.
Cevat Üstün (Viyana Elçisi), 206.
Cevdet Selçuk (Genel Sekreter), 238.
Ceyhan (Ceyhun), 57.
Cezaevleri, 315.
Chungking, 288.
Cihan bkz. Dünya.
Cirit, 136.
Comnen (Romanya Hariciye Müsteşarı, Ortaelçi, Romanya Delegesi), 188, 190, 191.
Connaught, Arthur de (İngiltere Prensi), 273.
Cumhuriyet, 35, 40, 59, 68, 85, 106, 120, 121, 123, 179, 184, 206, 306, 320, 323, - Balosu, 69, - Bayramı, 69, 83, 85, 306, 322, - bütçeleri, 78, - edipleri, 103, - halkı, 68, - hükümeti, 32, 46, 77, 80, 81, 83, 115, 168, 263, 288, 292, 319, 320, -in ilanı, 35, 288, -in feyzi, 314, -in nafıası, 316, - in 15. Yılı, 306, 315, -in tüccar anlayışı, 75, -in yıldönümü, 307-310, 312, 313, -in yüksek menfaatları, 127, - kanunları, 72, 73, 220, 222, 268, - Marşı, 166, - matbuatı, 68, - matbuatı tarihi, 67, - mektepleri, 38, - memurları, 72, - merasimi, 67, - meydanı, 166, - rejimi, 79, 156, 316, - sınırları, 128, - Türkleri, 68.
Cumhuriyet Halk Partisi, 69, 90, 101, 104, 116, 126, 130, 151, 157, 166, 170, 186, 220, 221, 252, 266, 269, 287, 292, - programı, 82, 292.
Curentil, 190.
Cürümler kanunu, 315.

Çakmak hattı, 167.
Çalgı, 128.
Çanakkale, 69.
Çankaya, 46, 197, 266, 267, 283, - tapu silicili, 220.
Çankaya Köşkü, 46, 59, 143, 149, 188, 191, 197, 198, 267.
Çarpay, 98.
Çayağzı limanı, 50.
Çayda Çıra, 102.
Çekoslovakya, 48, 49, 65, 83, 134, 219, 322, - hükümeti, 305, - milleti, 63, - milli günü, 305, - milli bayramı, 63.
Çelik Palas Oteli, 166-168, 172-174.
Çelik, 76.
Çeşme limanı, 54.
Çetinkaya, 91, 92, 94.
Çıkay, 98.
Çınarlı mahallesi, 24.
Çiftçi, 317, - ailesi, 74, -ler, 105, - malları, 314.
Çiftlik, 220-222, -ler, 171, - sahipleri, 74.
Çimento vergisi, 78.
Çin, - Cumhuriyeti, 35, 83, Cumhuriyeti Hükümeti, 288, - milleti, 35, 288, - milli bayramı, 35.
Çocuk Esirgeme Kurumu Kongresi, 229.
Çocuk, 24, 32, 48, 97, 104-106, 136, 150, 158, 200, 229, 238, 266, 267, - lar, 102, 137, 155, 39, -luk, 27.
Çukurovalılar, 104.

Dağbaşı Marşı, 102.
Dahili politika, 56.
Daklar, 190.
Dans parçaları, 148.
Darüşşafaka Mezunları Kongresi, 208.
Dava, 67, 68, 139.
Delege, 115, 179, 188, 190.
Demir çelik sanayi, 76.
Demirçankaya, 192.
Demiryolları, 77, 239, - inşaat siyaseti, 77, -nın ıslahı, 317.
Demiryolu, 253, 289, 317, - hattı, 100, 289.
Demokrasi devrimi, 120.
Demokrat millet, 120.
Deniz, 280, - devriyesi, 54, - işleri, 276, - kuvvetleri, 319, - nakliye vasıtaları, 76, - ordusu, 306, - sınırı, 53, - ticaret kanunları, 73.
Deniz Bank, 76, 276, 316.
Deniz Müzesi, 154.
Denizaltı gemileri, 80, 154.
Denizci, -lik, 76, - millet, 76.
Denizli, 61.
Deprem (Zelzele, Yer sarsıntısı), 207, 213, 315.
Derebeyi, 67.
Dergi, 58.
Derince, 159.
Ders, 90, 97, 125, -ler, 91, 109, 110, 124, 126, 163, 191, 262.
Dersaneler, 105.
Deutschler, 190.
Devlet, 22, 47-51, 54, 64, 65, 69, 70, 73, 75, 78, 82, 83, 97, 110, 120-123, 136, 139, 167, 188, 194, 214, 219, 226, 227, 238, 263, 316, 319, 320, - adamı, 47, 81, 190, 278, - başkanları, 213, 322, - bütçesi, 74, - geliri, 78, 317, - hazinesi, 106, - idaresi, 74, 82, -in şahsiyeti, 315, - işleri, 231, 278, - itibarı, 78, - kuvvetleri, 315, - ler, 40, 54, 81, 115, 136, 164, - madenciliği, 76, - reisleri, 205, - reisliği, 264, - teşkilatı, 77.
Devlet Demiryolları, 100, 239.
Devlet Konservatuvarı, 80.
Devletçilik prensibi, 32, 33.
Devrim, 87, 120.
Dış bkz. Harici.
Dil, 103, 148, 190, 318, - bahsi, 107, - bayramı, 280-283, - bayramı konferansı, 280, - Cemiyeti, 107, - dersle-

ri, 124, - enstitüsü, 191, - iptilası, 191, - kurumu, 80, 243, 262, 266, 280, 282, 312, 318, -ler, 126, 191, - teorisi, 105.
Dilekçe, 24.
Dindaşlık, 120.
Diplomasi, 121.
Diplomatik kanal, 122.
Disiplin, 137.
Divriği, 76, 77, 317.
Diyarbakır (Diyarbekir), 77, 96, 97, 101, 107-109, 192, - Belediyesi, 95, 96, - Emniyet Müdürü, 95, - Halkevi, 95, 98, - Halkevi Musiki Heyeti, 95, - Hükümet Konağı, 99, -'ın inşası, 99, -'ın mimari hususiyetleri, 99, -'ın tarihi kalesi, 99, -Irak ve İran demiryolu hattı, 100, -lılar, 95, 96, 100, - Vali Konağı, 97-100, - Valisi, 100.
Dogma, 82.
Doğan Avcıoğlu, 279.
Doğu, 79, 119, 123, 227, - âlemi, 226, 227, - bilimcisi, 191, - bölgesi, 94, - demiryolları, 77, - manevraları, 255, - seyahati, 106, 96, - üniversitesi, 79, - vilayetleri, 80, 107.
Doğu Akdeniz, 81.
Doğu Trakya, 51.
Doktor (Tabip), 21, 46, 62, 69, 102, 109, 113, 155, 157, 197, 198, 201, 214, 238, 239, 272, 277, 294-304, 329-333, -lar, 24, 200, 231, 276, 295, 304.
Dolmabahçe Sarayı, 155, 218, 228, 231, 238, 243, 251, 260, 261, 265, 266, 268, 269, 277-280, 282, 288, 290, 291, 308-310, 312.
Donanma programı, 80.
Dört işley, 97.
Dört yıllık plan, 277.
Dörtlü antlaşma, 81.
Döviz geliri, 76.
Düğün, 155.
Dünya (Cihan) 39, 56, 69, 81, 82, 95, 97, 106, 121, 123, 137, 141, 158, 175, 178, 188, 190, 197, 277, 278, - alfabesi, 39, - âlimleri, 39, - barışı, 189, - hadiseleri, 319, - insanlığı, 106, - klasik kitapları, 38, - medeniyeti, 106, - memleketleri, 94, - milletleri, 136, - piyasaları, 318, - siyasi durumu, 70, - vaziyeti, 40, 276-278.
Düşman, 101, 137, 156-158, 198, - istilası, 138, 168, 306, - kuvveti, 157, - ordusu, 55, 127.

Edebiyat, 24, 103, -tarihi, 110.
Edip Servet Tör, 109.
Edip, 103, 158, -ler, 148.
Edirne, 51, 111, 192, - halkı, 111, - kalesi, 51, 52, -'nin kurtuluşu, 111.
Efsane, 128.
Ege Denizi, 51, 52, 75.
Ege, - manevra sahası, 31, - manevraları, 55, - manevrası, 80, - ordu manevraları, 37.
Eğitim, 136, 318.
Eğitmen, - ihtiyacı, 80, - okulları, 318.
Ekim Devrimi, 87.
Ekonomi, 74, 75, 78, 118, 126, 150, 163, 170, 188, 315, - işleri, 315, - tarihi, 110.
Ekonomik, - alan, 316, - bünye, 82, - durum, 94, - hayat, 168, - kalkınma, 76, 77, 82, - politika, 73, - saha, 315, 317, - savaş, 81, - vaziyet, 94.
El, - emekleri, 32, - sanatları, 316, - tezgâhları, 32.
Elazığ (Elazık, Elâziz), 62, 96, 100-103, 256, 261, - Belediyesi, 101, - Halkevi, 101, 103, -lılar, 101, - Valiliği, 101.
Elektrik, 276, - santralı, 276, 277, - vergisi, 78.
Elenler bkz. Yunanistan.
Emanuel, Victor (İtalya Kralı), 83, 322.
Emek, 32, 75, - birliği, 81.

Emir Arslan (Suriye Temsilcisi), 239.
Emirberlik, 171, 172.
Endüstri, 74, 170, - fabrikaları, 168, -leşme, 75, 76, 80, - programı, 32.
Enstitü, 104, 105, 191.
Er bkz. Asker.
Ereğli kömür havzası, 76.
Ergani bakır madeni, 96.
Erkek, 33, -ler, 106, -lisesi, 290.
Erkinlik bkz. Bağımsızlık.
Eroğlu Ali, 128.
Erzincan, 62, 77, 289, 317, - Valisi, 289.
Erzurum, 61, 192, 317.
Esaret, 138.
Esat Paşa, 69.
Eser, 90, 92, 190, 246, -ler, 99.
Eski, - devir, 125, - diller, 190, - musiki, 148, - terimler, 91, 140.
Eski Türk Yazısının Orijini, 262.
Eskişehir, 31, 106, 156, 239, - Belediye Reisi, 156, - istasyonu, 156, - Kolordu Komutanı, 156, - Tayyare Alay Komutanı, 156, - Tayyare Mektep Müdürü, 156, - Valisi, 156.
Esnaf, 76, 316.
Eşkıyalık hadiseleri, 314.
Eşref Tüzüner (Çankaya Tapu Sicili Muhafızı), 220, 222.
Eti, - aslanları, 197, -ler, 31, 57, 197, -li, 32.
Etimesğut Sıhhat Merkezi, 113.
Etimesğut Türkkuşu Meydanı, 193.
Etnos, 190.
Etrüskler, 126, 163, - devri, 150.
Etrüsklerde İktisadi Hayat, 110.
Evlilik, 152, 161, 211, 241.

Fabrika, 32, 33, 75, 104, 157, 164, 165, 167-172, 177, 276, 277, 306, - kombinası, 32, -lar, 166, - müdürü, 32, 33.
Fabrikatörler, 170.
Fahrettin Altay (Orgeneral), 166, 167, 261.
Fahri Bey, 157.
Faik Baysal (Kayseri Mebusu), 61.
Faik Dranas, 91.
Faik Kurdoğlu (Manisa Mebusu, Ziraat Vekili), 203, 220, 221.
Fakülte, 79.
Farrère, Claude (Fransız şair), 157, 158.
Faruk, I. (Mısır Kralı), 84, 161, 182, 226, 227, 323.
Fas, 164.
Fazıl Ahmet Aykaç (Elazığ Milletvekili), 101-103.
Fazlı Turgay, 33.
Felsefe tarihi, 110.
Fen sahipleri, 191.
Fener alayı, 166, 167.
Fenni kıymet, 102.
Ferdi, - haysiyet, 141, - şeref, 141.
Fertler, 140.
Fevzi Çakmak (Mareşal), 36, 37, 51-53, 123, 167, 255, 256, 289, 308
Fevzipaşa, 102.
Fevziye (Mısır Prensesi), 226, 227.
Fırka bkz. Parti.
Finik harfleri, 39.
Firar, 27.
Fissinger (Profesör), 197, 231.
Flüt, 25.
Fotoğraf, 58, 154, 262, - makinesi, 171.
Fotoğrafçı, 107.
Frak, 67.
Fransa, 49, 65, 82, 83, 167, 197, 322, - hükümeti, 115, 121, -milleti, 120.
Fransız, 70, 320, - adamları, 238, - askeri, 320, - askeri makamları, 239, - delegesi, 115, - devleti, 167, - doktor, 197, 198, - dostlarımız, 120, - edibi, 158, - gazetesi, 197, - generali, 122, - hükümeti, 121, - ihtilali, 69, - kuvvetleri, 238, -lar, 81, 120-122, 164, 239, 264, - milleti, 69, 242, - milli bayramı, 242, - şairi, 157, - yazar, 158.

Fransızca, 46, 47, 190, 219, 262.
Frédérique Louise, 241.
Fuar, 247, 250.
Fuat Ağralı (Elaziz Mebusu), 62.
Fuat Bulca (Türkkuşu Genel Başkanı), 200.
Fuat Köprülü (Tarihçi Yazar), 109.
Funk (Alman Maliye Nazırı, Doktor), 277, 320.
Futbol maçı, 59.

Galata, 268.
Galeri, 80.
Gar, 253.
Garnizon, 90.
Gayri askeri mıntıka, 50-52.
Gayrimenkul, -ler, 220-222, - malları, 266.
Gazete, 67, 68, 115, 155, 165, 170, 190, 197, 221, 269, 280, - fotoğrafçısı, 107, - münakaşaları, 67.
Gazeteci, 106, 168, 189, 191, -ler, 188, 190, 247.
Gazi, I. (Irak Kralı), 83, 195, 322.
Gaziantep (Antep), 61, - Halkevi, 128, -'in kurtuluşu, 127, 128, -li gençler, 128, -li gençlerin oyunları, 129, -liler, 127, 128.
Gazilik, 127.
Geçit töreni, 69, 90, 136, 137.
Gelibolu, 122.
Gelir, 78.
Gemi, 54, -ler, 80, 154, 319.
Gemlik, 165, - Kaymakamı, 165, -liler, 165.
Genç, 32, - doktorlar, 24, -ler, 128, 129, 192, 193, 239, -lik, 48, 67 80, 122, 137, 149, 192, 318.
Geometri (Hendese), 90, 91, 98.
Geometri, 92.
George, VI. (İngiltere Kralı), 224, 230, 233, 273.
Georges II (Yunanistan Kralı), 41, 52, 135, 152, 196, 213, 241, 323.
Geyve boğazı, 138.
Gıda ihtiyaçları, 74.
Giresun, 316.
Göç, 31, -ler, 57, 125.
Göçmen, 73.
Gölcük, 96, - harp tersanesi, 319.
Gramofon, 148.
Grazi haritası, 197.
Grek harfleri, 39, 91.
Güllüce köyü, 172.
Gümrük, 62, 79, - memurları, 21, - muafiyeti, 317, - tarifeleri kanunu, 75.
Güneş Kulübü, 192.
Güneş, 39.
Güneş-Dil Teorisi, 105.
Güney Anadolu, 105.
Güney Yunanistan, 51.
Güreş, 136, 137, 192, - Bayramı, 192, - müsabakaları, 192.
Güreşçi gençler, 192.
Güt kitabı, 92.

Haber, 138, 198.
Haberleşme, 77, 126.
Habeşistan, 55.
Hacer Hanım (Adana Kız Sanat Enstitüsü Direktörü), 105.
Hak, 69, 198, 235.
Hakem, 140.
Hâkim, 198, 264, 269, 278.
Hâkimiyet, 28.
Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 220.
Hakkaniyet, 189.
Hakkı Baha (Selanik Askeri Rüştiyesi Muallimi, Bursalı), 24, 25, 27, 28.
Hakkı Tarık Us (Basın Kurumu Başkanı), 311.
Halide Edip Adıvar, 157, 158.
Halil Aksoy (Zonguldak Valisi, Zonguldak Cumhuriyet Halk Partisi Başkanı), 252.
Halk, 31, 34, 68, 69, 72, 78, 81, 82, 90, 94, 96, 98, 99, 101-104, 111, 119,

128, 130, 138, 151, 156-159, 165-170, 173, 186, 209, 220, 221, 238, 250, 252, 260, 266, 270-272, 284, 287, 289, 292, 316, 317, - hatibi, 27, - hükümeti, 78, -ın menfaatı, 78, - kurumları, 248, - kütlesi, 90, - türküleri, 103.
Halk Bankası, 316.
Halkevi, 32, 85, 90, 94, 95, 98, 101-103, 127, 128, 170, 185, 186, 192, 238.
Hamam, 162.
Hamdi Arpağ (Türkiye Almanya Büyükelçisi), 43.
Hamdi Selçuk (İskenderun Halkevi Reisi), 238.
Hamdullah Suphi Tanrıöver (Bükreş Elçisi), 66.
Hammadde, 74, 317.
Hammaddeler vergisi, 78.
Han Ardı, 222.
Hançer, 101.
Handatlas, 57.
Hanedan, 161, 178.
Harbiye İdmanyurdu, 192.
Harekât, 36, 37, 55.
Harf İnkılabı, 248, 249.
Harfler, 39, 249.
Harici (Dış), - politika, 56, 65, 279, - siyaset, 81, 82, 319, - ticaret, 74, - ticaret politikası, 75, 316.
Hariciye Protokol Şefi, 46.
Harita, 32, 57, 124, 163, 197, 198.
Harman makineleri, 74.
Harp bkz. Savaş.
Harp Akademisi, 21.
Harp Okulu Marşı, 102.
Harun Kocacan (Darüşşafaka Mezunları Başkanı), 208.
Hasan Bey (Erkânıharbiye Miralayı), 23, 24.
Hasan Reşit Tankut (Profesör), 32, 109.
Hasan Rıza Soyak (Riyaseticumhur Umumi Kâtibi), 59, 70, 91, 92, 124, 125, 220, 222, 231, 238, 264, 266-269, 276, 277, 279, 302, 304.
Hasan Rıza Temelli, 267.
Hassa, 239.
Hasta, 201, 276, 280, 302, -lık, 24, 74, 200, 219, 231, 277-279, 294, 304, 329.
Hastane, 24.
Haşem Attasi (Suriye Reisicumhuru), 213.
Hatay (Sancak), 70, 115, 121-123, 322, - devlet reisliği, 264, - devleti, 238, 263, 320, - halkı, 81, 270, 271, -'ın yeni rejimi, 114, 115, - kabinesi, 271, -lı ırktaşlar, 114, -lılar, 115, 238, - meselesi, 69, 240, 320, - milli meselesi, 240, - rejimi, 81, - toprakları, 239, - Türkleri, 115, - Türklüğü, 115, - valisi, 238.
Hatay Erkinlik Cemiyeti, 71.
Hatay Millet Meclisi, 263, 264, 270, 320, 322.
Hati yazıları, 39.
Hatice Hanım (Öğretmen), 105.
Hatip, 27.
Hava, - kuvvetleri, 80, - ordusu, 306, - programı, 319, - sanayii, 80, - yolları, 77.
Hayat pahalılığı, 75.
Hayrullah Diker (Prof. Dr.), 295, 304, 329, 333.
Hayvan, 197, - vergisi, 78, 317.
Hazar Gölü, 96.
Hazarbaba Tepesi, 96.
Hazine, 79, 106, 221.
Hekosların göçü, 31
Hendese bkz. Geometri.
Hereke seccadesi, 58.
Heyeti Sıhhiye, 24.
Heykel, 137.
Hikmet Bayur, 109.
Hilafet, 139.
Hilmi Bey (Doktor), 109.

Hilmi Erdim (İzmir Erkek Lisesi Direktörü), 290.
Hilmi Uran (Adliye Vekili), 269.
Hipodrom, 221.
Hirohito (Japonya İmparatoru), 83, 217, 322.
Hisse senetleri, 78, 267.
Hitit, - dokümanları, 191, -ler, 191, - medeniyeti, 190.
Hitler, Adolf (Almanya Başkanı ve Başbakanı), 43, 83, 167, 215, 278, 323.
Hollanda, - Kraliçesi, 178, 274, - Krallığı, 206, - milleti, 274, - Prensesi, 178.
Horthy, Nagybanya (Macaristan Kral Naibi, Amiral), 45, 84, 232, 254, 323.
Horthy, Stephan (General), 45.
Hozat Deresi, 102.
Hukuk, 54, - mahkemesi, 268.
Hukukçu, 138.
Hulusi Alataş (Aydın Mebusu), 62.
Hulusi Fuat Tugay (Hariciye Vekâleti Siyasi Müşaviri, Ortaelçi), 184.
Hulusi Gökmen (Avukat), 175.
Hükümdar, 46, 47, 213, 226, 227.
Hükümet, 32, 33, 35, 40, 46, 47, 51, 64, 66, 68, 77, 78, 80-83, 94, 115, 121, 122, 124, 139, 168, 176, 183, 206, 214, 231, 239, 263, 277, 278, 288, 292, 305, 319, 320, - erkânı, 37, 88, 90, 165, 166, - konağı, 99, 158, - programı, 86, 88, - teşkilatı, 82.
Hükümet Sokağı, 222.
Hükümetçilik, 72.
Hür, 26, 76.
Hürriyet ve Vatan Cemiyeti, 21.
Hürriyet, 21, 27-29, 72, 315.
Hüseyin Haşim Tiryakioğlu (Afyonkarahisar Belediye Reisi), 260.
Hüsrev Bey (Topçu Subayı), 25.
Hüsrev Sami Kızıldoğan (Selanik Askeri Rüştiyesi Tarih ve Edebiyat Muallimi), 24, 28.
Iğdır, 75.
Irak, 48, 81, 83, 100, 120, 122, 322, - Kralı, 195, - milleti, 195.
Irk, 121, -taşlar, 114.
Islahat programı, 79.

İbrahim Necmi Dilmen (Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri), 107, 243, 280, 282, 312.
İcra daireleri, 73.
İçişleri memurları, 78.
İdeal, 21, 80, 221.
İdeoloji, 79.
İhracat, 79, - malları, 75, 316.
İhracatçılar, 75.
İhtilal, 22, 26-29, 69, 120, 127, - hareketi, 26, - komitesi, 25.
İhtilalci, 22.
İkinci dört yıllık plan, 276.
İktisadi, - hayat, 110, - kıymet, 102, - plan, 276, 277, - teşekkül, 316, - vaziyet, 94.
İktisat, 61, 62, 320, - tarihi, 110.
İleri hükümetçilik, 72.
İlim, 39, 40, - âlemi, 39, - çalışmaları, 190, - dünyası, 39, 80, 136, - ışıkları, 79, - işleri, 191, - kafilesi, 156, - kurumu, 80, -ler tarihi, 110, - müesseseleri, 79.
İlkokul (İlkmektep), 79, 97.
İlmi, - araştırma, 76, - makale, 58, - malumat, 190, - mevzu, 31, - vesika, 103.
İlyas Sami, 67.
İmar, 316, - işleri, 77, 314, - planı, 155.
İmparator, 83, 217, 322, -luk, 120, 122, 139, 175, 191, 224, 230.
İncil, 191.
İngiliz, 69, 70, - dergisi, 58, - gemileri, 54, -ler, 122, 276.
İngilizce, 190.
İngiltere, 48, 49, 54, 55, 58, 65, 82, 277, 279, - hükümeti, 320, - Kralı,

224, 230, 233, 273, - Kraliçesi, 233, - Maslahatgüzarı, 224.
İnhisarlar İdaresi (Tekel), 318.
İnkılap, 22, 24-26, 28, 56, 59, 79, 127, 157, 158, 167, 248, 249, 292, 315, - arkadaşları, 22, 56, - hareketi, 26, - hayatı, 175, - ideali, 21, - prensipleri, 292, - sözü, 25, - tarihi, 158.
İnkılapçılık, 24, 73.
İnönü İstasyonu, 156.
İnsan Hakları Beyannamesi, 69.
İnsanlık, 95, 106, 121, - âlemi, 120, - kültürü, 39, - tarihi, 306.
İnşaat, 77, 90, 94, 100, 101, 154, 289, 315, 317, - siyaseti, 77.
İnzibat, - kuvvetleri, 320, - memurları, 21, 22.
İplik fabrikası, 94.
İptila, 190, 191.
İran, 48, 81, 83, 100, 194, 322, - demiryolu, 253, - devleti, 194, - milleti, 194, 253, - Şehinşahı, 202, 226, 253, - transit yolu, 77, - Veliahtı, 227.
İskele, 27.
İskender Paşa (Sıhhiye Reisi), 24.
İskenderun, - halkı, 238, - Halkevi, 238.
İslam, - âlemi, 120, - devleti, 121, - dünyası, 120, - hilafeti, 139.
İslamiyet, 125.
İsmail Gürel, 95.
İsmail Hakkı Kavalalı, 109.
İsmail Kunter (Beyoğlu 6. Noteri), 267-269.
İsmail Müştak Mayakon, 67, 101-103, 106, 109, 167, 197.
İsmet İnönü (Başvekil, General, Malatya Saylavı), 31, 33, 56, 59, 60, 62, 143, 188, 266, 267, 283, - Hükümeti, 33.
İsmet İnönü Kız Enstitüsü, 104.
İspanya, 83, - hadiseleri, 81, - milli bayramı, 204.
İstanbul, 23, 24, 62, 71, 77, 124, 138, 139, 148, 164, 181, 185, 192, 198, 205, 218, 219, 228, 231, 234, 235, 240, 247, 248, 250, 256, 257, 268, 269, 281, 287, 292, 294-304, 311, 313, 317, 324, 329-333, - Belediye Meclisi, 325, - Belediye Reisi, 284, - halkı, 34, - hükümeti, 139, -lular, 287, -'un imar planı, 155, -'un kurtuluş bayramı, 34, -'un kurtuluş günü, 287, - Valisi, 157, 284, 313.
İstanbul Radyosu, 280.
İstanbul Üniversitesi, 79, 197, 318.
İstasyon, 33, 77, 90, 91, 94, 98, 99, 102-105, 107, 156, 157, 159, 239.
İstatistik müdürü, 126.
İstibdat, 22, 26, 28, - devri, 21.
İstihkâm, 51.
İstiklal müdafaası, 128.
İstiklal Savaşı, 292.
İstila, 138, 158, 168, 191, 306.
İstilacı, 169, -lar, 191.
İsviçre, 150, - Elçisi, 150, Elçisi eşi, 150.
İsviçre Medeni Kanunu, 198.
İsyan ateşi, 27.
İş Bankası, 94, 220, 266, 267.
İş, - hacmi, 94, - programı, 86, - vasıtaları, 74.
İşçi, 33, - evleri, 90.
İşgal, 157, 239, 320.
İşkence, 28.
İtalya, 54, 83, 136, 278, - gemileri, 54, - hükümeti, 320, - Kralı, 89, 322.
İtalya'da Etrüskler Devrinde Ekonomi, 150.
İtalyan lügatları, 126.
İttifak, 48, 65, 66, 188, 319, - antlaşması, 54, - siyaseti, 65.
İttihat ve Terakki bkz. Vatan ve Hürriyet.
İzci, 91, 94, 104, -ler, 90.
İzmir, 59, 60, 62, 192, 314, - Belediyesi, 247, -'in kurtuluş bayramı, 272, -liler, 247, 272.
İzmir Enternasyonal Fuarı, 247, 250.

İzmir Erkek Lisesi, 290.
İzmit, 158, - İstasyonu, 157, - Kâğıt Fabrikası, 157, - Valisi, 157.
İzzettin Çalışlar (Ordu Müfettişi, Orgeneral), 37.

Japon pijaması, 25.
Japonya, 83, 322, 323, İmparatoru, 217.
Jorj, II. (Yunanistan Kralı), 46, 47, 56, 58.
Journal de Genève, 197.
Juliana (Hollanda Prensesi), 178.

Kâbil, 42, 67, 225, 291, 322.
Kabine, 271, - buhranı, 56.
Kabotaj hakkının alınması, 235.
Kadın, 33, 102, 128, 158, 198, - hâkim, 198, -lar, 106, - mebus, 198.
Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, 198.
Kâğıt Fabrikası, 157.
Kahire, 161, 182, 227.
Kahve, 27.
Kale, 51, 52, 99, 102.
Kalinin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Merkezi İcra Komitesi Başkanı), 84, 87, 323.
Kalkınma savaşı, 72, 79, 82.
Kalkınma, 76, 77, 82, 155, 314-316.
Kâmil Berk, 329, 333.
Kamutay bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi.
Kanun, 75, 79, 198, 221, 269, 314-318, - hükümleri, 268, - kaidesi, 24, -lar, 72, 73, 220, 222, 268, - tasarısı, 314.
Kanuni, 23, - şekil, 267, - tedbir, 74, 315.
Kaplıca, 304, -lar, 162, 173.
Kara, - ordusu, 306, - ticaret kanunları, 73.
Karabük demir çelik sanayii, 76.
Karadeniz, 51, 81, 316.
Karageorgeviç, Paul (Yugoslavya Prensi), 84, 146, 180, 212, 323.
Karagöz perdesi, 68.
Karayolu inşaatı, 77.
Karpiç Lokantası, 119.
Kasaba, 32, 102.
Kastamonu, 61, 192.
Kaunas, 187.
Kavimler, 79.
Kayseri, 61, - fabrikası, 33.
Kazı, 58, 80, 197, 318, - işleri, 280.
Kâzım Dirik (General, Trakya Umumi Müfettişi), 111, 165.
Kâzım Orbay, 53, 01, 102.
Kâzım Özalp (General, Balıkesir Mebusu), 62, 154.
Kemal Öz (İzmit Belediye Reisi), 157, 158.
Kemal Ünal, 148, 149.
Kemal Zaim Sunel (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti Kongre Mümessili), 237.
Kemalizm devri, 155.
Kenar, 91.
Keşker taşı, 96.
Kılıç, 23, 198.
Kırklareli, 51.
Kırşehir, 315, - depremi, 207, 213.
Kız, 91, 171, 227, 241, - kardeş, 267, -lar, 105.
Kız Lisesi, 102.
Kız Sanat Enstitüsü, 104.
Kızılay Cemiyeti, 131, 315.
Kitabeler, 197.
Kitabevi, 201.
Kitap, 38, 58, 82, 91, 92, 126, 140, 148, 163, 201, -lar, 280, 318, - siparişi, 201.
Kitapların dogmaları, 82.
Klasik Osmanlı musikisi, 148.
Kocaeli, 61.
Koma, 302, 333.
Komite, 25.
Konferans, 54, 103, 110, 124, 125, 150, 163, 164, 190, 191, 205, 280.

Kongre, 80, 90, 91, 110, 117, 124, 133, 163, 208, 229, 237, 311.
Konservatuvar, 80.
Konsey, 49, 115, 198.
Konya, 61, 192.
Kooperatif, 75, 316.
Kooperatifçilik Cemiyeti, 237.
Korbuklar, 105.
Koşut, 91.
Köken, 190, 197, - birliği, 164.
Kökler, 190.
Köle, 122.
Kömür, - havzası, 77, - ürctimi, 76, 276, 277.
Köprü, 317, - inşaatı, 77.
Köseivanof (Bulgar Başvekili), 320.
Köşk, 46, 99, 158, 173, 174, 191, 197, 220-222, 267.
Köy, 137, 172, - kalkınması, 315, -ler, 47, 315.
Köylü, 47, 74, 158, 315, - çocuk, 136, - hayatı, 164, -ler, 38, 165.
Kral, 30, 41, 42, 44-47, 52, 53, 56, 58, 64, 66, 83, 84, 89, 93, 112, 135, 144, 145, 152, 153, 179, 182-184, 195, 207, 211, 213, 218, 219, 224-227, 230, 233, 241, 244-246, 251, 258, 265, 273, 285, 291, 293, 322, 323, - ailesi, 211, - hanedanı, 161, -lık, 84, 146, 179, 180, 184, 206, 232, 241, 254, -lık bandırası, 218, -lık yatı, 218.
Kraliçe, 178, 206, 233, 244, 245, 274.
Kraliyet, 212, - ailesi, 233, - hanedanı, 178.
Kravat, 67.
Kredi, 76, 94, 276, 277, 316, 320, - anlaşması, 277, 320, - kooperatifleri, 316.
Kseivanof, 50.
Kule kahveleri, 27.
Kuleli İdadisi, 23.
Kulüpler, 192.
Kupa, 192.
Kurşunlu Hamam, 162.
Kurtuluş, 28, 111, 127, 128, 151, 260, - bayramı, 272, 34, - günü, 287, - tarihi, 28.
Kurtuluş Savaşı, 138.
Kustas, 57.
Kuşatma, 164.
Küçük Anlaşma (Antant), 48, 49, 65, - Devletleri, 48.
Küçük Asya, 191.
Küçük, - esnaf, 76, - sanatlar, 316.
Kültür, 38, 39, 79, 103, 126, 188, 318, - birliği, 79, - bölgesi, 79, - çalışmaları, 185, - hayatı, 318, - müeseseleri, 79, 248, - sahası, 186, 249, - seviyesi, 73, - şehri, 79.
Kültürel, - imkânlar, 79, - insanlar, 67, - savaş, 81, - vazife, 80, - yakınlık, 80.
Kütahya, 269, 277, - elektrik santralı, 276.
Kütüphane, 102, 201.

La Haye (Lahey), 178, 274.
La Turquie Kémaliste, 124.
Latin harfleri, 39.
Lebibe Seymen Özevren, 105.
Lebrun, Albert (Fransa Cumhurbaşkanı), 83, 242, 322.
Lembet, 27.
Leopold, III. (Belçika Kralı), 83, 93, 179, 322.
Liberte Orientale Paul Geuthner, 201.
Likör, 105.
Liman, 21, 50, 54, 55, - işleri, 76.
Lin Sen (Çin Cumhuriyeti Hükümet Reisi), 35, 83, 288.
Lisan, 121.
Lise, 90, 102, 290.
Litvanya, 84, - milli bayramı, 187.
Lois, XIV. (Fransız General), 164.
Lokanta, 119.
Lokomotif, 90.
Londra, 224, 230, 273.
Loraine, Percy (İngiliz Büyükelçi), 69, 70.

Lügat, 126, - kitabı, 148.
Lyon, 110.

Maarif, 61, 62, 90-92.
Macar, - köylü hayatı, 164, -lar, 164, - milleti, 232, 254.
Macaristan, 65, 84, 323, - Kralı, 45, - Krallığı, 232, 254.
Maç, 59.
Maden, 96, - arama, 76, 316, -cilik, 76, - işletme, 76, - işletmeleri, 316, -ler, 106, - ocakları, 106, - programı, 316, - tetkik işleri, 316.
Maden Teknik Arama Dairesi, 76.
Mahir Bey (Selanik Muallim Mektebi Müdürü), 24.
Mahkeme, 198, 267, 269.
Mahkûm, 157.
Mahkûmiyet, 138.
Mahmut Hendek (24. Fırka Kumandanı), 138.
Majino (Fransa Harbiye Nazırı), 167, - hattı, 167.
Makale, 58.
Makbule Atadan (Boysan), 155, 266, 267, 269.
Makedonya, 21, 24, 26-28, -lılar, 48, - teşkilatı, 25.
Maket, 155.
Makine, 32, 33, 74, 76, 171, 316, 317.
Malatya, 59-62, 77, 94, 96, 283, - Belediye Reisi, 94, - Halkevi, 94.
Mali, - hayat, 78, - hülyalar, 50, - itibar, 320, - kıymet, 102, - kontrol, 75, - monopol, 79, - sermaye, 78, - tekel (monopol), 318.
Maliye, 61, 277, - memurları, 78.
Manastır, 23, - İdadisi, 23.
Manevra sahası, 31
Manevra sahası, 33
Manevra, 36-38, 40, 52, 55, 65, 80, 140, - kabiliyeti, 167, -lar, 255, 319.
Manisa, 203.
Mardin, 61.
Mari (Romanya Valide Kraliçesi), 244.
Marie (Romanya Valide Kraliçesi), 245.
Marmara Köşkü, 220-222.
Marş, 102, 166.
Martel (Suriye Fevkalade Komiseri), 115.
Martinez, Maximiliano Hernandez (Salvador Cumhurbaşkanı), 84, 323
Matbaa, 220, 221.
Matbuat bkz. Basın.
Matbuat Cemiyeti bkz. Basın Kurumu.
Matematik, 90, 105, - öğretmeni, 91, - terimleri listesi, 91, 92, - terimleri, 97.
Maya yazıları, 39, 201.
Maya Yazısının Çözümü ve Metinlerin Çevirisi, 201.
Mebus bkz. Milletvekili.
Meclis, 40, 61, 62, 67, 70, 72, 76, 124, 127, 155, 179, 188, 198, 203, 234, 263, 264, 270, 277, 286, 309, 314-316, 320, 324-326, 328.
Medeni, 122, 136, - durumlar, 125, - halk, 95, - ihtiyaç, 173, - insan, 67, - kanun, 198, - karakter, 292, - memleket, 67, - millet, 79, 120, - yükseklik, 173.
Medeniyet, 31, 58, 72, 77, 106, 125, 126, 191, 198, 306, - kaynakları, 190.
Medrese dili, 103.
Mehmet Ali Kâğıtçı (İzmit Kâğıt Fabrikası Direktörü), 157.
Mehmet Bey (Elazığlı), 103.
Mehmet Kâmil Berk (Dr.), 295, 304.
Mehmet Somer (Kütahya Mebusu), 269.
Meksika, 84, 323, 275, - Cumhurbaşkanı, 275, - milli bayramı, 275.
Mektep bkz. Okul.
Mektup, 22, 43, 109, 124-126, 150, 154, 160, 163, 173, 174, 183, 184, 200, 221, 231.

Meliha Tunalı Selimoğlu, 105.
Memduha Hanım, 105.
Memleket, 26-29, 40, 43, 47-49, 51, 55, 57, 65-67, 70, 72, 74, 75, 78-80, 82, 94, 97, 103, 104, 106, 119, 123, 138, 139, 156, 168, 169, 192, 198, 218, 219, 226, 227, 248, 251, 276, 278, 279, 292, 306, 314-318, 320, 321, - büyükleri, 32, - davaları, 79, - ekonomisi, 78, -in imarı, 316, -in kalkınması, 316, - işleri, 198, 277, 278, - sanayii, 317.
Memur, 21, 22, 78, 94, -lar, 95.
Memuriyet, 139.
Mensucat Fabrikası, 104.
Merinos, 171, - ipliği sergisi, 171, - yetiştiricileri, 171.
Merinos Fabrikası, 167, 169, 170, 172, 177.
Mersin, 104, 105, 223.
Meşhut Cürümler Kanunu, 73, 315.
Meşru müdafaa, 52.
Metaksas, İoannis (Yunanistan Başbakanı, Hariciye Nazırı, General), 46, 47, 49 52-58, 84, 167, 188, 189, 191, 214, 323, 319.
Metaksas, Madam, 58.
Mezarlar, 67.
Mısır, 21, 31, 84, 323, - devleti, 320, - Kralı, 161, 182, 226, 227, -lılar, 31, - Prensesi, 226, - yazıları, 39.
Miklas, Wilhelm (Avusturya Cumhurbaşkanı), 83.
Millet, 23, 26, 28, 35, 40, 42, 43, 47, 48, 57, 59, 61-64, 66-70, 72, 73, 79-82, 87, 88, 102, 109, 110, 115, 121, 122, 127, 128, 135, 137-139, 143, 152, 153, 155, 158, 165, 167-169, 173, 176, 179, 188-191, 194-199, 203, 213-216, 218, 225, 232, 234, 236, 242, 244, 246, 249, 253-255, 258, 263-265, 271, 274, 277, 286, 288, 291, 292, 306, 309, 314, 316, 318, 320, 324, 328, -in emeği, 75, -ler, 65, 119, 136, 278, -ler tarihi, 82, -lerin temsilcileri, 120, - meclisi, 270, - mevcudiyeti, 120, - temsilcileri, 119, - ordusu, 137, - parası, 167, - üretimi, 75.
Milletler Cemiyeti (Cemiyeti Akvam), 52, 81, 115, 179, 238, - Konseyi, 115.
Milletlerarası (Arsıulusal, Uluslararası), 78, - dostluklar, 65, - durum, 219, - emek birliği, 81, - hadise, 40, - karşılaşma, 136, - meseleler, 65, - münasebetler, 82, - taahhütler, 52, - toplantı, 318, - vaziyet, 51, 82.
Milletvekili (Mebus, Saylav), 21, 31, 59-62, 67, 72-75, 77, 82, 90, 101, 104, 138, 155, 165, 167, 179, 191, 192, 198, 203, 264, 267-269, 314-316, 319.
Milli, - başarılar, 77, - bayram, 35, 63, 187, 204, 215, 216, 218, 236, 242, 275, - dava, 67, 68, 75, 81, 139, 320, - devlet, 139, - disiplin, 81, - ekonomi, 315, - ekonomi, 74, - ekonomik kalkınma, 77, - faaliyet, 78, - gün, 305, - hükümet, 139, - ihtiyaç, 170, - işler, 77, - kahramanlık, 76, - kuvvet, 239, - mesele, 73, 240, - meydanlar, 68, - mücadele, 157, 158, 169, 171, - mücadele devri, 138, - müdafaa, 61, 62, - para, 317, - sevinç, 170, - spor, 136, 192, - tarih, 28, - terbiye, 80, - Türk müziği, 128, - ülkü, 76, - üretim, 78, - valorizasyon, 79, - varlık, 80, - vazife, 125, 138, - vicdan, 191, - Yunan bayramı, 196.
Milliyetperverlik, 125.
Mim Kemal Öke (Prof.), 295, 304, 329, 333.
Mimari hususiyetler, 99.
Mimarlar, 39.
Miskinlik, 120.
Mithat Altıok (Diyarbakır Valisi), 97.
Moda dersi, 105.

Modern, - bina, 95, - çalışma, 113, - insan, 122, - kültür, 318, - musiki, 95, - silah, 37, 306, - usul, 67, - üniversite, 79, - zihniyet, 173.
Montrö, 320.
Morgan (İngiltere Maslahatgüzarı), 224.
Moscicki, Ignace (Polonya Cumhurbaşkanı), 84, 216, 323.
Moug, 58.
Muallim bkz. Öğretmen.
Muamele vergisi, 317.
Muammer Eriş (İş Bankası Genel Direktörü), 94.
Muayene, 24, 197, 231, 294.
Muğla, 62.
Muhabir, 189, 247.
Muhafız gücü, 192.
Muhalefet, 56.
Muhammed Zahir Han (Afganistan Kralı), 42, 83, 213, 225, 291, 322.
Muharebe, 40, 122, - sahası, 137.
Muhariplik, 127.
Muhittin Üstündağ (İstanbul Valisi, İstanbul Belediye Reisi), 85, 284, 287, 313, 325.
Muhtar, 172.
Muhterem Altıok, 97.
Mukaddes Hanım, 171.
Mukaddes, silah, 25, - tabanca, 21.
Murat Suyu, 102.
Mussolini, 278.
Mustafa Bey (Doktor Mustafa), 21, 26.
Mustafa Bey (Elazığlı), 103.
Mustafa Necip (Piyade mülazımı), 28.
Muvazene vergisi, 78.
Muzaffer Göker, 109, 163.
Müfreze, 239.
Mühendis, 190, -ler, 39, 94.
Mülkiye Mektebi, 116.
Münir Hayri Egeli, 221.
Müsabaka, 192.
Müslüman, 121, - milletler, 190.
Müsteşrik (Şarkiyatçı) 191.
Müşiriyet makamı, 24.
Mütareke seneleri, 277, 278.
Müttefik, - devletler, 81, 188, - gazeteciler, 189, -ler, 52.
Müzakere, 238.
Müze, 154.
Müzik (Musiki), 25, 33, 80, 95, 102, 128, 148, - bilginleri, 148, - hadiseleri, 149, - parçaları, 148.

Nafi Atuf Kansu (Erzurum Mebusu), 61.
Nail Bey, 105.
Naim Hazım Ülkü Onat, 119.
Nakliyat, 50.
Nakliye, 317, - vasıtaları, 76, 317.
Namık Kemal, 101.
Namus, 24, 121, -lu, 23, - meselesi, 122, 123, - sözü, 139.
Namuskârane, 141.
Nankin, 35.
Nasihat Heyeti, 138, 139.
Nâzım Erken (Sivas Lisesi Matematik Öğretmeni), 91.
Nazi, 198.
Nazilli, 31, - Halkevi, 32, - halkı, 32, - istasyonu, 33.
Nazilli Sümerbank Fabrikası, 32
Nazmi Türker (Sivas Valisi), 90, 91.
Nebile Hanım, 266.
Necip Ali Küçüka (Denizli Mebusu), 61.
Nefer, 21, 239.
Neolitikler, 198.
Neşet Kiper (Bursa Belediye Reisi), 170, 173.
Neşet Ömer İrdelp (İstanbul Mebusu, Prof. Dr.), 109, 268, 269, 295, 302, 304, 329, 333.
Neuilly Antlaşması, 52.
Nevzat Tandoğan (Ankara Valisi, CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı), 130, 220-222, 326.

Nihat Reşat Belger (Doktor), 295, 304, 329, 333.
Nikola (Yugoslavya Prensi), 180.
Nimet Beller (Moda öğretmeni), 105.
Nizam kaidesi, 24.
Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, 167.
Nobilis (Yunan Binbaşı), 57.
Noter, 268, - mevcudu, 269.
Noterlik Kanunu, 269.
Numan Menemencioğlu (Gaziantep Mebusu), 61.
Nurhan Altıok, 97, 98.
Nurullah Sümer (Sümerbank Umum Müdürü), 33, 170.
Nusaybin, 77.
Nutuk, 138.
Nüfus, - işleri, 315, - kanunu, 315, - yoğunluğu, 74.
Nyon Konferansı, 54.

Okul (Mektep), 22, 23, 26, 38, 105, 116, 138, 140, 156, 157, 200, - çocukları, 102, -lar, 90, 91, 101, 318, -lular, 90, 94, 103, 166, 170.
19 Mayıs Bayramı, 223, - spor gösterileri, 136.
Opera, 69.
Ordu, 21, 27, 40, 50, 51, 55, 56, 64, 69, 80, 81, 122, 127, 128, 136, 137, 140, 157, 167, 255, 256, 306, 308, 318, 319, -lar, 52, -ların talim ve terbiye programı, - manevraları, 37, - erkânıharbiye dairesi, 23.
Orduevi, 95.
Orhangazi, 165.
Orhon yazıları, 39.
Orman Çiftliği, 222.
Orman, 26, 136, - serveti, 74.
Orta Anadolu, 315.
Orta Asya, 57, 58, 91, 197.
Orta Avrupa, 49, 164.
Oryantalist, 191.
Osman Bey (Elazığlı), 103.
Osmanlı, - devletinin ekonomi tarihi, 110, - devri ekonomisi, 126, - edebiyatı, 103, -
İmparatorluğu, 122, 139, -lar, 125, 197, - musikisi, 148, - Padişahı, 139, - tarihi, 110, 124, - tarihi ekonomisi, 163, - tarihi haritaları, 124, - Türkleri, 125.
Otel Termal, 124, 160, 164.
Otel, 160, 164, 168, 173, 174, 221, 222.
Otomobil, 90, 94, 98, 104, 105, 107, 149, 166, 169.
Otoray, 33.
30 Ağustos Zafer Bayramı, 256, 257, 260, 261.
Oy, 292.
Oymak, 91.
Oyunlar, 148.

Öğrenci, 24, 38, 91, 105, 125, 191, -ler, 231.
Öğretim ocağı, 318.
Öğretmen (Muallim), 24, 27, 90, 91, 101, 102, 105, 191, - adayları, 193, - ihtiyacı, 80.
Ömer Beygo (Sivas Lisesi Müdürü), 90, 91.
Ömer L. Örnekol, 91.
Ömer Lütfü Sugon (Sümerbank Merinos Fabrikası Müdürü), 170.
Ömer Naci Bey, 24, 27, 28.
Özel idare, 72.

Padişah, 22, 28, 139, -lar köşkü, 158.
Pamuk, 32, 33, 94.
Papadakis, 57
Para, 78, 167, 173, 197, 221, 266, 267, 276, 317, - meselesi, 276.
Paralel, 91, 98.
Paris, 54, 123-126, 160, 163, 164, 201, 239, 242, - büyükelçiliği, 201.
Paris Üniversitesi, 125.
Parti, 69, 82, 90, 101, 104, 116, 130, 151, 157, 166, 170, 186, 220, 221,

252, 266, 269, 287, 292, - programı, 126.
Paul (Pol) (Yunanistan Prensi), 41, 152, 241.
Payas, 239.
Payitaht, 191.
Peçe, 198.
Persler, 125.
Pertek, - Halkevi, 102, - Kalesi, 102, - Köprüsü, 101, 102.
Petrol vergisi, 78.
Pierre, II. (Yugoslavya Kralı), 245, 265.
Pire, 21, 22.
Pirî Reis haritası, 124.
Pittard, Eugène (Profesör), 110, 124-126, 163, 197.
Pittard, Helene (Noelle Roger), 124, 197.
Piyade, 21, 28, 318.
Piyasa, 75.
Piyes, 221.
Plak, 148.
Plan, 276, 277, 316.
Polis memurları, 21.
Politika, 56, 65, 68, 73, 75, 78, 238, 278, 279, 316, 320.
Polonya, 84, 323, - milleti, 216, - milli bayramı, 216, - Reisicumhuru, 216.
Ponsot, Henri (Fransız Büyükelçi), 70, 120, 239.
Posta, 288, - işleri, 77.
Posta-Telgraf-Telefon, 77.
Prag, 41, 84, 134, 146, 152, 178, 180, 212, 241, 273, 323.
Prenses, 178, 226, 227.
Prensip, 32, 33, -ler, 292.
Program, 32, 79, 80, 82, 86, 88, 91, 105, 109, 110, 115, 126, 137, 292, 314, 316, 317, 319, -lı, 315.
Proje 101.
Prost, 155.
Protokol şefi, 46.
Psikoloji, 140.
Pulluk, 74.
Pythagoras teoremi, 91.

Radyo, 164, 280, - istasyonu, 77, - merkezi stüdyosu, 317.
Rafael (Yunanistan Ankara Ortaelçisi), 46.
Rana Tarhan (İstanbul Mebusu), 62.
Rapor, 24, 157.
Rasih Nuri İleri, 279.
Razi Bey (Devlet Demiryolları İnşaat Reisi), 100.
Refah, 30, 41, 43, 44, 63, 72, 76, 78, 83, 87, 89, 93, 134, 135, 144-146, 152, 153, 161, 182, 183, 187, 194-196, 215-218, 224, 225, 230, 232, 236, 238, 241, 242, 246, 253, 254, 258, 264, 265, 275, 285, 288, 291, 293, 305, 322.
Refet Canıtez, 286, 328.
Refik Saydam (CHP Genel Sekreteri), 269.
Rejim, 74, 79, 81, 114, 115, 156, 315, 316, 318.
Resim, 43, 58, 107, 125, 126, 163, 164, 171, - galerisi, 80.
Resmi teşkilat temsilcileri, 90.
Rıhtım, 27.
Rıza Erten (Mardin Mebusu), 61.
Rıza Nur, 138.
Rıza Şah Pehlevi (İran Şehinşahı), 83, 194, 202, 226, 227, 253, 322.
Risale, 155.
Riyazi terimler, 90.
Roger, Noelle bkz. Pittard, Helene.
Roma, 89.
Romancı, 158.
Romanos, 57.
Romanya, 44, 48, 49, 64-66, - delegesi, 190, - devleti, 70, - Erkânıharbiye Reisi, 70, - Kralı, 44, 64, 144, 218, 244, 251, 293, - Kraliçesi, 244, 245, - kuvvetleri, 65, - milleti, 70, - milli bayramı, 218, - ordusu, 65.

Romen (Rumen), - gazetesi, 190, - hükümeti, 64, -ler, 48, - milleti, 64, 190, 218, 244, - temsilciler, 218, - yatı, 218.
Roosevelt, Franklin D. (Amerika Reisicumhuru), 83, 236, 322.
Rukiye Hanım, 266.
Rumeli, 28.
Rus Sovyet Hükümeti, 278.
Rusya, 49, 65, 82.
Ruşen Eşref Ünaydın (Türkiye Atina Ortaelçisi), 46, 47, 53, 56, 69, 214.

Saadet Uslu, 90.
Saban, 106.
Sabiha Gökçen, 105, 156, 200, 266.
Sabit Bey (Korgeneral), 166.
Sadabad Paktı, 69, 81, 320.
Sadrazam, 69.
Sadrettin Bey (İskenderun Halkevi Üyesi), 238.
Sadri Maksudi, 109.
Saffet Arıkan (Maarif Vekili, Erzincan Mebusu), 62, 90, 92, 124, 126, 128, 163, 249.
Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti, 73.
Sağlık, 294-304, 315, 329, 332, 331.
Sahil, 53, -ler, 55.
Sahne, 80, 102.
Saint-Étienne Bayramı, 254.
Sakarya, 276, - Nehri, 277.
Salahattin Yargı (Kocaeli Mebusu), 61.
Saldıray, 154.
Saldırı politikası, 278.
Salih Bozok, 59, 220.
Salih Omurtak (General), 239.
Saltanat, 28.
Salvador, 84, 323.
Samimi Uzlaşma Antlaşması, 53.
Samsun, 192.
Sanat, 103, - eserleri, 99, - tarihi, 110, - zümreleri, 156.
Sanatkâr, 148.
Sanayi, 76, 316, 317, - erbabı, 76, 316, 317, - faaliyetleri, 73, - kurumları, 74, - planı, 316, - planlama, 75, - tesisleri, 80.
Sanayi Mektebi, 22.
Sanayileşme, 316.
Sancak bkz. Hatay.
Saray, 155, 218, 231, 238, 268, 269, 280, 282.
Satış kooperatifleri, 75, 316.
Savarona Yatı, 124, 218, 219, 228, 231, 234, 239.
Savaş (Harp), 40, 49, 65, 68, 72, 79, 81, 82, 122, 137, 167, 277, 278, - ihtimali, 40, 46, 64, - gemileri, 54, - hava sanayii, 80, - kabiliyeti, 137, - meydanları, 191, - sanayii tesisleri, 80, - tersanesi, 319.
Savunma, 46.
Saylav bkz. Milletvekili.
Saz, 128.
Seccade, 58.
Seçilme hakkı, 198.
Seçim, 325, -ler, 292, 320.
Seçme hakkı, 198.
Sefa Özler (Seyhan Halkevi Başkanı), 85.
Sekizinci Artırım ve Yerli Malı Haftası, 118.
Selahattin Yargı (Kocaeli Mebusu), 267.
Selanik, 21, 22, 24, 26-29, 48, 53, 319, -li, 27, - limanı, 21, - rıhtımı, 27.
Selanik Anlaşması, 246.
Selanik Askeri Hastahanesi, 24.
Selanik Askeri Rüştiyesi, 23, 24, 27.
Selçuk Bey (Hâkim), 269.
Selçukiler, 197.
Seman Köşkü, 99.
Senet, 78, 267.
Serbest güreş, 192.
Serbest rejim, 32.
Sergi, 80, 171, - evi, 69, 70,
Sermaye, 75, 78, 316.

Sevim Emer Özşahin, 105.
Seyahat, 22, 96, 106-109, 119, 247.
Seyhan (Seyhun), 57, 151, 192, - Halkevi, 85, - mebusları, 104.
Sıhhat, 62, 109, 124, 125, 136, 143, 200, 315, - merkezi, 113.
Sıhhi vaziyet, 294-297, 300, 301, 303, 304, 329-332.
Sıhhiye, 24.
Sınai kurum, 75.
Sınır, 47, 49, 50, 52, 128, 166, 239, -lar, 51, 53, 277, 278, - mukavelesi, 320, - müdafaası, 53, - münasebetleri, 320.
Sırrı Day (Trabzon Mebusu), 61.
Siegfried hattı, 167.
Sigara, 47, 97, 197, 269, 302.
Silah, 25, 55, 65, 76, 128, 306, 318, - arkadaşları, 255, 256, -landırılma, 52, -lanma programı, 80, 319, -lar, 37, -lı hareket, 54.
Silahlanma Kredisi Mukavelesi, 320.
Sinema, 164.
Singeç köprüsü, 101.
Sivas, 77, 138, 172, - garnizonu, 90, - Halkevi, 90.
Sivas Kongresi, 90, 91.
Sivas Lisesi, 90, 91.
Sivil Hava Yolları İdaresi, 77.
Siyasal Bilgiler Okulu, 116.
Siyasal konuşma, 57.
Siyaset 50, 65, 66, 74, 77, 81, 82, 188, 279, 315, 317, 319.
Siyasi, 40, - anlaşmalar, 80, - durum, 70, - hedef, 82, - karakter, 292, - menfaatlar, 66, - münasebetler, 68, - müşavir, 184, - rol, 158, - teşekkül, 136, - vazife, 158, - yazar, 190, - yol, 82, - yükseklik, 173, 176.
Smetona, Anastas (Litvanya Reisicumhuru), 84, 187.
Sofya, 30, 49, 50, 145, 207, 246, 285.
Sonbahar manevraları, 40.
Sorbonne, 150.
Sorgu, 21.
Sosyal, - politika, 73, - savaş, 81, - yardım, 73.
Sosyalist, 323.
Sosyete bkz. Toplum.
Sosyoloji kitapları, 140.
Sosyolojik meseleler, 140.
Sovyet Rusya, 82.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (İttihadı Cumhuriyeti), 48, 84, 278, 279, 320, 323, - dostluğu, 279, - hükümeti, 278, - Merkez İcra Komitesi, 87, - milleti, 278.
Soyungeç Köprüsü, 102.
Sözleşme, 81.
Spor, 33, 76, 137, 192, 318, - esasları, 136, - faaliyetleri, 80, - gösterileri, 136, - hareketleri, 136, - kulüpleri, 192, - töreni, 136.
Stadyum, 59, 192, 221
Stayodinoviç (Yugoslavya Başvekili), 188, 191.
Strathmore (Madam), 233.
Strimon vadisi, 50.
Su, - işleri, 77, - mahsulleri, 76, 316, - siyaseti, 317.
Subay, 22, 25, 26, 37, 48, 57, 69, 140, 191, 306, 319, -lar, 80, 95.
Suç, 314, -lular, 314.
Sulama işleri, 276, 317, - tesisleri, 277.
Sulh hukuk mahkemesi, 269.
Sultan, 26, 29.
Sungeç Köprüsü, 102.
Sur Kapısı, 99.
Suriye, 22, 26, 119-123, 213, - devleti, 120-122, - Fevkalade Komiseri, 115, - halkı, 119, - İslam devleti, 121, -li kardeşlerimiz, 120, -liler, 120-122, - milleti, 120-122, -'nin bağımsızlığı, 123.
Suudi Arabistan, 83, - Kralı, 153, 322.
Sümer Bank, 33, - direktörlüğü, 170.
Sümer, - medeniyeti, 31, - yazıları, 39.
Sümerbank Fabrikası, 32.

Sümerbank Merinos Fabrikası, 169, 170.
Sümerbank Sunğipek Fabrikası, 165.
Süreyya Anderiman (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri), 116, 201, 208.
Süreyya Hidayet Serter (Prof. Dr.), 295, 304, 329, 333.
Sürgün, 122.
Süvari, 69.
Syrovy, Jan (Çekoslovakya Hükümet Naibi, General), 305, 322.

Şair, 27, 103, 157, 158, -ler, 148.
Şakir Ahmet (Doktor), 109.
Şakir Kesebir (Tekirdağ Mebusu), 62, 162, 165, 170, 203.
Şam, 21, 22, 25, 26, 29, 122.
Şapka, 105.
Şark Üniversitesi, 318.
Şarkı, 128.
Şefik Soyer (Bursa Valisi), 166, 167, 170, 177.
Şehir Lokantası, 119.
Şehir, 32, 33, 57, 69, 77, 79, 91, 94-96, 101, 103-105, 122, 149, 155, 156, 158, 165, 166, 170, 175, 192, 197, 247, 260, 287, 317, 326, -cilik, 73.
Şehir Stadı, 192.
Şeker, - sanayii, 316, - vergisi, 78.
Şeref, 70, 115, 120, 128, 129, 140, 141, 165, 169, 266, 306, -li, 122.
Şiir, 128.
Şirket, 173, 174, -ler, 317.
Şose inşaatı, 77.
Şükrü Bey (Elazığlı), 103.
Şükrü Kanatlı (Kurmay Albay), 239.
Şükrü Kaya (CHP Genel Sekreteri, Dahiliye Vekili, Muğla Mebusu), 62, 90, 95, 100, 101, 102, 104, 107, 116, 119, 128, 150, 155, 157, 162, 163, 165, 170, 177, 186, 220, 221, 231, 272.
Şükrü Okan (Amiral), 157.
Şükrü Paşa, 22, 23.
Şükrü Saracoğlu (Hariciye Vekili, İzmir Mebusu), 62, 269.

Taarruz, 49-51, 55, 157, 158, 239.
Tabanca, 21, 25, 28.
Tabip bkz. Doktor.
Tabletler, 197.
Tablo, 101.
Tabur, 140.
Tahir Bey (Selanik Askeri Rüştiyesi Müdürü, Bursalı), 24.
Tahkim, 52.
Tahkimat, 50, 51.
Tahran, 194, 226, 253, - garı, 253.
Tahsil, 266.
Tahsin Coşkun (Kastamonu Mebusu), 61.
Taht, 153, 258.
Takamatsu (Japon Prensi), 323.
Talat Paşa, 122.
Talebe bkz. Öğrenci.
Talim, 137, 239.
Talim ve terbiye programı, 137.
Taptas Hanı, 268, 269.
Tapu, - müdürü, 221, - sicili, 220, 222.
Tarhan Cemal Beriker (Adana Belediye Reisi), 104.
Tarih, 24, 28, 32, 38-40, 57, 77, 82, 96, 105, 110, 122, 124, 125, 128, 141, 149, 157, 158, 163, 175, 188-190, 306, - iptilası, 191, - kitapları, 38, - kongresi, 110, - kurumu, 26, 31, 80, 110, 266, 280, 318, -ten önceki devirler, 164.
Tarih, 38.
Tarihçi, 39.
Tarihi, - devir, 125, - eser, 246, - gün, 104, - hadise, 267, - kale, 99, - kıymet, 99, - konular, 31, - nakış, 99, - nutuk, 104, - vaka, 138, - vazife, 59, - vesika, 222, - tarifi, 38.
Tarihöncesi, 198, - zaman, 57.
Tarihsel olay, 91.
Tarla, 136.

Tarsus, 105.
Tasarı, 314.
Taş devri, 39.
Tataresku, Jorj (Romanya Başvekili), 64-66, 69, 70.
Tatbikat, 140.
Tayfur Sökmen (Hatay Devlet Reisi), 264, 322.
Tayyare (Uçak), 80, 99, 156, -ciler, 99, - subayı, 69, - Alay Kumandanı, 99.
Tayyare Meydanı, 99.
Tecavüz, 238.
Tedavi, 200.
Tekel, 79, - maddeleri, 318.
Tekirdağ, 21, 62.
Teknik, - büro, 73, 314, - elemanlar, 79, 80, - gelişme, 33.
Teknisyen, 106.
Telefon, 108, 109, 125, 128, 154, 165, 166, 168, 170, 173, 175, 231, 267, 269, - görüşmeleri, 124, - haberleşmeleri, 77, - işleri, 77.
Telgraf, 21, 27, 31, 34, 41, 45, 69, 92, 108, 109, 127, 130-133, 138, 142, 145, 151, 161, 178, 182, 185-187, 195, 196, 205, 209, 214, 217, 223, 224, 229, 232, 235, 238, 240, 243, 246, 248-252, 254-257, 263, 265, 270-272, 274, 282, 283, 286-290, 292, 307, 308, 311, 325-328, - hattı, 239, - işleri, 77, -lar, 114-116, 118, 281.
Temyiz Mahkemesi, 267.
Teorem, 91.
Teori, 105, 191.
Terbiye, 239, - programı, 137.
Tereke işleri, 269.
Terimler, 90-92, 97, 140, 190, 318.
Terkeşler, 105.
Termal Otel bkz. Otel Termal.
Tersane, 76, 319.
Tesisat, 193.
Teşkilat, 25, 28, 77, 82, 90, -landırmak, 26, -sız, 28.
Teşkilatı Esasiye Kanunu, 125, 314.
Teşviki Sanayi Kanunu, 317.
Tevfik Fikret, 102.
Tevfik Hâdi Baysal (Adana Valisi, CHP Seyhan İl Yönetim Kurulu Başkanı), 85, 104, 151.
Tevfik Rüştü Aras (Hariciye Vekili, İzmir Mebusu, Doktor), 46, 56, 58, 62, 69, 109, 119, 120, 123, 157, 214, 218, 219, 228, 239, 278, 279.
Tevfik Temelli (Malatya Belediye Reisi), 94.
Tezgâh, 32.
Tezkere, 203.
Ticaret, 64, 74, 75, 170, - dengesi, 75, - faaliyetleri, 73, - filomuz, 76, - kanunları, 73, - politikası, 316.
Ticari anlaşmalar, 82
Ticari, - işler, 66, - kurum, 75, - meseleler, 65, - münasebetler, 66, 82, - teşekkül, 79, 318.
Tiran, 112, 211, 258.
Tirenien Denizi, 190.
Tiyatro, 163, 164.
Tokyo, 217.
Top, 103, 104, -lar, 166.
Top oyunu, 137.
Topçu, - kışlası, 27, - taburu, 239.
Toplay, 97.
Toplum (Sosyete), 68, 102, 106, 140, 141, 163.
Toprak, 32, 50, 54, 64, 69, 74, 80, 106, 167, 238, 239, -lar, 55, - mahsulleri, 316, -sız çiftçi, 74.
Tören, 69, 91, 100, 101, 136, 284, 306.
Trabzon, 61.
Trajedi, 157.
Traktörler, 74.
Trakya, 50, 51, 53, 75, 111, - manevrası, 55, 80.
Trans İran Demiryolu, 253.
Transit yol, 77.
Tren, 31-33, 38, 90, 94, 95, 98, 99, 102, 104, 106, 156-159, 191.

Tunceli, 72, 102, 314.
Turani kökenleri, 190.
Turist yolu, 77.
Turistik yol, 317.
Tuz vergisi, 78.
Tüccar, 21, - anlayışı, 75, -lar, 170.
Tüketim, 318, - vergisi, 317.
Tülüce mahallesi, 222.
Tünel, 268.
Türk, 28, 33, 47, 48, 76, 97 172, 174, 249, - alfabesi, 39, - amirali, 284, - anonim şirketi, 173, - askeri, 320, - atlıları, 164, - bağımsızlığı, 157, - bayrağı, 235, - bestesi, 148, - birliği, 80, - camiası, 68, - civanmertliği, 158, - Cumhuriyeti kanunları, 73, - çiftliği, 221, - çocuğu, 136, 137, 158, - derebeyi, 67, - devleti, 47, - dili, 280, - dostlar, 191, - erleri, 137, -Fransız anlaşması, 320, -Fransız elbiliği, 115, -Fransız münasebetleri, 320, -Fransız münasebetleri, 81, - gazetecileri, 188, - gençliği, 67, 79, 80, 137, 318, - generalleri, 191, - hâkimleri, 73, - harfleri, 249, - Hatay Devleti, 238, - ilim müessesesi, 79, - inkılabı, 292, - işçileri, 33, - kabiliyeti, 80, - kafası, 148, - kahramanları, 127, - kongresi, 163, - kudreti, 80, - kütlesi, 26, -ler, 68, 91, 102, 106, 115, 119-123, 125, 136, 148, 163, 164, 175, 191, 197, 198, -lük, 115, 125, 127- lük camiası, 306, -lük damgası, 164, - malı, 32, - medeniyeti, 126, - milleti, 68, 76, 79, 82, 88, 106, 115, 127, 128, 137-139, 143, 152, 168, 173, 176, 190, 213, 253, 271, 306, - milli kahramanlığı, 128, - milli varlığı, 80, - milli vicdanı, 191, - müziği, 128, - nesilleri, 149, - ordusu, 50, 80, 137, 255, 256, 306, - pamuğu, 32, - sahilleri, 55, - siyasileri, 191, - sosyetesi, 68, - tarihi, 38, 40, 96, - tekniği, 102, - toprakları, 80, - Trakyası, 51, - unsuru, 120, -'ün kurtuluş tarihi, 28, - vatandaşı, 73, - vatanı, 306, - vatanseverliği, 80, - vekiller, 191, - yazısı, 262, -Yunan Anlaşması, 53, 214, -Yunan dostluğu, 48, 189, -Yunan savunma işbirliği, 46, - yurdu, 33, 138, - zihniyeti, 67.
Türk Ceza Kanunu, 315.
Türk Dil Kurumu, 243, 262, 266, 280, 282, 312, 318.
Türk Kooperatifçilik Cemiyeti, 237.
Türk-Osmanlı Tarihi, 124.
Türk-Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış, 124.
Türk Tarih Kongresi, 124, 163.
Türk Tarih Kurumu, 26, 31, 80, 110, 266, 280, 318.
Türk-Yunan Samimi Uzlaşma Antlaşması, 53.
Türk Yüksek Mühendisleri, 117.
Türkçe, 46, 102, 103, 105, 121, 126, 140, 154, 219, 231, - terimlenr, 90, - yeni terimler, 91.
Türkistan, 197.
Türkiye, 24, 31, 40, 47, 51-53, 55, 57, 61, 62, 64, 66, 69, 72, 73, 76, 92, 97, 101, 115, 119, 121, 123, 125-127, 147, 156, 158, 163, 190, 192, 198, 203, 210, 218, 234, 251, 255, 259, 286, 320, - ideali, 80, - iktisadi vaziyeti, 94, - matbuatı, 67, - ödeme dengesi, 75, - sefareti, 207, - toprakları, 64.
Türkiye Büyük Millet Meclisi (Kamutay), 40, 61, 62, 67, 70, 72-74, 76, 81, 124, 127, 155, 179, 188, 198, 203, 234, 264, 277, 286, 309, 314-316, 318, 319, 321, 324, 328.
Türkiye Cumhuriyeti, 40, 59, 68, 106, 120, 121, 123, 179, 184, - halkı, 68, - hükümeti, 46, 68, 115, 206, - kanunları, 220, 222, 268, - matbuatı, 68, - mektepleri, 38, - sınırları, 128

Türkiye Güreş Federasyonu, 192.
Türkkuşu Meydanı, 193.
Türkkuşu Uçuş Okulu, 200, - gençleri, 193.
Türkü, 103.
Tütün, 318, - satışları, 79.

Uçuş okulu, 200.
Ulus çocukları, 136.
Ulus Matbaası, 221.
Ulus, 115.
Uluslararası bkz. Milletlerarası.
Unsur, 26, 51.
Urfa Kapısı, 99.
Uygarlaştırma gayretleri, 191.
Uygur yazıları, 39.

Üçgen, 91.
Ülke, 77, -ler, 123.
Ülkü, 26, 76, - birliği, 79.
Ülkü Hanım, 107, 198, 266.
Üniforma, 23, 57.
Üniversite, 79, 109, 110, 124, 125, 150, 197, 231, 318.
Ürdün, 84, 213, 323.
Üretim, 75, 78, 276, 277, 316, 318, - planı, 76.
Üye, 205, 238, 262, 267.

Vagon, 77, 90, 104, 107, 156-158.
Van Gölü, 79, 318.
Vapur, 21, 27, 276, 277.
Varşova, 216.
Vasiyet, 266, 279.
Vasiyetname, 266-269.
Vatan (Yurt), 21, 28, 29, 33, 50, 72, 82, 114, 127, 131, 138, 142, 164, 170, 197, 198, 209, 223, 235, 240, 257, 281, 306, 314, 318, - emniyeti, 73, - evladı, 101, - müdafaası, 128.
Vatan ve Hürriyet Cemiyeti (İttihat ve Terakki), 26-29.
Vatandaş (Yurttaş), 38, 40, 50, 67, 72-74, 79, 82, 95, 114, 118, 127, 131, 142, 158, 169 173, 176, 185, 223, 235, 240, 281, -lar, 68, 248, 292, 315.
Vatanperver, 22.
Vatanseverlik, 80, - duygusu, 316.
Vedit Uzgören (İnönü'nün Özel Kalem Müdürü), 143.
Vehbi Efendi, 138.
Vergi, 78, 318, - yükü, 317.
Victor, Emanuel, III. (İtalya Kralı), 89.
Viyana, 206, - kuşatması, 164.

Washington, 236.
Wolff, Werner (Doktor), 201.

Yabancı, 219, - devlet başkanları, 83, 322, - diller, 318, - hâkimiyeti, 28, - istilası, 168, - işgali, 157, -lar, 139, - nüfuz, 28, - öğrenciler, 231, - terimler, 91, - unsur, 26.
Yafa, 21.
Yakındoğu, 81.
Yalova, 124, 160, 163-165, 170, - kaplıcaları, 162, 304.
Yapı kanunu, 314.
Yarınki İstanbul, 155.
Yat, 124, 218, 219, 228, 231.
Yazar, 158, 190.
Yazı, 38, -lar, 39.
Yemin, 25, 28.
Yeni, - devir, 125, - hükümet programı, 86, - iktisadi plan, 276.
Yerli ahali, 191.
Yerli Malı Haftası, 118.
Yeşilay Kongresi, 133.
Yıldıray, 154.
23 Nisan Bayramı, 209, 210.
Yol kanunu, 314.
Yontma taş devri, 39.
Yozgat, 207, 315.
Yugoslav-Bulgar Paktı, 49.
Yugoslavya, 49, 84, 188, 323, - Anlaşması, 49, 50, - milleti, 48, 50, 265, - Kralı, 245, 265, - Kraliyeti, 212, - Krallığı, 146, 180, - manevraları, 51.

Yunan (Elen), 21, 46, 48, 188, 189, 196, 319, - bayramı, 196, - Hariciye Nazırlığı, 214, - heyeti, 46, 57, 58, - hükümeti, 47, 214, - Kralı, 41, 47, - lılar, 47-49, 56, - milleti, 47, 135, 196, 214, - Trakyası, 51, - vapurları, 21.
Yunanistan (Elenler), 27, 41, 46-48, 50, 51, 53, 55, 56, 84, 135, 167, 189, 213, 323, - Kralı, 52, 53, 152, 213, 241.
Yunus Nadi Abalıoğlu, 67.
Yurt bkz. Vatan.
Yurttaş bkz. Vatandaş.
Yusuf Kemal Tengirşenk, 138.
Yusuf Ziya Özbakan (Adana Belediye Reisi), 327.
Yüksek tahsil, 266.

Zafer, 255, 306.
Zafer Bayramı bkz. 30 Ağustos Zafer Bayramı.
Zalim, - idare, 29, - sultan, 29.
Zaviye bkz. Açı.
Zekeriye Sertel, 278.
Zelzele bkz. Deprem.
Zıhrlı kuleler, 167.
Ziraat, 61, 62, 73, 203, 220, - bölgeleri, 74, - işleri, 315, - kalkınması, 315, - kurumları, 74, - memurları, 94, - merkezleri, 74, - rejimi, 74, 315, - siyaseti, 74, 315, - usulleri, 318.
Ziraatçılar, 318.
Zirai suçlar, 314.
Ziraat İşletmeleri Kurumu, 315.
Ziraat Mektebi, 138.
Zogu, I. (Arnavutlar Kralı), 83, 112, 183, 184, 211, 258, 322.
Zonguldak, 77, 252, -lılar, 252, - Valisi, 252, - Cumhuriyet Halk Partisi Başkanı, 252.
Zulüm, 26, 28.
Zübeyde Hanım, 22, 27.

KİTAP